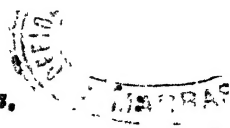

హరిః ఓమ్.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

బ్రహ్మసూత్రసారము.

శూర్వము సికందరాబాదు సివిల్ అండు స్టాల్కాజు కోర్టుజడ్జియు,

మొదటితరగతి మేజిస్ట్రేటుయు,

ప్రకృతము బరంపురం సబార్డినేటు జడ్జియు నగు

వావిలాల వేంకటశివావధానులు, బి. ఏ. గారిచే

రచియింపబడినది.

1915 ఏప్రిల్ ఈస్టరు సెలవులలో మదరాసు అడయామలో

దివ్యజ్ఞానసమాజమువారి యెదుటనిచ్చిన

యుపన్యాసత్రయముల వివరము.

[మొదటికూర్పు—౧౦౦౦ ప్రతులు.]

చెన్నపురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి

అదిసరస్వతీనిలయును ద్రాలయమున ముద్రితము.

1916.

All Rights Reserved.

దీ ని ప్ర తు లు

The Theosophical Publishing House,
Adyar, Madras.

వారిపలన సమ్మబడును.

వెల ప్రతి ఒకటికి నొకరూప్యము.

150493

హరిః ఓమ్.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

సమర్పణమ్.

బ్రహ్మశ్రీ అన్నవరపు వేంకటరాఘవశాస్త్రి
గురువర్య కరకమలేష్వు

శ్లో. ప్రజ్ఞానిధే, ప్రకృతిసౌమ్య, మహర్షిమూర్తే,
భోభారతీతనయరత్న, గురో, నమస్తే,
త్యక్త్వాధునావససియద్యపిమాంసుదూరే
త్వం మే తథాపి మనసోనహి దూరగోసి.

శ్లో. చినాభవంశం తవ పుత్రకోహం
కస్తే మదీయాం కృతి ముత్సృజామి,
స్వహస్త సంవర్ధితపాదపన్య
ఫలం యథా గ్రంథ మిమం గృహీణ.

ప్రణతనేవకస్య

చావిలాల వేంకటశివావధానినః.

హరిఃఓం

శ్రీగురుభ్యోనమః.

బ్రహ్మ సూత్ర సారము

విషయ సూచిక.

భూమిక.

పుట.

1. మొదటిసూట. ౨
2. వేదాంతములు, వానిభాష్యాదులు. 3
3. బాదరాయణులు, కృష్ణ ద్వైపాయను లను
వ్యాసులారా? కారా? ౬
4. సూత్రభాష్యములపై దేశభాషలలో నుండు
టీకలు. ౯
5. సూత్రములలోని విషయసంగ్రహము. ౧౧
6. అద్వైత సిద్ధాంతము. ౧౯
7. విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతము. ౨౬
8. బ్రహ్మసూత్రార్థములపై విమర్శముఁజేసినవారు. 33
- „ (అ). థీబౌ (Dr. Thibaut) యభిప్రాయములు,
విమర్శములు. 3౪
- „ (ఇ) అనిబెసెంటమ్మగారి (Mrs. Annie Besant)
యభిప్రాయము. ౪౬
9. అద్వైతవిశిష్టాద్వైత సామరస్యము. ౫౦

పుట.

: బ్రహ్మసూత్రసారము.

10. ఉపోద్ఘాతము. ౫౭
 11. గ్రంథానుక్రమణిక. ౫౮
-

మొదటి అధ్యాయము.

12. మొదటి అధ్యాయానుక్రమణిక. ౬౦
 13. బ్రహ్మజ్ఞానము విచారార్థము. ౬౦
 14. సాధనసంపత్తి, దానియంగములు. ౬౧
 15. బ్రహ్మస్వరూప, లక్షణ, ప్రమాణములు. ౬౩
 16. సాంఖ్యోక్తప్రధానము జగత్కారణముకాదు. ౭౦
 17. నిర్గుణసగుణ బ్రహ్మవిభాగము. ౭౨
 18. నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపము. ౭౪
 19. సగుణబ్రహ్మస్వరూపము. ౭౪
 20. శ్రీగురూపసత్తి. ౭౫
 21. నిర్గుణవాక్యములు. ౭౭
 22. సగుణవాక్యములు. ౭౮
 23. మాయాస్వరూపము. ౮౦
 24. అవిద్యయు, తత్కార్య మగునధ్యానము. ౮౧
 25. అవిద్యాశక్తులు. ౮౩

	పుట.
26. చైతన్యవిపరములు.	౮౩
27. కర్మబ్రహ్మవిచారము.	౮౬
„ (అ) పూర్వోత్తరమీమాంసావిశేషములు.	౯౬
28. దేవతలు.	౧౦౨
„ (అ) శూద్రులు.	౧౦౫
29. వేదనిత్యత్వము.	౧౦౬
30. సృష్టిక్రమము.	౧౦౮

రెండవ అధ్యాయము - మొదటిపాదము.

31. అనుక్రమణిక.	౧౧౩
32. సాంఖ్యయోగవిశేషములు.	౧౧౩
33. సత్కార్యవాదము.	౧౧౫
34. పరిణామవాదము.	౧౧౬
35. విపర్తవాదము.	౧౧౮
36. విశిష్టాద్వైతపరిణామవాదవిశేషములు.	౧౨౦
37. హితాహితకార్యసృష్టి.	౧౨౦
38. సృష్టినామగ్నియొక్క యనావశ్యకత.	౧౧౧

పుట.

రెండవలిధ్యాయము - రెండవపాదము.

39. అనుక్రమణిక. ౧౨3
40. సాంఖ్యదర్శనము. ౧౨౪
41. సాంఖ్యదర్శనములోని గ్రాహ్యవిషయములు. ౧౨౬
42. తర్కమతము. ౧౨౭
43. ఆరంభవాదము. ౧౨౮
44. పరమాణువాదము. ౧౨౯
45. తర్కమతమందలి గ్రాహ్యవిషయములు. ౧౩౦
46. బౌద్ధమత శాఖలు-సాత్త్విక,ై భాషికమ
తములు. ౧౩౦
47. యోగాచారమతము. ౧౩౨
48. మౌఢ్యమికమతము. ౧౩౪
49. బౌద్ధాగమములలోని గ్రాహ్యవిషయములు. ౧౩౫
50. జైనమతము. ౧౩౫
51. జైనమతములోని గ్రాహ్యవిషయములు. ౧౩౭
52. పాశుపతమతములు. ౧౩౭
53. కాపాలకాళాముఖమతములు. ౧౩౮
54. పాశుపతమతములలోని గ్రాహ్యవిషయములు. ౧౪౦

55. శౌతశైవమద్వైతమునకు సామీప్యము. పుట. ౧౪౦
 56. పాంచరాత్రమతమునకు వేదాంతమునకు స్వల్ప
 భేదము. ౧౪౩
 57. సర్వదర్శనసామరస్యము. ౧౪౭

రెండవ అధ్యాయము - మూడవ పాదము.

58. అనుక్రమణిక. ౧౪౯
 59. పంచమహాభూత సృష్టిలయకృమము. ౧౪౯
 60. జీవుడనిత్యుడు, విభువు, అతనికే గర్భత్వభో
 క్తృత్వాదుల విద్యవలనఁ గలిగినవి. ౧౫౧
 61. జీవగర్భత్వాదికమిశ్వారాధీనము. ౧౫౩
 62. జీవస్వరూపవిశేషములు. ౧౫౪
 ,, (అ) అవచ్ఛిన్నవాదము. ౧౫౫
 ,, (ఇ) పృతిబింబవాదము. ౧౫౭

రెండవ అధ్యాయము - నాల్గవ పాదము.

63. అనుక్రమణిక. ౧౫౮
 64. ఇంద్రియప్రాణసృష్టి. ౧౫౮
 65. బాహ్యతీవృత్కరణము. ౧౬౦
 66. ఆంతరితీవృత్కరణము. ౧౬౧

పుట.

మూఁడవయథ్యా యము - మొదటిపాదము.

67. అనుక్రమణిక. ౧౬౪
 68. జీవునిగమనాగమనములు. ౧౬౫
 69. స్వర్గలోకము. ౧౬౬
 70. నరకము ౧౬౮
 71. స్వర్గనరకములలోఁగూడ జీవుఁడు కర్మమచరింప
 నగు. ౧౬౯
 72. జీవుఁడుతిరిగి భూలోకమునకువచ్చురీతి. ఈవిచార
 ఫలము విరక్తి. ౧౭౦
 73. శ్రాతకర్మములు. ౧౭౨

మూఁడవయథ్యా యము - రెండవపాదము.

74. అనుక్రమణిక. ౧౭౪
 75. వైరాగ్యవిశేషములు. ౧౭౫
 76. యోగశాస్త్రోక్తవైరాగ్యవిభాగములు. ౧౭౬
 77. బోధసారోక్తవైరాగ్యవిభాగములు. ౧౭౭
 78. స్వప్నావస్థ ౧౭౮
 79. సుషుప్తివస్థ. ౧౮౦
 80. మూర్ఛావస్థ. ౧౮౨
 81. తత్వంపదార్థశోధనము. ౧౮౩
 82. తత్పదార్థశోధనము. ౧౮౪
 83. తత్త్వంపదార్థకైకము. ౧౮౫

పుట.

84. ఈశ్వరుఁడు జీవునికర్మముననుసరించి ఫలమిచ్చునుగదా ౨

మూఁడవ అధ్యాయము - మూఁడవ పాదము.

85. అనుక్రమణిక. ౨౦౦
86. ఉపాసనాలక్షణము. ౨౦౧
87. బ్రహ్మవిద్యావిశేషములు. ౨౦౧
88. బ్రహ్మవేత్తల పుణ్యపాపదాయవిభాగము. ౨౦౩
89. దేవయానధ్యానమునగుణోపాసకులకావశ్యకము. ౨౦౪
90. ఆధికారికులు, వారివ్యాపారము. ౨౦౪
- ,, (అ) ఋషులు, వారిచర్యలు. ౨౧౦
91. బ్రహ్మోపాసనావిధానము. ౨౧౪
92. విద్యానుష్ఠానవిభాగములు. ౨౨౦

మూఁడవ అధ్యాయము - నాల్గవ పాదము.

93. అనుక్రమణిక. ౨౨౧
94. ఆత్మజ్ఞానము మోక్షసాధనము. ౨౨౨
95. సన్యాసము. ౨౨౩
96. కర్మముజ్ఞానోత్పత్తికి, బహిరంగసాధకము. ౨౨౪
97. శమదమాదులుజ్ఞానోత్పత్తికిని, జ్ఞానపరిపాకమున
కును, నావశ్యకములు అంతరంగసాధనములు. ౨౨౬
98. ఆపద్ధర్మము. ౨౨౯
99. సర్వాశ్రమ ధర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమున కంగ
ములు. ౨౨౯

పుట.

100. శ్రీవణాదులు జ్ఞానోత్పత్తికిని జ్ఞానపరిపాకమున
కును, నత్యంతాంతరంగసాధనములు. ౨౮౦
101. శ్రీవణాదుల కాల ఫలవిచారము. ౨౮౧
102. ముక్తిలోఁ గారతమ్యము లేదు. ౨౮౧

నాల్గవఅధ్యాయము - మొదటిపాదము.

103. అనుక్రమణిక. ౨౮౩
104. శ్రవణాదులు ఫలముగలుగువఱకుఁ బలుమారు
చేయనగు. ౨౮౩
105. అహంగ్రహోపాసనము. ౨౮౪
106. ప్రతీకోపాసనము. ౨౮౪
107. ఉపాసనానియమములు, వానికాలపరిమితి. ౨౮౬
108. బ్రహ్మజ్ఞానముచే సంచితాగామి పుణ్య పాప
కర్మములు నశించును. ౨౮౭
109. ప్రారబ్ధ కర్మనాశము. ౨౮౮
110. శ్రోతాదినిత్యకర్మముల ఫలము. ౨౮౯
111. సగుణముక్తి, జీవన్ముక్తి, విదేహముక్తి. ౨౯౧
112. కర్మోపాసనాజ్ఞానవిశేషములు. ౨౯౨

నాల్గవఅధ్యాయము - రెండవపాదము.

113. అనుక్రమణిక ౨౯౦

పుట.

114. జీవునియత్కాంతిప్రకారము (జీవుడు దేహము నుండి వెడలిపోవు రీతి). ౨౯౧
115. సిద్ధుణముక్తున కుత్కాంతిలేదు. (జీవుడు దేహమునుండి లేచిపోడు.) ౨౯౩
116. సగుణముక్తుడెప్పుడు దేహమును విడిచినను దేవయానమునఁ బోవును. ౨౯౪

నాల్గవఅధ్యాయము - మూడవపాదము.

117. అనుక్రమణిక. ౨౯౫
118. అర్చిరాది మార్గము (దేవయానము.) ౨౯౫
119. సగుణముక్తుడు పొందఁదగు ఫలమునుగూర్చి జైమినిమతము. ౨౯౬
120. ఈ విషయములో బాదరిమతము. ౨౯౬
121. బ్రహ్మాదినామరూపముల వివరము. ౨౯౮
122. ప్రతీకోపాసకుల యొక్కయు, పంచాగ్ని వేత్తలయొక్కయు, మార్గములు 300

నాల్గవఅధ్యాయము - నాల్గవపాదము.

123. అనుక్రమణిక. 30౧
124. నిర్గుణముక్తుని స్వరూపము, అనుభవము. 30౧
125. సగుణముక్తుని స్వరూపము, విశ్వర్యము, భోగము. 303

- పుట.
126. ఈశ్వరాధికారము. 30౫
127. ఈశ్వరవ్యాపారము సగుణము క్తులకుఁ
గలుగదు. 30౬
128. సగుణము క్తి వివరము. 30౮
129. సగుణము క్తునకుఁ దిరిగి జన్మము లేదని రామా
నుజాభిప్రాయము. 30౭
130. సగుణ నిర్గుణము క్తులకుఁ దిరిగి జన్మము లేదని
శంకరాభిప్రాయము. 3౧౧
131. బ్రహ్మమునకు 'శ్రీకృష్ణః, విష్ణోః, పదం, వాసు
దేవః, పురుషోత్తమః, నారాయణః' అను
పేర్లుగలవని శంకరాభిప్రాయము. 3౧౨
132. నిగమనము. 3౨౨
133. మంగళము. 3౨3

అనుబంధము - ౧.

134. శ్రీశంకరద్విగ్విజయము. ౧
135. శ్రీశంకరాచార్యుల కాలము. ౪

అనుబంధము - ౨.

136. బ్రహ్మసూత్రములు. ౧౩
137. శుద్ధపత్రిక. ౪
-

హరిః ఓం

శ్రీ గురుభ్యో నమః.

బ్రహ్మసూత్రసారము.

భూ మి క.

శ్లో. సచ్చిదానందరూపాయ

కృష్ణాయాక్షిప్తకారిణే,

నమో వేదాంతవేద్యాయ

గురవే బుద్ధిసాక్షిణే.

యై రిమే గురుభిః పూర్వం

పదవాక్యప్రమాణతః,

వ్యాఖ్యాతా స్సర్వవేదాంతా

స్తాన్నిత్యం ప్రణతోస్మహమ్.

సోదరులారా !

బ్రహ్మశ్రీ తూముచర్ల రామచంద్రరావుగారు చిట్టమూరి రామయ్యగారు మొదలగు మనసోదరులు, మన దివ్యజ్ఞానసమాజమువారు 1915-వ సం॥ ఏప్రిల్ నెలలో నడ

యారులో సభచేయుదురు గాన నప్పుడు 1 మొదటిమాట.

శ్రీశాంకరసూత్రభాష్యము పై మూడు చిన్న యుపన్యాసములను దెలుగున నిమ్మని నాకు సెలవిచ్చిరి. నే నిదివరలో 25 ఏండ్లక్రింద దానిని విధ్యుక్తముగ గురువులయొద్ద నభ్యసించియుండి యప్పుడప్పుడు మననము చేయుచుంటిని. దానిని దిరిగి చదివి సంగ్రహించుటకును, దానియందుఁ బ్రతిపాద్యములగు సమూహ్యవిషయములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుటకు నవకాశముఁ గలుగఁజేసినందులకు నాసోదరు లందఱకు వందనములు. విషయము దుర్విజ్ఞేయము. భగవంతులు (శ్రీకృష్ణులు) మొదలగు ననేకు లనేకభాషలలో దీనిఁ జెప్పిరి. పూర్తిగా దాని నరసి తెలియఁజేయుటకు శక్తి తక్కువ. కాలమును మూడుగంటలే. అయిన నీకారణమున భాష్యములలోని కొన్నిసంగతులను నాగురువర్యులగు బ్రహ్మశ్రీ అన్నవరపు వేంకటరాఘవ శాస్త్రిలవారి యనుగ్రహమునను, సహాయమునను, సంగ్రహముగ వ్రాసితిని.

తెనుఁగున సాంఖ్యతర్క మిమాంసాది శాస్త్రములు లేవు గాన దీనిలో నాశాస్త్రచర్చ జేయలేదు. భావ్యము లోని మొదటియధ్యాయమందు శ్రుతిసమన్వయముండుటచేత, నది శ్రుతి మిమాంసాది శాస్త్రసాహాయ్యమునఁ గాని తెలియదు గాన, నావిషయము సంగ్రహించితిని. రెండవ యధ్యాయములోని మొదటి రెండుపాదములలోని సాంఖ్యాదియుక్తులు శాస్త్రసిద్ధములు గాన నవి సాకల్యముగఁ దెనుఁగున వివరించుటకు వీలులేదు గాన, వానిని స్లుప్తపఱచినాఁడను. ఉపాసనాదీతరవిషయములం గూడ శాస్త్రచర్చజేయక సంక్షేపముగ వ్రాయుచుఁ గొన్నిచోట్ల శంకర రామానుజాచార్యుల యభిప్రాయములను, వారియుక్తులను, బొందుపఱచితిని.

వేదములోని కడపటిభాగమునకు వేదాంతము లనియు, ఉపనిషత్తు లనియు బేరులు. వానిలో బ్రహ్మ మనఁగ నేమి ? జీవుఁ డనఁగ నేమి ? ప్రపంచ మనఁగ నేమి ? దేహ మనఁగ నెద్ది ? సంసార మనఁగ నెద్ది ? వానికి సంబంధ మేది ? జీవునకు సంసారమునుండి మోక్ష మెటులఁ గలుగును ? మోక్షస్వరూప మేమి ?

2. వేదాంతములు,
వాని భాష్య
దులు.

లోనగు పెక్కువిషయములు చర్చింపఁబడినవి. వానిలో ముఖ్యములగు పండ్రెండు పదుమూడు వేదాంతములలోని విషయములను ఖగోళ సూత్రములలో భగవంతు లగు బాదరాయణాచార్యులవారు పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములుగఁ గుదురిచిరి. వేదాంతవాక్యములలోఁ బరస్పరవిరోధములు కన్పట్టినచో నావిరోధములను శాస్త్రయ్యుక్తులతోఁ బరిహరించి పురుషార్థచతుష్టయములో ముఖ్యమగు మోక్షమును బ్రతిపాదించిరి. ఇందమూల్యము లగు విషయములుండుటచే దీనిని వేదమును నమ్ము హిందువులందఱుఁ గడు నాదరించుచున్నారు. దీనిని బ్రహ్మసూత్రము లనియు, వేదాంతసూత్రము లనియు, శారీరక (జీవ) మీమాంస మనియు, ఉత్తర మీమాంసాశాస్త్రమనియు, నందురు. దీనికి భగవదుపవర్ష, బోధాయనర్షులు, మొదలగు ౨౨ రు ఆచార్యులు విపులములగు టీకలను జేసిరి. వానిని భాష్యములందురు. ఇంక నితరవృత్తులు గలవు. ఇప్పుడగుపడుభాష్యములు శంకర, రామానుజ, మధ్వ, శ్రీకంఠ, వల్లభ, నింబార్క, విజ్ఞానభీక్షు, యాదవ ప్రకాశ, శుక, భాస్కర, బలదేవ, కర్తృకములు. శంకరాచార్యులు ప్రాచీనభాష్యములలోను, వృత్తులలోను, నుండు మతముల ననువదించి, కొన్నిటిని ఖండించిరి.

భోధాయనవృత్తి విపులముగ నుండుటచేతను, దాని నతిసంతోషముగ ద్రమిడాచార్యాదులు టీకవ్రాసినందు నను, వాని కనుగుణముగను, బరపక్షనిరసనముతోను, భాష్యముఁ జేసితి మని రామానుజాచార్యులు వ్రాసిరి. ఆవృత్తి యిప్పుడు మృగ్యమైనను దానిలోనికొన్నివిషయములు ఆనందమయాద్యధికరణభాష్యములలో శంకరులు వ్రాసిరి. భోక్తృపత్యధికరణాదిభాష్యములలోను, వేదార్థసంగ్రహములోను, ద్రమిడభాష్యమును రామానుజులు గ్రహించిరి. ఇంకను ద్రమిడ, టంక, భర్తృప్రపంచ (భర్తృహరి), భారుచి, కపర్ది, బ్రహ్మనంది, గుహదేవ, భాస్కరులు మొదలగువారు శంకరులకుఁ బూర్వము బ్రహ్మసూత్రములకును, గొన్ని యుపనిషత్తులకును, వ్యాఖ్యలు వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని వాని కుపలబ్ధి లేదు.

ముఖ్యోపనిషత్తులు, భగవద్గీత, బ్రహ్మసూత్రములు, ప్రస్థానత్రయ మనఁబడును. దానికి శంకరులు భాష్యమును జేసిరి. మోక్షార్థుల కది కడుసహాయకారి. బాదరాయణులు బ్రహ్మసూత్రములలోఁ బూర్వాచార్యులగు బాదరి, బేడులోమి, కాశకృత్స్న, ఆత్రేయ, కాష్ణాజిని, ఆశ్మ

రథ్య, జైమిని, ఋషుల యభిప్రాయములఁగూడ నుదాహ

3. బాదరా
యణులు కృష్ణ
జ్యైష్ఠాశును
లనువ్యాసులారా?
కారా?

రించుటచే వారంతకుముందు శాస్త్రములు
చేసియైన నుండవలె, లేదా, వారితో సం
ప్రతించియైన నుండవలె. వీరిమతములుభా
రతములో లేవు. పురాణములలో జైమిని
వ్యాసుల శిష్యుఁ డని యుండుటచేతను,

జైమిని మతమును బలుమాఱు బాదరాయణులు తమ
సూత్రములలో ననుపదించుటచేతను, బాదరాయణులు
వేదవ్యాసులకంటె వేఱనుసం దేహము తోచుచున్నది.
బాదరాయణులవలె జైమిని, ధర్మమీమాంసమను, బూ
ర్వమీమాంసాసూత్రములలో, ఆత్రేయ, ఐతిశాయన,
కాముకాయన, కార్తాజిని, బాదరాయణ, బాదరి, లావు
కాయనుల యభిప్రాయములనుగూడ వ్రాసి, కొన్నిస్వీ
కరించి, యితరములను ఖండించిరి. మఱియు, బ్రహ్మసూత్ర
ములలో స్మృతిప్రమాణము లుదాహరించినచోట్లందఱు
చుగ మహాభారతములోని, శాంతిపర్వ, భగవద్గీతా, శ్లోక
ములు పెక్కులు భాష్యకారులు కూర్చుటచే, వ్యాసులు,
బాదరాయణులు, భిన్నులని తోచుచున్నది. ఏకమయి
నచో సూత్రములలో నుపపాదింపఁబడిన విషయములకు

సూత్రకారులచేఁ జేయఁబడిన యితరగ్రంథములు ప్రమాణములుగ నిచ్చుట సహజముకాదు. మఱియు, బౌద్ధాగమపరస్పర భేదమునుఁ జెప్పనప్పుడు (రెండవయథ్యాయ రెండవపాదములో) శ్రీ బుద్ధదేవుని శిష్యులు నలుగురని వారిమతములుపాదించి, వానిని సూత్రకారులు ఖండించిరి. కాని సాక్షాద్బుద్ధదేవునిమతము నుపపాదించను లేదు. దానిని ఖండింపను లేదు. చరిత్రకారులు బౌద్ధావతారము రమారమి. 2500 సంవత్సరములక్రిందట నని స్థాపించిరి. అట్లయినచో వారిఛాత్రులమతవ్యాప్తి దాదాపు 500 సంవత్సరములవఱకు నుండినచో బాదరాయణులు వారికర్వాచీనులు గావలయు. మఱియు బౌద్ధమతానంతరము వ్యాప్తిగల జైనమతముకూడ ఖండింపఁబడినది. కృష్ణద్వైపాయనవ్యాసావతార మిప్పటికి 5000 సంవత్సరములగు కలిద్వాపరసంధికాల మని శంకరు లాధికారిక సూత్రభాష్యములో నుడివిరి. శ్రీరామానుజ భాష్యవ్యాఖ్యానములో స్కాందపురాణవాక్యముల ననుసరించి, కృష్ణద్వైపాయనులగు వ్యాసులే బాదరాయణులని శుక్రతప్రకాశాచార్యులు నిర్ణయించిరి. వ్యాసపుత్రుఁడగు శుకుఁడు బాదరాయణియనియు, బాదరాయణులు పైలమైనవనియు, భాగవతములో నున్నది. సూత్రకారులు

బాదరాయణులనియు, భారతకర్తలు కృష్ణద్వైపాయనులనియు, శంకరులు సూత్రభాష్యములలో నుడివిరి. దేవీ భాగవతములో 29 వ్యాసులపేర్లు వ్రాయుటలోఁ గృష్ణద్వైపాయనులు 28 వ వ్యాసులని వ్రాసిరి. భగవద్గీత 13 వ అధ్యాయములోని 4 వ శ్లోకములోని “బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భిర్వినిశ్చితైః” అను వాక్యముల కర్థము వ్రాయుటలో బ్రహ్మసూత్రము లనఁగ వేదాంతసూత్రము లని రామానుజులు, శ్రీధరులు, ఆనందగిరులు వ్రాసిరి. కాని శంకరులు, మధుసూదన సరస్వతులు, ‘సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ’ లోనగు వేదాంతవాక్యములని వ్రాసిరి. వేదాంతసూత్రములే యయినచో నవి గీతావాక్యములకంటెఁ బ్రాచీనములు గావలయు. అట్లయినచో నావాక్యము లగు “స్మృతేశ్చ, అపిచస్మర్యతే” లో నగు వానికి భారతవాక్యములు ప్రమాణములు గాక పోవలసివచ్చును. “ఋషిభిః బహుధా గీతం” అని బహువచనముండుటచే నొకఋషియగు బాదరాయణులచేఁ జేయఁబడిన సూత్రములు కాకపోవలసివచ్చును. కాని సాంప్రదాయకు లందఱును, భాష్యవ్యాఖ్యాన కర్తలందఱును, ప్రాయశఃముగా వ్యాసబాదరాయణులకు భేదము

చెప్పటలేదు. కాని యీవిషయము మీమాంస్యముగాని నిర్ధారితముగాదు.

బ్రహ్మసూత్రములకు భావ్యములు లేనిచో నవి యతిసంక్షిప్తములు, సూచనములు నగుపదములు గాన

4. సూత్రభావ్యములపై దేశభాషలలో మండు టికలు. సర్థముకావు. కాన భావ్యకర్తలు వాని విషయవాక్యములనుఁ బ్రకటించి, వాని గూఢాశయములను వ్యక్తీకరించి మనకుఁ గడునుపకారముఁ జేసిరి. ప్రాయశ్చిత్తముగ శంకరులు, రామానుజులు, సూత్రములకు

నేకవాక్యములనే విషయవాక్యములుగ గ్రహించిరి. మధ్వ, శ్రీకంఠాచార్యులు, కొన్నిస్థలములలోన ప్రసిద్ధశ్రుతులను గ్రహించిరి. సూత్రభావ్యములలో నన్నిటిలో నెక్కువ ప్రచారముగలది శంకరభావ్యము. హిందూదేశభాషలలోనే కాక, జర్మనీ, ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు లోనగు పాశ్చాత్యభాషలలోఁ గూడ దానికిఁ జాలకాలము నుండి వ్యాప్తి కలదు. ఇటీవల రామానుజమధ్వభావ్యము లింగ్లీషునఁ దర్జుమా చేయఁబడినవి. అస్మత్సబ్రహ్మచారులును సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యమం దనదృశపాండిత్యముగలవారు నగు (బ్రహ్మశ్రీ) పురాణపండా మల్లయ్య

శాస్త్రులవారు, ప్రతిపదార్థము వివరించుచు, విఫలమగు
టీకను, విద్యావంతులు, విద్యాపోషకులు, నగు మహా
రాజరాజశ్రీ పితాపురపురాజావార్ల యనుమతిని వ్రాయు
చున్నారు. ఇదివరలో నామిత్రులగు బ్రహ్మశ్రీ రాయ
బహద్దరు వల్లూరు జగన్నాథరావుసంతులుగాగు బ్రహ్మ
సూత్రములకుఁ దెలుఁగునఁ దాత్పర్యము వ్రాసిరి కాని
మొదటి రెండధ్యాయములు సవరింప నగు. వా రీశా
స్త్రవిషయములను గూర్చి యిటుల సంగ్రహించిరి:—

క. శ్రుతితతినమస్వయంబును

బ్రతిపక్షోదిత విరోధపరిహారము స

ద్గతిసాధనము ఫలమ్మును

చతురధ్యాయమ్ములిందు సమకూర్పఁబడెన్

క. స్వప్నేశ్వరలింగతతిన్

స్వప్నేతరసగుణలింగసంఘమ్మునుస

స్వప్నాత్మనిర్గుణోక్తులఁ

గ్నిష్టాజాదికపదములఁ గీర్తించె నొగిన్.

క. పరతంత్రవిరోధంబుం

బరిహారముచేసి వారి మతదౌష్ట్యంబు .

విరళించి భూతజీవుల

సారిడిన్ లింగములఁ దెల్పు శ్శ్రుతుల న్నిల్పెన్.

క. జీవుని గత్యాగతులను

భావిత తత్త్వం పదార్థభావము పిదపన్

భావుకగుణోపసంహృతి

నావలవిద్యాంగఫణితి వ్యవదేశించెన్.

క. జీవన్ముక్తివిధంబును

జీవోత్కృష్టితక్రమంబుఁ జేసి సగుణవి

ద్యానంతుని యుత్తరగతి

కైవల్యబ్రహ్మలోకగతులం దెల్పెన్.

బ్రహ్మసూత్రములు ౪౪౪. వీనిలోఁ బ్రతిపాదింపఁ బడిన ముఖ్యాంశములు 192. వీని నధికరణము లనుదురు.

ప్రతియధికరణమందు విషయము, విశయము, సంగతి,

పూర్వపక్షము, సిద్ధాంతము, అను పంచాయవములు, సప్రమాణముగ శంకర భాష్యమందు నిరూపింపఁబడినవి. ఇతర భాష్యములలో సూత్రముల సంఖ్యయు,

నధికరణముల సంఖ్యయు, వీనికంటెఁ గొంచెము భిన్న

2, 3, 4 పాదముల కన్యయోగవ్యవచ్చేదపాదము లని యుఁ బేర్లు. 2 వ యధ్యాయములోని పాదముల పేర్లు:—

(1) స్మృతిపాదము, (2) తర్కపాదము, (3) వియదాది పాదము, (4) ప్రాణపాదము. 3 వ యధ్యాయములోని పాదముల పేర్లు:—(1) జీవసంసార దోషపాదము, (2) ఉభయలింగపాదము, (3) గుణోపసంహారపాదము, లేక, విద్యాభేదాభేద పాదము, (4) అంగ, లేక కర్తవ్యపాదము. 4 వ అధ్యాయ ములోని పాదముల పేర్లు:—(1) ఆనృత్తి పాదము, లేక ఉపాసనా మాహాత్మ్యపాదము, (2) ఉత్కృంతిపాదము, (3) గతిపాదము, (4) ముక్తి, లేక బ్రహ్మప్రాప్తిపాదము.

మొదటి నాలుగుసూత్రములలో బ్రహ్మము సాధన సంపత్తిగలవానిచే విచారింపఁదగినది యనియు, బ్రహ్మము, నాత్మ, యొక్కటియే యనియు, బ్రహ్మము సచ్చిదానందస్వరూప మనియు, సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వములు గల జగత్కారణ మనియు, వేద మందులకు బ్రహ్మాణ మనియు, బ్రహ్మైక్యజ్ఞానమే మోక్షసాధన మనియు, నిరూపింపఁబడెను. ఇతర 55 సూత్రములు నావిషయము లను శ్రుతియుక్త్యనుభవములతో వివరించెను. 1-4-15

సమాకర్షాత్) సూత్రములో బ్రహ్మము జగదధిష్ఠాన
రూపమగు సత్పదార్థము (అన్ని కాలములలో నుండు
నది)నియు, 1-1-5-11 (ఈక్షత్యధికరణములోని) సూత్ర
ములలో బ్రహ్మము 'చిత్' అను జ్ఞానస్వరూపమనియు,
1-1-12-19 (ఆనందమయాధికరణములోను) 3-3-11-13
(ఆనందాదయః ప్రధానస్య) లోనుగాఁగల మూఁడు సూ
త్రములలోను బ్రహ్మము ఆనందస్వరూపుడనియు, నిర్ణ
యింపఁబడెను. 1-1-2 (జిన్నాద్యస్యయతః) 1-4-23-27
(ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్)లోనుగాఁగల
అయిదు సూత్రములలోను మనకగుపడునట్టియు, బహు
విధనామరూపములచే వివరింపఁబడినట్టియు, దేశకాల
నిమిత్తక్రియాఫలములు నియతములుగఁ గలిగినట్టియు,
మనస్సుచేతనుగూడ నూహింప వీలులేని జగత్తుయొక్క
సృష్టిస్థితిభంగములకు నభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణమై
నట్టియు, సర్వజ్ఞానము, సర్వశక్తియు గలిగినది బ్రహ్మ
మని నిర్ణయింపఁ బడెను. వీనివలన బ్రహ్మముయొక్క
నిర్వచనములు (స్వరూపతటస్థరూపములు రెండు) 1-4-
14-15 (కారణత్వేనచాకాశాదిషు యథావ్యపదిష్టోక్తేః
సమాకర్షాత్,) సూత్రములలోఁ బ్రపంచమునకు సర్వ
జ్ఞుఁడు సర్వశక్తిమంతుఁడగు బ్రహ్మము కారణమని తేలు

ను. 2-1-32-33 (సప్రయోజనవత్వాత్, లోకవత్తులీలా
 కైవల్యం) సూత్రములలో సృష్ట్యుద్దేశము పరప్రయో
 జనమని నిర్ణయింపఁబడినది. 1-1-22-23 (ఆకాశస్తలం
 గాత్, అతపవ ప్రాణః), 1-3-44 (ఆకాశోర్ధాంతరత్వాది
 వ్యపదేశాత్) సూత్రములలో బ్రహ్మము సృష్టికర్తయ
 నియు, 1-2-18; 1-3-39 (అంతర్యామ్యధ్ధైవాదిషు తద్ధ
 ర్మవ్యపదేశాత్, కంపనాత్) సూత్రములలో స్థితికర్త
 యనియు, 1-2-9 (అత్తాచరాచరగ్రహణాత్) సూత్ర
 ములో సంహారకర్త యనియు నిరూపింపఁబడెను.
 1-3-22 (అనుకృతేస్తస్యచ) సూత్రములో బ్రహ్మము
 ఁడనియు, ఆదిత్యాదుల వెలుగున కడి
 కారణమనియు నిరూపింపఁబడెను. 1-2-31 (అదృశ్య
 త్వాదిగుణో ధర్మోక్తేః) బ్రహ్మము అదృశ్యఁడని
 యు, 1-2-16 (శ్చుతోపనిషత్కృత్యాభిధానాచ్చ)
 సూత్రములో ముక్తప్రాప్యఁడనియు, 1-3-10
 (అక్షరమంబరాంతధృతేః) సూత్రములో అక్షరుఁడ
 నియు, 1-2-20 (అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్) సూత్రములో
 పాపరహితుఁడనియు, 3-3-36 (అన్యథాభేదానుపపత్తి
 యేన్నోపదేశాంతరవత్) సూత్రములో కార్యకరణసంఘా
 తరూపమగు దేహముకంటె భిన్నుఁడనియు, సంసార

దుఃఖమే సూత్రము లేనివాడనియు నిర్ణయింపఁబడెను. 1-2-1-8 (నర్వత్రప్రసిద్ధాధి కరణములోని) సూత్రములలో బ్రహ్మము అణువుకంటె తక్కువదియనియు, గొప్పదాని కంటె గొప్పదియనియు, నిరూపింపఁబడెను.

1-1-24-27 (జ్యోతిరధి కరణములోని) సూత్రములలో బ్రహ్మము హృదయమందును, స్వర్గమందును, పైనను, ఉన్న జ్యోతి (వెలుగు) అని నిరూపింపఁబడెను 1-3-24 (శబ్దాదేవప్రమితః) సూత్రములో బ్రహ్మము అంగుష్ఠమాత్రుడనియు, 1-2-24 (వైశ్వానరాధి కరణములోని) సూత్రములలో వైశ్వానరుడనియు, 1-3-24 (దహరాధికరణములోని) సూత్రములలో హృదయాకాశమనియు, సుచాసింపనగునని చెప్పఁబడినది. 1-2-13-17 (అంతరాధికరణములోని) సూత్రములలో బ్రహ్మము సుఖముగలవాడనియు నిరూపింపఁబడెను. పరమాత్మ జీవాత్మలుగాని, లేక జీవబుద్ధులుగాని, హృదయమందున్నట్లు 1-2-11-12 గుహాధికరణము వర్ణించుచున్నది. 1-4-19-22 (వాక్యాన్వయాధికరణములో) జీవబ్రహ్మైక్యమే చెప్పఁబడెను; 1-1-28; 1-4-16 (ప్రాణస్తథానుగమాత్; జగద్వాచిత్యాత్) సూత్రములు బ్రహ్మము ప్రాణవాచకమని

యు, 1 - 3 - 19 & 40 (ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూత స్వరూపస్తు; జ్యోతిర్దర్శనాత్) సూత్రములు గాఢనిద్రలోనున్న జీవుడు బ్రహ్మముగఁ జెప్పుచున్నవి. మఱియు, జాగ్రత్స్విప్నసుషుప్తి మరణమూర్ఛావస్థలను బొందిన జీవుని విశేషములు కూడ సూత్రములలో వినరింపఁబడినవి. సగుణ నిర్గుణబోధకశ్రుతుల విమర్శము, విభాగము, సాంపుగఁ జేయఁబడినవి. ఉభయబ్రహ్మముల లక్షణములు, జ్ఞానములు, జ్ఞానసాధనములు, జ్ఞానఫలములు, దేహమును విడిచిన యజ్ఞనిజ్ఞానిజీవుల గమనాగమనములు, స్వర్గనరకానుభవము, తిరిగి జన్మము కలుగుటయు, నిర్గుణముక్తుఁడు బ్రహ్మస్వరూపమనియు, వర్ణింపఁబడినవి. సగుణముక్తునకుఁగలుగు బ్రహ్మలోకప్రాప్తి, యతనికిని, నిర్గుణవేత్తకును, గలమోక్షవిచారము, సంగతి సందర్భమునఁ దదంగము లగునితరపిషయములయొక్క విచారమును, జేసి భగవద్బాదరాయణ చార్యులు బ్రహ్మసూత్రములను ముగించిరి.

శ్రీశంకరాచార్యుల యద్వైతమతములో నిర్విశేష చిన్మాత్ర మగు బ్రహ్మమేవరమార్థతత్వము. దానికి భిన్నమగుజ్ఞాతృ, జ్ఞాన, జ్ఞేయమగు (త్రిపుటి) ప్రపంచము నా

బ్రహ్మమునందుఁ గల్పింపఁబడి మిథ్యాభూతమై యున్నది.

జ్ఞాతలిద్దఱు; ఈశ్వరుఁడు, జీవుఁడు ; అజ్ఞానములోనిశుద్ధ

సత్వాంశముచే నావరింపఁబడినజ్ఞాతకు

6. అద్వైత

సిద్ధాంతము.

నీశ్వరుఁ డనియు, సగుణబ్రహ్మ మని

యుఁ బేర్లు. రజస్తమములతో మలిన

మయిన సత్త్వముచే నావరింపఁబడిన

జ్ఞాత జీవుఁడు. అంతఃకరణవృత్తి జ్ఞానము. శబ్దస్పర్శాదు

లు, ఆకాశాదులు, జ్ఞేయము. మిథ్య యనఁగఁగనులకు

గనఁబడుచుండి బ్రహ్మముకంటె వేఱవునా? కాదా?

యని నిరూపించుటకు వీలులేనిది. దేవతీర్యజ్మనుష్యాది

చరాచరప్రపంచము బ్రహ్మమం దవిద్యచేఁ గల్పింపఁబడి

నది. అది బ్రహ్మత్మైక్యజ్ఞానముచే నివర్తించును గాన

మిథ్య యనఁబడును. అవిద్య బ్రహ్మస్వరూపమును గప్పి

వేసి యనేకవివిధవిచిత్ర)నదార్థములను సృరింపఁజేయును.

దానినే అజ్ఞాన మనియు, మాయ యనియు, అవ్యా

మనియు, అవ్యక్త మనియు, వాడుదురు. ఈమాయ

యనిర్వచనీయము. అనఁగా బ్రహ్మముకంటె వేఱని కాని

వేఱు కాదని కాని చెప్పుటకు శక్యముకాని యొకభావ

రూప మగు పదార్థము. ఇది యీశ్వరాధీన మనియు,

బ్రహ్మజ్ఞానముచే నశించు ననియు, నద్వైతులు చెప్పు

దురు. ఇది ప్రధానమనియు, మూల ప్రకృతి, ప్రకృతి, స్వ
తంత్రము, సత్వరజస్తమోగుణముల సామ్యావస్థయనియు,
సాంఖ్యాదులందురు. ఇది త్రిగుణాత్మక మనియు, దీనివలన
గుణములు పుట్టు ననియు, వేదాంతం లొప్పుకొనుదురు.
ఇది వంధ్యాపుత్రునివలె సభావరూప మగు తుచ్ఛముగా
దు. ఇది యర్థక్రియాకారి. ఇది యవ్యక్తమయినను దీని
కార్యములు వ్యక్తములు. దీని కాదిలేకున్నను నిది బ్రహ్మ
జ్ఞానముచే నశించును గాన సంతముగలది. ఇట్టి బ్రహ్మ
జ్ఞానము, నిత్యనిర్దోషము లగు వేదాంతవాక్యముల వలన
ను, వాని ననుసరించిన పురాణేతిహాసాదులవలనను, గురూ
పదేశ మువలనను, గలుగును. నిత్యనైమిత్తికాది తాకికాతా
కికకర్మములు, ఫలముంగోరక భగవదర్పణపురస్కరముగఁ
జేయఁబడినచో నవి చిత్తమలమును నివారించుటచే, జ్ఞా
నోత్పత్తికి సాధనము లగును. శమాది మైత్ర్యాది సహిత
సగుణోపాసనాదులు, శ్రవణాదులు చిత్తమునకే కాగ్రతను
గలిగించుచు, సగుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకును, నిర్గుణ
బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తికిని, సాధనములగును. భగవద్గీతాదు
లలో వీనినే కర్మయోగ, భక్తియోగ, జ్ఞానయోగము,
లందురు. ఈమూఁడు మార్గములును గడపటి భాగమున
నొక్కటియేయగును. ప్రతిభాగమునను బర్వపాసనమున

సీమార్గములలో నొండొంటికి భేదమించుకంతయుఁ గానరాదు. కర్మయోగి భక్తిచేఁ బరిపూర్ణుడై భగవదర్పణ, ఫలపరిత్యాగములచే, సహంకారమును నశింపఁజేయుటచేఁ బరిపూర్ణజ్ఞానియగు. అటులనే జ్ఞానియు, భక్తుఁడును, గడపటఁ దక్కు లక్షణములు గలవారలగుదురు. భక్తి పరిపూర్ణ మగునప్పుడు భక్తుని హృదయమందు జ్ఞానము తనంతటఁ దాను బ్రకాశించును. జ్ఞానికి భగవత్సాక్షాత్కారముకాఁగా, హృదయమందు, భక్తి వికసింపక తీరదు. ప్రతిమార్గమందును జీవుఁడు కొంతవఱకుఁ బరిపక్వ స్థితి నొంద మహాగురువుల నాయమున కవశ్యమగు కాలము రాఁగా గురువు ప్రత్యక్షమై మార్గదర్శి యై భక్తుని శిష్యునిగఁ బరిగ్రహించును. ఇట్లు చిత్తము శుద్ధమై యేకాగ్రతకలిగి నిర్గుణజ్ఞానమునకు యోగ్యతకలిగిన మీఁద సద్గురువుచే నుపదేశింపఁబడిన వేదాంతవాక్యములచే నచ్చిదానంద రూపమై, సకలభేదశూన్యమై, యఖండమైన, చిన్నాత్ర బ్రహ్మస్వరూపము, నే ననుజ్ఞానము శిష్యునకుఁ గల్గును. ఇది సర్వావిద్యా నివర్తకము.

వేదాంత వాక్యములవలనఁ గల్గు జ్ఞానమునకు శ్రవణ, మనన, నిధిధ్యానములు, గడునంతరంగ సాధనములు.

వీనివలనఁ బరోక్షాపరోక్షజ్ఞానములు క్రమముగఁ గలుగును. గురూపదిష్ట పరోక్ష జ్ఞానమువలన బుద్ధిపూర్వకృత పాపములు నశించుటయేకాక, బ్రహ్మమునేనుకాదను నజ్ఞానాపరణము కూడ నశించును. గురూపదిష్టమగు నపరోక్ష జ్ఞానమువలన భేదప్రపంచ స్ఫురణమునకు హేతువగు మూలాజ్ఞానము నశించుటయే కాక, నిర్గుణ బ్రహ్మస్వరూపమునే నను ననుభవముకూడ శాశ్వతముగఁ గలుగును. మఱియు నచ్చిదానంద రూపమగు పరబ్రహ్మము సకల పదార్థములందుఁ బ్రత్యక్షముగ భాసిల్లును. “కలదు” అను సత్తయుఁ, “దెలియఁబడుచున్నదను” జ్ఞానమును, “బ్రయము లేక అనుకూలమను” నానందమును, బ్రతిపదార్థమునందును బ్రత్యక్షముగా జ్ఞానికే గాన్పించుచున్నను, అవిద్యా ప్రాచుర్యమైనందున, నజ్ఞానులకుఁ దెలియఁబడకయున్నవి. విచారజన్యజ్ఞానముచేఁగాని, ధ్యానజనితజ్ఞానముచేఁగాని, అవిద్యాంశమును దొలఁగించి చూచినచోఁ బ్రతిపదార్థము సచ్చిదానంద రూపముగ భాసిల్లును. అవిద్యాంశము జ్ఞానముచే నశింపఁగా బ్రహ్మము స్వయముగఁ బ్రకాశించును గానఁ దానేయనుభవగతమగును, అవిద్యాదులచేఁ గప్పఁబడిన బ్రహ్మమే జీవుఁడు. అవినశింపఁగ

జీవత్వము పోయి బ్రహ్మమని తెలియును. ఇదియే మోక్ష స్వరూపము.

అవిద్యయను చీకటిచే గుడ్డివానివలె, గన్నుకానక, కార్యకరణ సమూహమగు దేహముకంటె వేఱను వివేకములేక, జీవుడు సంసారమందు, గర్తయనియు, భోక్తయనియు, గర్మాధ్యక్షుడై నట్టియు, సర్వభూతముల కాధారమైనట్టియు, సర్వప్రపంచమునకు సాక్షియై నట్టియు, జేతన స్వరూపుడైన, యీశ్వరునియాజ్ఞావలన, వ్యవహరించుచున్నాడు. ఆపరమేశ్వరునికి నాదరముతోను, దీర్ఘ కాలము, ప్రతిదినము, ధ్యానాదులుకావించినచో నాపరమేశ్వరున కనుగ్రహమువచ్చి, యొకానొక పుణ్య జీవునకుఁ గంటికిఁ గామెరపోయిన వెంటనే చూచెడు శక్తి వచ్చు నట్లు, జీవప్రయత్నానుగుణముగఁ గ్రమముక్తిని గల్గించును, గాన జీవుని బంధమోక్షముల కీశ్వరుడే కారణము.

వ్యవహారదశయందు ఫలాపేక్షతోఁ జేయుబడిన సర్వకర్మములు ఫలములనిచ్చును. నిష్కాముడై యీశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ జేసినకర్మములు చిత్తశుద్ధిని గలిగిం

చును. సగుణబ్రహ్మోపాసనము బ్రహ్మలోకమును బొందించి, క్రమముగా ముక్తికి సాధనమగును. నిర్గుణ జ్ఞానము పరమముక్తికి సాక్షాత్సాధనము. భక్తి, జ్ఞానమునకు ముఖ్యసాధనము. భక్తియనగా నీశ్వరునియందు పరమప్రీతి. దానిలో సాధ్యమనియు, సాధనమనియు రెండు భేదములుగలవు. భగవంతునియందుఁ బ్రీతిగల్గుటకు నాచరింపఁబడు భగవత్కథాశ్రవణ, కీర్తన, స్మరణాదులగు నప్తవిధములు, సాధనభక్తి యనఁబడును. తుదనున్న సఖ్యమును ఆత్మసమర్పణమును సాధ్యభక్తి యనుదురు. భగవత్స్వరూపమును విశువలేనిప్రేమ, సాధ్యభక్తి. సాధనరూపమగు భక్తి సాధ్యభక్తికిఁ, దత్వజ్ఞానమునకు, నితరవిషయములందలితీవ్రవిరక్తికి, సంతరంగసాధనము. సాధ్యభక్తిని, నిర్గుణ జ్ఞానమని, కపిలుఁడు దేవహూతికిఁజెప్పెను. సాధ్యభక్తిలో రహస్యమేమన; ఉపాస్యోపాసకులకే మాత్రము భేదము లేదను స్మృతिसంతానము. దీనినే యనన్యభక్తియని భగవద్గీతలలోనందురు. దీనిపేరు జ్ఞానలక్షణమని (జ్ఞానమను నిర్వచనముగలది) శంకరులును, జ్ఞానాఖ్యమని (జ్ఞానమనుపేరుగలది) ఆనందగిరులును, వాడిరి. ఆవృత్త్యధికరణమందు భక్తియను నుపాసనాశబ్దమును, జ్ఞానమను వేదశబ్దమును, బర్యాయపదములుగా

శ్రుతిలోనున్నట్లు శంకరులు వ్రాసిరి. నిర్గుణోపాసనమునకు నిర్గుణజ్ఞానమునకు భేదములేనట్లు భగవద్గీతాభాష్యము వలననగపడుచున్నది. స్థితప్రజ్ఞుడు, భగవద్భక్తుడు, గుణాతీతుడు, జీవన్ముక్తుడు, బ్రాహ్మణుడు, అత్యశ్రమి అను పదములు సమానార్థకములని శంకరవిద్యారణ్యులతలంపు. భక్తిజ్ఞానముల స్వరూపము, విరాగము, విచారము, శౌచము, ఇంద్రియనిగ్రహము, దేవునియందు పరమప్రీతి, యైనట్లు గీతలలోని, 2-12-14 వ యధ్యాయములవలన స్పష్టమగునని యద్వైతాచార్యులలో గొందఱి యభిప్రాయము. జ్ఞానమువలన ముక్తికలిగినను, భక్తికి ముక్తియానుషంగికము. భక్తియే ముఖ్యఫలమని వారితలంపు.

యోగ నిష్ఠయొక్క పరమరహస్యము, ఈశ్వరశరణతాపమగు భక్తియనియు, (దీనినే విశిష్టాద్వైతులు శరణాగతియనియు, ప్రపత్తియనియు, ననుదురు), దానివలన మోక్షము తప్పకకలుగుననియు శంకరాచార్యులు గీతాభాష్యములో 18 అ. 65, 66 శ్లోకవ్యాఖ్యలలో వ్రాసిరి. దీనిని శ్రీకృష్ణమిత్రచిత ప్రబోధచంద్రోదయములోని భరతవాక్యమిట్లనుసరించుచున్నది : — సంసారాపారసింధుస్థవకుశల మహాకర్ణధారే మురారౌ భక్తిర్ముక్తేః పరాసావ్రసరతుజననీ సార్వకాలంజనస్య. శ్రీశంకరభా

వ్యములను దఱచిచూడఁ గర్మ భక్తి జ్ఞానయోగములు మూఁడు నొండ్లరులకు సహకారులనియు, నామూఁడు పరిపాకమును బొందినఁగాని మోక్షము కలుగదనియు, వానిపరిపాకావస్థకునుచాసకుల వాసనలననుసరించి వేరు మాఱుననియు, లోతుగా విచారించినచో నది యా మూటియొక్క సంగమస్థానమనియుఁ దేలును.

శ్రీరామానుజాచార్యుల విశిష్టాద్వైతము సూక్ష్మముగాఁ జెప్పఁబడును. వీరికిఁ బ్రమాణములు అద్వైతులకు వలె శ్రుతి స్మృతీతిహాస వైష్ణవపురాణములేకాక, పాంచరాత్ర్యాద్యాగమములు, ద్రవిడప్రబంధములును.

అద్వైతులకు నన్ని పురాణములు గ్రాహ్యములు. విశిష్టాద్వైతమతము లో, అచిత్తు, చిత్తు, ఈశ్వరుఁడు, అను మూఁడు తత్వములుగలవు. అచిత్తు

7. విశిష్టాద్వైత
సిద్ధాంతము.

శుద్ధ సత్వమనియుఁ, బ్రకృతియనియుఁ, గాలమనియు, మూఁడువిధములు. శుద్ధసత్వము భగవద్లోకమగు పరమ పదమందు, శరీరేంద్రియ, గోపుర, మంటపాదిరూపముగ భగవదిచ్ఛచేఁ బరిణమించును. శుద్ధ సత్వము జ్ఞానమును వృద్ధి బొందించును గాని దానికి నావరకముగాదు. ప్ర

కృతి, సత్వరజస్తమోగుణాత్మకమై సాంఖ్యులు చెప్పిన ప్రకారముగ మహదహంకారపంచతన్మాత్రాది రూపముగఁ బరిణమించి, బ్రహ్మాండ్లోత్పత్తికిఁ గారణమై దేవతీర్యజ్మనుష్మాది చరాచర దేహములుగఁ బరిణమించుచు, జీవుల జ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబంధమైయుండును. కాలము జన్మాది పరిణామములకు హేతువు. చిత్తత్వము జీవుఁడు. జీవులనేకులు. బద్ధులనియు, ముక్తులనియు, నిత్యముక్తులనియు, ముఁడు తెఱఁగులు. బద్ధులు మనవంటిసంసారులు. ముక్తులుకొంతకాలము సంసారమునందుండి, పిదప ముక్తినిఁ బొందిన శుకవామదేవాదులు. నిత్యముక్తులు సంసారగంధము నెఱుంగకయే భగవత్సన్నిధానమున నెల్లప్పుడు నుండుననంత, గరుడ, విష్వక్సేనాదులు. జీవపరిమాణమణువు. జీవుఁడు జ్ఞానస్వరూపము, జ్ఞానగుణకము. ఈశ్వరుఁడొక్కఁడగు నారాయణుఁడు, జ్ఞానగుణకుఁడు, జ్ఞానస్వరూపుఁడు, వ్యాపకుఁడు గాని నిర్గుణుఁడు గాదు, హేయ ప్రత్యసేక సకలకల్యాణగుణ విశిష్టుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తిమంతుఁడు, దయాపూర్ణుఁడు, చిదచిత్పదార్థములలో వ్యాపించి వానిస్వరూపస్థితి ప్రవృత్తులను గలిగించుచు, స్వతంత్రుఁడై, యుండును. ఈచిదచిత్తులు వానికత్యంత విధేయములయి, వానియధీనమున స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తులు

గలవి గావున నీశ్వరునకు శరీరమని చెప్పబడును. ఇట్టి శరీరాత్మభావమును బట్టి సర్వము బ్రహ్మమని యభేదము, స్వరూపమును బట్టి భేదము, చెప్పబడుచున్నది. చిదచిత్తులు సర్వావస్థలయందు నీశ్వరునిచే బాహ్యభ్యంతరములయందు వ్యాపింపజేయఁబడి తచ్చరీరములై యున్నందునను; మహాప్రళయమందు సూక్ష్మములుగనుండి, సృష్టి కాలమునందు స్థూలములుగఁ జేయఁబడుచున్నందున, నీశ్వరుఁడు చిదచిదాత్మక ప్రపంచమునకుఁ గారణమని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈశ్వరుఁడు చిదచిచ్చరీరకుఁడై ప్రపంచాకారమును బొందుచున్నందున, సుపాదానకారణమనియుఁ, బ్రపంచరూపముగా నేర్పడుదునని సంకల్పించినందున, నిమిత్తకారణమనియుఁ, జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడై, సర్వభూతముల హృదయములందుండి, వానిని, వానికార్యములను, బ్రవర్తింపజేయఁగల శక్తిని గలుగఁజేయుచున్నందున, సంతర్యామియనఁబడును. ఈయీశ్వరుఁడే లోకానుగ్రహార్థమై, ప్రకృతిమండలముకంటె నావలనుండు పరమపదమందు నాను దేవరూపమున, దివ్యమంగళ విగ్రహోపేతుఁడై, శ్రీ, భూ, నీలాది, దేవీపరివృతుఁడై, యనంత, గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యము క్త భోగ్యుఁడయి యుండును. ఇదియే

పరమాపమనుదురు. ఈభగవంతుడు వాసుదేవ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ, సంకర్షణులను నాలుగువ్యూహములు (సంస్థానవిశేషములు) గనుండును. వాసుదేవవ్యూహము జ్ఞాన, శక్తి, బలైశ్వర్య, వీర్య, తేజములగు నాఱుగుణములతోఁ బరిపూర్ణుడై ముక్తపురుషులకు ననుభావ్యుడుగనున్నాడు. ప్రపంచసృష్టి నిమిత్తము ప్రద్యుమ్నవ్యూహము, వీర్యైశ్వర్యములుకలిగి, బ్రహ్మలోకమందుండి, బ్రహ్మప్రజాపతులను సృష్టికర్మమునందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుచుండును. అనిరుద్ధరూపము శక్తి, తేజములు కలిగి శ్వేతద్వీపమందుండి, లోకరక్షణాధికారులగు మనుప్రభృతులను నియమించుచు, జగత్పాలనముఁ జేయుచు, దత్తత్వాప్తిని గలుగఁజేయుచుండును. సంకర్షణసంస్థానము జ్ఞాన, బలములు, కలిగి, పాతాళమందుండి లోకసంహారకులయిన రుద్ర, యమ, మృత్యుప్రభృతులను నియమించుచు, మోక్షసాధనమగు జ్ఞానమును గలుగఁజేయుచుండును. దుష్టశిక్షణపూర్వకమైన శిష్టపరిపాలనము కొఱకును, ధర్మసంస్థాపనము కొఱకును, గొన్నిసమయములందు శ్రీరామకృష్ణాద్యవతారములను, బరవాసుదేవుఁడేతాల్చును. వీనిపేళ్లు విభవములు. భక్తులగు వారు తమ కభిమతమగు, శాస్త్రసమ్మతమగు, విష్ణువిగ్రహముల

నేర్పటచుకొని, వానియందు భక్తి కలిగి పూజించునపుడా విగ్రహములందుఁ దానావేశించియుండి, తనభక్తుల కీష్టార్థముల నిచ్చుచుండును. ఇవియే విష్ణుదేవునికోవెలలలో నుండు సర్వావతారములు. భగవద్భక్తులును జ్ఞానాధికులు అగు మహాపురుషులం దావేశించి తనజ్ఞానాదిగుణములను బ్రకటించి, సంసారులగు జనులందుఁ గల కరుణచే, జ్ఞాన, భక్తి, ప్రపత్తిలోనగు సాధనముల నుపదేశించి, వారలను దుర్మార్గములను సంచరింపకుండఁ గృతార్థులఁ జేయునట్టి పరమేశ్వరుఁడే యాచార్యావతారమని చెప్పబడును. ఈ యాచార్యావతారమే, పర, పూహ, విభ, వార్చ్యవతారములకంటె దయాదిగుణములచే సధికమైయుండును. వీనిసేనయే మోక్షదాయకమని సర్వశ్రుతి, స్మృతీతిహాసపురాణ, శైవ, వైష్ణవ, పాంచరాత్రాద్యాగమములలో నిరూపింపబడియున్నది. బద్ధజీవుఁడు, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడైనను, నిరతిశయజ్ఞానగుణము గలవాఁడైనను, భగవదేకపరతంత్రుఁడైనను, అనాదిప్రకృతినబంధముచేఁ దననిజస్వరూపగుణములను దెలియక సంసారము ననుభవించుచున్నాఁడు. బహుజన్మార్జిత సుకృతపరిపాకముచే జీవుఁడు మానవరూపముగ జన్మించినపుడు భగవత్కృతాక్షము కల్గినచో సాత్వికుఁడై

వర్ణాశ్రమవిహితకర్మములను భగవత్ప్రీతికొఱచు నాచరించుచు, భగవంతునియందు జ్ఞానధ్యానోపాసనానామక మగుభక్తినిగాని, ప్రవృత్తినిగాని, చేసి భగవదనుగ్రహముచే సర్పిరాదిమార్గమున నైకుంతమను పరమపదము నకుఁ బోయి, యచటఁ బరిపూర్ణబ్రహ్మనుభవముగల వాఁడై యుండును, లేదా నారదాదులవలె భగవదాజ్ఞానుసారముగ నజ్ఞజనుల ననుగ్రహించుచుండును. ఇదియే భగవంతుని సేవ, లేక కైంకర్యము, లేక ముక్తి, యనఁబడును. జ్ఞాన మనఁగా భగవత్స్వరూప, రూప, గుణ, విభూతులను, జెప్పినరీతి నరయుట. తెలిసినపిమ్మట భగవంతునియందుఁ బ్రేమకల్గి, నిరంతరమాభగవత్స్వరూపాదులను ధ్యానించుటయే, భక్తి. తనయొక్క శక్తిహీనత నరసి భగవంతుఁడే రక్షకుఁ డని మహావిశ్వాసముతో నాత్మసమర్పణము చేయుట ప్రవృత్తి. ఇదియే మోక్షమునకు ముఖ్యసాధనము. దీని కాఱంగములు కలవు.

(1) ఆనుకూల్యసంకల్పము, (2) ప్రాతికూల్యవర్జనము, (3) రక్షించు ననువిశ్వాసము, (4) రక్షకుఁ డని పరించుట, (5) దైన్య మను కార్పణ్యము, (6) ఆత్మసమర్పణము. (1) పరమదయాకరుఁ డగు భగవంతుని నాశ్రయించెద నను ప్రీతితోఁగూడిన తలంపు ఆనుకూల్య

సంకల్పము. (2) అట్లాశ్రయించుటకుఁ బ్రతిబంధము లగు నతిప్రవృత్తిని, యత్నమును, విడుచుట ప్రాతికూల్యవర్జనము. (3) స్వామిత్వ, సౌలభ్య, వాత్సల్యాది గుణములుకలవాఁడైనందున, శంకింపక తప్పక రక్షించు నను నమృతము విశ్వాసము. (4) నీవే నన్ను రక్షింప వలయునను బుద్ధితో రక్షకుఁ డని వరించుట. (5) నే నశక్తుఁడ, నజ్ఞుఁడ, నన్ను నేను రక్షించుకొనఁ జాల, భగవంతునికంటె వేఱు రక్షకుఁడు లేఁ డను బుద్ధి కార్పణ్యము. (6) నేను నీవాఁడను, నన్ను నిగ్రహించుట కుగాని యనుగ్రహించుటకుఁగాని నీవే కర్తవ్యమనునిశ్చయజ్ఞానము కుదిరి, తనను, తనసంబంధ మన్నియు, సర్పించుట, ఆత్మసమర్పణము. వీనిలో నాఱవదిప్రపత్తి, తక్కిన యైదు దానికిసాధనములు. ఈప్రపత్తి నిష్ఠుఁడు భగవదాజ్ఞారూపములగు వర్ణాశ్రమధర్మములను జీవించునంతవఱకుఁ జేయుచు దేహయాత్ర కర్మాధీన మనియు, నాత్మయాత్ర (సద్గతిని బొందించుట) యీశ్వరాధీనమనియు, నిశ్చయముతో నుండవలయును. భక్తిగాని ప్రపత్తిగాని మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధనములు. భక్తికి వర్ణాశ్రమధర్మములు, వివేకవిమోక్షాదు లేడు, అష్టాంగయోగములు, అంగములు భక్తిద్వారమున కర్మజ్ఞానములు

మోక్షసాధనములు. శ్లో. సంసారాపారసింధుష్టవ తరణ
మహాకర్మధారే మురారౌ భక్తి ర్ముక్తేః పరాసామ్రసరతు
జననీ సార్వకాలం జనన్య.

ప్రస్థానత్రయములోని బ్రహ్మసూత్రములలో ముఖ్య
వేదాంతవాక్యముల యర్థములు నిర్ణయింపఁబడినవిగాన,
దానిని ముఖ్యముగ నెంచి మనవారు,
8. బ్రహ్మసూత్రార్థములపై విమర్శ చేసినవారు. భాష్యాదిగ్రంథములు దానిపై నెక్కు
వగ రచించిరి. భగవద్గీతలపైనను,
నుపనిషత్తులపైనను, టీకలువ్రాయని

యాచార్యులుకూడ బ్రహ్మసూత్రములపై వ్యాఖ్యలఁ
జేసిరి. భాష్యటీకలలోని విశేషములు సంక్షేపశారీరక,
పంచదశి, జీవన్ముక్తి వివేక, సిద్ధాంతలేఖ సంగ్రహాదులగు
స్వతంత్రగ్రంథములలో వివరింపఁబడియున్నవి. పాశ్చా
త్యులలోని కోల్బ్రూక్, డాక్టర్ మాక్సుముల్లర్,
డ్యూసెక్, ఫీబో, గఫ్ లోనగువారుకూడ శంకర
సూత్రభాష్యములపై విమర్శలు కావించిరి. డ్యూసెక్,
గఫ్ గార్లు, కూడ శంకరులు చెప్పునదైవమును, మాయా
వాదమును, శ్రుతినస్తుతము, సంప్రదాయసిద్ధము,
అనుదురు. డ్యూసెన్ శంకరభాష్యమునకు జర్మనీభాష

లోఁ దద్వైతమావ్రాసి, యుపనిషత్తులమీఁదను, బ్రహ్మసూత్రములమీఁదను, జిక్కుని విమర్శగ్రంథములనుగూడ వ్రాసెను. ధీబో శంకరరామానుజభాష్యముల నింగ్లీషు లోనికిఁ దద్వైతమాచేసి వానివిశేషములగురించి విపులమగు వ్యాసమును రచియించిరి. వీరందఱు గొప్పపండితులు.

ధీబో ముఖ్యాభిప్రాయము లేమియన :—

(1). వేదాంతవాక్యము లనేకర్షిప్రోక్తములు గాన వానిలోఁ బరస్పరభేదము లున్నవి కావున వానియర్థ మద్వైతమనికాని విశిష్టాద్వైతమనికాని దేర్పరచుటకు వీలులేదు. ఆ ఋషులందఱు సమకాలికులనికాని, వారు పరస్పరము సంప్రతించి వ్రాసినారని కాని, గమకములు లేవు. ఆశ్రుతి రచనకాలములలో నిశ్చితమగు మత మేర్పడియున్నట్లు, నిదర్శనములు కానరావు. కాని శ్రుతులతాత్పర్య మేదియైన నొకమతమును బోధించునని యెంచునెడల, ముఖ్యముగా శంకరమతమునే బోధించునని యాతని గట్టినమ్మకము. శ్రుతులద్వైతమును బోధించునని గఢ్ఢతలంపు.

8 (అ). ధీబో అభిప్రాయములు, వానిపై విచిన్ములు

(2) శ్రుతులలోఁ బరబ్రహ్మమని, యపరబ్రహ్మమని భేదములున్నట్లు గుపడదు, కాని కొన్నిశ్రుతులు బ్రహ్మము నర్వజ్ఞత్వనర్వశక్తిత్వాదిగుణములు కలిగియున్నట్లు, చెప్పుచున్నవి. కొన్ని బ్రహ్మము జ్ఞానఘనమనియు, గుణాతీతుఁడనియు, నిర్గుణుఁడనియు, జెప్పుచున్నవి. ఈ రెంటిని జక్కగ వేరుపఱచి, యేవి పరబ్రహ్మమును జెప్పనోయను విభాగము, నత్యాశ్చర్యకరమైన శక్తితో వ్యవస్థ చేసి, వానిని నప్రమాణముగ శంకరులుచెప్పిరి. రామానుజపక్షములో నీశ్వరుఁడు గుణవంతుఁడు గాన నిర్గుణ శ్రుతులకు నపార్థము కల్పించి, వానిని న్యాయముగను, నిష్పక్షపాత బుద్ధితోను, వారువ్యవస్థచేయలేదు. వీరి 'రెండుభావ్యములను సరిచూచినచో నీయభిప్రాయము స్పష్టమగునని ధీబో తలంపు.

(3) శ్రుతులు ముక్తావస్థలో జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించుచుండఁగ వానికి సంయోగమేకాని యేకత్వము లేదని రామానుజులు చేయునర్థము సరికాదనిరి.

(4) శ్రుతులు బ్రహ్మమునుగొన్నిచోట్ల సగుణమనియు, మఱికొన్నిచోట్ల నిర్గుణమనియు, వర్ణించినపుడును, సృష్టి క్రమము భిన్నముగ వర్ణించినపుడును, వానిని జక్కగ

వ్యసథఁ జేసి, యేయే శ్రుతులు దేనిని బోధించునో యను నేర్పాటు శంకరులు బాగుగఁ జేసి, శ్రుతులకు సమన్వయ ముఁజేసిరి. అట్లు చేయుటచే శ్రుతులలోని యభిప్రాయ భేదములు కాలక్రమమునఁ గలిగినవని నిరూపించుటకు వీలున్నది, యని ధీబో తలంపు. కాని శ్రుతులన్నియు నేకకాలికములని సూత్రకారుల తలంపు.

(5) ఇంకొకవిశేషము గలదు. ఉపనిషత్తులలో బ్రహ్మ మును గూర్చియు, ప్రపంచమునుగూర్చియు, ఋషులకు భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. కాని, వానినన్నిటి నొక పూసగుచ్చి యవియన్నియు నొకయర్థమునేఁ జెప్పనని యు, నదియితరసిద్ధాంతములకంటెఁ దమయభిప్రాయమునే బోధచేయుననియు, శంకరు లుపపాదించిరి. ఉపనిషత్తుల ముఖ్యతాత్పర్యమును శంకరసిద్ధాంతమనుసరించిన ట్లితర వేదాంత సిద్ధాంతము లనుసరింపలేవని ధీబోతలంపు.

(6) శంకరుల యభిప్రాయప్రకారము నిర్గుణబ్రహ్మ మునకు, నీశ్వరునకు, భేదము తనకు సమ్మతములేకున్నను, పరమార్థతత్వనిరూపణముకొఱకు నిర్గుణబ్రహ్మప్రతిపాదకశ్రుతులు సగుణబ్రహ్మప్రతిపాదకశ్రుతులకంటెఁ బ్రబల

మని శంకరులు సేసిన తీర్మానము సరిగనున్నది యని ధీబో యనెను.

(7) ఉపనిషత్తులలోఁ గొన్ని ప్రాచీన మనియుఁ, గొన్ని నవీనమనియు, ధీబో యభిప్రాయము. ప్రాచీనోపనిషత్తులలో బ్రహ్మమునుండి జీవులు బయలువెడలి జాగ్రదవస్థలో వానిజ్ఞానము వికాసము నొందుననియుఁ గొంత కాలము గాఢసుషుప్తి (కలలేని నిద్ర) లో జీవులు బ్రహ్మమందు లీనములగుననియు, మరణ కాలమునందుఁ బూర్తిగ లీనములగు ననియు నుపపాదింపఁబడినవి. కాని ప్రపంచమును దయాజ్ఞానములతో నీశ్వరుఁడు పరిపాలించునని చెప్పు రామానుజు లీవిషయమును బాగుగ నుపపాదింపలేదని యాధిగఁ జెప్పవచ్చునని ధీబో తలంపు.

(8) ప్రాచీనోపనిషత్తులు పరమార్థతత్వమగు బ్రహ్మముయొక్క గుణములనుగూర్చి నొక్క చెప్పుక పోవుటచే నాశోపితము లగుగుణములు గల యీశ్వరుఁడు నిర్గుణబ్రహ్మముకంటెఁ దక్కువయని శంకరులు నిరూపించుట సరిగనున్నది. వేదాంతములలో నున్నప్రకారమే జీవుని చరమావస్థ శంకరులు వర్ణించిరని యిది వరలో ధీబో వ్రాసిరి.

(9) మాయావాదము వేదాంతములోఁ జక్కగఁ జెప్పఁబడినదని గ్రహ్యగారి నమ్మకము. ధీబోగారికట్టి తలంపులేకున్నను, మాయావాదము వేదాంతమతమునకు విరుద్ధముకాదని ధీబోతలంపు. అచరప్రపంచముయొక్కయు, వివిధజీవులయొక్కయు, సృష్టిక్రమమునుదెలుపు మాయావాదమును గూర్చి యుపనిషత్తు లంత యెక్కువగఁ జెప్పలేదని మాత్రము ధీబోయాశయము. గ్రహ్యనుడి విసప్రకారము మాయావాదమున కాధారము వేదాంతవాక్యములనియు, వానిని దర్వాతివారు వృద్ధిచేసిరిగాని, యితరమతములలోనుండి దోహదమువలె నుపనిషత్మతమునకుఁ జేర్చలేదనియు, ధీబో రూఢి నమ్మకము. మాయావాదవృక్షమునకుఁ గల శాఖోపశాఖలకును వేర్లకునుగల కారణములు రుజువుగ నరయనగు. బ్రహ్మవిచారము వృద్ధికాఁగా, తదితరపదార్థమేమియు లేదనియు, బ్రహ్మమునందేమియు భేదములేదనియు, సర్వైతబుద్ధి కుదురును. అనఁగ బ్రహ్మముకంటె వేఱుగనజాతీయులగు జీవులుగాని విజాతీయమగు ప్రపంచముగాని లేననియు, బ్రహ్మములో స్వగతభేదములేదనియు, జ్ఞానముగలుగును. అట్టి జ్ఞానోదయమునకు వేదాంతములలోని మహావాక్యములు సహకారులు. అనేక నామరూపములుగల ప్రపంచము

చములేదనుటకు వీలులేదుగాన, శ్రుతులచేతను, తదను
కూలతర్కములచేతను, నాలోచింపఁగ, నది బ్రహ్మమువలె
సత్యముకాదనియు, మిథ్యయనియు, మాయావాదులనిరి.
మఱియు నీమిథ్యాప్రపంచ మసత్యమగు మాయాకార్య
మనియు, నామాయ బ్రహ్మముతోఁ గలుసియున్నను
ససత్యముగాన నాబ్రహ్మముయొక్క యేకత్వమునకు
భంగకారి కాదనియు, ధీబోగారు నుడివిరి. జీవ బ్రహ్మై
క్యమగు మోక్షము అపరోక్షజ్ఞానమువలనఁ గలుగును
గాన, సజ్జానావస్థలో బ్రహ్మముకంటెఁ బ్రపంచము
వేఱను తలంపు మాయాకార్యమగు భ్రమమనియు, నది
బ్రహ్మసాక్షాత్కారముచే నశించుననుటయు, సయ్యక్తిక
ముగ నున్నదని, నుడివిరి. కాని “ఏకంసత్ విప్రా
బహుధావదంతి, ఇంద్రం, మిత్రం, వరుణమాహుః”
“నానదాసీత్.” మొదలగు ఋగ్వేదసంహితావాక్య
ములు, ఇతరశ్రుతులు, బ్రహ్మము నిర్విశేషమనియు,
మాయచేనావృతమయి, ప్రపంచరూపముగ నున్నదనియు,
నుడువుచున్నవి. గృఢగారు మాయావాదము శ్రుతిసిద్ధ
మని సహేతుకముగ వ్రాయుటచే దాని నిక్కడ వివరింప
లేదు. అనిబెసంటుగారు వ్రాసిన “ఉపనిషద్ జ్ఞానము”
గూడ నీవాదమును బలపఱచును.

(10) వేదాంతసూత్రముల పైని శంకరరామానుజ భాష్యములను విమర్శింపఁగఁ గొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామానుజభాష్యము శంకరభాష్యముకంటె సూత్రముల నెక్కువగ ననుసరించినట్లు చెప్పనగును; కాని, వేదాంత సూత్రకారుల మతమేదియో నిర్ణయించుటకు వీలులేదని ధీబోయభిప్రాయము. అది శ్రుతిసూత్ర సమ్మతముకాదని కలకత్తాలో నచ్చువడిన (ఉమా The Dawn)యను వార్తా పత్రికలోని లేఖకులును, బ్రహ్మశ్రీ కే. నుందరరామయ్య పండితులుగారును బ్రత్యుత్తరము లిచ్చిరి, కాన నేనిందు నావిషయమును జర్పచేయలేదు.

(11) ఉపనిషదర్థములను బాదరాయణసూత్రముల కంటె శంకరభాష్య మెక్కువ యనుసరించిన దనియు, సూత్రార్థములను శంకరభాష్యముకంటె రామానుజ భాష్య మెక్కువ యనుసరించినదనియుఁ గూడ ధీబోయభిప్రాయము. ఈరెండవయంశమును బూర్వోక్త పండితులు ఖండించిరి.

(12) ఉపనిషత్తులకంటె బ్రహ్మసూత్రములలో బ్రహ్మముయొక్క గుణవిచారము మెండుగనున్నది. భగవదీతలలో నిరుణసగుణములపొందిక విశేషముగ నుండు

టయేకాక, భాగవతమతప్రకారము శ్రీకృష్ణుడే, లేక విష్ణువే, బ్రహ్మమనియుఁ గూడ నున్నది, కాని వేదాంతములలోఁ జెప్పినప్రకారము గీతలలో శుద్ధబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పియుండలేదని ధీబోతలంపు. కాని భాష్యకారులందఱు శ్రుతి తరువాత సీభగవద్గీతను సూత్రకారులు ప్రమాణముగా నంగీకరించిరని వ్రాసిరి. మఱియు, నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ జూచిన, గీతలలో సగుణనిర్గుణోపాననములు రెండు చెప్పఁబడినవి. గీతలలోని 12 అ-1. శ్లోకభాష్యమును, భాష్యోత్కర్షదీపికను, జూచిన, సీసంశయము దీటును. శంకరభాష్యములలో నిర్గుణసగుణబ్రహ్మముల పేరు నారాయణుడని స్పష్టముగ నున్నది. దీనిని బ్రమాణములతో గ్రంథాంతమందు వివరించితిని.

(13) బ్రహ్మసూత్రములలో మహాభారత శ్లోకములు వానిలో ముఖ్యముగా భగవద్గీతా శాంతిపర్వపద్యములు ప్రమాణములుగ నంగీకరింపఁబడినవి; వానియర్థములు శంకరమతమునకు భిన్నముగను, భాగవతమతమున కనుగుణముగ నున్నవి, యని ధీబోతలంపు. కాని నారాయణుడు నిర్గుణబ్రహ్మము, సగుణబ్రహ్మము, అని శంకరాభిప్రాయము. కాన భారతవాక్యములు వారిమతమునకు భంజక

ములుగావు. భాగవతమతము చాలమట్టునకు బాదరాయణ శంకరుల కభిమతము. ధీబోగారే కాక మనవారిలోఁ గొందఱుకూడ వ్యాసమతము వేదాంతమతమునకంటె భిన్నమని యనిరి. శంకరకృతమును సర్వసిద్ధాంతసంగ్రహములో 11-వ యధ్యాయములో భారతములో వ్యాసులు తమ మతమును వ్రాసినట్లున్నది. అది సూత్రప్రస్థానముకంటె భిన్నముగనున్నది. వేదాంతమతము శ్రీకృష్ణులగు భగవంతు లుద్ధవునకు నవధూతనంవాదరూపము నుపదేశించి రని 12-వ యధ్యాయమున నున్నది. అది శంకరమతము వలెనున్నది. బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యాయులగు తిరువననల్లూరు వాస్తవ్యులును, సర్వశాస్త్రస్వతంత్రులు, నగు రామసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలవారు సర్వమతసంగ్రహవిలాసములో బ్రహ్మసూత్రకర్తలగు వ్యాసులయొక్క మతమును వివరించిరి. అది శంకరరామానుజమతములకుఁ గొన్ని విషయములలో భిన్నముగనున్నది. బ్రహ్మము విష్ణువనియు, మోక్షమునకు జ్ఞానము సాధనమనియు, జ్ఞానము శ్రేణధ్యానరూపమనియు, జ్ఞానభక్తులకు భేదములేదనియు, మోక్షోపస్థలోఁగూడ జీవుఁడు బ్రహ్మముకంటె భిన్నుడనియు, నభిప్రాయపడిరి. రామానుజమధ్యవల్ల భాచార్యులుకూడ శంకరులవలె నారాయణ విష్ణు వాసు

దేవ శ్రీకృష్ణశబ్దములచే జెప్పబడు బ్రహ్మమం దతిభక్తి కలిగినట్లు వారిభాష్యాదులవలనఁ గనఁబడును.

(14) ఉపనిషత్తులకు, శంకరభాష్యములకు, మధ్యకాలమందుఁ బుట్టినవికాన, బౌద్ధరాయణసూత్రములు, రెంటికంటె వేఱర్థము నియ్యనగునని ధీబోతలంపు. ఉపనిషత్సత్యములో శ్రుతిభిన్నమతము కలియఁగూడదని శ్రీగౌడపాదశంకరాచార్యులయభిప్రాయమని కూడ ధీబోయాశయము. అదిసరియె - శంకరాచార్యులయనుయాయులగు తత్వజ్ఞులకుఁగూడ నట్టితలంపు కలిగినను, మందాధికారుల కది రుచియింపదు. వారికి సగుణబ్రహ్మమగు నీశ్వరునియందు భక్తిఁ గలుగఁజేసి యాచార్యమునఁ గృతార్థులను జేయనగు. శ్రీశంకరాచార్యులు కూడ భగవద్గీతా 12 వ యధ్యాయ ప్రథమశ్లోకభాష్యములో ('త్యక్తసర్వైషణాః, సన్యస్తసర్వకర్తాణః') ధనైషణ, దార్తైషణ, సుత్రైషణరూపమగుసర్వకామములు లేనివారును, నిత్యాది సర్వకర్మములనుద్యజించిన పరమహంసలు సూత్రము, నిర్గుణోపాసనముఁ జేయవలయుననియు, సితరులు సగుణోపాసనముఁ జేయవలయుననియు, నితరగ్రంథములలోనుగూడ, స్పష్టముగ నుడివిరి. విద్వాంసులయాచారము కూడ దానిని బోలియున్నది.

(15) శంకరులు బాదరాయణాభిప్రాయముననుసరించి భావ్యమును వ్రాసిరను విషయము సందిగ్ధమని ధీబోవ్రాసి తనవ్యాసమును ముగించెను. ఆనందమయానుమానికాద్యధికరణములపై శంకరభావ్యములను నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ జూచినచోఁ గొన్నిచోట్ల సూత్రకారులు, భావ్యకారులు, భిన్నాభిప్రాయులైనట్లు తోచక తప్పదు. “శ్రుతిశ్చభిన్నా స్మృతయశ్చభిన్నాః, మహామునీనాం మతయశ్చభిన్నాః” అనినట్లు బుద్ధిమంతులకు భిన్నాభిప్రాయములుగలుగుట సహజము. ఋషులలో, ఉపవర్ష, బోధాయనులు, బాదరాయణసూత్రములకు వరుసగ భావ్యము, వృత్తి, చేసినట్లగుపడును. శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణములు నిర్గుణసగుణబ్రహ్మములను బ్రతిపాదించుచున్నవి. బాదరి, కాశకృత్సు, ఔడులోమి, ఋషులు బ్రహ్మము నిర్విశేషచిన్మాత్ర మనిరి. ఆశ్మరధ్య, జైమిని, ఋషులు, సవిశేషమనిరి. బాదరాయణులు భయముల యభిప్రాయముల సంగీకరించిరి. శంకరాచార్యులు వానికి ప్యవస్థజేసిరి. గౌడపాదశంకరాదులు కాశకృత్సాదిమతముల ననుసరించిరి. యామున రామానుజాచార్యులు జైమిన్యాదుల ననుసరించిరి. కాని బ్రహ్మసూత్రములలో మొదటి రెండుమూఁడధ్యాయములలోని బ్రహ్మస్వరూపమును,

వివిక్తాత్మస్వరూపమును, నాల్గవ యధ్యాయప్రథమపాదములోని 'ఆత్మేతితూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చ' లోనగు సహంగ్రహో పాసనావిధానమును, తత్కృతున్యాయమును, నాలవపాదములోని 'అవిభాగేనదృష్టత్వాత్' లోనగు ముక్తస్వరూపమును జెప్పుసూత్రములును, వాని విషయవాక్యములగు శ్రుతిస్మృతులును, జీవ బ్రహ్మము లేకమనియు, భేదమజ్ఞాన కల్పితమనియు, జెప్పను. కావున జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారమును వివరించుటలో జీవుఁడు బ్రహ్మముకంటె వేఱుగనున్నాఁడని సూత్రకారులు సెప్పుట సయుక్తికముగనున్నది. భగవద్గీతలలో 18 అ. 20 శ్లో. 13 అ. 13—18 శ్లో. 7 అ. 4, 5 శ్లోకములు చూడనగు. గీతా 18 అ. 20 శ్లోకః. సర్వభూతేషుయేనైకం భావమవ్యయ మిత్తతే, అవిభక్తం విభక్తేషు, తద్జ్ఞానం విద్ధి సాత్వికం. - గీతా 13 అ. 13—18 శ్లోకములు.

జ్ఞేయం యత్తత్ప్రపత్యోమి యద్జ్ఞాత్వామృతమశ్నుతే, అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ సనత్తన్నాస దుచ్యతే. 13 సర్వతః పాణిపాదంత త్సర్వతోక్షి శిరోముఖమ్, సర్వతశ్చృతి మల్లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠతి. 14

సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియ వివర్జితమ్,
 అనక్తం సర్వభృచ్చైచ నిర్గుణం గుణభోక్తృచ. 15
 బహిరంతశ్చ భూతానా మచరం చరమేవచ,
 సూక్ష్మత్వాత్త దవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తికేచతత్.
 అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్,
 భూత భర్తృచతద్జ్ఞేయం గ్రసిష్టు ప్రభవిష్టుచ. 17
 జ్యోతిషా మపిత జ్యోతి స్తమసః పరముచ్యతే. 18

18 అ. 20 శ్లోకముయొక్క అర్థము 13 అ. 17 శ్లోకము. దాని వివరము 13 అ. 13, 14, 15, 16, 18 శ్లోకములు.

(Mrs. Annie Besant) ఆనిబెసంటమ్మగారు

8 (ఇ). ఆనిబెసం శంకర భావ్యమునుగూర్చియు, బ్రహ్మ
 టమ్మగారి యభి సూత్రములను గూర్చియు, నింగ్లీషున
 ప్రాయము. ప్రాశ్నితో నిట్లు నుడివిరి:—

“ There is a mighty name in Indian literature, the name of Shri Shankaracharya, that no man can name without reverence for the subtlety of his intellect, for the vast range of his intelligence. What was his work? He came in the Kaliyuga, he came when the world was losing or had lost most of its spiritual light, he came to build up round the Science of Brahman the buttress of the intellect, the walls of subtle argumentation, the de-

fences that should be strong and mighty, on which the intellect of the world might break its teeth in vain. And he did it in order that behind that wall of intellectual subtlety, behind that fortress of keen intellectual argument, the Supreme Truth might remain unoutraged by assault, might remain for those who were worthy, might be protected for the spiritual mind. If you take as an example the Brahma Sutras, with the commentary upon them of Shankaracharya, you will see exactly what I mean. In his commentary there is the most refined hair-splitting; in his commentary the most subtle distinctions; in his commentary the most careful guarding of language and the shading of every possible delicacy of thought; and behind all that commentary the Sutras themselves. If you want to gain their inner essence, if you want them not for intellectual arguments outside but for the feeding of the Soul within, then take the Sutras alone in their original tongue, in their own unadorned form, and in silent meditation when the senses are quiet and when the mind is tranquil, when the light of the Self is shining, then take a Sutra and listen to it in its own words alone, and you will learn a spiritual truth that no argument may avail to reach."

భారతవర్ష వాఙ్మయనముదాయములో మహామహి
మ మయంబగు నామధేయం బొందుగలదు. అయ్యది
శ్రీ భగవత్పాద శ్రీశంకరాచార్యాభిధానంబు. తన్నా
మోచ్చరణజేయు నపు డా మహాపురుషుని కుశాగ్ర
బుద్ధికిని, విస్తృత విజ్ఞానంబునకును, సంభావనచేయని

మనుజుం డొకండయిన నుండఁజాలఁడు. ఇట్టి గౌరవా
 తిశయమునకుఁ బాత్రుం డగుట 'కా శుభచారిత్రుం
 డొనరించిన కార్యము లెవ్వయో విచారితము. కలి
 యుగంబున పరమార్థతత్వప్రకాశంబు మిక్కిలిక్షీణదశలో
 నుండు సమయంబున (బ్రహ్మశాస్త్ర) దుర్గంబునకుఁ దర్క
 జటిలంబులగు వాదభిత్తులమర్చి, వానికి బలకరంబులుగ
 యుక్తివిశేషంబులను నండఁగోడల సంధించి, విశ్వజనులం
 దఱు తనుప్రతిభతో న్యర్థముగ డీకొనునటులఁ జేయు
 దార్ఢ్యమును, బలమును, గల రక్షకావరణములను బా
 దుకొలప నమ్మహాపురుషుం డవతరించె. ఏలయున బుద్ధి
 సూక్ష్మతచేతను, యుక్తియుక్తవాదంబులచేతను, పరిరక్షి
 తంబగు పరమార్థతత్వము, ప్రత్యర్థుల వాడి తూపులతా
 కులకు లొంగకుండఁ దత్ప్రతిష్ఠలగు ముముక్షువులకు
 సులభసాధ్యంబై, తద్విపక్షులకు దురవగాహంబై, యుండ
 వలయుననియే వారి యభిమతంబు. ఇందుకు తార్కా
 ణంబుగ శ్రీ శంకరాచార్యవिरచిత బ్రహ్మసూత్రభాష్య
 మును దాము చెదివినయెడల పూర్వోక్తమదభిప్రాయం
 బున కర్థము విశదముకాగలదు. వారి భాష్యములో
 బహువిధ సిద్ధాంతలేశ పరిశోధనా వైదగ్ధ్యంబును,

సుదురూహతారతమ్యవిశేషంబును, నిరవద్యభాషా ప్రయోగనిపుణత్వంబును, గంభీరార్థవిన్యాసకౌశలంబును, సంభరితంబు లయియుండి, వాని మరుగున నివురుగప్పిన నిప్పువోలె బ్రహ్మసూత్రంబు లొప్పుచుండు. పరమార్థ తత్వజ్ఞాన శూన్యలయి స్వప్రతిభా విజృంభణేచ్ఛచే తర్కవాదములు చేయుటకుఁ గాక యంతరాత్మానుభవానందమునందుకొఱకు సూత్రముల యంతస్సారమునే మీరు బొందఁగోరినయెడల, యథాశ్రుతార్థద్యోతక పదగుంభనంబయి, అనాలంకృతరచనంబయియుండు బ్రహ్మసూత్రగ్రహణ మొక్కటియే చాలును. సర్వేంద్రియములు విషయములనుండి మరలింపఁబడి, చిత్తము ప్రసన్నతనొందియుండ, నిశ్చలసమాధిలో నాత్మజ్యోతి భాసించుచున్నతఱి నొక్క బ్రహ్మసూత్రమును టికారహితంబుగఁ జదివి ప్రతిపదార్థవిచారణచేసినచో, నెట్టి మహాతర్కవాదములచే నయిన లభ్యముకాని పరమార్థ తత్వము మీకు గరతలామలకం బయి ప్రకాశమానంబగును. (బ్రహ్మశ్రీ నాభి రామమూర్తిపంతులుగారు బ్రహ్మశ్రీ ఊటుకూరి గోపాలరావుపంతులుగారు చేసిన తెలుగు తర్జుమా).

పరమార్థదశలో జీవేశ్వరులకు నభేదముఁ జెప్పి శాస్త్రముద్వైతము. సూక్ష్మములగు చిదచిత్తులతోఁగూడిన

9. అద్వైతవిశిష్టా
ద్వైతసామ
రస్యము.

బ్రహ్మమునకు స్థూలములగు చిదచిత్తు
లతోఁగూడిన బ్రహ్మమునకు నభేదము
బ్రతిపాదించు శాస్త్రము విశిష్టా
ద్వైతము. ప్రళయములో జీవులగు

చిత్తులకు జ్ఞానమున్నను నది ప్రసరింపఁబడదు. మైనపు
ముద్దలోనున్న బంగారురేణువులవలె జీవులు ప్రకృతిలో
లీనమైయుందురు. అచిత్తను ప్రకృతి, మహాదాదిరూపమునఁ
బరిణమింపక స్వరూపమాత్రమున నుండును. ఆయవస్థ
యందుఁ గూడ నీశ్వరుఁడు చిదచిత్తులందుండి వానిని
ధరించును. సృష్ట్యవస్థయందు సూక్ష్మమయిన యచిత్తును
దేహేంద్రియాది రూపమునఁ బరిణమింపఁజేసి, జ్ఞాన
ప్రసరణములేని జీవులనందుఁ బ్రవేశింపఁజేసి శరీరముల
కనుగుణమగు స్వభావమును గలుగఁజేయుచు నీశ్వరుఁడు
ధారకుఁడై, ప్రసర్తకుఁడై యుండును. సృష్టి ప్రళయములగు
రెండవస్థలందు నీశ్వరుఁడు చిదచిదంతర్గతుఁడై వానిని
నియమించుచున్నందున శరీర (వాచకమగు) మును
బోధించు శబ్దములు శరీరియగు జీవునిఁ దెలియఁబఱచున
ట్లు చిదచిద్వాచకశబ్దములు చిదచిత్తులే శరీరముగఁ గల

యీశ్వరుని బోధించును. ముక్తావస్థ యందును గూడ జీవుఁడు బ్రహ్మము కంటె భిన్నుఁడు. నూత్నుచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మమునకు స్థూలచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మమునకు నైక్యమును 'తత్త్వమసి' లోనగు మహావాక్యములు బోధించును గాన విశిష్టాద్వైత మనఁబడును. అద్వైతులు వ్యవహారదశయందుఁ జెప్పు నీశ్వర, నీవ, ప్రకృతి, స్వరూపములు, సృష్టి ప్రళయక్రమములు, వర్ణాశ్రమధర్మములు, కర్మ, భక్తి, జ్ఞానయోగములు, ఈశ్వరోపాసనావిధానములు, వానిఫలములు, స్వర్గనరకాదిలోకస్వరూపములు, అర్చిరాది ధూమాదిమార్గములు, శమాదులు, మైత్ర్యాదులు, శ్రవణాదులు, పరిణామసత్కార్యవాదములు, విశిష్టాద్వైతులకుఁ గూడనిష్టమె. అసాధనములచే సగుణ బ్రహ్మనుభవముఁ గలిగియుండి యవిద్యను దాటి పరమపదమగు సప్రాకృతికలోకమందలి భగవత్స్వరూపానుభవానందము ముక్తునకుఁ గలుగునని విశిష్టాద్వైతు లందురు. బ్రహ్మలోకమందు సగుణముక్తిగలుగునని యద్వైతు లనుదురు. అనుభవానందములు సమానమె. సగుణముక్తుఁడు బ్రహ్మముతో సమాన జ్ఞానాదులు గలవాఁడని యుభయులుఁ దలఁతురు. కాని బ్రహ్మము నిర్విశేషమనియు, అజ్ఞానముచే జీవభావముఁ బొందుననియు, బ్రహ్మ

స్వరూపజ్ఞానముచే నవిద్యాస్వరూపము నాశము నొందుననియు, ముక్త్యనస్థయందు జీవబ్రహ్మములకు నైక్యమనియు, మొదలగు కొన్ని విషయములు మాత్రమదైవ్యతులకు సమ్మతము. నిర్గుణబ్రహ్మము చైతన్యస్వరూపమని యదైవ్యతు లందురు. ప్రకృతి నతిక్రమించిన పరమపురుషుఁడు శుద్ధజ్ఞానస్వరూపుఁడనియు సతని దేహేంద్రియములు గుణములు లోనుగాఁగల సమస్తములు చేతన స్వరూపములనియు విశిష్టాదైవ్యతుల యాశయము. బ్రహ్మము జ్ఞానస్వరూపుఁ డనియు జ్ఞానిస్వరూపుఁడనియుఁ గూడ ననదురు. నిర్గుణబ్రహ్మమునకుఁ బ్రకృతి వికారమగు గుణములు లేవని యుభయులు సంగీకరించిరి. ప్రకృతిజములు గాక ప్రకృతికంటె విలక్షణమైన గుణములు, భగవంతున కున్నవని విశిష్టాదైవ్యతులయాశయము. ఉండినను, నవి జ్ఞానస్వరూపములే యగును. బ్రహ్మము చైతన్యఘనము గనుక దానిలో నవి యంతర్భాగములు గాన, వేఱుగా గుణవిభాగముఁ జేయవీలు లేదని యదైవ్యతుల యాశయము. గుణిగుణములస్వరూపము జ్ఞానమని యొప్పినచో నట్టిభేదము పరమార్థదశలో నవసరము లేకున్నను, వ్యావహారికమందు నుండవచ్చును. కాన నే ఔదులోమి జైమినుల యభిప్రాయ

ములు రెండు బాదరాముణులు స్వీకరించినట్లు శంకర రామానుజమతములు రెండు గ్రహింపనగు. శ్రీధరాదులు గ్రహించిరి.

బ్రహ్మజ్ఞానముచే నజ్ఞానముస్వరూపముతో నశించునని యద్వైతులు, అజ్ఞానమును దాటుదురని విశిష్టాద్వైతు లనియెదరు. అద్వైతులు చెప్పు సాధనసాధ్య భక్తులు, విశిష్టాద్వైతులను భక్తిప్రపత్తులకు సమానములు. ప్రపత్తికి బ్రవన్నభక్తి, శరణాగతి, నిర్గుణజ్ఞానము, అనన్యభక్తి, యనియుఁ బేర్లు.

సూత్రభాష్య మందుఁగాని భగవద్గీతా భాష్య మందుఁగాని రామానుజాచార్యులు ప్రపత్తి, మోక్షమునకు స్వతంత్రసాధనమని వ్రాయలేదు; కాని కర్మజ్ఞానములతోఁ గూడిన భక్తియే మోక్షమునకు సాధనమని వ్రాసిరి. భగవద్గీతా చరమశ్లోకవ్యాఖ్యలోఁ బ్రపత్తికార్యములు రెండువిధములుగ వ్రాసిరి. బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధనములగుకర్మజ్ఞానభక్తియోగములు పుట్టకుండఁజేయు

ప్రతిబంధములను నివారించుటకుఁ బ్రపత్తిని జేయవలయు నని యొకయోజనము చేసిరి. ప్రపత్తి బ్రహ్మనుభవ సాధనములయొక్క ప్రతిబంధనివారకము. కర్మజ్ఞానభక్తియోగములగు సాధనములు గలిగినను, బ్రహ్మనుభవమును ఫలముగలుగకున్నపుడు, ఫలము పుట్టకుండఁ జేయు ప్రతిబంధములను నివారించుటకుఁగాను శరణాగతిఁ జేయవలయునని రెండవయోజనము చేసిరి. ప్రపత్తి బ్రహ్మనుభవముగు ఫలము (సాధ్యము) నకుఁ బ్రతిబంధ నివారకము. కాన భక్తియే బ్రహ్మనుభవముగు మోక్షమునకుఁ గారణమనియు, బ్రపత్తి, సాధనసాధ్య ప్రతిబంధ నివారకమనియుఁ జేలును. తర్వాత ద్రవిడ ప్రబంధ, పాంచరాత్ర, రామాయణాది వ్యాసంగముననో, యేహేతువు చేతనో, శరణాగతి యగు ప్రపత్తియే మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధన మని రామానుజులవా రభిప్రాయపడిరని నాలాయరం 11 వ పాట టీకలోనున్నది. దీర్ఘ శరణాగతి యగు రామాయణము, ద్రవిడ ప్రబంధములా, యభిప్రాయమును బలపఱచుట యుక్తమే. శ్రీవైష్ణవుల కన్నిసాధనములలోను శరణాగతియే ముఖ్యమని నమ్మకము. శరణాగతి, కఠ, ముండక, శ్వేతాశ్వతర, నారాయణోపనిషత్తులలోను, భగవద్గీతలలో—

7 అ. 14 శ్లో.

8 అ. 21, 22 శ్లో.

9 అ. 15, 22, 34 శ్లో.

13 అ. 18 శ్లో.

15 అ. 4 శ్లో.

18 అ. 61, 62, 65, 66, 73 శ్లోకములలో నుప
పాదంపఃబసినది. అనాద్యజ్ఞానమగు మాయను దాటుట
కును, భగవదనుగ్రహసంపాదనమునకును, బ్రహ్మజ్ఞాన
మునకును, బ్రపత్తిముఖ్యకారణమని భగవంతులును, శంక
రరామానుజాచార్యులును, నొక్కి నుడివిరి. సర్వశాస్త్ర
ములయొక్క పరమరహస్యము ఈశ్వరశరణాగతియే యని
యు, నాకారణముచేతనే భగవంతులు తమగీతాశాస్త్ర
మును శరణాగతియందే పరిసమాప్తి జేసిరనియు, మధు
సూదనసరస్వతులు చరమశ్లోక టీకలో వ్రాసిరి. కాని సర్వ
ధర్మానిత్యాదిగీతాచరమశ్లోకార్థము నిట్లు భగవంతులే,
ఉద్ధవున కుపదేశించిరి.

తస్మాత్త్వముధవోత్సృజ్య చోదనాం ప్రతిచోదనాం,
ప్రవృత్తించనివృత్తించ శ్రోతస్యం శ్రుతమేవచ. 14

మామేకమేవశరణ మాత్మానం నర్వదేహినాం,
యాహిసర్వాత్మభావేన మయాస్యాహ్యకుతోభయః. 15
శ్రీమద్భాగవతే. 11 స్కం. 12 అ.

దీనిని శంకరభాష్య మనుసరించుచున్నది. కాన
నీయుభయమతములలో సమానధర్మములు విశేషము
లుగ నుండుటచే వానినిగమనించుట మనకుఁ గర్తవ్యము,
క్షేమకరము.

ఈగ్రంథమును రచించుటలోను, వ్రాయుట
లోను, అచ్చొత్తించుటలోను, దప్పలను సవరించుట
లోను, నాకు సాయమొనరించినవారికెల్లరకు నతితతు
లొనరించి ప్రచురించితిని. దీనిలో నుదాహరించిన శ్లోకా
దులు ప్రాచార్యకృతములు.

నత్యం బ్రవీమి పరలోకహితం బ్రవీమి
సారం బ్రవీమి ఉపనిష ద్ద్వైపయం బ్రవీమి
సంసార ముల్బణ మసార మవాప్యజంతో
స్సారోయ మీశ్వరపదాంబురుహస్యసేవా.

హరిః ఓం.

శ్రీగురుభ్యోనమః.

బ్రహ్మసూత్రసారము.

శంకరం శంకరాచార్యం కేశవం బాదరాయణం
సూత్రభాష్య కృతౌ వందే భగవంతౌ పునః పునః.
తార్యావయం తిరి ర్భృథః తరణీయో భవార్ణవః
తత్కర్తృ ధారూపేణ తారకం శ్రీగురుం భజే.

సోదరులారా !

అధ్యాత్మికములగు దుఃఖములచే బీడింపబడు జను
లలో నొకానొకపురుషునకుఁ బూర్వపుణ్యపరిపాకవశ
మునఁగాని లేక సత్సంగాదులవలనఁగాని,
10.ఉపాధ్వాతము. దుఃఖమును దాటి నిత్యసుఖమును బొందు
టకునిచ్చ కలుగును. అట్టి పురుషుఁ డేయు
పాయముచే దుఃఖమును బోగొట్టుకొని పరమసుఖమును
బొందునని విమర్శించుచుండఁగా శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురా

ణములందు బ్రహ్మజ్ఞానమే యందులకు సాధనమని సామాన్యముగ విని, బ్రహ్మమన నెట్టిది? బ్రహ్మజ్ఞాన మెట్లు సంపాదింపవలయు? నని విచారించువానిఁ గూర్చి భగవంతులగు బాదరాయణాచార్యులు ముఖ్యోపనిషత్తుల యభిప్రాయమును సంగ్రహించి శారీరక (జీవ) మీమాంసా శాస్త్రమును బ్రహ్మసూత్రములను రచించిరి. ఈ శాస్త్రమున కనేక పండితోత్తములు భాష్యములు (విపులమగు టీకలు) గావించిరి. కాని నేను రచించుచు బ్రహ్మసూత్ర సారము శ్రీశంకరభగవత్పాదులసూత్రభాష్యము ననుసరించుచున్నది. నడుమ నడుమ నితరభాష్యాదుల విశేషములుకూడఁ గొన్ని దానిలోఁ జేర్చబడును.

ఈ శాస్త్రమందు 555 సూత్రములుగలవు. సూత్రములన నర్థసూచనఁజేయు పదములు లేక వాక్యములు. వీనిని

11. గ్రంథానుక్రమణిక. 192 అధికరణములుగ శంకరులు భాగించిరి. అనగా వీనిలో ముఖ్యముగ నిర్ణయింపఁబడిన విషయములు 192. బ్రహ్మము చతుష్పాత్తనియు, షోడశకలమనియు నుపాసింపఁబడునట్లు బ్రహ్మసూత్రములలో 4 అధ్యాయములు 16 పాదము లున్నవి. వానిలో మొదటి యధ్యాయమందు

సకల వేదాంతములకు సుపనిషత్తుల సమన్వయమును తాత్పర్యమును, రెండవయధ్యాయమందు నా సమన్వయమునకు సాంఖ్యాదిశాస్త్రములతో విరోధము లేదనియు, వేదాంత వాక్యములకు నొండొరులకు విరోధము లేదనియు. మూడవయధ్యాయమందు వైరాగ్యము, తత్త్వంపదార్థశోధనము, బ్రహ్మజ్ఞానము, తత్సాధనములు, చాలవయధ్యాయమందు సర్వదుఃఖనివృత్తిపూర్వకము, పరిమానందరూపకము, సగు మోక్ష మను ఫలమును బ్రతిపాదించఁబడినవి. వీని సంగ్రహపద్యము:—

క. శ్రుతితతిసమన్వయంబును

బ్రతిపక్షోదితవిరోధఃపరిహారము స

ద్గతిసాధనము ఫలమ్మను

చతురధ్యాయంబు లిందు సమకూర్పఁబడెన్.

కాన నీ నాలుగధ్యాయములకు వరుసగ సమన్వయము, అవిరోధము, సాధనము, ఫలాధ్యాయము లని పేళ్లు.

మొదటి అధ్యాయము (సమన్వయాధ్యాయము).

ప్రతి యధ్యాయమునకు నాలుగు పాదములను భాగములుగలవు. మొదటి యధ్యాయముయొక్క మొదటి

పాదములో స్వప్తార్థములుగల వేదాంతవాక్యములు బ్రహ్మ
 నుండు సమన్వితములు, అనఁగ బ్రహ్మ
 12. మొదటి య ధ్యాయాను క్రమణిక. మునే బాగుగఁ దెలియబఱచునని నిర్ణ
 యింపఁబడును. రెండవపాదమం దస్వప్తార్థ
 కములును, సగుణబ్రహ్మప్రతిపాదకములు,
 సగు వాక్యముల సమన్వయము కలదు. మూడవపాద
 మం దస్వప్తార్థకములును, నిర్గుణబ్రహ్మప్రతిపాదకములు,
 సగు వాక్యముల సమన్వయము బహుళముగాఁ గలదు.
 నాలవపాదమం దితరపదార్థములను బోధించువానివలె
 నగపడు పదముల సమన్వయము గలదు. ప్రసంగాను
 సంగతి వేదదేవతాఋష్యాదుల విషయములుగూడ నీ
 యధ్యాయమునందు వివరింపఁబడును.

మొదటి యధ్యాయమందలి విషయము లేమన :—

బ్రహ్మజ్ఞానమునుగూర్చి సాధనసంపత్తిగలమనుజుఁడు విచారము చేయఁదగును. సత్సంగత్యము, ని
 13. బ్రహ్మజ్ఞానము విచారార్హము. త్యానిత్య వస్తువివేకము, దేవమనుష్యాది
 లోకములలోని సుఖమందలి విరక్తి, శమ
 ము, దమము, ఉపరతి, తిత్తితా, శ్రద్ధా, ఏకాగ్రత, భగవ
 ద్భక్తి, భూతదయ, ముముక్షుత్వము (మోక్షేచ్ఛ) గల

శిష్యుఁడు, బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు నుపశాంతుఁడును శాస్త్రబోధకుఁడును, దయాసింధువు నగు సద్గురువును సమీపించి, ప్రణిపత్యాదులచేఁ బ్రసన్నునిఁ జేసికొని, యాయనవలన వేదాంతవాక్యములను, వానియర్థములను విని, వానిని యుక్త్యనుభవములచే విమర్శించి, ధ్యానించి, బ్రహ్మస్వరూపము తానే యను ననుభవము దృఢముగ పచ్చువఱకు విచారము చేయనగు. ముఖ్యముగ వేదాంతవాక్యముల వలననే బ్రహ్మజ్ఞాన మబ్బునుగాని కేవలతర్కాదులవలనఁ గాదు. తర్కాదులు వేదమునకు సహాయముగ గ్రహింప నగు. వేదాంతవాక్యముల యర్థమే స్మృతీతిహాసపురాణములలో నున్నది గాన నవి నేర్చుటకు యోగ్యతలేని వారు వీనినైన నభ్యసింపనగు.

ఈసాధనసంపత్తికి మొదటి యుపాయము సత్సంగ త్యము. రాగద్వేషములు లేని జ్ఞానులకు నేవచేసినచో

14. సాధనసంపత్తి, దాని యంగములు. వారి యనుగ్రహమువలన దృఢమగుసాధనసంపత్తి కలుగును. అనేకజన్మములలో సంసారదోషములను విమర్శచేయుఁగ వివేకవైరాగ్యము లలవధును. కామములేక యిష్టదేవతను హృదయమునఁ బ్రేమించి భక్తిచేసినచో

మోక్షేచ్ఛకల్గును. గంగాదిపుణ్యనదీతీరములందు గాని, విజనదేశమునందుగాని దపస్సుచేయఁగఁ బుణ్యపరిపాక మన నత్పురుషునకు మోక్షేచ్ఛపుట్టును. పుణ్యకర్మోపాసనములుబ్రహ్మజ్ఞానమునుగాని బ్రహ్మజ్ఞానమునుగాని పుట్టకుండఁజేయు పాపములను దొలఁగించి, చిత్తశుద్ధిని గలిగించును. వివేకాదులగు మూఁడుసాధనములు, మైత్ర్యాదులు, ముముక్షువునకు ముఖ్యాంగములు. పుణ్యతీర్థములందుఁగాని, పుణ్యక్షేత్రములందుఁగాని రుచి, మోక్షధర్మములందు శ్రద్ధ, మోక్షేచ్ఛకుఁగుట్టులు. జ్ఞానశాస్త్రములను జదువుట, వినుట, చెప్పుట మతీయొక గుట్టు. ఎక్కువయత్నముతో నద్గురువును సంపాదించి వారికి సేవాదులుచేసి, వారి నుపాసించి, వారియుపదేశములను శ్రద్ధతో నాచరించుట, యింకొకగుట్టు. ఎవనికి నధర్మమందుఁగాని కామ్యధర్మమందుఁగాని రుచిలేదో, ఎవనికి ధర్మమందు రుచిగలదో, అవికూడఁ గొన్నిగుట్టులు. రాగ ద్వేషమదక్రోధ లోభమత్సరాదు లెవనికి సహజముగ లేవో, ఎవనికి భూతదయమెండుగ నుండునో, వాఁడు తీవ్రముముత్సువు. కాన సర్వభూతదయయే ముముక్షువని మహాత్ములయాశయము. “అకామో, మోక్షకామో, సర్వకామోవా” అనియు “సర్వభూతహితేరతః,” “అహింసకః” అనియు శాస్త్రము

చెప్పుచున్నది. సర్వభూతదయకలిగినచో నితరసాధనము లలవడును. ఈసాధనసంపత్తివిశేషములు “పరమగురుచరణ సన్నిధి” యను గ్రంథములోను, వానియంగములు “బోధసారము” లోను, నరయనగు.

ఇక బ్రహ్మస్వరూపము, లక్షణము, ప్రమాణము చెప్పబడును. బ్రహ్మస్వరూపము సచ్చిదానందానంతము, మఱియు జగజ్జన్మస్థితిలయములకుఁ గారణము. బ్రహ్మమను సచ్చిదానందానంతమందలి ‘సత్’ అనఁగా మూఁడు కాలములయందు నుండునది. ‘చిత్’

15. బ్రహ్మస్వరూప
లక్షణప్రమాణ
ములు.

అనగ జ్ఞానము, లేక తెలివి, లేకస్వయంప్రకాశము, మఱి యొకదాని సాయములేకయే ప్రకాశించునది. ఆనందమనఁగా సుఖము. అనంతమనగా సర్వవ్యాపకము. వీని వివరములు (3. అ. 2. పా. 11 సూ.) “నస్థానతోపి పరస్యోభయలింగం సర్వత్రహి” మొదలు పాదాంతమువఱకును, నితరస్థలములలోను, సూత్రకారులు స్ఫుటపఱచిరి. జగజ్జన్మస్థితిలయకారణమగు బ్రహ్మము సర్వపురుషార్థములను బోధించు వేదములకు గూడఁ గారణము. బ్రహ్మమే నిత్యశుద్ధబుద్ధ ముక్తస్వరూపుఁడును, సర్వశక్తిగల జగ

త్కారణమును, వేదములను బ్రసర్తింపఁజేసినందున సర్వజ్ఞుఁడును, సయి యున్నాఁడు. సమస్తవేదములచేతనే ప్రతిపాదింపఁబడుచున్నాఁడు, గాన బ్రహ్మము కలఁడను విషయమై వేదములే ప్రమాణములు. ఆ వేదములలోని ప్రతిశాఖయొక్క కడపటిభాగము పేరు వేదాంతము లేక యుపనిషత్తు. వానిలో బ్రహ్మమును గూర్చి విశేషముగ వివరింపఁబడినది. ఉపక్రమాదిన్యాయములచే వేదాంతవాక్యములను విమర్శింపఁగ, సవిజగత్కారణమగు బ్రహ్మమునే వివరించునట్లు స్పష్టపడును. ఈవిషయములు మొదటి నాలుగు సూత్రముల భాష్యములో వెల్లడి చేయఁబడినవి. బ్రహ్మసూత్రములలో మొదటి నాలుగు సూత్రములకు చతుస్సూత్రీయనిపేరు. దాని భాష్యములో సద్వైతము గురుతరశ్రుతి తర్కములతో శంకరులు స్థాపించిరి. ఆభాష్యమును దొమ్మిదివర్ణకములు (విభాగములు) గఁ బద్మపాదాచార్యులు, వివరణాచార్యులు, విభజించి, దానికి విపులములగు టీకలు వ్రాసిరి. వానిలో విషయము లేమియనః— ‘అథాత్ బ్రహ్మజిజ్ఞాసా’ అను మొదటి సూత్రమునకు నాలుగువర్ణకములు. ‘జన్మాద్యసృయతః’ అను రెండవ సూత్రమున కొకవర్ణకము. ‘శాస్త్రయోనిత్వాత్’ అను మూడవ దానికి రెండువర్ణకములు. ‘తత్తు సమన్వయాత్’ అను

నాలవదానికి రెండు వర్ణకములు. వానిలో మొదటి వర్ణకములో ముందుగ శ్రవణము విధేయమని స్థాపించి, బ్రహ్మవిచారము కర్తవ్యమనియు, దానిచే నివర్త్యమగు నధ్యాసము (అవిద్య) ప్రథమసూత్రముచే సూచింపఁబడినదనియు, యుక్తి సిద్ధమనియు నుపపాదించి, యధ్యాసమునకుఁ గారణమగు భావరూపాజ్ఞానముయొక్క స్వరూపమును శ్రుతియుక్త్యనుభవములచే సాధించి, అధ్యాసమునకు లక్షణముచెప్పి, అధ్యాసమును గూర్చిన మతాంతరములను జూపి, వానిని యుక్తులతో నిరాకరించి, అధిష్ఠానము సద్రూపమనిచెప్పి, అవిద్య యనాదియని స్థిరీకరించి, ఆత్మకు స్వరూపములు స్వప్రకాశానుభవములని లెస్సగ నుపపాదించి, “ఇదం అనిదం” అనునవి అహంకారరూపములని వ్యవస్థచేసి, బ్రహ్మము నిష్ప్రపంచుడని నిరూపించి, అధ్యాసనివృత్తి, పరంపరఁగ శాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజనమనిచూపి వేదాంతవిచారమునకు బ్రహ్మము విషయమనియు, అనర్థనివృత్తి ఫలమనియు స్థాపించి, విషయప్రయోజనములు గలవిగాన బ్రహ్మసూత్రము లవశ్యము పఠనీయములని సహేతుకముగ నిరూపించి ప్రసంగాగతముగ వచ్చిన యితరవిషయముల ననేకములనుగూడఁ జర్చించిరి.

రెండవవర్ణకములోఁ బూర్వమీమాంసాశాస్త్రముగు జైమినీయసూత్రములలోని విషయములను సూక్ష్మముగఁ జూపి వానిలోఁ జెప్పబడలేదు గాన బ్రహ్మవిచారము కర్తవ్యమని వ్యవస్థచేసి బ్రహ్మజిజ్ఞాసాసూత్రతాత్పర్యమును బోధించు శ్రౌతవిధి విషయమయి విపులముగు విచారముచేసి పూర్వమీమాంసాశాస్త్రము ధర్మవిచారపరమే కాన దానిలోఁ జెప్పబడని బ్రహ్మవిషయకమయిన యుత్తరమీమాంసమారంభణీయమని సిద్ధాంతము చేసిరి.

మూడవవర్ణకములో “అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా” యనుసూత్రములోని పదములను వ్యాఖ్యానముఁ జేయుచు శాస్త్రీరంభమును దృఢీకరణము చేయఁగోరి పదార్థవిచారమును బ్రతిజ్ఞచేసి దానినిరూపణావసరమందు నధ్యయనవిధియక్షరగ్రహణమాత్రమందే పర్యవసిత మగునని యుపపాదించి యుపనయనము ద్విజులకు నిత్యమనియు దాని యంగభూతమగు నధ్యయనముకూడ నిత్యమనియు నుపపాదించి ‘అథ’ శబ్దమున కానంతర్యార్థమే చెప్పినచో నధికారి నమర్చక మగుననిచెప్పి విరక్తియుండినచో నకలాశ్రమకర్మములు చేయఁడగినను లేకున్నను నన్యాయస్వీకారముఁ జేయనగునని వ్యవస్థచేసి బ్రహ్మవిద్యాది

కారిని నిరూపించి, 'అతః' శబ్దము హేతువును 'జిజ్ఞాసా' పదము విచారమును బోధించునని చెప్పి, సంబంధ విషయప్రయోజనములు గలవని సోపన్మరముగ నితర విషయములనుగూడ నుపన్యసించి, బ్రహ్మవిచారశాస్త్ర మారంభణీయ మని నిగమించిరి.

నాలవవర్ణకమందు మూడవదానిలోఁ జెప్పిన సంబంధవిషయములను గూర్చి యాత్మేచ్ఛపూర్వకముగ సమాధానముఁజెప్పి, విచారమునకు విషయమగు బ్రహ్మమాత్మస్వరూపుఁడను ప్రసిద్ధిని జూపి, దేహమే యాత్మయను నాస్తికమతాదులను, నాత్మజడరూపము కాదనియు, నిరసించి, బ్రహ్మమే యాత్మయని నుడివి, యాత్మను విపరీతముగఁ దెలిసికొనినచోఁ బ్రత్యవాయము, దుర్లోకప్రాప్తియు, వచ్చునని చెప్పి, బ్రహ్మజ్ఞానముచే తత్వజ్ఞానము గలుగును గాన మోక్షరూపఫల ములవడుటండేసి బ్రహ్మవిచార మవశ్యముఁ జేయ నగునని సిద్ధాంతము చేసిరి.

అయిదవవర్ణకమందు “జన్తాద్యస్యయతః” అను రెండవసూత్రములోని “అస్యయతః” అను పదములు

వలన జగత్తునకు నిమిత్తము, ఉపాదానము, అను రెండు
కారణములు బ్రహ్మమేయని స్థాపించి, అనేకవాదుల
మతముల ననుసరించి ప్రపంచవిభాగమును నిరూపించి,
అద్వైతమతరీతిచే జగత్తు నామరూపాత్మకమని సాధించి,
బ్రహ్మమునకు స్వరూపతటస్థలక్షణములు, పరిణామము, వివ
ర్తము, మాయాపదార్థము, నిరూపించి, మాయగాని లేక
మాయతోఁగూడిన బ్రహ్మముగాని జగత్తునకు నుపాదాన
కారణమని నిరూపించి, స్వభావవాదమును నిరాకరించి,
సత్యజ్ఞానాదిశ్రుతులు బ్రహ్మస్వరూపమును బోధించునని
చెప్పి, సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వ బోధకశ్రుతులు బ్రహ్మత
టస్థ లక్షణమును జెప్పనని యుపసంహరించిరి.

ఆటవవర్ణకమందు “శాస్త్రయోని త్వత్” అను
మూఁడవసూత్రములో బ్రహ్మ సర్వజ్ఞుడనుటకు హేతువు
నుడివి, వేదములు పురుషకృతములు గానని నిరూపించి,
అపారమేయములు గాన స్వతఃప్రమాణములని వ్యవస్థ
చేసి, వాని కుపాదానమగుటంజేసి బ్రహ్మము సర్వజ్ఞుడని
స్థాపించిరి.

ఏడవవర్ణకమందు రెండవసూత్రములో బ్రహ్మము
నకు లక్షణముఁ జెప్పి మూఁడవదానిలో బ్రహ్మమునకుఁ

బ్రహ్మాణమును బ్రతిజ్ఞ చేసెనని యుపన్యసించి, జగజ్జన్మ స్థితిలయములకు నిమిత్తోపాదానకారణము బ్రహ్మమే యనియు, వేదముచేతనే బ్రహ్మముఁ దెలియనగుననియు ద్వితీయ తృతీయ సూత్రములచే సిద్ధాంతితమని నుడివిరి.

ఎనిమిదవవర్ణకమందు వేదాంతములు బ్రహ్మమును బోధింపవని యాక్షేపించుకొని “తత్తుసమన్వయాత్” అనుసూత్రము నవతరించి వేదాంత మఖింధైకరసబ్రహ్మమును బోధించునని లెస్సగ సమాధానముఁ జెప్పి, వేదాంతములు విధిపరములు కావనియు, బ్రహ్మపరములని యు, నుపపాదించిరి.

తొమ్మిదవవర్ణకమందు గురు (ప్రాభాకర) మతానుసారముగ బ్రహ్మ ప్రతిపాదకశ్రుతి కార్యాంగమనియు, బ్రహ్మజిజ్ఞాస మవిధేయమనియు, నియోగార్హమనియు, శంకించుకొని, శ్రుతియుక్తులతో వానిని నిరాకరించి, జీవ బ్రహ్మము లేకమని సాధించి భేదాభేదవాదిమతము నుపమర్దించి జ్ఞానము క్రియకంటె వేఱని నిరూపించి శరీర సంబంధ మవిద్యాకార్యమనియుఁ దత్వజ్ఞానముచే నది నివర్త్యమనియు, బోధించి, బ్రహ్మమందు విధిసంభ

వింపదుగాన వేదాంతసమన్వయము బ్రహ్మమందే యగునని సిద్ధాంతముచేసిరి.

బ్రహ్మము జగత్కారణమను విషయములో సాంఖ్యులుచేయు నాక్షేపణ మేమనః — యుక్తి సిద్ధమగు ప్రధానమను ప్రకృతిజడము, అదియే జడమగు ప్రపంచమునకుఁ గారణము, అనుమాన గమ్యము, దానిని శ్రుతి యనువదించుచున్నది, యని సాంఖ్యులు, యోగులు, నుడువుదురు. దానివివర మేమనఁ గా

16. సాంఖ్యోక్త ర్థధర్మములు కారణ మందుండును ప్రధానము జగత్కారణముగాదు. గద. ప్రపంచమునందలి పదార్థము లన్నిటిలోను సుఖదుఃఖ మోహములు గనఁబడుచున్నవి. ఈసుఖదుఃఖమోహములు సత్త్వరజస్తమో గుణవికారములు. ఆ గుణసంఘాతమే ప్రధానము. కావునఁ బ్రపంచ పదార్థము లన్నిటికిఁ బ్రధానమే కారణమయి యుండవలయును. బ్రహ్మము నిర్గుణమైనందునఁ గారణము కానేరదు. ఈయుక్తి సిద్ధమైన ప్రధానమునే సత్త్వ, ఆత్మా, బ్రహ్మ, మొదలగు శబ్దములచే వేదాంతములు చెప్పుచున్నవి. ఈపలుకులను శ్రుతి యొప్పుకొనదు. ప్రధానము జడమగుటందేసి, దానికి

ములు గనఁబడుచున్నవి. ఈసుఖదుఃఖమోహములు సత్త్వరజస్తమో గుణవికారములు. ఆ గుణసంఘాతమే ప్రధానము. కావునఁ బ్రపంచ పదార్థము లన్నిటికిఁ బ్రధానమే కారణమయి యుండవలయును. బ్రహ్మము నిర్గుణమైనందునఁ గారణము కానేరదు. ఈయుక్తి సిద్ధమైన ప్రధానమునే సత్త్వ, ఆత్మా, బ్రహ్మ, మొదలగు శబ్దములచే వేదాంతములు చెప్పుచున్నవి. ఈపలుకులను శ్రుతి యొప్పుకొనదు. ప్రధానము జడమగుటందేసి, దానికి

జగత్సృష్టినిఁ జేయు శక్తిలేదు. చేతనము సృష్టిచేయవలయు నని సంకల్పించి, తర్వాత సృజించునని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. అట్టిసంకల్పము చేతనమునకు సాధ్యము కాని, జడమునకుఁ గాదు. సృష్టిచేయునపుడు బ్రహ్మము మాయ యను ప్రధానమును స్వాధీనము చేసికొనునని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అది లోకానుభవమునకు సరిగనున్నది. లోకములోఁగూడ చేతనుఁడగు కుమ్మరి యచేతనమగు మట్టిని దీసికొని కుండఁగఁ జేయుచున్నాఁడు, గాని మట్టిముద్ద కుమ్మరిసహాయములేక యే కుండఁగ మాటలేదు. కాన స్వతంత్రముగ జగత్సృష్టికిఁ బ్రధానము కారణము గాదు. మఱియు ప్రధానజ్ఞానమువలన మోక్షము వచ్చునని యేశాశ్రయము చెప్పుటలేదు. బ్రహ్మతైత్తిక్యజ్ఞానమువలన మోక్షము వచ్చునని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. ఇట్లే తార్కికులు, బౌద్ధులు, చెప్పెడు జగత్కారణము పరమాణువులను వాదముకూడ నసమంజసము. వారు పరమాణువులు జడములని యంగీకరించిరి కాన స్వతంత్రముఁగ జగత్తునకు నవి హేతువులు కానేగవు. బ్రహ్మమే జగత్తునకుఁ గారణమనియు, శ్రుతిసిద్ధమనియు, సనుమానప్రమాణసిద్ధము కాదనియు, వేదాంతమతము.

జడమయినప్రధానము జగత్కారణము కాశపోయి
నను, చేతనుండయిన జీవుఁడు జగత్కారణము కావచ్చు

17. నిర్గుణసగుణ

బ్రహ్మ
విభాగము.

ననియు, ఆజీవుఁ డానందమయుఁడని

శ్రుతులలో నున్నదనియు, గొందఱు

నుడివెదరు, కాని తుద కానందమ

యుని జగత్కారణమగు పరమేశ్వ

రుఁడే యని కొన్నిశ్రుతులు నిరూపించెను. మఱికొన్ని

శ్రుతుల బలముచే బ్రహ్మమే యానందస్వరూపుఁడని

శంకరులు నిర్ణయించిరి. వేదాంతవాక్యములు రెండు

విధములుగఁ బ్రవర్తించుచున్నవి. కొన్ని సగుణబ్ర

హ్మమును, కొన్ని నిర్గుణబ్రహ్మమును, జెప్పుచున్నవి.

సచ్చిదా నందానంతాత్మకము నిర్గుణబ్రహ్మము. ఈ

బ్రహ్మమునే యుపాసనము శోఱకుఁ గొన్ని గుణము

లను జేర్చి ప్రతిపాదించినప్పుడు, దానిని సగుణబ్రహ్మమం

దురు. ఈ సగుణబ్రహ్మమే మాయ యనుప్రకృతిని స్వా

ధీనపఱచుకొని దానియందుఁ దాను ప్రవేశించి, ప్రపం

చమున కలతటికి నుపాదానకారణము, నిమిత్త కారణము,

సగుచున్నాఁడు. కారణము కార్యరూపముగ మాఱి

నచో, నుపాదానకారణమనియుఁ గార్యరూపముగఁ

బరిణమించుటకు సహకారి నిమిత్తకారణమనియుఁ జెప్పఁ

బడును. దృష్టాంతమేమనఁ గుండకు మృత్పిండ (మట్టి

బెడ్డ) ముపాదానకారణము. కుమ్మరి మట్టిని గుండఁగ
మాత్తెను గాన నిమిత్తకారణము. ఉభయకారణములు
నొకటే వస్తువేలాగునవు నన సాలె పురుగు-తంతువుల-
దారములకుపాదాననిమిత్తకారణము లయినట్లు, ప్రపం-
చమునకు సగుణబ్రహ్మము పరిణామోభయకారణము,
నిర్గుణబ్రహ్మమువివర్తకారణ మనఁబడును. అనఁగా వస్తువు
తనస్వరూపము మాఱకయే మఱియొక వస్తువుగాఁ గనఁ-
బడునది వివర్తము. ఇందునకు దృష్టాంతము శుక్తియందు
రజితము, లేక రజ్జువందు సర్పము; శుక్తి రజ్జువులు
తాము మాఱకయే రజిత సర్పములుగఁ గనఁబడుచు
న్నవి. వేదాంతవాక్యములచే నిర్గుణబ్రహ్మము జ్ఞేయ
మనియు (బుద్ధిచేఁ దెలియఁదగినది), సగుణబ్రహ్మము ధ్యే-
యమనియు (మనస్సుచే ధ్యానింపఁదగినది), నిర్గుణ బ్రహ్మ-
ముతాననిదెలిసికొనినందున, నట్టిజ్ఞానము జీవునియవిద్యను
నశింపఁజేసి పరమమోక్షమునకుఁ గారణమనియు, సగుణ
బ్రహ్మధ్యానము బ్రహ్మలోకప్రాప్తిని గలుగఁజేసినిర్గుణ
బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధన మగుననియు, శ్రుతుల యభి-
ప్రాయము.

నిర్గుణ బ్రహ్మము కేవల సచ్చిదానందానంతాత్మ
కమని యిదివఱలోఁ జెప్పియుంటిమి. సచ్చిదానంద

మొకటే యఖండ వస్తువు. అసద్వస్తువుకంటె భిన్నమయినందున సత్త్వనియు, జడవస్తువుకంటె భిన్నమయినందునఁ జిత్తనియు, దుఃఖిరూప వస్తువుకంటె భిన్నమయినందున నానందమనియుఁ బరిమితమైన వస్తువు

18. నిర్గుణ
బ్రహ్మ
స్వరూపము.

కంటె భిన్నమయినందున సనంతమనియుఁ జెప్పబడును, గాని నచ్చిదానందానంతములు భిన్నములుగావు. ఈ యఖండబ్రహ్మమే నిజమయిన స్వరూపము. జీవుఁడనఁగా ఘటాదులయం దాకాశమువలె నవిద్యయుండు భాసించు బ్రహ్మమే. ఘటము సశించినపుడు దానిలోని యాకాశము మహాకాశమయినటుల నవిద్యానాశముతోడనే జీవుఁడు బ్రహ్మమే యగుచున్నాఁడు, కావున బ్రహ్మమే జీవుని నిజస్వరూపము, జీవుఁడు నిజమయిన స్వరూపముగా నుండుటయే పరమమోక్షము.

మాయతోఁగూడిన నచ్చినానందాత్మకమగు రూపమే సగుణబ్రహ్మము. ఈ మాయబ్రహ్మముయొక్క శక్తి, వానితో నిత్యము సంబంధించి యున్నది. ఇది శుద్ధసత్వాత్మకము. సగుణబ్రహ్మము, దానిని సాధనముగఁ

19. సగుణ బ్రహ్మ
స్వరూపము.

జేసికొని ప్రపంచజన్మ స్థితిలయములను, జీవుల కర్మాను

గుణముగఁ జేయుచున్నాఁడు. జీవుల కర్మ యనాది సిద్ధమై యున్నది. అయీశ్వరుఁడు అది త్యాదిలోకములలో శుద్ధసత్వాత్మకమైన విగ్రహాదికముతోఁ గూడ నివసించియుండియు సర్వప్రపంచమందు సంత ర్యామిరూపుఁడై స్థితినియమనాదివ్యాపారములను జేయుచున్నాఁడు. ఒక్కొక్కసమయమునందు ధర్మసంస్థాపనముకొఱకు సధర్మనివారణమునకును శ్రీరామకృష్ణాద్యసతారములను గైకొని లోకరక్షణముఁ జేయుచున్నాఁడు. ఈ యీశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వ, సర్వనియంతృత్వ, సత్యసంకల్పత్వాద్యసంతగుణములచేతను, సర్వదోషరహితత్వముచేతను, బ్రకాశించుచు, జీవులకు వారివారి కర్మానుగుణముగ ఫలముల నొసఁగుచున్నాఁడు.

మఱియు మఃముక్షువులు సత్సంగత్వము కల వారై, సత్కర్మానుష్ఠానాదుల నాచరించి తీవ్రభక్తిఁ జేసినచో సంతుష్టుఁడై శ్రీగురురూపమున నీశ్వరుఁడే తత్వజ్ఞానము నుపదేశించి కృతార్థులను జేయుచున్నాఁడు.

20. శ్రీగురుప
సత్తి. కాన నీశ్వరునికంటె గురువునందుఁ దక్కువ భక్తిలేకుండ

నమాన మగు భక్తితో నుండవలయునని శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. ఈవిషయ మాస్తికమతస్థులందఱంగీకరించిరి. కాని యిక్కడ నొక విశేషము కలదు. కర్మబ్రహ్మోపాసనముల నుపదేశించిన గురువు లుపకారక గురువులు, గురురూపముగ నీశ్వరు నుపాసించు మనుగురు వుత్తారకగురువు. ఇట్టి యుపాసనమువలన గురురూపముగ బ్రహ్మప్రాప్తి గలుగును. వేదోక్తభగవదారాధన మనేకజన్మములం దాచరింపఁబడి పరిపాకమును బొందఁగా నీశ్వరుఁడు సంతోషుడై సద్గురురూపమున నావిర్భవించి, స్వరూపోపదేశముచే శిష్యుని సంసారమునుండి ముక్తిని బొందించును. కావున నీశ్వరునికంటె నుత్తారక గురువు నధికముగ భావింపవలయు. ఉపకారక గురువులనేకులుగ నుండవచ్చును గాని యుత్తారక గురువు మాత్ర మెక్కడఁడె. ఈ విషయములో శ్రీశంకరాచార్యకృత శ్రీ దక్షిణామూర్తి స్తోత్రములు నురేశ్వరాచార్యదికృతవ్యాఖ్యలుఁ జూడనగు. —

జన్మానేక శతైస్తదాదరయుజాభక్తాన్విసమారాధితః

భక్తై రైవదికలక్షణేన విధినా సంతృప్తః ఈశః స్వయం, సాక్షాచ్ఛ్రీగురురూపమేత్యకృపయాద్భగ్నోచరస్సన్ప్రభుః

తత్త్వం సాధు విబోధ్యతారయతీతాన్ సంసారదుఃఖార్హ
[వాత్.

నిర్గుణబ్రహ్మమును బోధించు వేదాంతవాక్యము
లలోఁ జెప్పబడిన గుణములవివక్షితములు (ఉపలక్షణ
ములు). కొన్ని శ్రుతులు నిర్గుణబ్రహ్మ
21. నిర్గుణవాక్యములు. మును ముముక్షుజిజ్ఞాస్య మనియు,
నిత్యశుద్ధ బుద్ధము క్తన్వభావుఁ డనియు, సర్వజగత్తునకు
వివర్తోపాదాననిమిత్తకారణ మనియు, సచ్చిదానందా
నంతరూపుఁ డనియు, ధర్మవిలక్షణమగు సిద్ధరూపుఁడని
యు, వేదాంతవేద్యుఁ డనియు, బ్రధానపురుషవిలక్ష
ణుఁడనియు, సన్నమయాదిపంచకోశముల కాధారుఁడ
నియు, (బ్రహ్మమునందుఁ గోశము లారోపింపఁబడి
నవి), చరాచరప్రపంచలయాధిష్ఠానుఁడనియు, సర్వగుహ
(బుద్ధి) వాసి యనియు, దుర్జ్జేయుఁ డనియు, సర్వాధా
రుఁడనియు, సర్వాశ్రయుఁడనియు, ముక్తప్రాప్తుఁడని
యు, త్రిమాత్రప్రణవోపాస్యుఁ డనియు, నక్షరుఁ డని
యు, సర్వప్రకాశకుఁడనియు, నంగుష్ఠమాత్రుఁ డనియు,
ముక్తాభిన్నుఁడనియు, సర్వాభయహేతు వనియు, బరం
జ్యోతియనియు, నామరూపస్పర్శాదిహీనుఁ డనియు,

ససంసారి యనియు, సర్వవ్యాపి యనియు, నామరూపనిర్వాహకుఁ డనియు, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తి ధర్మరహితుఁడనియు, నాదిత్యాది పురుష కారణుఁడనియు, శ్రవణాదిగమ్యుఁ డనియు, బరమాణు స్వభావాదికారణములకంటె వేఱనియు, నద్వితీయుఁ డనియు, జీవాభిన్నుఁడనియు, నసహాయుఁడనియు, నిరసయపుఁడనియు, నబ్రహ్మ సమస్తకాముఁ డనియు, నిర్దోషుఁడనియు, నిర్గుణుఁడనియు, నిరాకారుఁడనియు, నుపాధిధర్మములచే నంటఁబడఁ డనియు, మూర్తామూర్తప్రపంచాతీతుఁ డనియు, నింద్రియాగోచరుఁ డనియు, యోగిబుద్ధిగమ్యుఁ డనియు, సర్వోత్తముఁ డనియు, సిద్ధుణబ్రహ్మవిద్యాప్రాప్యఁడనియు, సర్వాశ్రములచే జ్ఞేయుఁ డనియు, బ్రహ్మత్మైక్యజ్ఞానముచే సంచితాగామి కర్మనాశకుఁడనియుఁ జెప్పుచున్నవి.

ఇట్లే మఱి కొన్ని వాక్యములు సగుణబ్రహ్మమును బోధించుచున్నవి. వీనిలోఁ జెప్పఁబడినగుణములు వివ

22. సగుణవాక్యములు. క్షీతములు. సగుణబ్రహ్మమును గూడ

ముముక్షుజిజ్ఞాసయ మనియు, నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావుఁ డనియు, సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణములుగలవాఁ డనియు, వేదాంతవేద్యుఁ డనియు,

సర్వపాపస్పర్శము లేని వాఁడనియు, దివ్యమంగళ
విగ్రహుఁడనియు, సర్వవ్యాపకుఁడనియు, సర్వేంద్రియో
ద్గమనసంవేశనస్థానమనియు, దివ్యప్రకాశుఁడనియు,
చేతనాచేతనధర్మవిశిష్టుఁడనియు, జీవ విలక్షణుఁడని
యు, సేత్రమండల మందుండువాఁడనియు, సుఖ స్వరూ
పుఁడనియు, సర్వాంతర్యామియనియు, త్రైలోక్యశరీరుఁ
డనియు, మాయాశక్తివిశిష్టుఁడనియు, అవాప్తసమస్త
కాముఁడనియు, నిర్దోషుఁడనియు, సగుణుఁడనియు, నౌపా
ధికసాకారుఁడనియు, దహరాదిసగుణ బ్రహ్మవిద్యావేద్యుఁ
డనియు, సర్వప్రపంచములకభిన్నపరిణామోపాదాన నిమి
త్తకారణమనియుఁ బ్రధానపరమాణు స్వభావాది కార
ణాంతరవిలక్షణుఁడనియు, నుపాధిధర్మములచే నంటని
వాఁడనియు, నింద్రియాగోచరుఁడనియు, యోగిబుద్ధి
వేద్యుఁడనియు, సర్వకర్మఫలదాతయనియు, బ్రహ్మా
పాసనాప్రాప్యుఁడనియు, సర్వాశ్రములచే నుపాస్యుఁడని
యు, స్వజ్ఞానముచే సంచితాగామి కర్మనాశకుఁడనియు,
సర్పిరాది మార్గప్రాప్యుఁడనియు, వర్ణింపబడెను.

జీవుఁడనఁగా ఘటాకాశమువలె, నవిద్యచే నావరిత
మైన బ్రహ్మమేయని చెప్పియుంటిమి గదా. అవిద్య

యనఁగా నీశ్వరోపాధియగు మాయావికారము. ఇదిసత్య

23. మాయా స్వ రజస్తమోగుణ రూపమైయుండును.
రూపము. ఈ యవిద్య యొక్కటియే యనియు,
దానియందు సంగతమైన బ్రహ్మచైత

న్యము జీవసంజ్ఞను బొందుటచే నాజీవుఁ డొక్కఁడేయని
యు, నద్వైతులలోఁ గొండటి యభిప్రాయము. అవిద్య
యనేక బుద్ధులు (అంతఃకరణములు) గా మాతీనందున
నాయంతఃకరణము నందు సంగతమయిన బ్రహ్మచైతన్య
మనేక జీవులుగ భాసమాన మగుచున్నది కనుక జీవు
లనేకులని మఱి కొందఱు తలఁచుచున్నారు. మాయ,
యవిద్య, యంతఃకరణము, నను మూఁ డావరణము
లు కలదై నందున జీవచైతన్య మప్రకాశమై కించిజ్ఞమై
యున్నది. అవిద్యయే కారణశరీరమనియు, సంతఃకర
ణమే సూక్ష్మశరీరమనియు, వేదాంతులు వ్యవహరించు
చున్నారు. ఈశ్వరున కుపాధియగు మాయ శుద్ధ సత్వా
త్మక మైనందునను దానితోఁగూడ సవిద్యాంతఃకరణ
ములు లేకుండుటచేతను, ఆమాయ యీశ్వరుని స్వాధీ
నమైయుండుటచేతను, సృష్ట్యాది వ్యాపారములయందు
నీశ్వరునకు సాధనమైయున్నందునను, దర్పణ పేటికలనఁ
గా నద్దవు బరిణెలలోనుండు వస్తువులకు నద్ద మావరణ

మైనను, అప్రకాశమును గలుగఁజేయునదిగా నటుల,
మాయ యీశ్వరునియొక్క రూపములనుగాని, గుణ
ములనుగాని, కప్పనేరదు.

జీవుఁడు స్వతస్సిద్ధుఁడైనను, అవిద్యచే నావరింపఁబడి
నందున, నధ్యాసము కలవాఁడై సంచరించుచున్నాఁడు.

24. అవిద్యయు,
తత్కార్యమగు
నధ్యాసము.

అన్యవస్తువులను, అన్యవస్తువుల ధర్మ
ములను, దనయం దారోపించుకొను
టయె యధ్యాస మనఁబడును. తన
కంటె వేఱైన శరీరమును దనయం
దారోపించుకొని నేను మనుష్యుఁడ ననియు, శరీరధర్మ
ముల నారోపించుకొని నేనల్లనివాఁడను, బచ్చనివాఁడ
ననియు, నిటులనే కన్నులు మొదలగు నింద్రియములను,
వానిగుణములను, దానే యని భావించుకొని నేను గ్రుడ్డి
వాఁడను, నేను జెవిటివాఁడ ననియు, నిట్లే యంతఃకరణ
మును దనయం దారోపించుకొని, అంతఃకరణమే నేనని
యు, దాని ధర్మములను దనయం దారోపించుకొని
నేను కర్తను, నేను భోక్త ననియు, తనవ్యభావ మగు
చైతన్యము దేహేంద్రియాంతఃకరణములం దారోపించు
కొని, నేను దెలిసికొనుచున్నా ననియు, జీవుఁడు వ్యవహ

రించుచున్నాడు. ఇదియే యహంకారాధ్యాస మనః
బడు. దీనినే అన్యోన్యాధ్యాస మనియు, తాదాత్మ్యా
ధ్యాస మనియుఁగూడ శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఈ
హేతువులచేతనే జీవుఁడు కించిజ్ఞఁడు, కర్త, భోక్త, అం
ధుఁడు, బధిరుఁడు, స్థూలుఁడు, కృశుఁడు, ననియు వాడు
చున్నారు. ఇది నిజముకాదు. ఇటులే తనకు మిక్కిలి
వేఱుగానుండు పుత్రమిత్రకళత్రాదులయం దాత్మసంబం
ధ మారోపించుకొని వారిధర్మము లయినసుఖదుఃఖాదు
లను దనవిగా నెంచుకొనుట మమకారాధ్యాస మనఃబ
డును. ఈకార్యాధ్యాసములకు మూల మవిద్య. దీనినే
యజ్ఞాన మని యనుదురు. వేదాంతశాస్త్రములో మా
యకారణ మనియు, నవిద్య దానికిఁ గార్య మనియుం
జెప్పఁబడినను, గొన్నిచోట్ల మాయావిద్యలు పర్యాయ
పదములుగ వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. కార్యకారణముల
కభేదమంగీకరించుటయే దానికి హేతువు.

ఈయవిద్యకు రెండుశక్తులుగలవు. ఆవరణశక్తి, విక్షే
పశక్తి. ఆవరణశక్తి వస్తువుయొక్క స్వరూపమునుఁ గప్పి
వేయును. ఒకవస్తువునం దితరవస్తువనుబుద్ధి విక్షేపశక్తివల
నఁ గలుగును. జీవన్ముక్తునకు బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానముచే

నావరణశక్తిని శ్లేషముగా నశించునుగాని, విశ్లేషశక్తిలోఁ గొంతభాగము ప్రారబ్ధసమాప్తివఱకుండును. కనుకనే జీవ

25. అవిద్యా శక్తులు. స్మక్తుఁడు బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము కల వాడైనను, ప్రపంచమందలి పదార్థములను జూచుచున్నప్పటికి, వానియందు

బ్రహ్మత్వబుద్ధిజేయును, గాని సంసారబద్ధులవలె బ్రహ్మముకంటె నితరమని భావించి, మోహమును బొందఁడు. ఈయధ్యాసమే జీవునకు సర్వానర్థకము. దీనిని బోగొట్టుకొనుటకు బ్రహ్మము జీవుఁడు నొకటి యను ననుభవజ్ఞానము సంపాదించుకొనవలయు నని సకలవేదాంతములు నుడువుచున్నవి.

జీవేశ్వరబ్రహ్మజ్ఞానములు, వానిసంబంధము వివరింపఁబడును. బ్రహ్మజ్ఞానము తెలివి, ప్రకాశము లేక

26. చైతన్య వివరములు. చైతన్య మనఁబడును. బ్రహ్మచైతన్యము, శుద్ధచైతన్యము, ఈశ్వరచైతన్యము, జీవచైతన్యము, అని మూఁడువిధ

ములుగ వ్యవహరింపఁబడును. మాయ, అవిద్య, తత్కార్యములతో సంబంధము లేనిది శుద్ధచైతన్యము. మాయతోను, తత్కార్యము లగు నీక్షణసత్యకామాదుల

తోను, సంబంధించిన చైతన్య మీశ్వరచైతన్యము. అవి
 ద్వాకామకర్తములతో సంబంధించినది జీవచైతన్యము.
 శుద్ధచైతన్యమే మాయోపాధిసంబంధము కలిగినప్పు
 డీశ్వరుఁ డనియు, నవిద్యోపాధిసంబంధ మున్నప్పుడు
 జీవుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడును. జీవుఁడు బ్రహ్మస్వరూపుఁ డై
 నందున నిత్యుఁడును, జ్ఞానస్వరూపుఁడును, సుఖస్వరూ
 పుఁడునుగ నున్నాఁడు. ఉపాధి (శరీరము) యగు బుద్ధి
 ననుసరించి జీవుఁడనుస్వరూపుఁ డని వ్యవహరింపఁబడినను,
 నిజమైన బ్రహ్మరూపముతో వ్యాపకుఁడు (విభువు) గ
 నున్నాఁడు. ఇట్టిజీవుని స్వరూపము బ్రహ్మమైనను, అనాద్య
 విద్యాకామకర్మవశమునఁ దాను బ్రహ్మముకంటె వేఱను
 మిథ్యాజ్ఞానము దృఢముగఁ జెంది దానిచే సంసార
 ప్రవాహము నందున్నను, శ్రుతివాక్యతాత్పర్యములను
 గురూపదేశముచే బాగుగ నరసి, యుక్తిధ్యానముల
 చేఁ దన నిజస్వరూప మగు బ్రహ్మము తానను నను
 భవము కలుగుటయే మోక్షము. శరీరాద్యభిమానము
 పోయి, యట్టి యనుభవముకలవాఁడు జీవన్ముక్తుఁడు.
 అవిద్యాలేశము నశింప, దేహము పోగానే, యత
 నికి విదేహముక్తి కలును. బ్రహ్మనుభవము గలవాఁ
 డు జగత్తు బ్రహ్మకార్యము గాన, బ్రహ్మముకంటె

వేటుగాదను రూఢి జ్ఞానము కుదిరి, ప్రపంచముయొక్క నిజరూపము నరయును. మోక్షమువలన సంసారము, దానికిఁ గారణ మగు సజ్జానము, స్వరూపముతో నశించును. ఈవిషయములలోఁ బూర్వపు ఋషులకు భేదాభిప్రాయములు గలవు. ఆశ్మరధ్యుఁడు జీవుఁడు బ్రహ్మముతో భేదము, నభేదముగల స్వరూపము గలవాఁడని శ్రుతులు సెప్పచున్న వనెను. ఔడులోమి ముక్తిఁబొందువఱకు జీవుఁడు బ్రహ్మముకంటె వేఱనియు, ముక్తియంద భేద మనియు ననెను. ఇదియె పాంచరాత్రమత మనుదురు. కాశకృత్సన్నిధి జీవబ్రహ్మముల కన్ని యవస్థలయందు భేద మించుకేని లేదని చెప్పెను. అదియే బాదరాయణుల కంగీకార మని శంకరులు శ్రుతియుక్తులతో ఘోషించిరి. ఇదియే యద్వైతము. నిర్గుణసగుణరూప మగు బ్రహ్మ మొక్కటియే జగత్తున కుపాదానకారణ మనియు, నిమిత్తకారణ మనియు, బ్రథమాధ్యాయములో నిర్ణయింపఁబడినవి.

మఱియు బ్రహ్మవిచార మిదివరలో నేను జేసిన శ్రీవిద్యారణ్యచరిత్రములో నిట్లు సంగ్రహించితిని:—“మనచర్యకు సంస్కృతమునఁ బేరు కర్మ. - అది లౌకికము,

అలౌకికము, నని రెండువిధములు. లౌకికమన, మనము

27. కర్మ, బహు
విచారము.

చేయు భోజనమజ్జనాదులు. అలౌకిక
ము, శ్రౌతము, స్మార్తము అని రెండు
తెలుగులు. శ్రౌతము వేదోక్తము,
స్మార్తము స్మృతిపురాణాది హాసాద్యు
క్తము. ఈయుభయకర్మములు నిత్య,

నైమిత్తిక, కామ్యము లని త్రివిధములు. ప్రతిదినము
బ్రాహ్మణాదివర్ణులు, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రములు, తప్పక
చేయవలసిన దని శ్రుతిస్మృత్యాదులలో జెప్పబడిన
కర్మములు నిత్యములు ; ఆధాన సంధ్యావందనాదులు,
నిత్యములు. ఆమావాస్యగ్రహణాదినిమిత్తమును బుర
స్కరించుకొని చెప్పబడు శ్రాద్ధకర్మాదికము, పాపపరి
హారక మగు ప్రాయశ్చిత్తకర్మము, నైమిత్తికములు.
ఫలముకోరి చేయునది కామ్యకర్మ. వృష్టికొఱకుఁ జేయు
కారీరవారుణజపాదులు కామ్యములు. మఱియు నలౌ

కి, ప్రవృత్తినివృత్తిరూపములుగ నున్నది. సంసార
సంబంధముగలది ప్రవృత్తి, దానిని మరీచ్యాదు లంగీక
రించిరి. నివృత్తి, సంసారసంబంధము లేనిది, దానిని సన
తాదులు స్వీకరించిరి. మఱియు సర్వకర్మము, మానసి
కము, వాచికము, కాయికము ననియుఁ గూడ నగు.

కర్మ, ధర్మ, శబ్దములు ప్రాయశఃకముగా నతాకిక కర్తార్థమందు శ్రౌతస్తార్తగ్రంథములలో వాడంబడును. ఈకర్మకు ఫలము కలదు. అఫల మైహిక మనియు, నాముష్మిక మనియు, ద్వివిధము. అప్యకాదిసాధ్యమగు పుష్ట్యాది ఫలమైహికము. ఆముష్మిక మభ్యుదయము, నిశ్రేయసము అని రెండు తెఱఁగులు. అభ్యుదయ మనఁగాఁ బారత్రిక స్వర్గాదిభోగము. నిశ్రేయస మన మోక్షము. కర్మ యభ్యుదయమునకు సామోత్సాహనము. కర్మవలనఁ జిత్తశుద్ధి యుదయించి తదనంతరము తత్త్వజ్ఞానముపుట్టి దానిపరిపాకముచే మోక్షము కలుగును గాన నిశ్రేయసమునకుఁ బరంపరాకారణము కర్మము. ధర్మమువలన సుఖము, జ్ఞానమును, జ్ఞానమువలన మోక్షముఁ బొందును, అని స్మృతికూడఁ జెప్పుచున్నది. సర్వాశ్రములచే ననుష్ఠింపఁబడు నిత్యకర్మనల్ల బ్రత్యవాయ (పాప) పరిహారము, పుణ్యలోకప్రాప్తి, బ్రహ్మజ్ఞానేచ్ఛ, కలుగు నని, శ్రుతిస్మృతి మీమాంసాద్వయసిద్ధాంతము. నిత్యకామ్యకర్మములఁ జేసినచో ఫలదాయకములు గాన నవి తద్విషయములో సమములయ్యును నిత్యములు చేయనిచోఁ బాపమువచ్చును గాన కామ్యములకంటె భిన్న

ములు. దర్శమొదలగునవి వచ్చునపుడు చేయక తప్పని కర్మలు గాన నిత్యములవంటివే నైమిత్తికములుకూడఁ దప్పని సరివే. నిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠానమువలనఁ జిత్త శుద్ధికలిగి జ్ఞానోత్పత్తి కలుగును గాని, రాగప్రయుక్తము లయిన కామ్యకర్మలను జేసినచో జ్ఞానేచ్ఛకలుగదు. నిత్య కర్మము సంకల్పభేదముచే సంస్కారకము, వివిదిహజన కము, నని రెండు విధములు గలది. శ్రుతిస్మృతులలో విహిత మని చెప్పుంబడు కర్మసంస్కారకము. నిషేకాది శ్మశానాంతసంస్కారములు, దృష్టాంతములు. తానుజేయు కర్మము (తాకికమయిన నతాకికమయినను సరే) తనకు వైధ (చేయక తప్పదు) మనియు, దానిఫల మీశ్వరున కర్పణ చేయఁబడుఁ గాక, యది తన కక్కఱలేదు, అని యెవఁడు కర్మజేయునో యది వానికిఁ దత్వజ్ఞానేచ్ఛను బుట్టించును. కాన మోక్షేచ్ఛగలవాఁడీశ్వరార్పణ బుద్ధిచేఁ గర్మముఁ జేయ నగు. ప్రపంచములో మాన వజాతిచేయు కర్మ, సాధారణము, అసాధారణము, నని ద్వివిధము. సత్యము, దయ, క్షమ, యనసూయ, శుచిత్వము, అనాయాసము, మంగళము, అకార్యణ్యము, శమము, దానము, అహింస, గురుశుశ్రూష, తీర్థసేవ, అలోభత్వము, దేవపూజ, మొదలగునవి మానవసా

ధారణ ధర్మములు. ఆయాయి వర్ణలకు, ఆయాయి ఆశ్రమాలకు, శ్రుతి స్మృతులలోఁ జెప్పఁబడిన పూర్వోక్తధర్మములు, అసాధారణములు. ఇవి యన్నియు నీశ్వరార్పణబుద్ధితో ముముక్షువుచేఁ జేయఁబడినచో మోక్షసాధనము లగు చిత్తశుద్ధిజ్ఞానములను బుట్టించు. మోక్షమను నిశ్రేయస మన, నాత్మస్వరూపము తానని యెఱుఁగుట. సూలదృష్టిచేఁ జూడ లోకములో నాత్మ, యనాత్మ, యచు రెండువస్తువులు తెలియుచున్నవి. బుద్ధి మొదలు దేహమువఱకునుండు ప్రపంచ మనాత్మ యనఁబడు. తదితరము, దానికి నాధారము, ఆత్మ:—ఆయాత్మ యాధార్థ్యమును గురూప దేశ శాస్త్రజన్యజ్ఞానముచే నుత్తమాధికారు లరయుదురు. ఆత్మయే జ్ఞానునిజస్వరూప మని యరయుట మోక్ష మని యద్వైతుల నిశ్చయము. అది జన్యముకాదు. ఆత్మనిత్యము, ఆద్యంతశూన్యము, దాని నిజస్థితిని దెలియుటయే మోక్షప్రాప్తి. దాని మఱుంగు దెలియకుండుటచే ననాత్మయగు జగము దానికంటె వేఱనియు, నది తాను, తనది యనియు, భ్రమగలుగు. ఆత్మకంటె జగము వేఱుకాదనియు, జగమునకు నాత్మ యాధార మనియు, లెస్సగ ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనవలయు. ఆత్మకు, ననాత్మకు సంబంధమును దెలుపుటకు

మృద్ధుటరజుసర్పదృష్టాంతములు శ్రుతులలో నున్నవి. కుండఁజేయుటకు ముందు, చేసిన తర్వాత, కుండ పగిలి పోయిన తర్వాత,—మూఁడుకాలములలోను—దానికి హేతు వగుమన్ను మన కగపడుచున్నది. మట్టి వికారమే కుండ. మట్టి స్వరూపము తెలిసినచో దాని యాకార విశేషమే కుండయనియు, మట్టికంటె వేఱుకాదనియు, లెస్సగఁ దెలియ నగు. అటులే యీజగత్తుయొక్క సృష్టికిఁ బూర్వము, స్థితికాలమందును, ప్రళయమందును, జగత్తుఆత్మకంటె వేఱుకాదు. ఆత్మయొక్క యాకారవిశేషమే యని యరయఁదగును. దీనిని ‘పరిణామవాదము’ అని శాస్త్రజ్ఞు లందురు. అనఁగా గారణము తన రూపు మాఱి కార్యరూప మగుట, పాలు పెరుగయినట్లు, మన్ను కుండయయినట్లు—ఇట్టిసంబంధ మిశ్వరునకు జగత్తునకు నున్నదనినచోఁ బ్రతి నలుసులోను నీళ్ళరచైతన్య మున్నదని బోధించినచో, నుపాసకునకు ‘ఆత్మనత్సర్వభూతాని’ యను న్యాయము ననుసరించి సర్వప్రపంచవిషయము లందు సౌహార్దము, సర్వము తన స్వరూప మనుజ్ఞానము, సహింసాభూతదయాదు లగు సత్యగుణములు నలవడును. అందుకొఱకు నీవాదము ననుసరించి మృద్ధుటదృష్టాంతము శ్రుతులలోఁ జెప్పఁబడెను. ఇది వ్యవహారి

భూమిలో నుత్తమదశను బోధించుచున్నది. దీని సాధనములు భగవద్గీతా ద్వాదశాధ్యాయాదులలోఁ జూడనగు. ఈ దృష్టాంతమువల్ల నింకొక సంగతిఁ దెలియనగు. కార్యము కారణముకంటె భిన్నరూపము గలదిగా స్థూలదృష్టుల కగపడినను నిజస్వరూపము విచారించినచోఁ గార్యము కారణమును విడిచి యగపడదు గాన కారణజ్ఞానము కలుగఁ గార్యము కారణరూపమే యని తెలిసి గ్రహించుటయే నిజమయిన తెలివి. అటులే సత్ప్రదార్థ మగు నాత్మను దెలియఁగఁ గార్య మగుప్రపంచ మాత్మను విడిచియుండదు, గాన ప్రపంచముయొక్క నిజస్వరూప మాత్మయే యని తెలిసి గ్రహించుటయే నిజమయిన తెలివి. ప్రపంచము వికారము, నామమాత్రముగలది, సత్యముగాదు, అని చెప్పటకు ఘటము వికారము, నామమాత్రము వ్యవహారమునకుఁ గాను ధరించినది సత్యము కాదు, అని “మృత్తికేత్యే వసత్యం వాచా రంభణం వికారో నామధేయం” అని ఛాందోగ్యములో సోపస్కరముగ నున్నది. పరమార్థము విచారించినచో, ననాత్మ యగు ప్రపంచమునకు నాత్మను విడిచి వేటుస్థితి లేదు. ఈయర్థమును స్ఫుటముగ బోధపడుటకు మహాోపనిషత్తులోనగువానిలో రజ్జుసర్పదృష్టాంతము

స్వీకరింపబడె. పురుషుడు త్రాటిని జూచి పామని భ్రమపడినపుడు నిజముగాఁ బామును జూచినపుడు కలుగు భయకంపాదులు గలుగుచున్నవి గద—అటులే మనకు మనదేహము మన మనియు, దేహసంబంధులగు బంధువులు, స్నేహితులు, చరాచరాత్మకప్రపంచము, మనవియనియు, దృఢవిశ్వాసమున్నంతవఱకు వానియందు మోహముపోదు. అది సర్వానుభవసిద్ధమే. దేహాదులు సర్పస్థానీయములు. అనఁగా నాత్మచైతన్యమును మన మెఱుంగక దానిని దేహము దేహసంబంధమగు సర్వప్రపంచము నని భ్రమయుటవల్ల వానివశమయితిమి. సర్పముకాదు, రజ్జువు అని, తెలిసిన యా పురుషు చెప్పినతోడనే, భయకంపాదులుడిగి యది నిజముకా దనుజ్ఞానము మన కంకురించును. అటులే గురూప దేశశాస్త్రజ్ఞానములచేఁ బ్రపంచము మనము కాదు, మనది కాదు, అదియు, మనము, నాత్మస్వరూపమే యని యనుభవము కలిగినచోఁ బూర్వాపస్త నిజముకా దని తెలియదా? మనకు భ్రమలేక పూర్వము, భ్రమయున్నప్పుడు, అది నివారణమయిన తర్వాతను, రజ్జువువలె నాత్మయున్నదిగాని సర్పము లేదు, ప్రపంచము లేదు,—అయినను, సర్పమువలెను, జగత్తువలెను, రజ్జ్వా

త్ములు, మనకగపడినవి. కాన నది 'వివర్తవాద' మని శాస్త్రజ్ఞులందురు. అనఁగా నొకవస్తువు తనస్వరూపము చెడకయే యింకొకస్వరూపముతో నగపడుట వివర్తము. - త్రాఁడు పామువలె గానుపించుట తనస్వరూపము మాటి యింకొకటిగ నగపడుట పరిణామము:—మన్ను కుండఁగ మాటినట్లే—ఈరెండువాదములు శ్రుతిసిద్ధములయినను వివర్తము పరమార్థతత్వమును బోధించు ననియు, పరిణామము ఉపాసనార్థ మనియు, శంకరులు సూత్రభాష్యాదులలో వ్యవస్థచేసిరి. ఈరెండుదృష్టాంతములవల్ల మన మరయ నగు సంశయ మేమనఁ 'గారణములేనిది కార్యము కలుగదు; ఆధారములేనిది భ్రమ గలుగదు. అనఁగా మన్ను లేనిది కుండను జేయలేము, త్రాఁడులేనిది పాము అని భయపడము,' అనుజ్ఞానము. కాన సర్వప్రపంచమునకుఁ గారణము, లేక యధిష్ఠానము, నగునొకటి యుండవలయు. దానికి 'సత్' 'తత్' 'బ్రహ్మ' 'ఆత్మా' యని వేదనామములు. కారణమును విడిచి కార్య ముండనిరీతి, అధిష్ఠానమును విడిచి భ్రమలేని రీతి, నాత్మను విడిచి జగత్తుండదు, అని తెలియవలెను. ఇందుకే యద్వైతములు జగత్తు 'మిథ్య' యనియెదరు. అనఁగా బ్రహ్మకంటె జగత్తు వేఱుగ సృష్టిస్థితిలయములు గలదిగా దని తాత్పర్యము. అయితే బ్రహ్మ

కంటే వేఱుగ మన యింద్రియములకు గోచరించు చున్నది కాన జగత్ స్థితికాలములో బ్రహ్మకంటే జగత్తు వేఱుగా నగపడుచున్నది. కాననే జగత్తు బ్రహ్మకంటే వేరా, కాదా, యని చెప్పుట యగ్నికి దాహకశక్తివలె సాధ్యము కాదనియు, నుభయులసంబంధ మనిర్వచనీయమనియు, శాస్త్రయుక్తులతో నద్వైతాచార్యులు స్థాపించిరి. మఱియు, 'మిథ్య' యనగ శశవిషాణమువలె శూన్యములని కాదు, బ్రహ్మకంటే వేఱుగనుండదు, అనియు, వ్యవహారక్షమమనియుఁ దెలియ నగు. ఇది తెలియక, పూర్వులలోఁ గొందఱుభ్రమపడినారు. కాననే యద్వైతులు శ్రుతియుక్త్యనుభవములచే బద్ధావస్థ వ్యావహారిక మనియు, ముక్తావస్థ పారమార్థిక మనియు, నుడివిరి. పూర్వోక్తభ్రమ మన కనాదిగఁ గల దని మన యనుభవమే చెప్పుచున్నది. దానిని శ్రుతిస్మృతులు వ్యక్తీకరించినవి. ఆభ్రమకుఁ గారణ మగు సజ్జానము నవిద్య యందురు. దానినివృత్తియే మోక్ష మనియు, లేక మోక్షఫల మనియు, నందురు. దాని యావరణ విఘ్నేపాదివిశేషములను బంచదశిలోఁ జూడ నగు. ఆత్మ యొక్కటియే త్రికాలాబాధ్య మగు సత్పదార్థ మని చెప్పుటచే జీవులుకూడఁ జైతన్యస్వరూపు లగుటఁజేసి యాత్మస్వరూపులే యనియు

నవిద్యోపాధిసంబంధముచే నాత్మ పలువిధములుగఁ గనఁ బడి, వానికి బంధమోక్షములు జలచంద్రవృద్ధి హాసము లవలె లభ్యము లగుననియు, బ్రహ్మత్వైక్యసాక్షాత్కార మువలన నజ్ఞానము సంసారము నశించి యానందస్వరూ పుఁ డగు ననియు, నద్వైతసిద్ధాంతము. ఏపనిని—తాకిక కర్మగాని లేక యతాకికకర్మగాని—చేసినను, మనోవాక్కాయము లేకీభవింపఁజేసి, ఫలాభిసంధిలేక తనకు వైధ మనియెంచి, యీశ్వరునందు కర్తము దానిఫలము సమ ర్పించి కామ్యకర్తాచరణమందుఁ గలిగిన దృఢాసక్తితోఁ జేయఁగ నట్టిధన్యునకు, పాపహరమై యహం మమతలు తగ్గి యతఁడు లోకోపకారము చేయ నగు. దానంజేసి తనకు శ్రేయ స్సగు. రజస్తమోగుణములు తగ్గి సత్త్వము వృద్ధియై, జ్ఞానోదయమునకుఁ దగిన యవస్థ యతని తొక జన్మమందుఁగాని యనేకజన్మములయందుఁ గాని, చేకులు. మఱియు భక్తివై రాగ్యములతోఁగూడిన జ్ఞాన ము వృద్ధిబొందఁగ, సాధనసంపత్తి స్థిరీకరణముకాఁగ, నాత్మస్వరూపము తెలియఁగ, సుఖమునొందు నని శ్రుతి శిరస్సులు, భగవద్గీతలు, వ్యాససూత్రములు, నొక్క చెప్ప చున్నవి. వీనిలోని సూక్ష్మలేశము లీతీయన శంక రులు, మాధవాదులుం, దమతమభాష్యాదులలోఁప్రాసిరి.

విహికాముష్మికవిషయభోగములనుండి విరక్తి, సగుణ నిర్గుణోపాసనము, దత్త్వజ్ఞానము, మోక్షమునకు సాధనము లని యుపనిషత్సత్యము - ఈమూఁటిలో విరక్తి ప్రథమభూమిక. అదిలేనిది తక్కినరెండు లభవడవు. ఉపాసనకే భక్తియోగ మని భగవద్గీతానామము-భక్తి, విరక్తులు లేనిది జ్ఞానమంకురింపదు. జ్ఞానములేనిది మోక్షము దొరకదు, కాన విరక్తి, భక్తి, మోక్షమునకుఁ బరంపరాకారణము లనియు, జ్ఞానము సాక్షాత్కారణ మనియు, శంకరసిద్ధాంతము. కాని జ్ఞానావస్థలోఁ గూడ భక్తివిరక్తు లావశ్యకములే. ఆరెండు జ్ఞానమును స్థిరీకరణముఁజేయుటకుఁ గడు సహకారులు. ఈరహస్యమును శంకరులు భగవద్గీతలోని 10 వ యధ్యాయములోని 11 వ శ్లోకములోని “జ్ఞాన దీపే నభా స్వతా” అను రూపకముయొక్క యవయవములన్నింటిని వివరించు నవసరమందు వ్యక్తీకరించిరి. దీనినే మాధవులు పంచదశీజవస్తుక్త్యాది ప్రకరణములలో విస్తరించిరి. దీని విశేషము లీగ్రంథములో వ్రాయఁబడినది.

27. (అ). పూర్వోక్త సంగతి సందర్భమునఁ బూర్వోత్తర మిహాంసాద్వయవిశేషము లిదివఱలో నేను జేసిన విద్యా

రణ్య చరిత్రలో నిట్లు సంగ్రహించితిని:—

వింశత్యధ్యాయములు గల మీమాంసాద్వయములో మొదటి 16 అధ్యాయములు శ్రుతిలోని కర్మకాండవిచార పరములయినను, వానిలో నుపపాదింపబడిన ప్రమాణములు శారీరకమీమాంసమగు చరమాధ్యాయచతుష్టయములోఁగూడ స్వీకరింపబడియె. శ్రుతి నిత్యము గాన నది స్వతంత్రప్రమాణము గలదనియు, దాని యపారపేయత్వము, అపహద్రాధికరణము, శ్రుతితాత్పర్యబోధకాంగ మగు ఉపక్రమాదిషట్కలింగము, శ్రుతిస్మృతులకు విరోధము వచ్చినప్పుడు శ్రుతిప్రాబల్యాధికరణము, దృష్టాదృష్టఫలములలో దృష్టఫలమే స్వీకార్యము, సంయోగవృథ క్త్వన్యాయము, శ్రుతిలింగవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యములలోఁ బూర్వ పూర్వబలీయత్వము, మంత్రార్థవాదములు విధిశేషము లనుట, ఉత్సర్గాపవాద, జాతేష్టి, రాత్రిసత్త్రి, పిండపితృయజ్ఞ(విశ్వజిత్), అపచ్ఛేద, శాఖాంతరాధికరణ, అతిదేశన్యాయాదులు, కృత్వాచింతావాదములే కాక, యుపాసనాపాదములోను, 'తదుక్తం' అని యున్నసూత్రములలోను, నితరస్థలములలోను, జైమినీయన్యాయములనే శ్రుత్యంతార్థవిచారమందుఁగూడ బాదరాయణులు స్వీకరించి తత్కృతు, సంభవ, న్యాయాదులను, వాక్యద్వ్యర్థతాదోషభావాదులను, బ్రవర్ణించిరి.

ఆకృత్యధికరణానురోధముగ భావ్యములో శంకరులు శబ్దసత్యమును సాధించినను, ఆనందగిరి రామానందులు, జాతివిశిష్టవ్యక్తియందే శక్తిగలదనిరి. కర్మమీమాంసా బ్రహ్మమీమాంసములు, భగవదుపవర్ణశబరులకాలము నుండి చదువబడి శ్రుతిసమన్వయమునకుఁ, గర్తానుష్ఠానమునకు, బ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ, గడుసహకారులుగానుండె. అయినను, వేద్యాంశములు, ఫలములు, వేఱువేఱుగానఁ బూర్వోత్తరమీమాంసములు భిన్నశాస్త్రములు గాని యేకశాస్త్రములోని భాగములుగావు. ఈరెండు, వేదములకుపాంగములని స్మృతులు చెప్పుచున్నవి. రానురాను బూర్వమీమాంసాన్యాసంగమును కుమారిలభట్టాచార్యులు, వారిశిష్యులగు ప్రభాకరులు, శబరభావ్యవార్తికాదిగ్రంథములఁజేసి వృద్ధిపఱచిరి. గురుశిష్యులిద్దఱుకు ద్వేషమువచ్చి గుర్వాశయమును శిష్యుఁడు ఖండింప, వారిమతములు వరుసఁగ భట్టగురుమతములని వాడఁబడియెను. శాబ్దబోధలో భాట్టలు, అభిహితాన్వయవాదమును, ప్రాభాకరులు కార్యాన్వితాభిధానమును, వేదాంతులన్వితాభిధానమును, స్వీకరించిరి. మీమాంసకుల యనుయాయులు, రాగద్వేషవిశాచగ్రస్తులయి, తుదకు శ్రుతిలోని 'ఆగ్నేయేస్వాహా'లోనుగాఁగల దేవతాబోధకము

లగు చతుర్థ్యంతపదములే ఫలదాయకములుగాని, దేవతలు లేనిది. బాదరాయణులవలె జైమిని తనసూత్రములలో, ఆత్రేయ, వితిశాయన, కాముకాయన, కార్తాజిని, బాదరాయణ, బాదరి, లావుకాయనులతో సంప్రతించి వారియభిప్రాయములను గూడ వ్రాసి, కొన్ని స్వీకరించి, యితరములను ఖండించిరి. జైమిని ఋషికి వేదాంతవాక్యములు కూడ క్రియాశేషములనియు, మంత్రార్థనాదములు స్వార్థవిధురములయు విధిస్తావకములు మాత్రమనియు, శ్రౌతకర్మవలనఁగలిగిన యపూర్వమే ఫలమునిచ్చుననియు, దేవతలకు విగ్రహములేమింజేసి, (అన్వయహ్యవాదము నాశ్రయించి జైమినులు దేవతలకు విగ్రహములేదని వాదించిరి కాని, దేవతలు విగ్రహవంతులనియే వారియభిప్రాయము) యట్టి శక్తి వానికి లేదనియు, నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవాసప్రస్థయత్యాశ్రమములు లేవనియు, సద్భిరాదిమార్గమునఁ బోవు నుపాసకునకుఁ బ్రాప్త్యము కారణబ్రహ్మముగాని కార్యబ్రహ్మము కాదనియు, ముక్తస్వరూప మపహతపాపాట గుణాప్తకవిశిష్టమనియు, సగుణోపాసకుఁడు ముక్తదశయందు సంకల్పానుసారముగ దేహేంద్రియవిశిష్టఁ డనియుఁ దలంపు. కాని భగవద్బాదరాయణులకు వేదాంతములలో నున్నయుపా

ననాదివాక్యములుగానట్టి సిద్ధపరవాక్యములు క్రియాశేషములు గాక కేవలబ్రహ్మజోధకములనియు, గుణవాదానువాదార్థవాదద్వయము స్వార్థవిధురమయినను, భూతార్థవాదములు, అట్టిమంత్రములు, స్వార్థపరములగుచు విధ్యంగము లగుననియుఁ, గర్మ ననునరించి ఫలమునిచ్చు విగ్రహవత్తయిన దేవతకలదనియు, నాదేవత దేవతావ్యామిశ్రముగాని హర్షదహరశాండిల్యాదులగు నిర్గుణనగుణ బ్రహ్మవిద్యల నుపాసింపనగుననియు, సర్వచరాచరమందున్న యంతర్యామి, జీవులుచేయు కర్మానుగుణముగ ఫలమిచ్చుననియు, బ్రహ్మజ్ఞానైకవేద్యముగాక యుపాసకునిచేఁ బొందఁబడినది కార్యబ్రహ్మమే యను బాదరియభిమతముపాదేయమనియు, నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవానప్రస్థసన్యాసాశ్రమములు గార్హస్థ్యముకంటెవేఱుగనున్నవనియు, ఆసన్యాసమే బ్రహ్మనిష్ఠకు ముఖ్యావస్థయనియు, ముక్తస్వరూపము బద్ధదృష్టిచే గుణాప్తకవిశిష్టమనియు, పరమార్థదృష్టిచేచిన్మాత్రమనియు, సగుణోపాసకుఁడు ముక్తదశలో సంకల్పానుసారముగ దేహేంద్రియములను గలిగియుండవచ్చును, లేదా లేకుండవచ్చుననియు, తలంపు. ఈయుభయులకు బ్రహ్మ, సగుణ నిర్గుణరూపములు కలవాఁడని, శ్రుతులు చెప్పుచున్న వని తలంపు. అవచ్ఛేదన్యాయ

యానుసారముగ శంకరాచార్యులు సగుణబ్రహ్మకంటె నిర్గుణబ్రహ్మమే యెక్కువ యని భాష్యాదులలో స్థాపించిరి. ఈయుభయములు శ్రౌతధర్మాచరణమందు వేదమందున్నవిధివాక్యములే ప్రమాణములని యభిప్రాయపలికిరి. (జై. 1.1-5-అ). బాదరాయణు లంగీకరించి సంతపఱకు శంకరాచార్యులుకూడ జై మిని న్యాయముల సంగీకరించియే సూత్రభాష్యాదులను రచించిరిగాని రామానుజాచార్యులు 27 మీమాంసాధికరణములకు వ్యతిరేకముగ భాష్యముఁ గావించిరని సంప్రదాయవేత్తల యాశయము. మధ్వాచార్యులు పూర్వమీమాంసాధికరణసూచకమగు “తదుక్తం” అను పదముగల వ్యాససూత్రములకు వేఱుగ టీక వ్రాసిరి. ఆనందమయాధికరణభాష్యములోని “అభ్యాస” అనుపదమునకు దాని లక్షణభిన్నముగ వ్యాఖ్యఁజేసిరని సుధాకారులే యొప్పి యున్నారు.

ప్రసంగసంగతి, నీయధ్యాయ తృతీయపాదమందు దేవతలకు విగ్రహాదులు కలవాయను సంగతియు, దేవతలకు, శూద్రులకు, వేదోక్తకర్మోపాసనాజ్ఞానములు కలవాయను సంగతియు, వేదనిత్యత్వము, స్మృప్తిక్రమము, విచారింపఁబడినవి. బ్రహ్మజ్ఞానమందును దదుపాసనంబు

నందును మనుష్యులకు మాత్రమే కాక దేవతలకుఁగూడ నధికారము (యోగ్యత) కలదు. దేవతలు తైజసశరీర

ధారులు, కర్మ దేవతలు, ఆజానజాన దేవతలు, సని రెండు తెఱంగులు.

28. దేవతలు.

కర్మ దేవతలు భూలోకమున మానవుల యియుండి యజ్ఞదానాది సత్కర్మముల

ఫలాభిలాషతో నాచరించుటచే స్వర్గలోకమునకుఁబోయి యుచ్చుటనున్న యితర దేవతలతో సమానమయిన దేహములనుబొంది, వారికంటెఁగొంచెముతక్కువభోగము ననుభవించువారు. ఆజానజాన (స్వాభావిక) దేవతలు జన్మ ప్రభృతి దేవతలుగఁ బుట్టినవారు. పూర్వోల్ప (సృష్టి) మందు మానవులుగనుండి, యాకల్పముననుండు దేవతలనుగూర్చి సత్కర్మోపాసనలనుజేసి, వారి యనుగ్రహము చే నీకల్పమందు వారి సమాననామరూపములతో దేవతలుగఁబుట్టి, లోకపాలనము జేయువారు. వీరిలో నాధికారికులు చంద్రసూర్యేంద్రాదులు. ఈ దేవతలకింది యాదులు, శాస్త్రజ్ఞానము, కర్మఫలేచ్ఛ, లేనందున, జ్ఞానోపాసనాకర్మముల ననుష్ఠింప యోగ్యత లేదని కొందఱనుదురు. వేదమంత్రము మాత్రమే, దేవతయైనందున, హవిర్భోగము, నైశ్వర్యము, బ్రసన్నత్వము,

ఫలదాతృత్వముఁ గూడ దేవతలకు లేదనుచున్నారు. ఈ వాదము ధర్మమీమాంసాశాస్త్రప్రవర్తకులగు జైమిని ఋషుల కిష్టము లేకపోయినను, వారి యనుయాయుల లోఁ గొందఱ కిష్టము. కాని యిది ప్రమాణవిరుద్ధము. ఇంద్రాదిదేవతలు విగ్రహవంతులనియు, సశ్వమేధాది యాగములు చేసినట్లును, బ్రహ్మవిద్యనుపదేశము పొంది యితరుల కుపదేశించినట్లు, సనేకశ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణములందుఁ గన్పట్టుచున్నది. శిష్టిశాస్త్రకారులును శ్రుత్యాదులలోనున్నప్రకార మింద్రాదిదేవతల విగ్రహములు చెక్కుచున్నారు. వేదములలోని విధివచనములలో దేవతలకు విగ్రహాదులు చెప్పబడకున్నను, విధివాక్యములకు బలకరములగు మంత్రార్థవాదములలో నవి చెప్పబడినందున, నవి గ్రహ్యాములు. కావున వానికి శరీరాదులు, ఉత్తమఫలాభిలాష, కలవు. కాన నుత్తమకర్తములందును దహరాదినగుణబ్రహ్మోపాసన మందును, శ్రవణాదిసాధ్యమగు నిర్గుణ బ్రహ్మజ్ఞానమందును, దేవతలకు నిరభ్యంతరముగ యోగ్యత కలదు. మరియు, వారిలోఁగూడ మనుష్యులలోవలెఁ జాతుర్వర్ణ విభాగము గలదు. కనుకనే బృహస్పతి ప్రభృతులు బ్రాహ్మణులనియు, ఇంద్రవరుణాదులు క్షత్రియులనియు, మరు

త్తులు వైశ్యులనియు, గంధర్వాదులు శూద్రులనియు, శ్రుతులం దచ్చటచ్చటఁ జెప్పఁబడియున్నది. జ్యోతి శ్శాస్త్రముగూడ దీనిననుకరించుచున్నది. బ్రాహ్మణ త్వాదిజాతి, యాయాజీవులయొక్క యదృష్ట (పూర్వ కృతపుణ్యపాప) విశేషముకాని, మనుష్యత్వాదిజాతి వంటిది కాదు. ఒక జీవుఁడు బ్రాహ్మణ దంపతులకుఁ బుట్టినచో బ్రాహ్మణుఁడని వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. అటులే క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు, కొన్ని హేతువు లచేఁ దమజాతిని మాఱుకొనినట్లు బ్రహ్మణములు గలవు. విశ్వమిత్రుఁడు, దేవాపి, రాజకులమందుడ యించి రాజ్యము వదలి రాజ్ఞులయి, తపోమహిమచే బ్రహ్మరులయినట్లు భారతము చెప్పుచున్నదిగద. కనుక బ్రాహ్మణత్వ మనునది కేవలము జన్మమువలన గలిగినది గాక, సత్కర్మములవలనఁగూడఁ గలుగవచ్చు ననుటకు నిదర్శనములు గలవు. అటులే దేవతలుకూడ బ్రాహ్మణా దిదంపతులకు జన్మింపకున్న, నదృష్టరూపబ్రాహ్మణత్వాది జాతి కలిగియుండవచ్చును. ఇందులకుఁ బ్రమాణములు భగవద్గీతలు, భారత భాగవతములు, దేవతాధికరణముపై శ్రీభాష్యవ్యాఖ్య (శ్రుతప్రకాశాచార్యకృతము), దానిలో నుదాహృతములగు శ్రుతి న్యాయాదులు. —

శూద్రులు మనుష్యజాతివారైనను, వేదోక్తోపనయ
నాది సంస్కారములు వారికి లేవు గాన, వేదోక్తకర్మో

28. (అ) శూద్రులు. పాసనాజ్ఞానములందు వారి కధికారము
లేదని సూత్రకారులు భావ్యకారులు

నిర్ణయించిరి. కాని యిది సామాన్యనియమము. — విదుర
సూతాదులగు సిద్ధుల కిది వర్తింపదని శంకరాభిప్రాయ
ము. — మతియు సంవర్గవిద్య శూద్రునకు పదేశింపబడి
నట్లు ఛాందోగ్యోపనిషత్తులో నున్నదిగాని, దానియందు
మాత్ర మధికార ముండవచ్చు నేమో యని శంకరులు
ప్రవాసి, సూత్రకారులు మాత్రము శూద్రశబ్దమునకు
రూఢి పరిత్యజించి యోగము నంగీకరించి రని ప్రవాసిరి.
ఛాందోగ్యములో సత్యకామజాబాలునియొక్క జాతి
సత్యము పలుకుటవలన బ్రాహ్మణజాతి యని నిర్ణయింపఁ
బడినది. అది, జాతి విభాగము గుణకర్మములవలనఁ గలు
గునను గీతావాక్యముచు బలపఱచుచున్నది. కాని యే
కారణముచేతనో గుణకర్తృములకంటె జాతియే ప్రకృత
వర్ణవిభాగమున కాధారము. పంచాక్షరీ నారాయణాష్టా
క్షరీ మంత్రములు వేదోక్తములయినను, అవి యాచండా
లాంతము నుపదేశింపబడుచున్నవి. భగవద్గీతా సూత
సంహితాదులలో శ్రుతుల విచారము మొందుగనున్నది.

అవి స్త్రీశూద్రద్విజబంధువులకుఁగూడ నుపాదేయములు.

వేదకాలములోనున్న నరులు పంచజనులని (Fifth Race) ఋగ్వేదములోనున్నది. వేదము సృష్టిమొదలు

ప్రళయమువఱకునుండు నాకాశమువలె
29. వేదనిత్యత్వము.

సాపేక్షిక నిత్యముకాని, యీశ్వరుని

వలె సర్వదా నిత్యముకాదు. వేదశబ్దము నిత్యముకాని, వై
యాకరణము చెప్పస్కోటము నిత్యముగాదనికూడశంకరు
లు శ్రుతియుక్తి పుంజములతో స్థాపించిరి. ఇది రామానుజ

మధ్వాదులకుఁగూడ సమ్మతమే. ప్రతిసృష్టిలోను వేదము
శిష్టులచే దిరిగి వ్యాపింపఁజేయఁబడుననియు, ప్రతిద్వాప
రాంతమున వ్యాసులచే విభజనము చేయఁబడుననియుఁ
బురాణాదిప్రసిద్ధము. “యుగాంతేత్వా తాన్ వేదాన్

సేతిహాసాన్ మహర్షయః, లేభి శతపసాపూర్వం అనుజ్ఞా
తాః స్వయంభువా” అను భారతశ్లోకము సరయనగు.

వేదార్థము సనాతనమనియు, దానిని బోధించుశబ్దము
సాపేక్షికనిత్యమనియుఁ దేలును. ఇప్పుడుప్రచారము లో
నున్న వేదములు 5000 సంవత్సరములక్రిందట వ్యాసులచే
విభజనచేయఁబడినవి. అంతకుఁ బూర్వమెటులనున్నవో
తెలియదు. పూర్వయుగములలోనున్న గ్రంథము లిప్పుడు
లేవు. మఱియు శబ్దము నిత్యమనిన, ఆకృతిలేకజాతి
(archetypes)ని బోధించునది నిత్యముగాని వ్యక్తినిబో

ధించునది కాదని శంకరమతము.

మనువులు, దేవతలు, ఋషులు, ప్రతికల్పమునందు సమాననామరూపములతోఁ బుట్టి పూర్వకల్పమునందలి,

30. సృష్టిక్రమము. మను, చంద్ర, వ్యాసాది, నామరూప ధారులై జగద్వ్యాపారముఁ జేయు

చుండిరని చెప్పితిమిగాదా! వీరందఱు జీవన్ముక్తులయిన యాధికారికపురుషులు, వీరిచేఁ జేయఁబడు సృష్టిక్రమము సూక్ష్మముగ విచారింపఁబడును. వేదములను సమ్మహిఁదూమతస్థు లందఱుఁ బ్రపంచముయొక్క సృష్టిప్రళయములకు, మొదలుగాని, తుదిగాని లేక, నియతమగు కాలము గలవియై యనాదులుగ నున్నవని సమ్మదురు. హిరణ్యగర్భుఁడగు బ్రహ్మయాజ్ఞనలనఁ బ్రపంచసృష్టి కలుగును. దానికాలము మహాకల్పమనఁబడును. బ్రహ్మమానప్రకార మది నూతేంద్లు. పిదప సంత (నూతేంద్లు) కాలము ప్రపంచము నాశము నొందియుండును. దానిని మహాప్రళయమందురు. బ్రహ్మమున కొకదినము అవాంతరి కల్పమనియు, నొక రాత్రి యవాంతరప్రళయమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఒకదినము 14 మనువులకాలము. ఒక మనువు కాలము వఱకు సప్తఋషులు, దేవతాదులు, నుందురు. ఒక మనువు కాలము మన్వంతరి మనఁబడును. దాని కాలము

71 మహాయుగములు. ఒక మహాయుగము కృత, త్రేత, ద్వాపర, కలియుగముల కాలము. పేయి మహాయుగములు బ్రహ్మమున కొకదినము. వీని వివరములు పురాణములలో విశేషముగ నున్నవి. మహాసృష్టి ప్రళయములలోనే నియమము లుండునో, యా నియమములే యవాంతరసృష్టిలయములలోను మన్వంతరములందును, నుండును. ప్రళయములోఁ బ్రపంచము సర్వనాశమై, శూన్యముగాక దాని బీజములగు వాసవలు లేక సంస్కారములు, నిల్చియుండి మిగిలిన సృష్టిలోఁ దిరిగి వృద్ధి నొందును. పూర్వసృష్టికంటెఁ బరసృష్టి యెక్కువ విశేషములు కలదిగ నుండును. హిరణ్యగర్భాదులగు నీశ్వరులు పరమేశ్వరానుగ్రహముచేఁ బూర్వసృష్టి వ్యవహారమును నిద్రనుండి లేచినవానివలె జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, త్రోత్తకల్పములోని సృష్టినిఁ జేయుదురు. పూర్వకల్పములో లోకసంరక్షణము కొఱకు జీవులు విశేషముగఁ గర్తోపాసనములు చేసినచో నీశ్వరానుగ్రహమున నీకల్పములో సృష్టిస్థితిలయకర్తలుగ జన్మింతురు. కృష్ణయజుర్వేద తృతీయాష్టక ప్రథమ పాఠక చతుర్థ పంచమ షష్ఠానువాకములలో “అగ్నిర్వా అకామయత” ఇత్యాది నక్షత్రేష్టి ప్రకరణములో నీవిషయము స్ఫుటముగ వివరింపఁబడియున్నది. ఈ కల్పములో

నగ్ని మొదలు విష్ణువ్రవఱకు నుండు ౩7 నామరూపములు
గల దేవతలు పూర్వకల్పమునందు నున్న యాయాపేరు.
లాయాయాకారములుగల దేవతల యధికారములను గోరి
వారివలెఁ దామును బరోపకారమును జేయవలయునను
దృఢసంకల్పములతో, నాయగ్న్యది దేవతలను గూర్చి
యత్కృష్టకర్మోపాసనములను జేయఁగా నీకల్పములో
నాయాదేవతలనామములు రూపములు పదవులుఁ గలిగె
నని స్పష్టముగ శ్రుతి చెప్పుచున్నది. వీరి నామములు
ముందు వివరింపఁబడును. బృహదారణ్యక ప్రథమా
ధ్యాయ చతుర్థ బ్రాహ్మణప్రథమానువాకము కూడ నీ
విషయమును జెప్పుచున్నది. వీరందఱాధికారిక దేవత
లయి, జగద్వ్యాపారమునందుఁ బరమేశ్వరునకు సహ
యము చేయుచున్నారు. అట్లే పూర్వకల్పములలోఁ జేసిన
కర్మజ్ఞానములచే, ఋషులు వేదకాండములను గనిపెట్టి
శిష్యులకు బోధచేసి, ధర్మాధర్మములనుఁ బ్రవర్తింపఁ
జేయుచున్నారు. వీరిని కాండఋషు లనుదురు. పూర్వ
కల్పపు విద్యను, ననుభవమును, సుత్తరకల్పమునందలి
ప్రజలకుఁ గఱపుటకుఁ గొందఱు మహాపురుషులను బర
మేశ్వరుఁడు నియమించుననియు, వీరిపేరు శిష్టులనియు,
మత్స్యపురాణములో నున్నది. వారే మనువులుగను,

మహర్షులుగను, దేవతలుగను, బిత్తుదేవతలుగను, ననేక
 పర్యాయములుపుట్టి, తమవిద్యానుభవములను, బ్రపంచ
 ముచేయుచు, లోకరక్షణము జేయుచున్నారు. ఈమన్వం
 తరములోఁ బ్రజాపాలనాధికారి, వైవస్వతమనువు, జ్ఞానో
 పదేష్ట, సనత్కుమారుఁడు. ఈకలియుగమందు జ్ఞానోప
 దేష్ట, మైత్రేయమహర్షి. వీరిని బోధిసత్వుడని బౌద్ధుల
 నుదురు, క్రైస్తవుడని క్రైస్తవులందురు. ఈయాధికారి
 కుల విశేషములు మూఁడవ యధ్యాయపు మూఁడవ పా
 దమునందు వివరింపఁబడినను. ఇప్పటికాలపు మనవంటివా
 రికి దేవత లగపడకపోయినను, వ్యాసులు మొదలగు మహ
 ర్షులు వారితోఁ బ్రత్యక్షమున వ్యవహరించినట్లు, స్మృతుల
 యందున్నది. ధర్మోత్కర్ష వశమున నిప్పటికి నట్టి మహ
 నీయులదర్శనానుగ్రహములకుఁ బాత్రులగువారు విరళ
 ముగ నున్నారు. స్వాభ్యాయమువలన నిష్టదేవతాప్రాప్తి
 కలుగుననియు, బ్రహ్మోపాసనాయోగానుష్ఠానములచే
 నణిమదైవ్యశ్రవ్యములు ప్రాప్తము లగుననియు, యోగ
 శాస్త్రములు, శ్రుతులు, బోధింపఁగా వానిని నిరాకరిం
 చుట సాహసమాత్రము. మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమగు వేద
 రూపము నెఱుఁగు ఋష్యాదుల సామర్థ్యము మనశక్తి

చంటిదికాదు కదా. కావున వారిమాహాత్మ్యమును బోధించు నితిహాసపురాణములు వేదమూలములు.

స్రధమాధ్యాయము.

క. స్పష్టేశ్వరలింగతతిన్

స్పష్టేతరసగుణలింగ సంఘమ్మును న

స్పష్టాత్మనిర్గుణోక్తులఁ

గ్లిష్టజాదికపదములఁ గీర్తించె నొగిన్.

—

హరిఃఓం.

శ్రీగురుభ్యోనమః.

బ్రహ్మసూత్ర సారము.

యంశై వాః సముపాసతేశివశ్చితి,

బ్రహ్మేతివేదాంతినః,

బౌద్ధాబుద్ధ ఇతి, ప్రమాణపటనః

కర్తేతి నై యాయీకాః,

అర్హన్నిత్యధజ్ఞై న శాసనరతాః,

కర్తేతి మీమాంసకాః,

సోయంవో విదధాతువాంఛితఫలం

త్రైలోక్యనాథోహరిః.

రెండవ అధ్యాయము.

అవిరోధాధ్యాయము.

→॥ మొదటి పాదము. ॥←

సోదరులారా !

రెండవ అధ్యాయ మవిరోధాధ్యాయమనఁబడు.

దీనియందు పూర్వాధ్యాయగత శ్రుతి సమన్వయమునకు

సాంఖ్యాదిశాస్త్రాంతరములలో విరోధము లేదనియు, వే

31. అను

క్రమణిక.

దాంతవాక్యములకుఁ బరస్పరవిరోధము

లేదనియుఁ జెప్పఁబడినది. మొదటిసా

దమందు సాంఖ్యయోగాదిశాస్త్రము

లలోని వాక్యములు, ఆశాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడిన యు

క్తులు, దుర్బలము లైనందున వానిచేత వేదాంతసమ

న్వయము బాధింపఁబడదని ప్రతిపాదించఁబడినది.

శ్రుత్యర్థము ననుసరించుచున్నాదిస్మృతులను శ్రుత్యర్థ
నిర్ణయమునకై సహాయపఱుపవలయునుగాని, శ్రుతి

32. సాంఖ్యయోగా

విశేషములు.

విరుదములగు కపిలాదిస్మృతుల నందు

నకు నుపయోగింపఁగూడదు. కపిలమ

హర్షి ప్రభృతులు సాంఖ్యశాస్త్రము

నకు, హిరణ్యగర్భాదులు యోగశాస్త్రమునకు, ప్రవ

ర్తకులు. వారు శిష్టులు. వారి మతముల నసితదేవలప

తంజలులను ఋషులు గ్రహించిరి. వారు ప్రధానము

జగత్కారణమనియు, అది అనుమానగమ్యమనియుఁ

జెప్పుదురు. అది వేదాంతులకు సమ్మతముగాదని ప్రధ

మాధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. సాంఖ్యతత్వవిచార

ముచేతనేగాని, లేక యోగాభ్యాసముచేతనే గాని, జీవు

నకు మోక్షముగలుగు నను నుడువును, జీవులనేకులను నుడువును, ఆత్మైక్యజ్ఞానము వలననే మోక్షముగలుగునను వేదాంతవాక్యములకు విరోధములు గాననుపేక్షణీయములు. పురుషుఁడు జీవుఁడు, అసంగుఁడు, విశుద్ధుఁడు, నిర్గుణుఁడు అను సాంఖ్యయోగులయభిప్రాయమును, అష్టాంగయోగాభ్యాసమును, వేదాంతులకు గ్రాహ్యములు. యోగమునకు ముఖ్యార్థము సమాధి. అదియే నిరోధమని భగవద్గీతలలోను, సంరాధమని బ్రహ్మసూత్రములలోను, జీవాత్మ పరమాత్మ సంయోగమని యాజ్ఞవల్క్యయోగశాస్త్రములోను, జెప్పఁబడినది. అదియే సాధ్యము, దానియందే చిత్తవృత్తులడ్డగింపఁబడి జీవబ్రహ్మములకు నైక్యసాక్షాత్కారము గలుగును. దానికి ధారణాభ్యాసము లంతరంగసాధనములు, యమాది ప్రత్యాహారపంచకము బహిరంగసాధనము. యోగశాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడిన వీని స్వరూపములు, విధానములు, ఫలములు, వేదాంతులచే నంగీకృతములు. శమాది సంపత్తిగలిగి యమాదిమైత్ర్యాద్యభ్యాసముచేసి వేదాంతవాక్యములను సద్గురువునొద్ద శ్రవణముచేసి మనస నిదిధ్యాసనానంతరము బ్రహ్మైక్యైక్యదర్శనము సమాధిలోఁగలుగునని శ్రీకృష్ణులు, వేదాంతములు, సూత్రములు,

భావ్యతీకాకారులు, పలుమారు సెలవిచ్చిరి. శ్రవణ
మననములనే యోగులు ధారణమనియు, నిదిధ్యానము
నే ధ్యానమనియు, దర్శనమునే సమాధియనియు నందురు.
పదములే భేదములుగాని అర్థమొక్కటియే. **యోగము**
అర్థవైతమునకుఁ గడు సుపకారి.

సాంఖ్యుల కభిమతమగు సత్కార్యవాదముగూడ
వేదాంతులచే సంగీకృతము. కార్యము కారణమందు
(కారణ స్వరూపముగ) సూక్ష్మరూప
ముగనుండి కార్యార్థులయిన జను
లచే జేయఁబడు వ్యాపారములచే

33. సత్కార్య
వాదము.

వ్యక్తమగును. పాలలోఁ బెఱుగు సూక్ష్మరూపముగనుండి,
పెరుగును గోరువారిచే జేయఁబడు (చేమిరి) తోడుఁబె
ట్టుట యచు వ్యాపారముచే నేర్పడుచున్నది. ఇట్లే
కుండ మట్టియందు సూక్ష్మరూపముగనుండి, కుమ్మరిచే
జేయఁబడు వ్యాపారముచే గుండగ నగపడుచున్నది.
ఆపెఱుగును, గుండయు, బాలయందును మట్టియందును
లేనిచో, జనుల వ్యాపారముచే నట్టి యెట్లు పుట్టును? ఇది
పుట్టునంటిరా? మట్టిలోనున్న పేఱుగు పుట్టపలయును
పాలలోనుండి కుండ పుట్టినదియును. అట్లు పుట్టుట

తార్కికులు కారణములోఁ గార్యము లేకయె కొత్తగాఁ బుట్టిననియెదరు. అటులైనచోఁ బాలలోఁ గుండ లేనట్లే పెఱుగుకూడ లేదు గానఁ బాలలోనుండి పెఱుగే పుట్టవలయును, మట్టిలోనుండి కుండయే పుట్టవలయును, అను నియమములేకపోవును. పాలలోఁ బెఱుగును బుట్టించు శక్తియు, మట్టిలోఁ గుండను బుట్టించు శక్తియుఁ గలదని తార్కికు లనియెదరు. ఆశక్తియే కార్యమని సత్కార్యవాదులగు సాంఖ్యయోగాదైవతవిశిష్టాదైవతుల యభిప్రాయము. కార్యము “కారణాత్మనా” కారణమందున్నదని యదైవతులును, కార్యము సూక్ష్మరూపమునఁ గారణమందున్నదని సాంఖ్యులును, అనుదురు. మాటమాత్రము భేదముగాని, అర్థమొకటియే.

కార్యకారణములకు స్వభావమున భేదమున్నను, కార్యకారణభావము గూడఁగలదు గదా? దృష్టాంతము:-

పేడజడము, తేలు చేతనము, అయినను దానిలోనుండి తేలు పుట్టుచున్నది. పట్టుదారములకు, వానిలోఁ బుట్టువురుగులకు, నిదియే న్యాయము. కాన, అచేతనము వలనఁ జేతనము పుట్టుచున్నది. మఱియు, చేతనమువలన

34. పరిణామ
వాదము.

నచేతనముగూడఁ బుట్టుచున్నది. మన దేహములోనుండి
 కేవలజడములగు గోళ్లు, వెంట్రుకలు పుట్టుచున్నవి. సాలె
 పులుగు నోటిలోనుండి దారములు పుట్టుచున్నవి. కనుక
 సాంఖ్యకాణాదులు చెప్ప జడములగు ప్రధానపరమా
 ణువులవలన జడప్రపంచము పుట్టును, అను నియమము
 లేదు. చైతన్యభినియగు బ్రహ్మమువలన, అచేతనరూప
 మగు ప్రపంచము పుట్టవచ్చునను నుక్తి సముక్తికము
 గను, ననుభవసిద్ధముగను, నున్నది. కార్యకారణములకు
 నభేదమున్నను, కార్యములలో నొకదానికంటె మఱియొ
 కటి వేఱుగ నుండవచ్చును. దృష్టాంతము:—మట్టివలనఁ
 బుట్టినకుండయు, మూఁకుడు మొసలయిననియు, మట్టి
 కంటె భిన్నములు కాకపోయినను, పరస్పరము భిన్నములే
 గదా. అట్లే కారణమైనబ్రహ్మమునకును, కార్యములయిన
 భోక్తృ (సుఖదుఃఖముల ననుభవించుజీవుఁడు) భోగ్యము
 లకు (నకలజడవస్తువులు, వానివలన గలుగు సుఖదుఃఖా
 దులు)ను, అభేదము కలిగియున్నను, భోక్తృ, భోగ్యము
 లొండాదులు భిన్నములు గానుండవచ్చును. దృ:—సము
 ద్రమందుఁ బుట్టినబుగ్గలు, అలలు, సముద్రతత్త్వముకంటె
 భిన్నతత్త్వములు కాకపోయినను, అనఁగా జలవికారము
 లయినను, బుగ్గ లలకంటె వేఱుగనున్నవి కదా. ప్రపంచము

చము బ్రహ్మముయొక్క పరిణామమని చెప్పెడువారీ సమాధానముఁ జెప్పుదురు. ఈపరిణామవాదము సాంఖ్య యోగ విశిష్టాద్వైతులకు సమ్మతము. అద్వైతులకు పాననాకాండము ప్రతిపాదించునపుడు సమ్మతము. అనఁ గా మాయతోఁ గూడిన బ్రహ్మము (సగుణబ్రహ్మము) ప్రపంచమునకు పాదానకారణ మని చెప్పనపు డీవాదము సమ్మతము. కారణము తనస్వరూపముమారి కార్యమగుట పరిణామమని యిదివఱలోనే చెప్పియుంటిమి. దీనిని భోక్తృధికరణమందు సూత్రకారులు నుడివిరని శంకరాభి ప్రాయము. ద్రమిడరామానుజులు భిన్నముగ దానికి వ్యాఖ్యఁజేసిరి.

ఇకను గారణము, కారణస్వరూపము మారకయే కార్యరూపముగ మారినట్లగవడుట వివర్తమనఁబడును. నిర్గుణబ్రహ్మము జగత్కారణమనిచెప్పు నప్పుడు భోక్తృ, భోగ్యప్రపంచము బ్రహ్మముకంటె వేఱుగలేదు. ముత్యపుఁ జివ్వు భ్రమచేత వెండివలె గనఁబడినట్లు బ్రహ్మమే అజ్ఞానముచేఁ బ్రపంచముగఁ గనఁబడుచున్నది. కావున బ్రహ్మమే సత్యము. ప్రపంచము, మిథ్యలేక అనిర్వచనీయము,

35. వివర
వాదము.

కాని, బౌద్ధులలోని శూన్యనాదులు చెప్పు కుండేటికొమ్మ వలె తుచ్ఛముకాదు. సత్యమన మూడుకాలములయందు దేనిచేతను బాధింపఁబడక యుండునది. మిథ్య, లేక అనిర్వచనీయమనగా, ఇదియని యెదుటనున్నట్లగపడి, విమర్శింపఁగా లేకపోవునది. ఎండమావులు, శుక్తిరజతము, రజ్జుసర్పము, ఇందులకుదాహరణములు. భ్రమకాలములో నీరుగాను, వెండిగాను, పాముగాను గనఁబడినను, విమర్శమీదభ్రమనివారణ కాఁగా, అనీరు మొదలయినవి లేనివై తోఁచును. అట్లే ప్రపంచముగూడ వ్యవహారకాలమునందు గనఁబడుచున్నప్పటికి శ్రుతియుక్త్యనుభవములచే విమర్శింపఁగా బ్రహ్మతైత్తిక్యజ్ఞాన ముదయించినతోడనే బ్రహ్మముకంటె వేఱుగాఁ గనఁబడదు. వామదేవప్రహ్లాదనారదాదుల చరిత్రము లిందులకు దృష్టాంతములు. ఇత్యాదిహేతువులను బురస్కరించి ప్రపంచము మిథ్యయనుట యద్వైతుల సిద్ధాంతము. దీనినే వివర్తోపాదానమనుదురు. దీని నారంభణాధికరణాదులందు సూత్రకారులు నుడివిరి. ఈరెండువాదముల విశేషములు 27 వ పేరాలోఁ జూడనగు.

విశిష్టాద్వైతప్రకారము, ప్రళయకాలములో బ్రహ్మమును విడువకుండ సూక్ష్మములగుచిత్తు, అచిత్తును ప్రకృతి,

శరీరముగ నుండును. సృష్టికాలములో సూక్ష్మచిత్తునకు

36. విశిష్టాద్వైత
పరిణామ
వాదవిశేషములు.

గుణములు మాత్రము ప్రకాశితము

లగునుగాని, స్వరూపముగు చైతన్య

మునకు మార్పులేదు. అచిత్తగు ప్రకృ

తికి సృష్ట్యవస్థలో స్వరూపగుణములుం

గూడ మార్పునుఁబొందును. సృష్టికాలములోఁగూడ స్థూ

లచిదచిత్తులు బ్రహ్మమునకు శరీరముగ నుండును. బ్రహ్మ

మాయొక్కసూక్ష్మశరీరము, స్థూలశరీరముగ సృష్టికాలము

లో మారుటయేపరిణామము. ఒకయవస్థలోనుండి రెండవ

యవస్థకు మారునప్పుడు శరీరము సంకోచమునుండి వికా

సమును బొందును, గనుక శరీరముగల బ్రహ్మముగూడఁ

బరిణమించుచున్నాఁడని చెప్పుదురేగాని నిజముగా

బ్రహ్మస్వరూపముగాని గుణములుగాని ప్రపంచాకారముగ

మారుటలేదు. సూక్ష్మముగా విచారింపఁగా దీనికీని, అద్వై

తుల వివర్తవాదమునకును, భేదము లేనట్లు తోచును.

బ్రహ్మస్వరూపము జీవుఁడేయని శాస్త్రము చెప్పు

చున్నందునను, అట్టి బ్రహ్మము జగత్సృష్టినిఁ జేయు

37. హితాహిత
కార్యసృష్టి.

నపుడు దనకు హితమయినవస్తువులనే

సృజింపవలయునుగాని, యహితవస్తువు

లను బుట్టింపఁగూడదు. లోకములో

నహితవస్తువులుగూడ నున్నవి. కావున బ్రహ్మము జగత్కారణము కానేరఁడని మరియొకయాక్షేపణము చేయుదురు. దానికిబ్రతు్యత్తరమేమనః—జగత్కారణమయిన బ్రహ్మము జీవునకంటె భిన్నుఁడుగాన చిత్రసృష్టి యుండవచ్చును. సృష్టి జీవబ్రహ్మైక్యదశలోఁ జెప్పఁబడినది కాదు. ప్రపంచమునకు బ్రహ్మమునకుఁ గార్యకారణభావము, అజ్ఞానదశలోఁ జెప్పఁబడినది. జ్ఞానదశలో జెప్పఁబడలేదు.

దేవతలు, ఋషులు, యోగులు, సగుణముక్తినిఁ బొందినవా రీశ్వరప్రసాదమువలనఁ గలిగిన సిద్ధిచే నితరసహాయము లేకయే, కేవలమనస్సంకల్పముచేత సనేకవిధపదార్థములను సృజించుసామర్థ్యము కలిగియుండఁగా నిత్యసిద్ధుఁడయిన పరమేశ్వరున కట్టి సామర్థ్యముండుట చిత్రముకాదు. నిర్గుణబ్రహ్మము నిరవయవమైనను ఒకభాగముతో జగద్రూపముగ నుండుటకు మఱియొక భాగముతో స్వరూపముగ నుండుటకు సామర్థ్యము కలదని పురుషసూక్తాదిశ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. విద్యచే గేవలబ్రహ్మముగాను, అవిద్యచే ప్రపంచము

38. సృష్టిసామగ్రి
యొక్క
అనావశ్యకత.

గను, బ్రహ్మము కన్నట్లును గాన నిరవయవశ్రుతి జ్ఞానవిషయముగను, సప్రపంచశ్రుతి యవిద్యావిషయముగను, వ్యవస్థ చేసికొన్నచో రెండుశ్రుతులకు విరోధ ముండనేరదు. ఆత్మస్వప్నమం దేకరూపముగనున్నను, అనేక రూపములుగ భాసించుచున్నాఁడు గదా. అనఁగా, అవిద్యావికారమగు నిద్రాదోషముచే నాత్మయే యనేక రూపములుగ నగపడుచున్నట్లు బ్రహ్మ మజ్ఞానముచే ననేకవిధములుగ భాసించుచున్నాఁడు. ఇదియే మాయావాదము. దీనిని “ఆత్మని చైవం విచిత్రాశ్చహి” యనుసూత్రము సూచించుచున్నది. సకల శక్తులుగల యీశ్వరుఁడు సాధనములగు శరీరేంద్రియాదులు లేకయే సృష్టిని జేయఁగలఁడు. సూక్ష్మచిదచిద్వస్తువు లేక, స్థూలచిదచిద్వస్తువును బ్రహ్మముకూడఁ జేయలేఁడను విశిష్టాద్వైతములో నీదోషము సంభవించునేమో. ఆసృష్టివలనఁ దనకొక ప్రయోజనము కలుగవలెనను నిచ్చలేనివాఁడయ్యను బరోపకారార్థము లీలగా సృష్టిజేయుచున్నాఁడు. లేదా జీవులయందు నీశ్వరునకుఁగల దయయే సృష్టికి హేతువు. ఇట్లు భాగవతములో బ్రహ్మ నారదున కుపదేశించెను. సృష్టి, జీవుల పుణ్యపాపకర్మముల ననుసరించియున్నందున, నీశ్వరునకు దానివలన విషమత్వము

(ఒకరియం దనుగ్రహము, మఱియొకరియందుఁ గోపము), నిర్దయత్వము (అనఁగా నొకరిని సుఖంపఁజేయుట మఱియొకరిని దుఃఖంపఁజేయుట), కలుగ నేరవు. జీవులకుఁ గర్మ మనాదిగనున్నందునను, సృష్టి యనాదిగనుకను, ప్రథమసృష్టి యనునదియే లేనందునను, వైషమ్యాది దోషము లీశ్వరునం దెప్పటికిని సంభవింపవు. మఱియు నఘటనాఘటన పటియసేయగు విచిత్రమాయను స్వాధీనమందుంచుకొన్న పరమేశ్వరుఁడు జగత్కారణమని చెప్పు వేదాంతులకే యుక్తివిరోధములుం గలుగ నేరవు.

→ రెండవ పాదము. ←

రెండవపాదమందు సాంఖ్య, యోగ, న్యాయ, బౌద్ధ, జైన, పాశుపత, పాంచరాత్రశాస్త్రములలోనున్న విషయములలోఁ గొన్ని యంశములు స
39. అనుక్రమణిక. యుక్తికముగ లేనందునను, గొన్ని యుక్తులు పరస్పరవిరుద్ధము లయినందునను, నవి గ్రాహ్యములు గావనియు, ఇతరాంశములు పాదేయములనియు, జెప్పఁబడినవి. వేదోక్తసిద్ధాంతమందు, శ్రోతల విశ్వాస

దృఢీకరణార్థమై, సాంఖ్యాదిమతములందుఁ గలదోషములు సూక్ష్మముగ వెల్లడి చేయఁబడినవిగాని, వానియందలి విద్వేషము చేతఁగాదు. ఆమతములలోఁ జెప్పఁబడిన యుక్తులు గొన్ని వేదాంతమున కనుకూలములుగ నున్నవి. అవియు వివరింపఁబడును.

సాంఖ్యమతము మొదట విచారింపఁబడును. సాంఖ్యులు ప్రపంచములోఁగి తత్త్వములు గలవందురు. మొదటి

తత్త్వము ప్రధానము. దానివలన జగత్తు
40. సాంఖ్యపర్వము. పుట్టినది. సత్త్వరజస్తమోగుణముల
సామ్యావస్థ ప్రధానము. గుణములలో

వైషమ్యము కలిగినచోఁ బ్రధానము మొదట మహత్తత్త్వరూపముగఁ బరిణమించి, తరువాత పరుసగా, సహంకారముగను, బంచతన్మాత్రులుగను మారును. ఇవి ప్రకృతి వికృతు లనఁబడును. పంచతన్మాత్రులు, ఆకాళాటపంచకము, మనస్సుతోఁగలసి, ఇంద్రియములుగ మారును. ఈపదియారును వికృతు లనఁబడును. పురుషుఁడను జీవుఁడు, ప్రకృతిగాని, వికృతిగాని, కానేరఁడు, కేవలము దాసీనుఁడు. ఈ యిగి తత్త్వములచేతనే స్థావర జంగమపదార్థము లన్నియుఁ బుట్టుచున్నవి. ఈపదార్థములయందుఁ

బురుషుడగు జీవుడు ప్రవేశించుటచే వానిధర్మము లగు సుఖదుఃఖాదులను, దనయం దారోపించుకొనియే, సంసారము ననుభవించుచున్నాడు. ౨౫ తత్త్వములకును, బురుషుడైన తనకునుగల భేదము (వివేకజ్ఞానము) గురూ పదేశ, శాస్త్రశ్రవణాదులచేఁ దెలిసికొనినచో ముక్తుఁ డగునని సాంఖ్యుల యభిప్రాయము. వీరిమతమందుమూల ప్రకృతి, లేక ప్రధానమనియు, బురుషుడనియు లేక జీవుడనియు, రెండు ముఖ్యతత్త్వములు. జడమగు ప్రధానము చేతనసహాయములేకయే, మారదని యిదివరలోఁ జెప్పియుంటిమి కదా. లోకమునందు మృత్పిండ సువర్ణాదులు, చేతనసంబంధములేకయే, కుండ మొదలగు రూపములుగ మారుట లేదుగదా. పురుషుడుదాసీనుడగుటం జేసి, ప్రకృతిని మార్చునట్టివాఁడు కాఁడు. కావునఁ బ్రకృతిని మహదాదిరూపములుగఁ బరిణమింపఁ జేయు సీత్యరు నవశ్యము నంగీకరింపనగు. ఆయీశ్వరుడే బ్రహ్మము. ఆ బ్రహ్మమునే సదాదిశబ్దములచే సర్వవేదాంతములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. పురుషుడనంగుడనియు, స్వప్రకాశుడనియు, దేహేంద్రియాదిధర్మములను, అవివేకముచేఁ దనయం దారోపించుకొని సంచరించుచున్నాడనియు, వేదాంతులు, సాంఖ్యులు, నంగీకరించుచున్నారు.

ప్రపంచమునకుఁ గారణమగుప్రధానమును, వేదాంతు లీశ్వరాధీశమగు మాయయనియు, అజ్ఞానమనియు,

41. సాంఖ్యదర్శన
ములోని గ్రాహ్య
విషయములు.

అవిద్యయనియు, జెప్పుచున్నారు. కారణమే కార్యరూపముగ మారుననియుఁ గూడ సుభయులకు సమానమే. మాయ, జ్ఞానముచే జీవులకు నశించు నని

వేదాంతులును, తొలఁగిపోవునని సాంఖ్యులును, జెప్పుదురు. ఈశ్వరుఁడు జగత్కారణమగుటకు మాయ, ద్వారభూతమని వేదాంతులందురు. సాంఖ్యులపక్షమందీశ్వరుఁడు లేఁడుగాన ప్రధానమే జగత్తునకు స్వతంత్రకారణము. జీవులు స్వరూపముచే ననేకులని సాంఖ్యులును, జీవుఁ డొక్కఁడైనను ఉపాధిచేత ననేకత్వమును బొందుచున్నాఁడని వేదాంతులును జెప్పుచున్నారు. ఇంతమాత్రము భేదమున్నను, ఆత్మ యాధాత్మ్యజ్ఞానమునుగూర్చి మన నముఁజేయునప్పుడు, సాంఖ్యులచే జెప్పఁబడిన ఆత్మానాత్మవివేకము, తత్వపరీక్ష, శ్రుత్యక్తార్థమున కనుకూలమైనందున వేదాంతులు గూడ వీని సంగీకరించుచున్నారు. అది యెట్లన, ఆత్మ యనంగుఁడని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ప్రత్యక్షాదికముచేత, ఆత్మజాగ్రదాదివిశిష్టఁడుగాఁ గనపడుచున్నాఁడు. కావున నసంగత్వ మేలాగున

నిద్ధించునని శంక రాఁగా జాగ్రత్స్వప్నములు ఒకదాని కాలమందు మఱియొకటి లేకపోవుటచేతను, అవియాత్మ ధర్మములు కావనియు, సుషుప్త్యనస్థయందు దేహేంద్రియాది సంబంధములేకయే, యాత్మనచ్చిదానందరూపముగా నున్నందునను, ఆత్మయసంగుఁడు కావచ్చును. కార్యకారణములకు భేదము లేదను సాంఖ్యయుక్తియు, ప్రపంచము బ్రహ్మచలనఁ బుట్టిన దగుటచే బ్రహ్మప్రపంచములకు భేదములేదు, అను సాంఖ్యోక్త సత్కార్యవాదము, వేదాంతమతమునకుఁ గూడ గ్రాహ్యమయి యున్నది.

తర్కస్మృతులురెండు. అవి గౌతమకాణాద కర్తృకములు. ఈయిఱువురకు విశేషభేదములేదు. వారి మత మేమనః— ఈశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణము. ఈశ్వరుఁడు మనస్సుతో నిత్యము సంబంధించును. ఆకాశము నిత్యము. ప్రపంచమునకుపాదానకారణములు పరమాణువులు. అవి యింద్రియముల కగపదని యతిసూక్ష్మములు, నిరవయవములు. అవి నాలుగు తెఱఁగులు. చృధివీపరమాణువులు, జలపరమాణువులు, తేజఃపరమా

ణువులు, వాయుపరమాణువులు. ఇవి సృష్టికాలమునందు నేఱువేఱుగానుండి యొకదానితో నొకటి కూడి క్రమముగఁ బెద్దవియగును. అప్పుడు పృథివి, జలము, తేజస్సు, వాయువు నను నాలుగుభూతము లేర్పడును. ఈభూతములచే నుత్పన్నములగు శరీరములం దచేతనప్రాయములగు నాత్మలు ప్రవేశించి, మనస్సంబంధముచే జ్ఞానేచ్ఛాదిగుణములు గలవారై, సంసారము ననుభవించుచుఁ బుణ్యకర్తృత్వస్థానమువలనఁ బుణ్యలోకములను, పాపకర్తృచరణమువలనఁ బాపలోకములను బొంది, యమనియమాదులును, మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తియు లోనగు సాధనాచరణములచే మోక్షమును బొందుదురు. ఆత్మకు మనస్సంబంధము, దానిచేఁ గలిగిన జ్ఞానేచ్ఛాదిగుణములు వాని వాసనలతోఁ గూడఁ జరించి, యాత్మకేవల జడరూపముతో నుండుటయే మోక్షము.

కారణమువలనఁ గార్యము పుట్టినపిమ్మట నాకారణ

43. ఆరంభ
వాదము.

కార్యములను వేఱువేయుటకు వీలు
లేకున్నను, గారణము కార్యముతోఁ
గలిసియున్నప్పుడుగాని వేఱుగానున్న

పుడుగాని వానిని వేఱువేఱుగఁ దెలిసికొనుట కవకాశ

మున్నది. ఇందులకు దృష్టాంతము:—కారణము లగుదా
రములను విడిచి కార్యమగుబట్ట వేటుగ లేకున్నను, బట్ట
యందు దారములున్నవి యనువ్యవహారమందు బట్టవేటు
గను, దారములు వేటుగను, బిలువఁబడుచున్నవి. దీని
పేరు ఆరంభవాదము. ఆవాదమును సూత్రకారులు
భాష్యకారులు తర్కశాస్త్రయక్తులతోనే ఖండించిరి.

పరమాణువు లొకదానితో నొకటి కలిసి ద్వ్యణు
కాదికార్యములను బుట్టించునపుడు, నొకపరమాణువు
మఱియొక పరమాణువుతోఁ గలియు
44. పరమాణువా నపుడు సంపూర్ణముగఁగలియునా? లేక
దము. యొకభాగముతో మాత్రము గలియు

నా? సంపూర్ణముగఁగలిసినవియనుదుమా? నిరవయవములు
గాన సంపూర్ణముగఁ నెన్నిమాఱు కలిసినను బరమాణువు
లుగానే యుండును గాని సావయవములు కానేరవు. సావ
యవములు కానపుడు వానిసంయోగ మెక్కడ? దానివలన
సూలపదార్థసృష్టియెక్కడ? రెండవపక్షములోఁ గూడ
పరమాణువు నిరవయవముగాన నొకభాగముతోఁ గలి
యుననుటకు వీలుగలుగనే గలుగదు. ఆకాశమునకు జన్మ
నాశములు గలవని వేదముచెప్పుచున్నది. సాంఖ్యులవలెఁ

దాక్కికులుకూడ జీవులనేకులనియు, సర్వవ్యాపకులనియు నుడువుదురు. వేదాంతులందునకు సమ్మతింపరు.

తర్కమతములో జీవుఁ డగు నాత్మదేహేంద్రియాదులకంటె భిన్నుఁడనియు, జగత్తునకు నీశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణమనియు, బుణ్యపాపకర్మములు, వానిఫలములు, యమనియమాదులు, వానిఫలములు, మిథ్యాజ్ఞానము (జ్ఞానేచ్ఛాదులు లేకున్నను, నున్నవి యనుకొనుట) యొక్క నివృత్తియె మోక్షసాధన మనుటయు, బ్రిత్యక్షానుమానోపమానశబ్దములగు నాలుగు ప్రమాణములు గలవనుటయు, వేదాంతులకుఁ గూడ సమ్మతము.

45. తర్కమతమం
దలి గ్రాహ్యవిషయములు.

శ్రీబుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపఁబడిన మతము శిష్యులయొగ్యత ననుసరించి నాలుగు ప్రకారములుగ నేర్పడినది. మొదటిశిష్యుఁడు సాత్రాంతికుఁడు, రెండవశిష్యుఁడు వైభాషికుఁడు. వీరిమతమున, పరమాణువులు నాలుగు విధములు. అవి భూతములు, వానినముదాయములు కార్యపదార్థములు, భౌతికములు. ఈయు

46. బౌద్ధమతశాఖలు-సాత్రాంతికవైభాషికమతములు.

భయ భూతభౌతికములు, బాహ్యములు. పృథివ్యప్తేజో
 వాయువులు క్రమముగ ఖర, స్నేహ, ఊష్ణ, ఈరణ, న్వరూప
 ములు గలిగిన భూతములు. వీని సముదాయములు భౌతి
 కములు. రూపరసగంధాదులు, చక్షురాదీంద్రియము
 లు, చిత్త చైత్రములు, ఆంతరములు. చిత్తమనజ్ఞాన
 సంతానము, ఇదియే ఆత్మ, పదార్థములను గ్రహించు
 నదిగాన నిది గ్రాహకము, అవి గ్రహింపఁబడును గాన
 గ్రాహ్యములు. చైత్రమన రాగాదివాసనలు, ఇవి పంచ
 స్కంధసముదాయములు, రూపవిజ్ఞానసంజ్ఞావేదనాసం
 స్కారములను పేర్లుగలవి. భూతభౌతికములు, చిత్త
 చైత్రములు, అను బాహ్యంతరపదార్థములన్నియుఁ
 బ్రతిక్షణమందును జన్మనాశములు గలవి. కావున వీరు
 నైనాశికులనఁబడుదురు. — పదార్థములు బ్రతినిమన
 ములోఁ బుట్టుచుఁ జచ్చుచున్నవి యని తార్కికులు
 చెప్పుచున్నను, కొన్నియవయవములసంయోగముచే వృద్ధి
 యనియు, కొన్నియంగముల వియోగముచే క్షయము,
 ప్రతిక్షణమందుఁ గలుగుననియుఁ జెప్పుదురు, గాన వారు
 అర్థవైనాశికులనఁబడుదురు.

సాత్రాంతికవైభాషికులు త్షణికభావనాసమాధి (అనగా సర్వంక్షణికం, సర్వక్షణికం, అని సంతతభావన) చే జ్ఞానసంతానరూపమగు నాత్మవిషయవాసనాశూన్యమయి కేవలముగా నుండుననుదురు. ఇదియే వారిమతములో మోక్షము. ఈయుభయులు సర్వపదార్థములకు త్షణికత్వ మంగీకరించుటచే భూతములకు సంఘీభావము గలుగనేరదు. వేఱువేఱుగా నుండువస్తువులను గలుపుటకు స్థిరమైన ఆత్మనంగీకరింపకపోవుటచే గూడ భౌతికపదార్థములుపుట్టనేరవు. జ్ఞానసంతానమనెడు నాత్మకు, జన్తాంతరము, సుఖదుఃఖములు స్వర్గనరకములు గలవని చెప్పట గూడ నాత్మక్షణికమయినందున యుక్తముగాదు.

యోగాచారుడు మూడవశిష్యుడు. అతనిమతమే మన, బాహ్యవస్తువులగు కుండలు లోనుగాగలవి లేవు. విజ్ఞానస్కంధమగు నాత్మయొకటియే యున్నది. అదియును త్షణికమే. ఆజ్ఞానాత్మయందుగల నీలాద్యాకార విశేషములే స్వప్నవిషయములవలె బాహ్యమందుగనపడుచున్నవి. సిద్ధాంతములో సరికావన్నందులకు యుక్తులేవియన:— బాహ్యపదార్థములు ప్రత్యక్షమున మనకుఁ

47. యోగాచార
మతము.

గనఁబడుచున్నను లేవని చెప్పట యనుభవిగుఢము, కా
ననన్తు వీలులేదు. ఆత్మక్షణికముగాన నీలాద్యాకారములకు
నాశ్రయము గానేరదు. వారిమతములో మోక్షము రెం
డువిధములు:—మొదటిది సర్వం స్వలక్షణం, సర్వం
స్వలక్షణం; త్రిణికం, త్రిణికం; దుఃఖం, దుఃఖం; శూన్యం,
శూన్యం; అను చతుర్విధభావనలచే విషయాకారముతోఁ
గూడిన విజ్ఞానసంతానము, దీపనిర్వాపణమువలె నశిం
చుటయే మోక్షము. విషయాకారవిశిష్టజ్ఞానము నశించి
విశుద్ధజ్ఞానసంతానము వుట్టుటయే మోక్షమని రెండవ
పక్షము. ఆత్మక్షణికమయినందున, మోక్షసాధనమగు
భావనచేయుటకు శక్యముగాదు. మోక్షసాధనము నారం
భించిన విజ్ఞానము అప్పుడే నశించును గావున, ఆసాధన
మువలన నాయాత్మకుఁ బ్రయోజనములేదు.

మఱియు, అవిద్య, జ్ఞాత, జ్ఞేయము, జ్ఞానముగ భా
సిల్లుచున్నది. జ్ఞేయమగు బాహ్యపదార్థము, జ్ఞాతృజ్ఞాన
మువలనఁ గలదు. అది బ్రహ్మమం దవిద్యావిజృంభితమయి
నందున మిథ్యయని అర్థమైయుండును. కలలో నగపడు
వస్తువులు కలపోగనే యవియుఁ బోవును. జాగ్రత్పదార్థ
ములకు నట్టిబాధ గనఁబడుటలేదు కాన, స్వప్నపదార్థ

ములనంటివి బాహ్యప్రపంచములు, అనుయోగాచారమ
తము యుక్తివిధురము. కొన్ని యద్వైతగ్రంథములలో
బాహ్యప్రపంచము స్వప్నప్రపంచమువంటిదని చెప్పబడి
యున్నది. దానియర్థ మేమన:- బాహ్యప్రపంచము, స్వప్న
ప్రపంచము, అవిద్యాజనితములగుటంజేసి, వానియందు
మిథ్యాత్వము తుల్యమని చెప్పిరిగాని, స్వప్నప్రపంచమువలె
బాహ్యప్రపంచ మెల్లప్పుటికి లేదనలేదు. మతియు స్వప్న
ము స్మృతిరూపముగాన జాగ్రతనంటిదికాదు. కాన బా
హ్యప్రపంచము వ్యావహారిక సత్యమనియు, స్వప్నప్రపం
చము ప్రాతిభాసికమనియు, వేఱుగా నద్వైతు లనుదురు.
స్వప్నప్రపంచము స్వప్నాంతమందు (కలనుండి లేచినవా
నికి) నశించునట్లు బాహ్యప్రపంచము అవిద్యాంతమందు
ముక్తునకు నశించును. ఈరెంటికి నింతమాత్రమే సా
మ్యము.

మాధ్యమికుడు నాల్గవఛాత్రుడు. ఆతనిమత మే
మన:- సర్వప్రపంచము శూన్యము. అవిద్యాప్రభావ
ముచే నది భాసించుచున్నది. శూన్యం
48. మాధ్యమిక శూన్యం, అను సంతతభావనచే జగత్తు
మతము. శూన్యమగును. అదియే మోక్షము.

ఇది సర్వప్రమాణవిరుద్ధ మైనందున ననాదరణీయము.

అత్తస్వప్రకాశమనియు, బాహ్యపదార్థము లాత్మ కంటె భిన్నములనియు, సంసార్యాత్మకు జన్మాంతరములు,

49. బౌద్ధాగముల లోని గ్రాహ్యవిషయములు.

సుఖదుఃఖములు, పుణ్యపాపములు, కలవనియు, సంసారదుఃఖ నివృత్త్యర్థము, అధర్మత్యాగము, అహింసాది ధర్మానుష్ఠానమును, యమాది సేవయుఁ జేయ

నగుననియు, బౌద్ధాగముములలోఁ జెప్పఁబడినవి. అవి వేదాంతులకు గ్రాహ్యములే.

జైనులు పరమాణుకారణ వాదులేగాని, పరమాణువు లేక స్వభావము కలవనియు, వాని పరిమాణవిశేషముచేత, పృథివి, జల, తేజో, వాయు

50. జైనశుభము.

పులేర్పడుననియు, జీవాజీవాదులు సప్త పదార్థములనియు, జీవులనేకులనియు, వారు ప్రతిశరీరమందు నాయాశరీరముతో సమానపరిమాణము కలవారైనను, పెద్ద దేహములలో నుండునపుడు పెద్దవారుగాను, చిన్న దేహములలో నుండునపుడు చిన్నవారుగా నుండురనియు, ఎచ్చుతగ్గులతో మాఱుననియు, మోక్షసాధనములగు సమ్యక్ జ్ఞానము, సమ్యక్ చరితము, అనుష్ఠించుటచే కర్మబంధము భిన్నమయి, అలోకాకాశమును

బొందుటయే, మోక్షమనియు, దలఁతురు. మఱియు, ప్రతిపదార్థము సత్ అనిగాని, అసత్ అనిగాని, సదసత్ అనిగాని, అనిర్వచనీయమనిగాని, సత్తు అనిర్వచనీయమనియుఁగాని, అసత్తు అనిర్వచనీయమనియుఁగాని, సదసత్తు అనిర్వచనీయమనియుఁగాని— ఈ యేడువిధములుగఁ జెప్పవలయునేగాని, ఒకవిధముగఁ జెప్పటకు వీలులేదనియుఁ గూడ వారిమతము. పరమాణువులు జగత్కారణమనువిషయములోఁ గలదోషము లిదివరలోఁ జెప్పఁబడినవిగది. జీవుఁడు స్థూలశరీరమునకుఁ బోయినప్పుడు, ఆశరీరమంతవాఁడగుటకుఁ గొన్నియవయవములు చేరవలసియుండును. చిన్న దేహములో వసించినపుడు కొన్నియంగములు పోవలసివచ్చును. అప్పుడుజీవుఁడు సావయవుఁడగుటచే నాశముఁ గలవాఁడగును. అటులయినచో జీవునకుమోక్షము లేకపోవలయును. జీవునితోఁ గలిసి, అజీవాదులు ఆరు. అజీవమనుభోగ్యవస్తువు, అస్రవమను మిథ్యాప్రవర్తనము, సంపరనిర్జరములు సమీచీనప్రవర్తనములు, బంధము కర్మమోక్షములంద నివృత్తి. ఈయేడు పదార్థములు, పైనఁజెప్పిన యేడువిధములుగ యోచించినచో నెక్కువగను, తక్కువగ నుండవచ్చును, నియతి లేదు. కర్మాప్తకబద్ధుడైన జీవుఁడు సమీచీనజ్ఞానచరిత

ములచేఁ గర్మము విచ్ఛిన్నమైనచో, జలముల ముంపఁబడిన సారకాయబుట్టవలెఁ బైకిలేచి పోవునట. ఇదియే మోక్షము. సరియయిన ప్రమాణము లేదు గాన నిది నమృదగదు.

కర్మము బంధకమనియు, సమీచీనజ్ఞానము, సమీచీనచరితము, మోక్షసాధనములను
51. జైన మతము టమాత్రము వేదాంతు లొప్పుకొను
లోని గ్రాహ్య దుదు.
విషయములు.

పాశుపతములు నాలుగు, పరమశివునిచేఁ జెప్పఁబడిన వనియాగమ ప్రసిద్ధము. వాని పేళ్లు:—పాశుపతము, శైవము, కాపాలము, కాళాముఖము. వీని యందు, కారణము, కార్యము, యోగము, విధి, దుష్టాంతము, అని యైదుపదార్థములు. జీవులు పశువులు, వారి బంధమే పాశము. పాశనాశముకొఱకు యత్నముఁ జేయవలయును. కారణమన, ప్రధానము, ఈశ్వరుఁడు. కార్యము మహదాదికము. యోగము సమాధి. విధి యన మూఁడుమాట్లు స్నానాదులు లోనుగాఁగల

నిత్యకర్మము. దుఃఖాంతము మోక్షము. ఈ నాలుగు మతములలో వేదబాహ్యములు, కాపాలము, కాళాముఖము. ఈ మతములలోను, ఈశ్వరునినొప్పు సాంఖ్య యోగ వైశేషికాదులు, ఈశ్వరుఁడు జగత్తునకు నిమిత్త కారణము మాత్రమే యనెదరు.

వీనిలోఁ గొన్ని నిరాకరింపఁదగినవి. పశుపతియగు నీశ్వరుఁడు జగత్తునకు నిమిత్తకారణమేగాని, ఉపాదాన

కారణము కాఁడనియు, దీనివిషయము

53. కాపాలకాళా లో ననుమానమే ప్రమాణముగాని ముఖమతములు. శ్రుతికాదనియు, జీవునికర్మనపేక్షింప

కయే, ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహించి ముక్తి

యిచ్చుననియు, నుడువుదురు. సురాఘటస్థాపనము, దాని యం దీశ్వరారాధనము, శ్మశానభస్మధారణము, మొదలగు వేదవిరుద్ధాచారములుఁగూడఁ గలవు. ఈశ్వరుఁడు, ప్రకృతి, పురుషు (జీవు) లనుఁ బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడై జగత్తునుఁ బుట్టించునపుడు రాగ ద్వేషాదులుగల వాఁడై యుండవచ్చును. నిమిత్తకారణములయిన కుమ్మరులు లోనగువారిలో రాగ ద్వేషాదులు గనపడుచున్నవిగాన, నీశ్వరునందుఁగూడ, జగత్తునకు నిమిత్తకారణము గాన

రాగ ద్వేషాదుల ననుమేయింపవచ్చును. ప్రధానపురుషే శ్వరులు, వారిమతములలో నిరవయవపదార్థములు గాన, వారికెట్టి సంబంధము ననుమానప్రమాణముచే గలుగ నేరదు. ఈశ్వరునకు శరీరములేనిచో బ్రధానమును బ్రవర్తింప జేయజాలడు. శరీరము గలిగినచో రాగ ద్వేషాదులుండి తీరవలయు. జీవునకు బ్రత్యేకము శరీరము లేకున్నను, శరీరేంద్రియముల నధిష్ఠించి తనభోగము కొఱకు వానిని బ్రవర్తింపజేయునట్లు, ఈశ్వరునకు గూడ ప్రత్యేకము శరీరము లేకున్నను, ప్రకృతిని స్వాధీనము జేసికొని దానిని బ్రవర్తింపజేయ గలుగునంటిరా, జీవునకువలె నీశ్వరునకు గూడ సుఖదుఃఖానుభవము సిద్ధించును. అట్లయినచో నీశ్వరునకు నీశ్వరత్వము లేకపోవలసి వచ్చును. మఱియు, ఈశ్వరుడు, ప్రధానము, జీవులు అసంతములనియు, ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడనియు గూడఁ జెప్పుదురు. ప్రధానజీవులపరిమితి యీశ్వరునకుఁ దెలియు నంటిరా, అవి యసంతములుఁ గాకపోవలసివచ్చును. కనుక నీమతములు కేవలానుమానప్రమాణముచే నిరూపింపఁ బడినందున దృష్టదోషములు గలవి.

ఈమతములందలి యీశ్వరస్వరూపము, ఈశ్వర
 54. పాశుపతమతములలోని గ్రాహ్య విషయములు. కారణత్వము, ప్రకృతితత్వము, యోగాదిసాధనములు, కొన్నియచారములు, వేదాంతులకుఁగూడ సమ్మతములు.

ఈశైవమతములలో శ్రౌతశైవ మదైవ్యతమునకు నే
 దిష్టము. దాని విశేషములు బ్రహ్మసూత్రములకు శ్రీకం
 55. శ్రౌతశైవమదైవ్యతమునకు సామీప్యము. తాచారులువా)సిన భాష్యములోను దానికి శివార్కమణిదీపిక యను విపులవ్యాఖ్యలోను (అప్పయదీక్షిత కృతము), మాధవాచార్యకృతశైవ దర్శనాదులలోను, జూడనగు. ఈమతములో పశువు, పాశము, పతి, యని మూఁడు పదార్థములు-పశువన జీవుఁడు; పాశమన మలమనుమాయ; పతియన శివుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు, జగత్తున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణము, జీవుల కర్మానుగుణముగ వారికి బంధమోక్షముల నొసఁగును. చాలభాగము రామానుజవిశిష్టాదైవ్యతమువలె నుండునుగాని, యీశైవమతములో పరమార్థతత్వము శివుఁడుగాని విష్ణువుగాదు. శివశక్తులకు భేదము లేదని చెప్పుచు నుపాసనార్థము భేదము శైవులు చెప్పుదురు. రామా

నుజులు నిర్గుణబ్రహ్మము నొప్పురు. శైవులు సగుణబ్రహ్మ మగు శివుని విశేషముగ నుపాసించినను, “నిరాకారే ధ్యానపూజాద్యసంభవేన భక్తానుగ్రహకరణాయతత్త దాకారగ్రహణావిరోధాత్. తదుక్తం శ్రీమత్పెష్కురే- సాధనస్య తు రక్షార్థం తస్య రూపమిదం స్మృతం. అన్య త్రాపి “ఆకారవాంస్త్యం నియమాదుపాసోఽనవస్త్య నాకార ముపైతిబుద్ధిః” — “శైవాగమే, యతీనాం మం త్రిణాం చైవ జ్ఞానినాం యోగినాం తథా, ధ్యానపూజా నిమిత్తంహి తనుంగృహ్లాతిచేచ్ఛయా. జ్ఞానవాసిష్ఠే ‘న దేవః పుండరీకాక్షో న చ దేవస్త్రిలోచనః, న దేవో దేహరూపోసా న దేవ శ్చిత్రరూపకః. అకృత్రిమ మ నాద్యంతం వేదనం దేవ ఉచ్యతే. అజ్ఞాత శివతత్వా నాం సాకారాద్యర్చనం స్మృతం. యోజనాధ్వస్య శక్తస్య శ్రోతాధ్యాపరికల్ప్యతే. తథా రామ తాపిన్యాం చిన్మయస్యాద్వితీయస్య నిష్కళస్యాశరీరిణః, ఉపాసకా నాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో రూపకల్పనా. భాగవత మాహాత్మ్యే ‘భక్తార్థం సగుణో జాతో నిరాకారోపి చిన్మయః’. పాంచరాత్రేపి “న తేరూపం న చాకారోనా యుధాని నచా స్పదం, తథాపి పురుషాకారో భక్తానాం త్వం ప్రకాశసే” అయం ప్రపంచోమిధైవ, సత్యం బ్రహ్మః

హమద్వయం, తత్రప్రమాణం వేదాంతాః గురుః స్వాను
భవస్తథా. ఇతి పాంచరాత్రే పాద్మసంహితాయాం
“పరక్షేత్రజ్ఞయోరైక్యమాత్మనః శ్రుతిచోదితం, క్షేత్ర
జ్ఞస్య బహుత్వం హి దేహభేదాత్ప్రీతీయతే. ఏకస్యైవ తు
బింబస్య దర్పణేషు యథా భిదా, భూతపంచకసంఘాతం
క్షేత్రం తత్ర వ్యవస్థితా, జీవో యస్తం విదుః ప్రాజ్ఞం క్షేత్ర
జ్ఞం పరసంజ్ఞకం” మొదలగు శ్రుతిస్మృతిశైవవైష్ణవాగమ
ప్రమాణములచే నీశ్వరునకు నాకారము నిత్యముగ లేద
నియు, నాకారము మాయీకమనియుఁ దేలును. కనుకనే
(అ. 1. సా. 1. సూ. 20) “అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్” అను
సూత్రముయొక్క భాష్యములో “స్వాత్పరమేశ్వర స్వా
వీచ్ఛావశాన్మాయా మయం రూపం సాధకానుగ్రహార్థం”
అని వ్రాసి శరీరములేని బ్రహ్మమగు పరమేశ్వరుఁడే అది
త్యమండలాదులలో హిరణ్మయ పురుషాది రూపముల
తో నుపాసనార్థ మున్నట్లు శ్రుతిస్మృతులలోఁ జెప్పఁబడి
నట్లు శంకరులు సిద్ధాంతము చేసిరి. మరియు “ఆత్మేతి
తూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చ” అనుసూత్రమునకు
“నిరంతరం శివోహ మితిభావనా ప్రవాహేణ శిథిలిత
పాశతయా ఒపగతపశుభావ ఉపాసకః శివ ఏవ భవతి”
అని శ్రీకంఠాచార్యులు భాష్యముఁజేసిరి. ధ్యానదీప

ములో విద్యారణ్యులు నిర్గుణోపాసనస్వరూపవిధానఫలములు సప్రమాణముగ నిరూపించిరి. శైవమతములో శక్తి పాతదీక్షచే బ్రహ్మతత్వమును త్తారకగురువు శిష్యున కుపదేశించు నని వివరముగఁ జెప్పఁబడినది. అది సూత్రసంహితావాసిష్ఠరామాయణ శైవవైష్ణవాగమముల ననుసరించుచున్నది. అది గుప్తవిద్య. మఱియు, “పరిపక్వమలానేతా నుత్సాదన హేతుశక్తి పాతేన యోజయతి పరే తత్వేన దీక్షయాచార్యమూర్తిస్థః” అని యీశ్వరుఁడే గురురూపమున వచ్చి దీక్షారూపమగు నుపదేశమును జేయునని గూడ శైవమతములో నున్నది.

భగవంతులగు నారాయణులు చతుర్ముఖ బ్రహ్మమునకు నైదురాత్రులుపదేశించినట్లు వైష్ణవాగమములలో నున్నది కాన నీమతమును పాంచరాత్రమనియును, భాగవతమతమనియు, సాత్త్వికమనియుంబ్రేర్లు. ఇదియంతయు రామానుజాచార్యులకు నమృతము. విశేషభాగము శంకరులకు నమృతము. ఈసిద్ధాంతమేమన :—వాసుదేవుఁ డొక్కఁడే శుద్ధజ్ఞానస్వరూపుఁడు, పరమార్థతత్వము,

56. పాంచరాత్ర
మతమునకు వేదాం
తమునకు స్వల్పభే
దము.

ప్రపంచమున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణము. వాను
 దేవుడు తనస్వరూపమును నాలుగు విధములుగ, వాను
 దేవ, సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ, నామములతో వ్యూ
 హములను (సంస్థానవిశేషములను) బొందియున్నాడు. —
 వాను దేవుఁ డనఁగా, పరమాత్మ. సంకర్షణుఁడన జీవుఁ
 డు. ప్రద్యుమ్నుఁడన మనస్సు. అనిరుద్ధుఁడన సహంకా
 రము. ఈనలుగురిలో వాను దేవుఁడు పరమకారణము.
 సంకర్షణాదులు కార్యములు. ఇట్టి వడ్డణములు గల భగ
 వంతుఁ డగుపరమేశ్వరుని, అభిగమనోపాదానేజ్యాస్వా
 ధ్యాయయోగములను నైదుప్రకారముల ననేకసంవత్స
 రము లారాధించినచో, బాపమునుఁ బోఁగొట్టికొని,
 భగవంతునిఁ బొందును. — అభిగమనమన, భగవద్గ్రహ
 మునకు మనోవాక్కాయ నియమములతోఁ బోవుట,
 ఉపాదానమన, పూజాద్రవ్యసంపాదనము, — ఇజ్యయన
 పోడశోపచారపూజ, స్వాధ్యాయమన, ద్వాదశాక్షరీ
 మంత్రాదిజపము, యోగమన, భగవత్స్వరూపధ్యానము.
 ఈమతమందు వేదాంతులకువలె, వాను దేవుఁడు ప్రపంచ
 మున కభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణము. మూలప్రకృతి
 యగు నవ్యాకృతముకంటె నతీతుఁడు. దానిని పశేషపచు
 కొనినవాఁడును, శ్రుతిస్మృత్యాదులలోఁ బ్రసిద్ధుఁడును,

పరమాత్మయు, సర్వప్రపంచమునకాత్మయు, నగు నారాయణుడు, తనస్వరూపమునుఁ దానే బహుప్రకారములుగఁ జేసికొని యున్నాఁడని యనేకశ్రుతులలోఁ బ్రతిపాదించఁబడినందున వేదాంతుల కది సమ్మతము. మఱియు, నెల్లప్పుడు నేకాగ్రతతో నభిగమనాదులతోఁ జేయఁబడు నాభగవదారాధనముఁగూడ శ్రుతిస్మృతులలోఁ బ్రసిద్ధమైనందున, నదియు వేదాంతుల కంగీకార్యమే. కాని, వాసుదేవునివలన సంకర్షణుడు, సంకర్షణునివలనఁ బ్రద్యుమ్నుడు, ప్రద్యుమ్నునివలన ననిరుద్ధుడుఁ బుట్టుచున్నారను విషయము మాత్రము గ్రాహ్యముకాదు. వాసుదేవుఁ డనుపేరుగల పరమాత్మవలన, సంకర్షణుఁడనుజీవుఁడు పుట్టినచో, జీవునకనిత్యత్వాదిదోషములబ్బును. జీవునకు జన్మమున్నచో ననిత్యుఁడు కావలసివచ్చును. అనిత్యుఁడైనచో, భగవత్ప్రార్థిరూపమగు మోక్షమతనికి లేకుండును. సూత్రకారులు పైభాగములందు జీవుఁడునిత్యుఁడని శ్రుతులవలన స్థాపించియున్నారు. కావున జీవునకుఁ బుట్టుక లేదు. అట్లే కర్తయగు సంకర్షణుఁడను జీవునివలన (సాధనము=) కరణమగు ప్రద్యుమ్నుఁడను మనస్సు పుట్టనేరదు. కరణమగు ప్రద్యుమ్నునివలన నింకొక కరణమగు యనిరుద్ధుఁడను సహాంకారము పుట్ట

నేరదు, లోకములోఁ గాని, వేదములోఁ గాని, కర్తవలనఁ గరణముగాని, యొకసాధనమువలన నిఁకొకసాధనముగాని, పుట్టుట లేదు. మఱియు నీవానుదేవాది నాలుగువ్యూహములు, వడ్డుణపూర్ణులగు నీశ్వరు లనినచో ననేకేశ్వరకల్పనము శ్రుతివిరుద్ధము, ప్రయోజనశూన్యము. మఱియు, భగవంతుఁడగు వానుదేవుఁ డొక్కఁడే పరమార్థతత్వమనువారి సిద్ధాంతమునకు విరోధము. ఇట్టి స్వల్పదోషములు గలవు. జీవేశ్వరభేదము, జీవపరస్పరభేదము, పరిణామవాదముమాత్రమే, పాంచరాత్రు లంగీకరించుట వేదాంతులకంత రుచియింపదు. జీవాదులకుఁ గూడఁ బైనఁ జెప్పినట్లు జన్మము పాంచరాత్రులు చెప్పలేదని రామానుజుల తలంపు. అట్లయినచో వేదాంతులకు భాగవతులకు విరోధముండదు. కాని, వేదాంతమతముకంటె నితరములగుమతముల దోషములనుఁ జెప్పుపాదములో నుండుట చేతను, సూత్రసరణిఁ జూచినను, భాగవతమతములోనిఁ గొన్నిసంగతులు బాదరాయణుల కంగీకారము గానట్లగపడును. రామానుజులవారి పరమగురువులగు యామునాచార్యులవారి యాగమప్రామాణ్యములో ద్రమిడాది పూర్వాచార్యులు పాంచరాత్రాధికరణమునకుఁ జేసినవ్యాఖ్యఁ జూడఁగ నది శంకరభాష్యమునకు సరిగ

నున్నది. కాని, భాగవతమతమునకు సద్వైతమతమునకు భేదము స్వల్పము.

ఈశ్వరీరకమీమాంసాశాస్త్రమందు, సాంఖ్యయోగులచే జెప్పబడిన పురుషప్రకృతి మహదాదు (25) లగు నిరుపదియైదుతత్త్వములు, బ్రహ్మధీనములు గావనుట

57. సర్వదర్శనసామరస్యము.

మాత్రము నిరాకరింపబడినదిగాని, వాని స్వరూపములు నిరాకరింపబడక పోగా, భగవద్గీతలలో స్పష్టముగ నంగీకరింపబడినవి. తర్క, పాశుపత, శాస్త్రములలో నీశ్వరుడు కేవల నిమిత్తకారణ మనుట మాత్రము, కొన్నియుక్తులు, దురాచారములు, నిరాకరింపబడినవిగాని, పశుపతిస్వరూపాదులు, యనూదులు, నిరాకరింపబడలేదు. సాంచరాత్రమందు జీవాదులకు జన్మములోను గాగల స్వల్పాంశములు మాత్రము నిరాకరింపబడినవి. బౌద్ధ, జైన, మతములలోగూడఁ గొన్నియంశములు గ్రహింపబడినట్టిదివరలో వ్రాసియుంటిమి గదా. జనులయోగ్యతల ననుసరించి వేదములు, ధర్మశాస్త్రములు, పురాణములు, భారతము, వేదాంగములు, ఉపవేదములు, కామిక, కాపాల, లాకుల, పాశుపత,

సోమ, భైరవాద్యాగమములు, విష్ణు, బ్రహ్మ, బుద్ధా, శ్వాతాద్యాగమములు, ఇతరశాస్త్రములు, ప్రపంచములో నీశ్వరాదులచే నిర్మితములు. ఇవి యన్నియు, నాత్మతత్త్వమును వ్యక్తపఱచుటకు నేర్పడినవి గాన నవి సోపానక్రమముగ నుపకారకములు గాని, సర్వథా త్యాజ్యములు గావని సూత్రసంహితలో నున్నది. అట్లే వాత్సీయనాది సర్వశాస్త్రములలో వేద్యాంశములు గలవని నురేశ్వరాచార్యులు విద్యారణ్యులు గూడ వ్రాసిరి. ఇట్లనేకమహానీయు లప్పుడప్పుడు జనులయోగ్యతల ననుసరించి యాత్మతత్త్వము ననేకభాషలలో ననేక కాలములలో ననేక దేశములలో ననేకజాతులకు ననేకవిధములఁ బ్రకటించిరి. వానిలోఁగూడ నుపాదేయాంశములు మెండుగానున్నవి. దీనికిఁ గారణ మేమన వివిధమతకర్తలు సర్వజ్ఞులైన మహాత్ములగు ఋషులుగాన, వారు లోకము ను వంచించుటకు నిట్టి విరుద్ధాభిప్రాయములను వెల్లడి చేయరు. దేశకాలనిమిత్తాదులను, శిష్యులయోగ్యతలను, బురస్కరించి, వారిచిత్తములను, విషయవాసనలనుండి మఱలించి, సర్వభూతదయను బోధించి, తుదకు నాత్మజ్ఞానమె యజ్ఞాననాశకమని యుపదేశింతురు. కనుక నె బోధసారకారు లిట్లు నుడివిరి:—పదము, పదార్థము,

వాక్యార్థము, మహావాక్యార్థము, క్రమముగ వ్యాకరణ తర్కమీమాంసావేదాంతశాస్త్రములవలనఁ గలుగును. అద్వైతులలో మతభేదము లున్నట్లు (సిద్ధాంతలేశసంగ్రహముఁ జూడనగు) మోక్షవాదులలో భేదము లుండ నోవు. “లయే మంత్రేరాజ్ఞభక్తిసాంఖ్యే హరేర్మతేమతై క్యమస్తీ సర్వేసాం యే బుధామోక్షమార్గగాః”. దివ్య జ్ఞాననమాజకుల తలంపుగూడ నిట్టిదే.

రెండవ అధ్యాయము, మూడవపాదము.

ఈపాదమందు, పంచమహాభూతసృష్టినిఁ జెప్పు శ్రుతివాక్యములలోఁ బరస్పరవిరోధములు లేకుండ భూతసృష్టి వివరింపఁబడినది. జీవునకుజన్మములేదని చెప్పుచు నతని స్వరూపాదులుగూడ వివరింపఁబడినవి.

ఆకాశ, వాయు, తేజో, జల, వృధివీ, భూతముల సృష్టివరుసగఁ జెప్పఁబడెను. మాయతోఁగూడిన పరమేశ్వరునివలన నాకాశము, యాకాశముతోఁగూడిన యీశ్వరునివలన వాయువు, వాయువుతోఁగూడిన యీ

58. అనుక్రమణిక.

59. పంచమహాభూత సృష్టిలయక్రమము.

శ్వరునివలనఁ దేజస్సు, తేజస్సుతోఁగూడిన యీశ్వరుని వలన జలము, జలముతోఁగూడిన యీశ్వరునివలన భూమియు, వరుసగఁ బుట్టినవి. ప్రతిభూతవికారము పుట్టక పూర్వము, యీశ్వరసంకల్పము కలుగునని శంకరులు, ఆకాశసృష్టికి ముందుమాత్రమే యీశ్వరసంకల్పముగాని, ఒకభూతము మఱియొక భూతముగ మాఱునప్పుడు భగవంతునకుఁ దిరిగి త్రొత్తసంకల్పము పుట్టదని రామానుజులభిప్రాయఁబడిరి. ఎట్లులైన నీశ్వరసంకల్పము కలిగిన పిదపనే సృష్టియగును. ఈభూతములలో నాకాశమునకు జన్మము లేదనియు, నది నిత్యమనియుఁ గొందఱాకాశమభావమనియు (లేనివస్తువు), మఱిగొందఱు వాదించఁగా, ననేకశ్రుతులచేతను, యుక్తులచేతను, ఆకాశమునకుఁ బుట్టుక చావులుఁ గలవనియు, వాయ్వాదులవంటి యొకపదార్థమనియు, వేదాంతులు నిరూపించిరి. ఈపంచభూతములు ప్రళయకాలమందు నశించునపుడు, భూమిజలమందును, జలమగ్నియందును, అగ్ని గాలియందును, గాలి యాకాశమందును, ఆకాశము పరమాత్మయందును, లయమునుఁ బొందునుఁగాని, పరబ్రహ్మము సత్పదార్థముగాన, దానికి జన్మలయములు లేవనియు, శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. భౌతికములగుబుద్ధి, మనస్సు, ఇంద్రియములు,

ప్రాణాదిపంచనాయువులు, భూతముల జన్మకాలమందే పరమేశ్వరునివలనఁ బుట్టిన వని చెప్పుచున్నవి.

లోకములో రామయ్యపుట్టినఁ డనువాక్యము, అతని జీవాత్మయొక్క పుట్టుకనుఁ గూర్చి చెప్పిన మాట

60. జీవుఁడు నిత్యుఁడు, విభువు; అతనికిఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వాదుల విషయవలనఁ గలిగినవి.

గాదు. జీవాత్మకు జన్మము లేదు.

పరమాత్మయే బుధ్యపాధిచే జీవాత్మ యని వ్యవహరింపఁబడుచున్నఁ డని యిదివరలోఁ జెప్పియుంటిమి

గదా. జీవునకు జన్మమున్నయెడల నతని కనిత్యాదిబోషములు కలుగు

నని చెప్పితిమి గద. జీవునకుఁ బుట్టుకలేదని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. జీవుఁడు బ్రహ్మస్వరూపమే గాన నతని వలె నిత్యుఁడు, వడ్భావవికారరహితుఁడు, వ్యాపకుఁడు, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు నై యుండఁగా, నణుపరిమాణుఁ డని కొందఁ టందురు. జీవునకు శరీరమునుండి లేచిపోవుటయు, ఇహపరలోకగమనాగమనములుఁ గలుగుటయు, శాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడినందున, జీవుఁ డణువుఁగావలయు. శరీరములో జీవుఁడుండఁగ, గత్యాగతులు సంభవింపవు గాన, జీవుఁ డణువుగ నుండవలయు. ఆత్మ

వ్యాపకమను చెప్పశ్రుతి యీశ్వరవిషయమైనందునను జీవుఁ డణుస్వరూపుఁ డనియు, నెంట్రుకఁగొనకంటె తక్కువ పరిమాణముఁ గలవాఁడనియు, చందనబిందువు దేహమం దొకభాగమందున్నను, దేహమందంతట గంధవాసన వ్యాపించునట్లు, జీవుఁడు హృదయమందున్నను, దీపము వలె సర్వదేహమునందుఁ జేతనగుణముచే వ్యాపింపవచ్చు నని కొందఱియాశయము. ఈయిక్తుల కనుకూలశ్రుతులుఁ గూడ గలవు. ఇందులకుఁ బ్రతివచన మేమనః—పరమాత్మయే జీవాత్మరూపముగఁ బ్రపంచమందుఁ బ్రవేశించు ననియు, నది నిరవయవమనియు, శ్రుతి సెప్పచున్నది గాన, జీవాత్మగూడ వ్యాపకుఁడని చెప్పక తప్పదు. జీవుఁ డణు వను వాక్యముల తాత్పర్య మేమనః—జీవున కావరణమగు బుద్ధియొక్క ధర్మమేగాని జీవుని నిజధర్మము గాదు. బుద్ధి యొక్క ధర్మములనుఁ దనయందు సవిద్యచే నారోపించు కొని వ్యవహరించుటచే జీవుఁడు అణువనియు, కర్తయ నియు, భోక్తయనియు, శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడుచున్నది గాని, జీవుఁడు వాస్తవముగా, అణువుగాని, కర్తగాని, భోక్తగాని, కాఁడు. బుద్ధి, జీవాత్మకు ముక్తివఱకు నుండును. నిద్రా మూర్ఛాదిదశలలో, బుద్ధివృత్తిమాత్రము లీనమై, జాగ్రద్దశయందు తిరిగి ప్రకాశించుచుండును.

ఈబుద్ధి సంబంధనూత్తుకు లేనిచో విషయజ్ఞాన మెల్లప్పుడు నుండవలయును; లేదా, యెల్లప్పుడు లేకుండవలయును. “మనస్సు వేటువిషయమం దున్నదిగాన నీ విషయము గమనింపలేదు” అని మన మనుచున్నాముగదా. ఇందువలన నాత్మతో మనసు కలిసియున్నదని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. యిందులో రహస్య మేమనః—బుద్ధి పరిమాణమణువు, కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికము జీవధర్మముగాదు, బుద్ధిధర్మముగాదు, గాని జీవబుద్ధుల నొండొరుల యధ్యాసధర్మము.

తాకికవైదికకార్యములందు జీవుఁడు స్వతంత్రకర్తయగునని కొందఱి తలంపు. ఈకర్తృత్వము జీవాత్మకు

లేనిచో విధినిషేధశాస్త్రముల కవకా

61. జీవకర్తృత్వాదికమిశ్వరాధీనము.

శము లేకపోవలయును. బుద్ధి కర్తయ

నుదనూ, బుద్ధి, కరణము (సాధనము)

గాని కర్తగాదని శృతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. లోకానుభవముఁగూడ నట్లేయున్నది. ఆత్మకర్తగానిచో దర్శన, శ్రవణ, మనన, నిది ధ్యానములను సమాధిధారణాధ్యానము లేవనికీ నుపదేశింపవలయు? ఈయుక్తులకు సమాధానమేమనః—నక్షవాఁడు బాడిన మొదలగు సాధనములఁ దీసికొని

చెక్కునవుడు కర్తగాను, దీసికొననవుడ కర్తగాను, నున్నిట్లు, బుద్ధినంబంధము కలిగినప్పుడు జీవుఁడు కర్తయనఁబడును, లేనపుడు, అనగా నుష్మప్తి ముక్త్యవస్థలలో నకర్తయై, బ్రహ్మస్వరూపియై సుఖమునుఁ బొందును. ఈబుద్ధినంబంధము మోక్షమువఱకు నుండునుఁగాన, సంతవఱకు జీవునకుఁ గల కర్తృత్వాదిక మీశ్వరాయత్తము. కాననే జీవకర్తృత్వము దత్తస్వాతంత్ర్యమని మధ్వరామానుజులును, ఆవిద్యక మనిశంకరులును, అనుదురు.

జీవుఁడు బ్రహ్మముకంటె వేఱనియు, వేఱుకాడనియుఁ గూడ వేదము చెప్పటంజేసి, జీవుఁడు బ్రహ్మము

యొక్క అంశము (భాగము) వంటి

62. జీవస్వరూప
విశేషములు.

వాఁడని చెప్పఁదగియున్నది. కుండ

లోని యాకాశము మహాకాశము

యొక్క యంశమైనట్లు బుద్ధి పరిచ్ఛిన్నమైన జీవచైతన్య మపరిచ్ఛిన్నమైన బ్రహ్మచైతన్యముయొక్క యంశము. దీనినే అపచ్ఛిన్నవాదమందురు. నీటికుండలోఁ బ్రతిఫలించిన సూర్యబింబము, ఆకాశమందున్న సూర్యునియంశము వంటి యంశమనినట్లు, బుద్ధియందు స్ఫురించు చైతన్యము బ్రహ్మచైతన్యముయొక్క యంశమని చెప్ప

వచ్చును. ఇదియే ప్రతిబింబవాదము. కుండలోని నీరే యాకాశమునందుఁ జేరి యున్నదో, యాయాకాశ ప్రదేశ మొకటి, కుండలోని నీరు మఱియొకటి, ఘటములోని జలమందుఁ బ్రతిఫలించిన యాకాశము మఱియొకటి, యీమూడుం జేరి ఘటాకాశ మనంబడును. అట్లే స్థూలదేహములోని లింగదేహమే చైతన్యమందుఁ జేరి యున్నదో యాచైతన్యమొకటి, స్థూలదేహములోని లింగదేహము మఱియొకటి, ఆలింగదేహములోఁ బ్రతిబింబించిన చైతన్యము మఱియొకటి, యీమూడునుఁ జేరి జీవుఁడనఁబడునని శ్రీభారతీతీర్థవిద్యారణ్యులు సెలవిచ్చిరి.

జీవుఁడు బ్రహ్మముయొక్క యంశమైనచో జీవుని సుఖదుఃఖములు బ్రహ్మమునకుఁ గూడఁ గలుగవలయు.

కరచరణాదులగు సంశములయందుఁ

62. (అ) ఆవచ్చిన్న గల సుఖదుఃఖములు, అంశియగు వాదము.

దేహమునందుఁగూడ నున్నట్లు, జీవు

నందుఁ గల సుఖదుఃఖములు బ్రహ్మమందుఁగూడ నుండ నోవునని శంకింపఁదగదు. ఏలయనః— జీవుని సుఖదుఃఖములు తదుపాధియగుబుద్ధియొక్క సంబంధమువల

నఁ గలిగినవి. బ్రహ్మమునకు నుపాధిలేదుగాన నతనికి సుఖదుఃఖములు చెందవు. అది యెట్లన, సూర్యప్రకాశము (కాంతి) వంకరగనుండు కీటికీనందులలోఁ బ్రవేశించినపుడు వంకరగ భాసించినను, ఆవంకర గుణము సూర్య కాంతిక లేదు. నీటికుండలోఁ బ్రతిబింబించిన సూర్యప్రతిబింబమునకుఁ జలనాదిదోషములుఁ గన్పట్టుచున్నను, తదంశీయగు సూర్యునందుఁ జలనాదులు లేనట్లు, బుద్ధి యందున్నజీవునిదోషములు బ్రహ్మచైతన్యమందుండవు. బ్రహ్మము సర్వబుద్ధులయందు జీవస్వరూపముతోఁ బ్రవేశించి యేకమైయుండగ, శత్రువునుండి తొలగిపోవలయుననియు, మిత్రుని నేవింపవలయుననియు, లోనగు తాకికాతాకికవిధినిషేధము లేట్లు సంగతములగుననిన, అగ్ని యేకమయినను, శ్మశానదేశసంబంధము కలిగినపుడది యగ్రాహ్యమనియు, శ్రోత్రియగృహసంబంధము కలిగినయెడ గ్రాహ్యమనియు, నుపాధిభేదము ననుసరించి చెప్పినట్లు, ఉపాధితారతమ్యముననుసరించి యావిధినిషేధములు ప్రవర్తించినవిగాని, యాత్మతత్త్వమును బట్టి వర్తించినవిగావు. జీవులు, అవిద్యాంతఃకరణములు లోనగు నుపాధుల నాశ్రయించియుండుటచేతను, ఉపాధులు పరిచ్ఛిన్నములు గనుకను, ఒకయుపాధిలోనున్న

జీవుడు, మఱియొకయుపాధిలో వ్యాపించుటకు వీలులేనందునను, ఆయాయుపాధులయొక్క సుఖదుఃఖపుణ్యపాపదులు, యితరములగు నుపాధులయందు సంక్రమింపనేరవు. ఇదియే అవచ్ఛిన్నవాదము.

ప్రతిబింబసూర్యులు, సూర్యునియంశములయినట్లు, జీవులు బ్రహ్మంశములని చెప్పితిమిగాదా, జీవుల డేకమయినను నతని యుపాధులగు అవి
62. (ఇ) ప్రతి బింబవాదము. ద్యాంశములనేకములుగాన వానిలోఁ

ప్రతిఫలించిన బ్రహ్మచైతన్యముగూడ ననేకములని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. సూర్యప్రతిబింబములలో నొకప్రతిబింబమునకు జలచలనాదులచేఁ జలనాదులు గలిగినప్పు డితరప్రతిబింబమున కాచలనాదులు గలుగనట్లు, బ్రహ్మప్రతిబింబముగ నొకజీవుని సుఖదుఃఖాదు లితరజీవులకంటవు, బింబభూతముగు బ్రహ్మమునకు బొత్తిగ నంటవు. ఇదియే ప్రతిబింబవాదము.

రెండవఅధ్యాయము - నాలవపాదము.

ఈపాదమునందు భౌతికములగు నింద్రియప్రాణముల సృష్టిని జెప్ప శ్రుతివాక్యముల
63. అనుక్రమణిక. లోఁ బరస్పరవిరోధము లేకుండ భౌతికసృష్టియు, త్రివృత్కరణము, వివరింపఁబడినవి.

చక్షురాదులు, ఇంద్రియములనియు, ప్రాణములనియు, శ్రుతులలోఁ జెప్పఁబడినవి. అవియును బ్రహ్మమువలనఁ బరంపరగఁ బుట్టినవి. అయింద్రియములు మనస్సుతోఁ బదునొకండు. 64. ఇంద్రియ ప్రాణసృష్టి. అవి యణువులు-అనగ సూక్ష్మములుగాని తార్కికులుచెప్పు పరమాణువులుగావు. ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము, అనునైదుభేదములతో ముఖ్యప్రాణమనఁబడును. యోగశాస్త్రానుసారముగ మనస్సునకుఁ బ్రమాణ, భ్రమ, వికల్ప, నిద్రా, స్మృతులను, నైదువృత్తులు గల్గినట్లు ముఖ్యప్రాణమునకుఁ బూర్వోక్తపంచవృత్తులు గలవు. ఈప్రాణముగూడ బ్రహ్మమువలన బరంపరగఁ బుట్టినదియే. ఇదియు సూక్ష్మమయినయణువు. ఈముఖ్యప్రాణము 11

ఇంద్రియములననుష్ఠి వ్యాపారముగాని వేఱుత్త్వము గాదనిసాంఖ్యులనుదురు. కాని వేదమందు, నింద్రియముల కంటెను, బాహ్యవాయువుకంటెను, భిన్నత్త్వముగఁ జెప్పఁ బడినదిగాన, ముఖ్యప్రాణము వేఱుత్త్వము. ఈప్రాణము చక్షురాదులవలె జీవునకునుపకరణము (సాధనము). అచే తనమయినందునను, శరీరములోఁ జేరియుండుటవలనను, శరీరాధిపతియగు జీవునకు సాధనముగాన నుపకరణమనఁ బడును. ఇంద్రియములుగూడ సచేతనములయి జీవుఁడగు కర్తకు సాధనములుగానఁ గరణములనఁబడును. మనస్సు దేహములోపల నుండునదిగాన నది యంతఃకరణమనియు, నితరేంద్రియముల గోళములు దేహమునకు వెలుపలనుం డుటంజేసి యవి బాహ్యకరణము లనఁబడును. విషయము లు దగ్గఱలేకున్నను, వానిని స్మృతిచే గ్రహించుసామర్థ్యము మనస్సునకుఁగలదు. దగ్గఱ లేని విషయముల నితరేంద్రియములు గ్రహింపనేరవు. మఱియు మనస్సహాయము లేనిది, బాహ్యేంద్రియములు విషయములను గ్రహింపనేరవు. ఇంద్రియములకువలె శబ్దాదులగు నిషయములు ప్రాణమునకు లేకున్నను, సర్వేంద్రియోపకారకత్వము, శరీరధారణమను ససాధారణవిషయము (ఇంద్రియములకు లేనిది), ప్రాణమునకుఁగలవు. నిద్రలో నింద్రియములకుఁ

బ్రహ్మత్వితేదు, గాని ప్రాణము సంచరించుచున్నది. ఇంద్రియములలో నొకటిపోయినను జీవునకు వ్యవహార లోపము లేదుగాని, ప్రాణములేనిచో దేహయాత్ర జఱుగనేరదు. రాజానకు మంత్రివలె జీవునకు ముఖ్య ప్రాణము, ఇతరసేవకులవలె నింద్రియములు, సుపచరించును. ఈప్రాణేంద్రియములు, అగ్నాద్యదిదేవతలచే నధిష్ఠింపబడి వానివాని వ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి. ఆదేవతలశక్తులు పీనియందున్నను, శరీరసుఖదుఃఖాదుల పనుభవించువాఁడు జీవుఁడుగాని దేవతలుగారు.

ప్రపంచము నామరూపాత్మకమయియున్నది. దీనిస్వ

ప్తింజేసినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడు గాని
65. బాహ్యత్రిపు జీవుఁడుగాడు. అగ్ని, జలము, భూమి,
త్కరణము.

యను మూఁడుభూతములను బుట్టించి,

త్రిపుత్కరణముఁజేసిన పరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచమునకు రూపములుచేసినట్లు శ్రుతిలోనున్నది. త్రిపుత్కరణమనగా సృష్టియొక్క ప్రథమదశలోఁ బరమేశ్వరుఁడు తేజస్సును (అగ్నిని), జలమును, భూమిని, వరుసగ సృజించి యొక్కొక్క తన్మాత్రమును రెండుపాళ్లుఁజేసి, యొకయర్థభాగమును విడఁచి దీసి రెండవసగములోఁరెండు సమభాగములుగఁజేయును.

మొదటి తన్మాత్రముయొక్క యర్థభాగముతో నితర తన్మాత్రములలోని నాల్గవభాగములు రెండు గలుప వలయు. అగ్ని యణువులోనినగమునకు నీటిలోని నాల్గవ భాగము, భూమిలోని నాల్గవభాగము, గలుపవలయును. ఇట్లే యితరభూతములనుగూడ విభజింపవలయు. ఇది శ్రుతిసిద్ధము. పౌరాణికులకాశ వాయువులకుఁ గూడ నీవిధమునఁ జేర్చివంచీకరణమందురు. శంకరరామానుజా ద్యాచార్యులు గూడ దీని నంగీకరించిరి. ఇది బాహ్య త్రివృత్కరణము.

దేహములోపలఁ గలుగు త్రివృత్కరణము మఱియొకటి శ్రుతులలోఁ జెప్పఁబడినది. మనము తిన్నయన్నము, మూఁడుతెఱఁగులుగ మాఱి(1) స్థూల భాగము బహిర్గర్భతమగును, (2) మధ్య భాగము మాంసముగఁ బరిణమిం

66. అంతరత్రి
వృత్కరణము.

చును, (3) సూక్ష్మౌశము మనస్సుగ మాఱును. ఇట్లే మనచేఁ ద్రాఁగఁబడిన నీరుగూడ మాఱును, స్థూలాంశము మూత్రముగను, మధ్యాంశము రక్తముగను, సూక్ష్మాంశము ప్రాణముగను మాఱును. ఘృతతైలాదిరూపమగు తేజస్సు మనచేఁ దినఁబడి స్థూలాంశమెముకగను, మధ్య

భాగము మెదడుగను, సూక్ష్మాంశము వాగింద్రియముగను, మాఱును. ఇదియే ఆంతరత్రివృత్కరణమనంబడును. త్రివృత్కరణము పృథివ్యాదిభూతములకును, మనస్సులోనగు భౌతికములకును, సమానమయినను, ఎక్కువ పాళ్లుగల భూతభౌతికనామములతో న్యవహరింపఁబడును. దృష్టాంతము.—అగ్ని యణువనగ, అగ్నితన్మాత్రము పాలునగము, ఇతర నాలుగుభూతముల యెనిమిదవవంతులు గలసి నగముగనున్నది గాన, నగ్ని యణువని వ్యవహరింపఁబడును, ఇది పంచీకృతమయిన యగ్ని. అపంచీకృతములయిన పంచమహాభూతములను దన్మాత్రలనుదురు.

ద్వితీయాధ్యాయము

క. పరతంత్ర విరోధంబున్

బరిహారముచేసి నారిమతదౌష్ట్యంబున్

విరళించి భూతజీవుల

సారిదిన్ లింగములఁదెల్పు శుశ్రుతులన్నిటెన్.

హరిః ఓమ్.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

బ్రహ్మసూత్ర సారము.

+॥॥॥+

మూలం దేవీసిద్ధయేవిష్ణుభక్తి

స్తాంచశ్రద్ధానువ్రతాసత్వకన్యా

కామాన్ముక్తస్తత్రధర్మోప్యభూ

చ్ఛేస్సిద్ధంమన్యేతద్వివేకస్యకృత్యం.

పూర్వంతావద్వివేకప్రముఖనిజబలై

ర్నిర్దితేసానుబంధే,

మోహేస్తాకంకుమారేతదనునముదితే

హంతవై రాగ్యయోగే,

శాంతిశ్శ్రద్ధాదియత్నాత్పునరుపనిషదా

సాదితాసంప్రయోగా,

దస్తాభిస్త్యత్ప్రసాదాద్భవమయమధునా

లబ్ధయేవప్రబోధః.

శ్రవణాదికం శమదమాదిపరః

పరమాత్మనః పరమభాగవతః

కురు, తావతాపరమమేవవదం

పరమాత్మనస్త్యమవలోకయసి.

మూడవ అధ్యాయము.

(సాధనాధ్యాయము).

మొదటి పాదము.

సోదరులారా.

మూడవ అధ్యాయములో వైరాగ్యము, తత్త్వంపదార్థశోధనము, వానియైక్యము, బ్రహ్మజ్ఞానము, తత్సాధనములును, వివరింపఁబడినవి. మొదటి

67. అనుక్రమణిక. పాదములో వానిని సంపాదించునధి

కారికి (యోగ్యతగలవానికి) వైరాగ్య మావశ్యకమనియు, నావైరాగ్యము పుట్టుటకుఁగాను సంసారమునందు జీవునకు భూలోకపరలోకగమనాగమనములవనఁ గలుగు దుఃఖములు వర్జింపఁబడినవి.

స్థూలదేహమును నదలియింకొకదేహమును బొందునపుడు జీవుఁ డితరశరీరమునకుఁ గారణములగు పంచీ

కృతపంచ మహాభూతముల నూత్నాంశములతోఁగూడఁ
బోవును. 11 ఇంద్రియములును, 5 ప్రాణములును,

జీవునితోఁ బోవును గావున, వానికి నా
68. జీవుని గమనాగ
మనములు. శ్రయముగఁ బంచభూతనూత్నాంశ

ములుగూడ జీవునితోఁబోవుచున్నవి.

ఒక శ్రుతియందు మరణకాలమున జీవుని నాశ్రయించు
ప్రాణేంద్రియములు వానియధిష్ఠానదేవతలయందు లయ
మయిపోవునని చెప్పఁబడియున్నందున జీవునితోఁగూడఁ
ప్రాణేంద్రియములు పోవని కొందఱు చెప్పుదురు. కాని
యధిష్ఠానదేవతలకు నింద్రియములమీఁదఁగలయధికార
ముమాత్రము నివర్తించునని యాశ్రుతికర్థమగుఁగాని, యిం
ద్రియములు దేవతలందు లయమును బొందునని చెప్పు
నదిగాదు. అనఁగా మరణకాలమందు జీవునితోఁ గూడ
నింద్రియాదులు పోయి యాజీవుఁడు మఱియొకస్థూలశరీ
రముఁ జేరినపు డవి తిరిగి వికాసమునుఁ బొంది తమతమ
వ్యాపారములం జేయుచుండును. అప్పుడే దేవతలు వానికిఁ
బ్రవర్తకులగుదురు. స్థూలశరీరముతో సంబంధించువఱకు
నింద్రియాదులు లింగశరీరనూత్న శరీరములందు వాని
వ్యాపారములు విడివిడిగ లేకయుండును. 11 ఇంద్రియములు,
5 ప్రాణములు, అపంచీకృతమహాభూతములవలనఁబుట్టినవి.

వీని సముదాయము లింగదేహము. పంచీకృతపంచమహా భూతసూక్ష్మాంశములతోఁజేరి, యవిద్యాకామకర్మవాస సలకాశ్రయమై, యుండుశరీరము సూక్ష్మశరీరమనియు, ఆతివాహిక (వెట్టిమూటనుమోయు) దేహమనియు, నందురు. దీనితో యోగమహిమచేఁగాని, లేక దేవతా నుగ్రహముచేఁగాని స్థూలశరీర సంబంధములేకయే యనేక లోకసంచారముఁజేసి, యాయాలోకములందుఁ గల విశేషములనుఁ దెలియుసామర్థ్యము జీవులకుఁ గలుగునని యోగవాసిష్ఠరామాయణములోని లీలోపాఖ్యానాదు లందున్నది.

ఆత్మజ్ఞానములేకయే యిష్టాపూర్తముల (యజ్ఞాదు లిష్టములు, సప్తసంతానములు పూర్తములు) గుఱుణ్య

కర్మముల మాత్రము ఫలాపేక్షితులై
69. స్వర్గలోకము.

చేసినవారు, స్వర్గలోకమను చంద్ర లోకముఁబొంది యచటఁ జంద్రునిపలె నవృతమయమైన (జలభాగ మెక్కువగానుండు) శరీరములు కలవారై యక్కడ నిదివఱకున్న ఆజానజానదేవతలకు విధేయులై, వారిచే నీయఁబడిన భోగము లనుభవించుచుఁ బుణ్యకర్మ ఫలసమాప్తి యయినవెంటనే యాజీవులు భూలోకమందుఁ

దిరిగి యనుభవింపదగిన కర్మశేషముతో నీలోకమునకు వత్తురు. వచ్చునపుడు చంద్రలోకమున కేమూర్గమునఁ బోయిరో, యాత్రోవనే గొంతదూరమును, మఱియొక దారినిఁ గొంతదూరమును, వచ్చెదరు. ఆక్రమమెట్లన— ధూమము, రాత్రి, కృష్ణపక్షము, దక్షిణాయనమాసములు, సిత్యలోకము, ఆకాశము, లను మజిలీల ననుసరించుచు జీవులు మరణానంతరము చంద్రలోకమునకుఁ బోవుదురు. జీవుఁడు లింగసూక్ష్మశరీరములతోఁ దిరిగి యీ లోకమునకు వచ్చునపు డాకాశము, వాయువు, ధూమము, అభ్రము (తెల్లమబ్బు), మేఘము (వర్షించుమబ్బు), వ్రీహ్యదుల (ధాన్యముల) గు నన్నము, పురుష రేతస్సు, స్త్రీయోని, యనువసతులవెంబడి భూలోకమునకు వచ్చును. ఈ రెండుత్రోవలకు నాకాశము, ధూమమును, సమాసము లగు మజిలీలు.

(ద్యు) చంద్రలోకమునుండి తిరిగివచ్చు జీవులు పర్జన్య (మేఘము) మునందుఁ బ్రవేశించి, వ్రీహియవాదులగు నన్నమునందుఁ బ్రవేశించి, తరువాత పురుష రేతస్సుగుండా స్త్రీయోనియందుఁ జొచ్చి, శరీరమును ధరింతురు. ఇది సామాన్య నియమము. జీవులలోఁ

గొందఱు ప్రీహియవాదిరూపమైన మూఁడవ స్థానమందె
యండి, పురుషస్త్రీసంబంధములు లేకయే తిరిగి పుట్టు
దురు. సీతా, ద్రావది, ధృష్టద్యుమ్నులజన్మములు నిద
ర్శనములు. ద్రోణాచార్యులవలె స్త్రీసంబంధములేకయే
కొందఱు పుట్టుదురు. దక్షప్రజాపతి సృష్టిమొదలు స్త్రీ
పురుషసంయోగరూపమైన యుత్పత్తి యేర్పడినది. అంత
కుఁ బూర్వము హిరణ్యగర్భ, భృగు, మరీచ్యాది ఋషులు
యోగసిద్ధులై పంచభూతములను వశపఱచుకొనియుండు
టం జేసి కేవలమనస్సంకల్పముచే ననేకవిధములగు
విచిత్రశరీరములను సృజించి యాశరీరములందు భోగంబు
లనుభవింపఁదగిన జీవుల నెఱింగి ప్రవేశపెట్టిరి. ఇదియే
మానససృష్టి యనఁబడును.

పాపకర్మములఁ జేయువారు చంద్రలోకమునకుఁ బోక
యమలోకమునకుఁ బోయి యచ్చట పాపఫలములగు

దుఃఖములననుభవించియీలోకమునఁ

70. సరకము.

బుట్టి పూర్వకర్మాను గుణములగు నా
నాశరీరములఁ బొందుదురు. అట్టి య

మలోకములగు సరకములేడు. వాని కధిపతి యముఁడు,
వానిమంత్రులు చిత్రగుప్తాదులనిఁబురాణములలోనున్నది.

స్వర్గనరకస్థజీవులుకూడ నదివఱకు వారికిఁగల వాసన

71. స్వర్గనరకముల
లోఁగూడ జీవుఁడు
కర్మమాచరింపనగు.

లను బలవఱచుచున్నను మంచిత్రోవ
లలో నుండుటకు యత్నముచేయఁ
గలరు. సత్పురుషాదిసాంగత్యములచే
వానికిఁగల లోపములను మాఱుకొని

బాగుపడు వెరవు లరయుదురని పురాణములలో నున్న
ది. దేవతాధికరణన్యాయము, గీతలలోని 4 అ. 12 శ్లోక
భాష్యము, దీనిని బలవఱచుచున్నవి. రసాతలముమొ
దలు బ్రహ్మలోకమువఱకు నుండులోకము లొకదాని
యందు మఱియొకటి యోత ప్రోత (పడుగుపేక) ము
లుగనుండి, యన్నియు బ్రహ్మమునందు నోతప్రోతము
లుగ నున్నవనియు, నుబాలోపనిషత్తులో రైక్వునకు ను
బాలుఁడుపదేశించెను, బృహదారణ్యములో గార్గితో
యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పల్కెను.

జీవుఁడు చంద్రలోకమునుండి తిరిగివచ్చునపు డాకా

72. జీవుఁడు తిరిగి
భూలోకమునకు
వచ్చురీతి. ఈవిచార
ఫలము విరక్తి.

శవాయు ధూమాభ్రములయందుఁ
దత్తుమాన స్వభావము గలవాఁడై
వానిలోఁ గొలఁదికాలము మాత్ర
ముండి భూమియందున్న ప్రీహి య

వాడు లగుధాన్యములలోఁ గలిసి యచ్చటనుండి పురుష

శరీరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ జాలకష్టపడును. ధాన్యములను జీవుఁడు చేరినపిదప నాధాన్యములను స్త్రీ, బాల, వృద్ధులగు జనులు తినినను, బశుపక్షిమృగాదులు భక్షించినను, యశావసపురుషులచే భక్షింపఁబడక పోవుటచే ధాన్యములనుండి లేచి దుమ్ము కొట్టుకొనిపోయినట్లు స్త్రీలోను, వృక్షములలోను, జీవులు చేరిపోవుదురు. దానికిఁ గారణమాజీవుల పురాకృతకర్మానుసరణమైన యీశ్వరసంకల్పమే. యశావస పురుషశరీరములం దా జీవుఁడు చేరుటయు, గర్భాధానకాలమునందు యోగ్యతగల స్త్రీగర్భమునందుఁ జేరుటయుఁ జాలప్రయాసము. ఇంతకష్టమునుబొంది స్త్రీగర్భమునుండిజన్మించి, బాల్యకౌమారాద్యవస్థలయం దనేకదుఃఖముల జీవుఁడనుభవించుచుండఁగ మనము చూచుచున్నాము కదా. కావున వివిధదుఃఖభూయిష్టంబగు సీసంసారమందు విరక్తిఁబూనుటయే యీవిచారఫలము.

స్వర్గనరకలోకములనుండి తిరిగి భూలోకమునందు జన్మమునొందు జీవుఁ డనుశయ (కర్మశేషము) జీవుఁడనఁబడును. అతఁడు వ్రీహ్యదిధాన్యములకుఁ జేరున

పుడు మఱికొందఱు పాపజీవులు ప్రహేళికాశరీరములం
 ధరించి వానియందలిసుఖదుఃఖములనుభవించుచుండఁగా
 ననుశయజీవుఁడు ప్రహేళికాదులందు సంయోగమును మా
 త్రముఁబొందునుగాని, యాప్రహేళికాదులందభిమానముఁగల
 జీవులవలె ప్రహేళికాదులకు ఛేదనదహనాదులవలనఁ గలుగు
 దుఃఖములనుభవింపఁడు. ఆ దేహములయందు నిద్రా
 మూర్ఛాదులనుబొందిన జీవులవలె నుండును. ఆదుఃఖ
 ముల ననుభవించు ననినచో ప్రహేళికాదీజములను నూరి
 నపుడు, వండినపుడు బాధను నహింసలేక యాశరీరము
 నుండి లేచి పోవలసివచ్చును. ప్రహేళికాదులందు జన్మించిన
 పాపజీవులు సుఖదుఃఖములనుభవించుచున్నారని మను
 స్మృత్యాదులలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. పర్యతములందును,
 పృథ్వీతాకుంజములందునుగూడ జీవులున్నారని శ్రుతి
 స్మృతిపురాణములు చెప్పుచున్నవి. దానిఁ బ్రత్యక్ష
 ప్రమాణము కలదు. ప్రకృతిశాస్త్రకారులుకూడ సంగీక
 రించియున్నారు. పృథ్వీములకు నింద్రియవృత్తులున్నట్లు,
 క్రిమికీటాదులకుఁ బ్రాణము లున్నట్లు, పిప్పీలికాదులకు
 భయాదిచిత్తవృత్తులున్నట్లు, పర్యతములకు వృద్ధిక్యము
 లున్నట్లు భారతభాగవతములు చెప్పుచున్నవి.

యజ్ఞాది శౌత్రపుణ్యకర్మములు పశుహింస, సురా
గ్రహము, సోమపానము, లోనగుదోషములతోఁ గలిసి
యున్నందున వానినిఁజేసిన వారాపుణ్యఫలములను స్వర్గ

మునందనుభవించి భూలోకమునకు వ
73. శ్రౌతకర్మములు.

చ్చునపుడు మధ్యను వ్రీహ్యదిధాన్య
ములను జన్మములనొంది హింసాదిజన్యపాప ఫలములను
భవించు రని సాంఖ్యులు చెప్పుచున్నారు, కాని యది
కల్ల. యాగములందలి పశుహింసాదులు పాపకర్మములు
కావనిశ్రుతి చెప్పుచున్నందున యాగములు పాపఫల
ములను బుట్టింపవు. యాగమందలి దేవతాప్రీతికొఱకుఁ
జేయుఁబడు పశుహింస పాపకర్మముగాదు. భూతముల
నెల్ల హింసింపఁగూడ దనువచనము సామాన్యవిధిగాన
దేవతోద్దేశముతో యాగమునందుఁ బశువును బట్ట
వలయు ననువేదవచనము విశేషవిధియగుట చేత నిదియె
దానికంటె బలీయము. ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతాచా
ర్యులగు శ్రీమద్భక్తకంఠరామానుజ శ్రీకంఠాచార్యుల
కిది సమ్మతము. కాని బౌద్ధజైనాగమ ప్రాబల్యము చేత
నో, లేక భారతభాగవతపాంచ రాత్రములు మొదలగు
వాని ప్రాబల్యముచేతనో, యిప్పటి శ్రీవైష్ణవులలోని వడ
గలి వారు, మాధ్వులు, పిష్టపశువుతో యజ్ఞముచేయుచు

న్నారు. తెంగలివారు, శైవులు, చేయుటలేదు. శ్రీవైష్ణవ సిద్ధాంతప్రకారము ఛాగపశ్చాలంభనమే చేయవలయును. మహాభారతములోని శాంతిపర్వాంతమందలి నారాయణీయములో ఋషులు బీజములతోను, దేవతలు ఛాగముతోను, యజ్ఞము చేసినట్లున్నది. భాగవతములో మాంసముఁ దినవలయు నని కోరికఁగలవారు ఛాగపశువులో నగువానితోఁగర్మముచేయవలయు ననిచెప్పి శ్రుతితాత్పర్యము కర్మనివృత్తిబోధకముగాన జీవహింసచేయుఁ గూడ దని చెప్పఁబడియున్నది. వ్యాసస్మృతిలోఁ గలియుగమందు 4౨౦ సంవత్సరములైన తరువాత శ్రౌతకర్మములఁ జేయుఁగూడ దని యీతీరుననున్నది:— చత్వార్యబ్రహ్మసాని చత్వార్యబ్రహ్మతాని చ కతా యదా గమిష్యంతి తదా త్రేతా పరిగ్రహః సన్యాస శ్చ సకర్తవ్యః బ్రాహ్మణేన విజానతా. ఇంకొకస్మృతిలో కల్యంతమువఱకు, త్రేతాగ్ని, సన్యాసము, వేదమును, ద్యజింపఁగూడ దనియున్నది. భగవద్గీతా దశమాధ్యాయమునందు జపయజ్ఞము యజ్ఞములలో శ్రేష్ఠమనియు, భగవద్విభూతియనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. అందులకు హేతువు జీవహింస లేమియే యని యానందగిరి వ్రాసిరి. మన్వాదిస్త్రుతులలోఁ గూడ నిట్లే యున్నది. ప్రతినిధిన్యాయమును ఛాగేతరద్రవ్యములలో న్నద్వైతులు

వడగలివారు మాధ్వులు సంగీకరించిరి. ఫలాభిసంధితోఁ జేసిన విశేషకర్మముల ఫలములను స్వర్గాదులలో ననుభవించి, జీవుఁడు తిరిగి మర్త్యలోకమున జన్మముఁబొంది యనేకవిధదుఃఖభూయిష్ఠం బగు సంసారము ననుభవించవలయును, గాన నిట్టి సంసారమునందు జిహాస (వినుగు) గలిగి వైరాగ్యముఁ బొందవలయు నను తాత్పర్యముతో నీజీవయాత్ర యింతవఱకు విశదీకరింపఁబడినది.

మూడవ అధ్యాయము. రెండవపాదము.

ఈపాదమునందు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలందు జీవునకు దుఃఖమే కలిగియున్నందున నవస్థాత్రయాత్మక మగు సంసారమందు దృఢమైనవిరక్తినిఁ బొంది, యీ మూడవస్థలకంటె భిన్న మగు తనస్వరూపమును, జీవుఁ డెఱిగి, పిదప జీవబ్రహ్మములకు భేదములేదని తెలియవలయు నని చెప్పఁబడుచున్నది.

ఈ వైరాగ్యము గ్రంథారంభమందుఁ జెప్పఁబడి యుండఁగ నిక్కడ నేల చెప్పవలయుననిన విశేషమొకటి

కలదు. పూర్వము చెప్పఁబడిన వైరాగ్యమీలోకమందలి, పరలోకమందలి, భోగముల నపేక్షింపకుండుటయే.

75. వైరాగ్య
విశేషములు.

ఆవైరాగ్యము గురూపదేశకాలమందు శిష్యునిచిత్తమునకుఁ జాంచల్యము కలుగనియ్యదు. ఆవైరాగ్యము, వేదాంతవిషయము లనుగ్రహించి, ధరించుటకుం జిత్తమును సమర్థముంజేసి, వాసిప్రకారము శిష్యుని నివృత్తి మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టుటయే పరమప్రయోజనముగలది. అది బ్రహ్మజ్ఞానకంగము. మఱియు నిప్పుడు చెప్పఁబోవు వైరాగ్యము పుణ్యవిశేషమగుటచే, నీశ్వరానుగ్రహముఁ గలుగఁజేసి, శిష్యునకు బ్రహ్మజ్ఞానముఁ గలిగించుటకుఁ గడు నుపచరించునుగాన, శ్రవణ, మనన నిధిధ్యానముల కాలమందును, బ్రహ్మజ్ఞాన మలవడువఱకును, గూడ నుండఁదగినది. ఇది జీవునకు శుభాశుభకర్మములవలనఁ గలుగు నానావిధశరీరములను ధరించుటవలనఁ బుట్టిన సహింపలేనిదుఃఖములను విడువవలయునను దృఢమయిన కోరిక. ఈవ్యవస్థ సూత్రభావ్యకారులకును, సర్వజ్ఞము నివి వరణాచార్యాదులకుఁగూడ సమ్మతము. ఈవ్యవస్థ నితర వివేకాది సాధనములకుఁ గూడ నన్వయించు కొనవలయును.

భగవంతులగు పతంజలిఋషియొక్క యోగశాస్త్ర ప్రకారము, వైరాగ్యము పలువిధములు. వీనిని వ్యాసాచార్యులు, వాచస్పతి మిశ్రులు, శ్రీధరాచార్యులు, విద్యా రణ్యులు, మధుసూదనసరస్వతులు లోనగు నద్వైతు లం గీకరించిరి. ఈవైరాగ్యము, సాధనమని (అపరము) యు, సాధ్యమ (పరము) నియు, రెండువిధములు. సాధనవైరాగ్యము నాలుగు విధములు:—ఎక్కువ ప్రయత్నముఁజేసి చిత్తములోని దోషములనుఁ బోగొట్టెద ననునిశ్చయము మొదటిది. విషయములనుఁ ద్యజించుట కష్టమైనను సం దుఁగోరికను పదులుట మొదటిది. దీనిపేరు యతమాన వైరాగ్యము. విషయములలో నొక్కొకటిని గ్రమముగ విడుచుచున్నము రెండవది. దీనిని వ్యతిరేకవైరాగ్యమను దురు. కొంతకాలమున కొకవిషయమును పదులుట, దాని యందు నాశపడిలిన పిదప నింకొకదానినిపదలుట యంద భ్యాసముఁ జేయవలయును. చాతుర్మాస్యవ్రతము నిడర్కన ము. ఇట్లే చికిత్సకునివలె దోషములనుఁ గ్రమముగఁ దీసి వేసి, యిన్నిదోషములు పోయినవి, ఇంక నిన్నిదోషములు మిగిలియున్నవి, యని ప్రతిక్షణము జాగ్రత్తతో నిశ్చయించు టయే వ్యతిరేకవైరాగ్యము. ప్రతిక్షణము నీరెండు విధము

76. యోగశాస్త్రము
వైరాగ్యవిభాగములు.

లగువైరాగ్యములనభ్యసించుచు, బహిర్విషయములందుఁ గోరికతగ్గినను, అంతఃకరణముననుండు వాసననుఁగూడఁ దగ్గించుట, ఏకేంద్రియవైరాగ్యమును మూఁడవవైరాగ్యము. ఈమూఁడుభూమికల నభ్యసించుచు, మన కగపడుచున్న ప్రపంచములోని విషయములందును, శ్రుతిస్మృతులలో వివరింపఁబడిన స్వర్గాదివిషయములందును, దోషబుద్ధి దృఢముగాఁగలిగి వానియందలి కోరికలేని చిత్తవృత్తిపేరు వశీకారవైరాగ్యము, లేక బౌదాసీన్యము. ఇది నాల్గవది. ఆత్మకంటె నితరవస్తువులం దేమాత్రము నాశలేకపోవుట సాధ్యము, లేక పరవైరాగ్యము. మోక్షముంగూర్చిమాత్రమే కోరికగలవానికే బరవైరాగ్యమున్నదని యూహింపవచ్చును. అంతకుఁ బూర్వావస్థయపరవైరాగ్యము లేక సాధనవైరాగ్య మనఁబడును.

నరహరిశ్మతబోధసారమునందు వైరాగ్య మీవిధమున వివరింపఁబడినది. వైరాగ్యము రెండువిధములు:-

జిహ్వాసాముఖ్యమనియు, జిహ్వాసాముఖ్యమనియు. రాజ్యభ్రష్టులు, దీర్ఘరోగులు, వైరాగ్యవిభాగములు.

పరాధీనులు, సంపదీనులు, నీజన్మమునఁ బోయినవానిని, రాజబోవుజన్మమందు సంపాదించవలె

ననుకోరికతో నీజన్మమందు విరక్తులయి తపస్సుచేయు వారు జీవాసాముఖ్యులు. ఆధివ్యాధిభయోద్వేగములు లేనివారై జ్ఞానముమాత్రముఁ గోరువారు జిజ్ఞాసాముఖ్యులు. సంసారములో నుండి, జ్ఞానము కొఱకు సంపాదింపఁ బడు విరక్తి, మందమనియు, సంసారమును వదిలి, బ్రహ్మ జిజ్ఞాసకొఱకును, బ్రహ్మజ్ఞానముకొఱకును, సుపాదింపఁ బడు తీవ్రవైరాగ్యము ముఖ్యమనియు, శంకరమతము. ఇట్లై యితరసాధనత్రయములోఁగూడ విభాగముల నరయనగు.

స్వప్నావస్థయగుకలలో జీవుఁడు తనకర్మవాసనల ననుసరించి, యనేకవివిధవస్తుజాతములను నిర్మించి, వానినిఁ

జూచుచు, నుఖదుఃఖభయకంపాదుల

78. స్వప్నావస్థ.

ననుభవించుచున్నాఁడు. ఇవియన్నియు, మాయామయములు, అనఁగా, జాగ్రద్వస్తువులవలె దేశాంతరకాలాంతరములందు స్థితిలేక కలుగును. జీవు నకుమాత్రమగపడునవి. ఇవి జీవుని యుపాధియగు నవిద్యావిలాసములు. ఇవి యవిద్యలోఁ బుట్టి, యవిద్యలో నశించు స్వభావముగలవి. ఇవి సత్యములుగాకు న్నను వీనిలోఁ గొన్నిజాగ్రద్వస్థలోనగపడుపదార్థములకు సూచకములు. ఇందులకు దృష్టాంతములు :—

ఉపా, త్రిజటాస్వస్నములు. అయినను స్వప్నపదార్థము మిథ్యాభూతము. మఱియు, జీవుడు బ్రహ్మస్వరూపుడై నందున జ్ఞానశక్తులు గలవాడు గనుక, జీవునిచే సృజింపబడిన స్వప్నపదార్థము లీశ్వరసృష్టములవలె వ్యావహారికసత్యములు. గాకపోవుటకు జీవుని జ్ఞానశక్తులవిద్యోపాధిచే గప్పబడియుండుటయే హేతువు. తిరోహితమగు జీవుని జ్ఞానశక్తులు పరమేశ్వరధ్యానాదులచే బయటికి బ్రకటమగు. అప్పుడు జీవునిచే జేయబడు సృష్టికూడ వ్యావహారికసత్యముకలదియగు. ఇందులకు విశ్వామిత్ర సౌధరిప్రభృతు లొనరించినసృష్టి నిదర్శనము. ఈశ్వరస్వరూపమునుఁ దెలియకపోవుటచే సంసారబంధమును, దానిని దెలియుటచే ముక్తియును, జీవునకు సంప్రాప్తమగును. గద. జీవునకు జ్ఞానైశ్వర్యతిరోధానము, దేహేంద్రియ మనోబుద్ధివిషయ సంఘాతమునందహమ్మ మాధ్యానముచే సంభవించినదని ౨౩-వ పుటలోఁ దెలియఁబడితిమి కదా. జాగ్రదవస్థలో నగ్నాదిత్యాది ప్రకాశసహాయముచే విషయముల నింద్రియముల ద్వారమునుఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడు, గాన జీవుడు కేవలప్రకాశస్వరూపుఁ డని నిరూపించుటకు వీలులేదు. కలలో నైన, దీపాదికాంతి సహాయముకాని, బాహ్యేంద్రియ

నహాయముగాని, లేకయే యనేకవస్తువులను గ్రహించుచున్నందున, జ్ఞానస్వరూపుఁ డని చెప్పవగు. ఒక శరీరములో జీవుఁడున్నప్పుడు, దానిలోనుండు జాగ్రత్సుమప్తి స్వప్నముల నొకటి తర్వాత నిఁకొక్కటిగ ననుభవించుచున్నందునను, సుమప్తి స్వప్నములలో ననుభవించిన సుఖదుఃఖములను జాగ్రదవస్థలో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుటచేతను, నీమూఁడవస్థలాద్యంతములు కలవిగాన ననిత్యములనియు, వీని ననుభవించు జీవుఁడు నిత్యుఁడనియుఁ దెలియవగు. మఱియు నొకస్థూలదేహము పోయిన పిదప, లింగసూక్ష్మశరీరములతో నిఁకొకస్థూలశరీరములో జీవుఁడు ప్రవేశించునుఁ గాన, శరీరము లనిత్యములయినను, జీవుఁడు నిత్యుఁడని యరయవగు. స్వర్గనరకములలో సుఖదుఃఖముల ననుభవించునవి సూక్ష్మశరీరముల పరిణామవిశేషములు. అట్లే వ్రీహ్యదిజస్మము లనుభవించునవి కూడ. ప్రతిస్థూల శరీరమందు సూక్ష్మశరీరము మాణిసను, లింగశరీరము ముక్తిపఱకు నుండునుగాన దీనిని సూత్రాత్మయని కూడనందురు. స్వప్నపదార్థములను సృజించుటయందు జీవుఁడే సాక్షాత్కర్తయైనను, సర్వప్రపంచమును సృజించువాఁ డీశ్వరుఁడు గావునను, నన్నియవస్థలందు జీవుని స్వాధీన పఱచుకొన్నందువల

నను, స్వప్నవదార్థ సృష్టియందుఁ గూడ నీశ్వర కర్తృ
కము నిరాకరింపఁబడదు. ప్రపంచమంతయు, మాయా
కల్పితమైనందున మిథ్యయైనను, ఆకాశాదిప్రపంచము
బ్రహ్మతైత్తికవృజ్ఞానము కలుగువఱకు నేకరూపముగ నుండు
ననియు, స్వప్నప్రపంచము వ్రతీదినము నష్టమగుననియు,
విశేష మరయనగు.

జాగ్రద్దశయందు జీవుఁడు చక్షురాదీంద్రియముల
కొనలందుండి విషయముల ననుభవించి
79. సుషుప్త్యవస్థ. చి,హితనాడీ(నరము) మధ్యముననుండి
స్వప్నవిషయముల ననుభవించి, యీరెండవస్థలోఁ గలి
గిన యాయాసముఁ దీర్చుకొనుటకై హృదయకమలమం
దున్న పరమాత్మతోఁజేరి నర్వకప్త నివృత్తి పూర్వకమగు
సుఖమును సుషుప్తిలో ననుభవించినను, అవిద్యామిశ్రిత
మగుటచేఁ దిరిగి స్వప్నజాగరితములనుఁ బొందుటకుఁ గారణ
మయియున్నందున, నిద్రయందలి సుఖము దుఃఖప్రాయ
మై కన్పట్టుచున్నది. కాననే స్వప్నజాగ్రద్దశలలో జీవునకు
నిద్రాసుఖస్మృతియున్నను, సుఖవిశేషములయొక్క జ్ఞప్తి
లేదు. ఇదియే సుషుప్తి యనఁబడును. నిద్రలోనే యింద్రియ
సాయము లేకున్నను, సుఖముజీవుఁ డనుభవించును. కనుక

నే, నిద్రలోనుండిలేవఁగ నుఖజ్ఞప్తిగలుగును గాన జీవుఁడు జ్ఞానస్వరూపుఁడని స్పష్టమగు. కొన్నిశ్రుతులు జీవునకు నాడులు (నరములు) నుషుప్తిస్థానమని చెప్పుచున్నవి. కొన్నిశ్రుతులు హృదయము చుట్టునుండు మాంసఖండ మను పురీతత్తును నుషుప్తిస్థానమనియు, మఱికొన్నిశ్రుతులు హృదయమందున్న పరమాత్మను నుషుప్తిస్థానమని యుఁ, చెప్పుచున్నవి. మేడమీఁద మంచముపైఁ బఱువునఁ బరుండినట్లు, జీవునిశ్రుతులు వర్ణించినవి గాన నీ మూఁడు వర్ణనములు సరియైనవియే కనుక, నీమూఁటిలో జీవునకు బ్రహ్మమే ముఖ్యనుషుప్తిస్థానము. నాడులు మేడవలె, పురీతత్తు మంచమువలె నుపాసింపవలయు. నుషుప్తిలోనుండి జాగ్రదవస్థకు జీవుఁడు వచ్చునపుడు, బ్రహ్మములోనుండి వచ్చుచున్నాఁడని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి గాన, బ్రహ్మమే నిద్రలో జీవుని ముఖ్యస్థానము. ఏజీవుఁడు నిద్రఁ జెందుచున్నాఁడో, యాజీవుఁడే జాగ్రత్తనుబొందుచున్నాఁడు గాని, మఱియొకఁడు నిద్రలేచినాఁడని చెప్పఁగూడదు.

మూర్ఛావస్థలో జీవునకుఁ దెలివి, విషయజ్ఞానము, లేదు గాన, నదినుషుప్తివంటిది. మఱియు

80. మూర్ఛావస్థ.

నప్పుడువణికులోనగుగుణములుండును

గాన, మరణమువంటిది. ఉభయావస్థల ధర్మములుండుటం జేసి, మూర్ఖువానిలో నంతర్భావమేకాని వానికంటె భిన్నావస్థగాదు.

జీవునకు బ్రహ్మమే నుషుప్తిస్థానమైనందున నచ్చటఁ జేరి జీవుఁడు సర్వదుఃఖనివృత్తి పూర్వకముగా విషయానుభవరహిత మగు నుఖమునుఁ బొందునని శ్రుతులు చె

81. త్వంపదార్థోధనము.

ప్పటచేతను, జాగ్రదవస్థలో దానియనుభవస్మృతి కొద్దిగ నుండుటచేతను, మూఁడవస్థలలో నేకరూపుఁడుగ నుండుటచేతను, జీవుఁడు సచ్చిదానందస్వరూపుఁడని నిరూపింపఁ బడినది. ఇంతవఱకు నవస్థాత్రయమందుఁ గల సాంసారిక నుఖదుఃఖములు, వానికారణములు, బుద్ధియొక్కయు, నింద్రియములయొక్కయు, వానిధర్మములయొక్కయు, సద్యాసమువలన జీవునకుఁ గలిగినవికాని, నిజముగ నవి జీవధర్మములు కావనియు, జీవుఁడు నిత్యుఁడు, స్వప్రకాశ (జ్ఞాన) స్వరూపుఁడు, నుఖస్వరూపుఁడు, అనియు, నిర్ణయింపఁబడినది. ఇట్లే “స్వతస్సర్వేపిచిద్భాసా స్సర్వదోష వివర్జితాః, జీవాస్తేషాంతుయేదోషాః తఉపాధిక్యతామతాః” అని ద్వైతులుగూడ జీవునకు దోషము లుపాధి

కృతములని యనుచున్నారు. ఇట్టిశోధనముచేగలుగు జానము త్వం (జీవ)పదార్థశోధనమని యద్వైతులు, వివిక్తాత్మజ్ఞానమని విశిష్టాద్వైతులు నందురు.

ఇఁక దత్పదార్థమగు బ్రహ్మస్వరూపము శోధింపఁబడి
 82. తత్పదార్థ శోధనము. శుద్ధత్వంపదార్థమునకును, శుద్ధతత్పదార్థమునకును, భేదము లేదని నిర్ణయింపఁబడును. పరమాత్మస్వరూపమును

జెప్పఁగ్రుతులన్నియు, నతఁడుదృశ్యత్వాద్యాకారరహితుఁడనుటవలన, నిరాకారుఁడని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. పృథివ్యాదిపదార్థములందు బ్రహ్మము సంబంధించియున్నను, వానిధర్మములతో బ్రహ్మమునకు సంబంధమేమియులేదుగాన, బ్రహ్మమనంగుఁడు. శుద్ధమగు స్ఫటికమునకు, జపాకుసుమాది సంబంధము కలిగినప్పుడుకూడ, దానికినన్వచ్ఛతకలుగక పోయినను, నది యన్వచ్ఛతకలదియనుటభ్రాంతియగును. అట్లే స్వతస్సిద్ధముగ నిరాకారమగు బ్రహ్మమునకుఁగూడ సాకారత్వము కలుగదు. మఱియుఁ బ్రతివిద్య (ఉపాసనము) యందు బ్రహ్మము చతుష్పాదమనియు, త్రైలోక్యకరీరమనియు, షోడశకల (భాగము)మనియు, ననేకవిశేషములు (ఆకారములు) బ్రహ్మమునకు గ్రుతులు

చెప్పుచుండఁగ బ్రహ్మము నిరాకారమని నిశ్చయించుటకు శక్యము గాదని శంకంపఁదగదు. ఏలయనః—ప్రతివిద్యయందు, పృథివ్యాదులుగల తేజోమయ శరీరమందున్న తేజోమయపురుషుఁడొక్కఁడే యనియు, అతఁడే యాత్మయనియు, నిరాకారత్వమునొక్కి వక్తాణింపఁబడుచున్నది. ఇదిగాకకొన్నిశ్రుతులు, బ్రహ్మముకంటె నితరవస్తువులు గల వనితలఁచువాఁడు నిత్యసంసారియగునని భేదదృష్టిని నిందించి, యభేద బ్రహ్మదర్శనమును నిరూపించుచున్నవి. మఱియు, బ్రహ్మము సాకారమనికొన్నిశ్రుతులు, నిరాకారమనికొన్ని శ్రుతులు, బోధించుచుండఁగ, నిరాకామే బ్రహ్మమని పరిష్కరించుటకుఁగతమేమి యన, ననాకారమని బోధించు శ్రుతులకు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును బోధించుటయే తాత్పర్యముగాని యింకొకయర్థములేదు. బ్రహ్మము సాకారమనిబోధించు శ్రుతులు బ్రహ్మోపాసనమునుఁ బ్రతిపాదించునవి కాన, నుపాసనమందుఁ దాత్పర్యము గలవిగాని, బ్రహ్మస్వరూపమును బోధించుట యందుఁ దాత్పర్యము గలవి కావు. ఆకారవిశేషములు బ్రహ్మమునకు నుపాధిచే సంప్రాప్తములు. అవి బ్రహ్మాధర్మములుగా నేరవు. శాస్త్రము స్వభావసిద్ధమయిన యవిద్యను బుర

స్మరించుకొని, యుపాసనములనుఁ గర్మములను బోధించుచున్నది. అట్లే లోకవ్యవహారముకూడ నేర్పడినది.

మఱియు, నుప్పుకల్లు వెలుపల, లోపల, నేకరసమయియున్నట్లు, బ్రహ్మము జ్ఞానమై యున్నదనియు, నింకొక వస్తువు దానివెలుపలను, లోపలను, లేదనియు మఱి యొక శ్రుతిబోధించుచున్నది. శ్రుతి స్మృతులు బ్రహ్మ స్వరూపమును జెప్పునపుడు, ఇదికాదు, అదికాదు, అని నిషేధమునుమాత్రము చెప్పుచున్నవిగాని, ఇది, అది, యని నిర్దేశించి చెప్పలేదు. 'నసత్తన్నాస దుచ్యతే' (భగవద్గీతా 13 అ - 12 శ్లో). మోక్షధర్మములలో విశ్వరూపధరుడగునారాయణుడు, తన తత్వమును, నారదునకుపదేశించు నపుడు, నీకుఁజూపిన విశ్వరూపము మాయచేఁగల్గింపఁ బడినదికాని వాస్తవముకాదనియు, సర్వభూతగుణములతోఁ గూడినవానిగనన్నఁ దలఁపవలదనియు, సెలవిచ్చిరి:—'మాయా హ్యేషామయాస్మష్టా, యన్మాంపశ్యసినారద, సర్వభూతగుణై ర్యుక్తంనైవం మాంజ్ఞాతుమర్హసి'. శాంతిపర్వములో—339 అ. 45-46 శ్లోకములు. బ్రహ్మమునకాకారము, ఉపాధినిమిత్తమే కాని, స్వాభావికముకాదనియు, మోక్షశాస్త్రము

లగుశ్రుతిస్మృతులయందుఁ బ్రతిబింబసూర్యదృష్టాంతము
 చెప్పఁబడినది. అది యెట్లనఁ—సూర్యుఁ డొక్కడైనను,
 బహుజలపాత్రములందుఁ దానుబ్రతిఫలించి, యాజలపా
 త్రధర్మములు తనకున్నట్లుగనప్పట్టుచున్నట్లు, పరమాత్మ
 కూడ ననేకాంతఃకరణములందుఁ బ్రతిబింబించి యంతః
 కరణధర్మములు గలవానివలెగనఁబడుచున్నాఁడనివసిష్ఠా
 దిబ్బుషులు చెప్పుచున్నారు. ఈసూర్యప్రతిబింబదృష్టాంత
 ముసరిగాదని కొందఱాత్మేపింతురు. వారియాత్మేపణమేమ
 నఁ—సూర్యుఁడు రూపవంతుఁడుగానఁ దనకువేఱుగ,
 దూరదేశముననున్న నీటికుండలలోఁ బ్రతిఫలించు ననుట
 యుక్తము. బ్రహ్మమునకట్లురూపములేదు, సర్వదేశముల
 లోను వ్యాపించియుండును, దనకంటెభిన్నమయిన ఎన్న
 వులేదు, కాన బ్రహ్మమంతఃకరణములందుఁ బ్రతిబింబిం
 చుననుట యుక్తముగాదనియె. దీనికిసమాధానమేమ
 నఁ—దృష్టాంతదార్ఢాంతికము లన్నివిషయములలో సమా
 నముగానుండవు; ఉండినచో రెండునేకమేకావలయుఁ
 గావున, బ్రహ్మముపాధులలోజేరి, యుపాధులధర్మములచే
 దనకుధర్మములుగల వానివలెనుండును గాని, సహజముగ
 బ్రహ్మమునకు నాధర్మములు లేవను సంగతికి మాత్రమె
 యాసాదృశ్యమునంగీకరించి సూర్యప్రతిబింబదృష్టాంతము

శ్రుతిలోఁ జెప్పబడినది. సూర్యుఁడుకూడ నీటికుండలలోఁ బ్రతిబింబించినను, దనకు వృద్ధిచలనాదులు లేకున్నను, నాజలవృద్ధిచలనాదుల ననుసరించి తానుఁగూడ వృద్ధిచలనాదులు గలవానివలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడుగద. ఇంత మాత్రము సామ్యమునె చూడవలయు. మఱియు, బ్రహ్మము, మనుష్యాదిశరీరములను, పశ్వాదిశరీరములను, నృజించి, వానియందుఁ దానుజీవరూపమునఁ బ్రవేశించి యుండు నని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి, కావున బ్రహ్మము సహజముగ నిరాకారముగాని, సాకారమునుగాదు, సాకారనిరాకారమగు నుభయరూపమును, గాదు.

బ్రహ్మమందు నారోపింపఁబడిన ప్రపంచమురెండు తెఱఁగులనున్నది:—రూపము గలది
 83. తత్త్వంపదా గను, రూపములేనిదిగను, నున్నది,
 ధైర్యము. రూపముఁగలఁది, పృథివి, జలము, తేజ

స్సు, వానివికారములు. వీనిపేరు మూర్తము, లేక సత్. వాయువు, ఆకాశము, వీనివికారములు, రూపములులేనివి. వీనిపేరు, అమూర్తము, లేక త్యక్త. అధిభోకములో మూర్తసారము, ఆదిత్యమండలము. అమూర్తసారము, ఆదిత్యమండలమందు వ్యాపించియున్న హిరణ్యగర్భుఁ

డగుచతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క లింగశరీరము—అనఁగాఁ బ్రపంచముయొక్క సమష్టిలింగశరీరము. అధ్యాత్మము (దేహము) లో మూర్తసారమునేత్రము, అమూర్తసారమువ్యష్టిలింగశరీరము. సత్, త్యత్, అనునీరెండు, పరమార్థములు గావనియు, బ్రహ్మమేపరమార్థమనియు, శ్రుతిచెప్పుచున్నది. మూర్తా మూర్తప్రపంచముకంటె భిన్నమైన బ్రహ్మమింద్రియములకుఁ గోచరింపదు. ఈబ్రహ్మము శ్రుతిస్మృతులలో మొదటి తత్వముగ గణింపఁబడిన యవ్యక్తమను ప్రకృతికంటెఁ గూడ నవ్యక్తము, అనఁగా నత్యంతసూక్ష్మము. జప, సమస్కారాదులతోఁ గూడినవిశేషభక్తిచేతను, వాగ్భూమిని, మనోభూమిని, అహంకారభూమిని, మహత్తత్వభూమిని, గ్రేమముగ యోగముచే జయించి (గీతా 6, అ 18-24) నిర్వికల్పకసమాధిచేతను జిత్తమునుఁ బ్రత్యగాత్మయందు దృఢముగఁజేర్చి, యోగులిట్టి. సూక్ష్మమైన బ్రహ్మము నాత్మగఁ గనుఁగొనుచున్నారు. అనఁగాః—గురూపదిష్టనిధిధ్యానన (ధ్యాన) సమాధులవలన బ్రహ్మత్వైక్యసాక్షాత్కారముగలుగునని యీపాదములోను గీతలలోను జెప్పఁబడినది. గురూపదిష్టమగువేదాంతవాక్య శ్రవణముచేతనే వామదేవులకు వలె, బ్రహ్మత్వైక్యసాక్షాత్కారము గలుగునని ప్రథమా

ధ్యానప్రథమపాదములోఁ జెప్పఁబడియున్నది. మొదటి పక్షములో శ్రవణ మననములు ధ్యానమునకు సాధనములు. రెండినపక్షములో మనన ధ్యానములు శ్రవణమునకు పక్షరణములు. కావున నీమూఁడు సాధనము లొండొరులకు సహకారులు. “అసాధ్యః కన్యచిద్యోగః కన్యచిద్జ్ఞానమాత్మనః, ఇతినందింత్యమార్గౌ ద్వైవిజగాద పరమేశ్వరః” జ్ఞానము వాక్యజన్యమనియు, భావనాజన్యమనియుఁ, జెప్పఁబడును. వాక్యజన్యమనఁగా శ్రవణమువలనఁ దెలివికలుగుట. కొందఱికి శ్రవణమువలనను, మఱికొందఱికి ధ్యానమువలనను, తెలివికలుగును. కాన సూత్రకారులు, భాష్యకారులు, రెండుపక్షములను గనఁబఱచిరి. వార్తక కారులగు సురేశ్వరాచార్యులు, నిధిధ్యానమన, శ్రవణమననములవలనఁ గలుగు నిస్సంశయజ్ఞానమనిరి. (These are called Devotional and Intellectual Meditations in the “Path of Discipleship.”) వీని వివరములు ముందుఁ జెప్పఁబడును. ధ్యానముచేయువాఁడు ధ్యాత. ధ్యానముచేయఁబడువిషయము ధ్యేయము. ఈ రెంటినిజేర్చు వ్యాపారము ధ్యానము. ఈమూఁడు (ధ్యాతృ, ధ్యేయ, ధ్యానములు), ఒకదానికంటె మఱియొకటి వేఱైనట్లగపడుచున్నను, సూర్యకాంతి కిటికీచిల్లులఁగుండ

బ్రవేశింపఁగ, నాకాంతికి నితరసూర్యకాంతికిని గలభేదము, ఉపాధిచేఁగలిగినదికాని, ప్రకాశముయొక్కస్వభావమంతయునొక్కటియే. అట్లే బ్రహ్మమునకు, సంతఃకరణములోఁ బ్రతిఫలించిన చిదాభాసుఁడగు, సుపాధివలనఁగలిగినభేదమేకాని, వాస్తవభేదములేదు. జీవునకు, జన్మాదిషడ్భావవికారములులేవుగాన బ్రహ్మము నిత్యము, త్రికాలాబాధ్యముగాన సత్యము, జ్ఞానస్వరూపుఁడుగాన చైతన్యము, సుఖస్వరూపుఁడుగాన నానందము. మఱియు, అసృత, జడదుఃఖములకు విరోధిస్వరూపుఁడుగాన బ్రహ్మము సచ్చిదానందము. దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యముగాన ననంతము. ఇట్లు బ్రహ్మమును శ్రుతులు వర్ణించుచున్నవి. మఱియు నిట్టిబ్రహ్మమునకు జీవునకు నైక్యముఁగూడశ్రుతులుచెప్పుచున్నవి. ఈప్రకారము నిరూపింపఁబడిన బ్రహ్మముకంటె సధికమగువస్తువులేదు. అట్టివస్తువున్నచో బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకముకానేరదు, సర్వవ్యాపకుఁడనియు బ్రహ్మముకంటె నితరవస్తువులేదనియుఁ గూడశ్రుతులుచెప్పుచున్నవి. కాన నిర్గుణబ్రహ్మము, అసంగమనియు, సత్యమనియు, చింతాత్రమనియు, అనంతమనియు “అవ్యక్తాదవ్యక్తమ” నియు, ధ్యానజ్ఞానవేద్యమనియు, జీవునితోభిన్నముకాదనియు, సర్వవ్యాపకమనియు, సర్వాత్మమనియుఁ

‘గూడనీపాదములో నిరూపింపఁబడియెను. దీనిచేఁడ త్వంప దార్థశోధనము, తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థములను, జెప్పఁబడినవి. వీనిసంగ్రహశ్లోకము:— ‘ఏషోస్తీతివివిచ్య నేతిపరతశ్చిత్రేనసార్థంకృతే,తత్త్వానాం విలయేచిదాత్మని పరిజ్ఞాతేత్వమర్థేవునః, శ్రుత్వాతత్త్వమసీతి బాధితభవ ధ్వాంతంతదాత్మప్రభం, శాంతం జ్యోతిరనంతమంతరుది తానందఃసముద్వోతతే’.

ఈబ్రహ్మమునకు మాయోపాధిగలిగినపుడు, ఈశ్వ

84. ఈశ్వరుఁడు
జీవునికర్తము నను
సరించిఫలమిచ్చును.

రుఁడని చెప్పియుంటిమి. ఈయీశ్వరుఁ
డుసర్వజ్ఞుఁడు,సర్వశక్తిగలవాఁడు,నయి
నందున, జీవులచేఁజేయఁబడు కర్మోపా
సనాజ్ఞానములఫలములనువారిప్రయత్న

తారతమ్యము ననుసరించి ఇచ్చుచున్నాఁడని శ్రుతులు
చెప్పుచున్నవి. జైమినిఋషి ధర్మమే ఫలమునిచ్చునని
చెప్పఁగ నాధర్మము జడముగాన ఫలమునిచ్చుసామర్థ్య
ముదానికి లేదుగావున, నీశ్వరుఁడే జీవులకర్తాదులననుస
రించి ఫలమునిచ్చుసామర్థ్యము గల చైతన్యస్వరూపుఁడు
గాన, నతఁడే ఫలదాతయని బాదరాయణుల తీర్పు.
ఈవిషయములో విద్యారణ్యాచరిత్రములో నిట్లు వ్రాసి

తిని. జైమినిబాదరాయణ సిద్ధాంతములను బ్రశ్నప్రతి
పచనరూపముగ నిందుఁ గొంతవ్రాసెద. తెనుఁగున శా
స్త్రీములు లేవు గానఁ దత్సంకేతపదములు సంస్కృత
ములోనివే వ్రాయవలసివచ్చినందులకు వగచెద.

సంస్కృతము.

తెలుఁగు.

“ఇంద్రం మిత్రం వరుణ ఒక్కదానినే విప్రులు ఇం
మగ్ని మాహురథోదివ్య స్స ద్రుఁడని, మిత్రుఁడని, వరుణుఁ
నుపర్ణో గరుత్మాఁ ఏకంన డని, నుపర్ణుఁడగు గరుత్మం
ద్విప్రా బహుధావదం త్య తుఁడని, వాయువగు సూ
గ్నింయమం మాతి రిశ్వాన త్రాత్యయనియుఁ బలుతెఱు
మాహుః.” గుల నందురు.

ఈఋక్కు ఇంద్ర, మిత్ర, వరుణాదులు భిన్న దేవత
లని తెలుపునుగాని యొక దేవతయని తెలుపనోపదని మీ
మాంసకుని యాశయము. ఏకమయినచో వరుణ దేవత
నుద్దేశించు యాగమున నింద్రప్రార్థనారూపమగు మంత్ర
ము నుచ్చరింపనగు. దేవుఁ డొక్కఁడైనను మూర్తిభేదము
లుండవచ్చునుగాన నిది దోషముకాదని వేదాంతియుత్త
రము. శివుని కొక్కనికే ప్రాసాదదక్షిణామూర్తి చిం
తామణి మృత్యుంజయాది మంత్రములు శివమూర్తివిశేష

ములను స్వీకరించి శైవాగమములలోఁ జెప్పఁబడినవి. అటులే గోపాల వామనాదులగు మంత్రములును వైష్ణవాగమములలో నున్నవి. అట్లే వేదమందుఁ గూడ నెందుల కొక్క దేవునికే మూర్తిభేదము చెప్పఁబడియుండలేదు? అనినచో ద్రవ్య (పాలు, బియ్యము, పిండి, మొదలగునవి) దేవత (మిత్రాదులు) లే యాగమునకు స్వరూపములుగానను, ద్రవ్యస్వరూపము దేవతా స్వరూపముకంటె భిన్నముగానను, కర్మభేదము శ్రుతి చెప్పినదనినచో నొక దేవతకే కర్మదశయందు నుపాధిభేదముచే మూర్తిభేదమయ్యెనని వేదాంతి సమాధానము. ఇందుకుఁ బ్రమాణము వాజిననేయ బ్రాహ్మణములోని యిష్టిప్రకరణములోఁ గర్మానుష్ఠానభేద మనువదించి తుదకు దాని నపవాదముఁజేసి దేవత యేకమేయని యీతీరునఁ జెప్పఁబడుచున్నది:—“తద్యదీదమాహు రముంయజేతా ముంయజేతే శ్రేయకం దేవమేతస్యైవసా విన్మష్టి కేష హ్యేవ సర్వే దేవాః”. మఱియు పశ్యమాణశ్రుతియుక్తులచే దేవుఁడొక్కఁడైనను ఫలభేద ముండవచ్చునని వేదాంతి చెప్పుచున్నాఁడు:—“యథాయథోపాసతే తథైవ భవతి”అను శ్రుతిచే నుపాస్తిప్రకారభేదముచే ఫలభేదము గలుగునని తేలును. లోకములో రాజొక్కఁడైనను, అతనికి ఫత్ర

చామరాది సేవఁజేయు భిన్న సేవకులూ సేవానుసారముగ జీతము పుచ్చుకొనుటలేదా? అటులే దాష్టాంతికమందుఁ జూడనగు. అంతట దేవత ఫలదాతకాఁడని వక్ష్యమాణ ప్రమాణములచే మీమాంసకుని తలంపు. యాగముచే నారాధితమగు దేవత స్వర్గాదికము నిచ్చునా, లేక యాగాను స్థానజనితమగు సపూర్వము (పూర్వములేనిది క్రొత్తగాఁ బుట్టినది) గుఁడో యాగమే ఫలదాయకమా? అని సంశయమురాఁగా, అయిదాఱు దినములలో ముగించుకర్మము తత్కర్తకుఁ గాలాంతరమందుఁ గలుగు స్వర్గాదిక ఫలము నకు సాధనము కానేరదు గాన నింకొక ద్వార మేదియో నొకటి యవశ్యము కల్పింపనగు, నట్టిచో దేవతాప్రసాదమే యాగఫలమును బుట్టించు ద్వారమని కల్పింపఁ గూడదా యనుటకు వక్ష్యమాణ శ్రుతియుక్తులు ప్రమాణములు. “తృప్త ఏవైన మింద్రః ప్రజయాపశుభి స్తర్పయతీతి శ్రుతిః” = యజమానుఁడు చేయుయాగముచే దృష్టుండైన యింద్రుండే యాతనికి సంతతిని బశువులనువృద్ధి చేయును. యుక్తియేమన, కర్త క్రియచేదనకిష్టతమమగు కర్మమును బొందునుగాన కర్మముప్రధానము. ఆకర్మమును బోధించుసంప్రదానము (చతుర్థ్యంతము) దానికంటె ప్రధానము. ఆచతుర్థ్యంతముచే బోధ్యములగు నింద్రునిదేవ

తలు దానికంటఁ బ్రాధాన్యములు (ఏ దేవత ను ద్వేషించిచేయుకర్మముకంటఁ దేవతయే ప్రధానమనుట). కాన నా దేవతలు పూజార్హులు. యాగము (యజ్=పూజా) పూజా రూపముగాన భోజనముకంటఁ నతిథియెక్కువవలె దేవతకు యాగ మంగముగాన, రాజువలె దేవతయే ఫలదాతయని వేదాంతి పూర్వపక్షముచేయును. దీని కీతీరున మీమాంసకుఁ డుత్తరము చెప్పను. యాగ దేవతలకుఁ బూర్వోక్త మగు నంగాంగీభావము “స్వర్గకామో యజేత” యను శ్రుతి శబ్దాకాంక్ష ననుసరింపలేదు. ‘యజేత’ అను నకర్మ కక్రియవలన “ఏమిచేయవలయు? దేనిచేఁ జేయవలయు? ఎట్లు చేయవలయు?” అను సంశయము ఆకాంక్షిత మగునుగద; దీనిచే శ్రుత్యర్థ మేమన, స్వర్గమును గోరువాఁడు యాగమును భావనచేయవలయు నని యీ వాక్యము మూడుప్రశ్నోత్తరములను బుట్టించును. యాగమువలన నేమిచేయనగు (ఏమిఫలము)? స్వర్గము పొందనగు ననియుత్తరము. (1) దేనిచేఁ జేయవలయు. (ఏపూజచేయవలయు)? యాగముఁ జేసిన స్వర్గమువచ్చును (2); ఎట్లుచేయవలయు? దేవతల నుద్వేషించి ప్రయాజాది హోమాంగములచే యజ్ఞముఁజేయనగు (3). కాన స్వర్గము యజమానునిచేఁ పొందఁదగిన ఫలరూపమయినది. దానిని

బొందుటకుఁ గారణము యాగము, కాన యాగము చేసినఁ గాని స్వర్గము రానేరదు. అట్టి యాగమునకు, ఆజ్యపురో డాశా (పిండి) ది హోమద్రవ్యములు, ఎవరినుద్దేశించి హోమములు చేయఁబడునో యట్టి దేవతలు, ఇతికర్తవ్యములను పేరుగల యంగములు. కాన యాగమంగి (ప్రధానము), దేవత యంగము (అప్రధానము), కాన సతిథి దృష్టాంతము సరికాదు. తృప్తుడగు నింద్రుఁడు యజమానునకుఁ బశువుత్రవృద్ధిజేయునను శ్రుతి దేవతలు ప్రత్యక్షముగ మనకగపడరు గనుక ప్రత్యక్షప్రమాణముచే బాధితముగాన సర్థవాదమనియు, దేవతకు విగ్రహములేదు, హవిరోఘ్నత్వములేదు, తృప్తినొంది ఫలమునిచ్చు శక్తిలేదు, అని మీమాంసకుఁడు జనాబిచ్చి వేదప్రమాణముగూడఁ జెప్పుచున్నాఁడు. మఁడూకాది యుద్రజంతువులు, ఓషధి వనస్పతులగు సచేతనములు గూడ, హవిస్సును భక్షించి తృప్తిబొంది ఫలమునిచ్చుచున్నవని శ్రుతి చెప్పుచున్నను, వాని కట్టిసామర్థ్యము లేని నంగతి మనకుఁ బ్రత్యక్షమే కాన నిటులే దేవతలకు విగ్రహవత్వము, ఫలదాతృత్వము, లేదని యుపమాన ప్రత్యక్షప్రమాణములచే సాధింపనగు. మరియు మంత్రార్థవాదేతిహాసపురాణములలో నాదేవతలుగూడఁ దప

శ్చరణక్రత్యనుష్ఠానపురస్సరముగ బ్రహ్మస్తాది మంత్రప్రయోగములవలననే సిద్ధిఁ బడసిరని చెప్పఁబడినది కాన యాగమే ప్రధానము. అట్టియాగము, అల్పకాలమే జీవించునుగాన, స్వర్గాదిఫలమువఱకు యజమానునంటి వచ్చునట్టి యాగజన్యమయినట్టి యపూర్వము నర్థాపత్తిప్రమాణముచేఁ గల్పింపక తప్పదు. అట్టియపూర్వముచేతనే దేవతలకుఁ గూడ నిష్ఠతమసిద్ధియగును. కాన దేవుఁడు ఫలప్రదుఁడు కాఁడని పూర్వమిమామాంసకసిద్ధాంతము. జైమినీయసూత్రములలో ద్వితీయనవమాధ్యాయమందీ విచారము సోపస్కరముగఁ జేయఁబడెను. (జై 2ల-1-పా 1,2ల; 6ల-1-3ల) - ఔపనిషదులను వేదాంతులును, నగు బాదరాయణానుయాయులుమాత్ర మీశ్వరునకు ఫలదాతృత్వముఁ జెప్పుదురు. ఇది బ్రహ్మసూత్రప్రథమ ద్వితీయ తృతీయాధ్యాయములందు విచారింపఁబడినది. (బా.-1-3-8, 9ల; 2-1-12ల, 3-2-10ల). ధర్మము (కర్మము) ఫలము నిచ్చునాలేక యీశ్వరుఁడిచ్చునాయని సంశయము. మిమాంసకులు చెప్పినన్యాయములచే ధర్మమే ఫలప్రదమనిపూర్వపక్షము. సిద్ధాంతమేమన:-ధర్మమితరునిచే నధిష్ఠింపఁబడకయే ఫలము నిచ్చునా? లేక చేతనుఁ డగునింకొకనిచే నధిష్ఠితమయిఫలమునిచ్చునా యని

వికల్పించుకొని సిద్ధాంతి సమాధానముచేయుచున్నాడు. అచేతనమగు ధర్మమునకుం దారతమృజ్ఞానములేదు గానఁ గర్మమునకుఁ దగిన ఫలమునిచ్చు శక్తిలేదు. చేతనుఁ జాధర్మము నధిష్టించినచో నాచేతనుఁడే ఫలదాత కావచ్చును. ఇందుచే ధర్మము వ్యర్థమని తలఁపవలదు. కర్మాపేక్ష లేక యీశ్వరుఁడు ఫలదాతయైనచో నతనియందు వైషమ్యనైర్ఘృణ్య (కూ)రత్వ) ము లాపాదింపవలసివచ్చును. కర్మమును జేయనిదియే యొకరికి నుత్తమసుఖము, నింకొకరికి మధ్యమసుఖము, మఱియొక్కరి కధమసుఖము, నీశ్వరుఁ డియ్యనగు. ఇచ్చినచో నతనికి వైషమ్యమపరిహార్యము. అటులేచిత్రమయిన దుఃఖము నిష్కారణముగ నియ్య నగు. ఇచ్చినచో నైర్ఘృణ్య మీశ్వరునకు వచ్చును. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణలను, జేయునీశ్వరున కట్టి దోషములు తగులవు గద. మాండుకవనస్పత్యాదిశ్రుతు లర్థవాదములయి స్వార్థత్యాగులయినను, దేవతావిగ్రహవత్స్వఫలదాతృత్వవాక్యములర్థవాదములయినను, భూతార్థవాదములు శబ్దప్రమాణేతరములచేత ననధికతా బాధ్యములు గాన స్వార్థత్యాగమును జేయవనియు, బాదరాయణులు, (బా. 1-3-9 అ) దేవతాధికరణమందు

స్థాపించిరి. మఱియు సంతర్యామి బ్రాహ్మణానుసారముగ. “తృప్త ఏనైనమింద్రః ప్రజయావశుభిస్తర్పయతీతి” అను శ్రుతికి నర్థము, ఇంద్రదేవత యందు సంతర్యామిగనున్న యీశ్వరుడు ఫలదాతయని చెప్పనగు. కాననే యీశ్వరప్రాసాదమే ఫలద్యారము. కాన సీక్రిందవివక్షణ జేసినచో జైమినీయ బాదరాయణమతములకుఁ బరస్పరవిరోధము లేకుండ సమరసముఁ జేయనగు. వంటవాఁడు వంటవండినను, గట్టెలు బాగుగ వండినవి, అనులోక వాడుకవలెఁ బరమేశ్వరుడే ఫలప్రదుడైనను, దారతమ్యాపాదనముకొఱకు ధర్మము నవశ్యముగ నంగీకరింపవలెను గాన నాధర్మమే ఫలప్రదమని ప్రాధాన్యముగఁ జెప్పఁబడు వ్యవహార మెందులకుండఁ గూడదు? కాన ధర్మానుసారముగ నీశ్వరుడే ఫలము నిచ్చును. అతఁడే సర్వపూజనీయుఁ డగు దేవుఁడు. ఇంకను పుంఖానుపుంఖముగ శ్రుతి యుక్తిపుంజములతో మాధవాచార్యులు వ్రాసిరి.

మూఁడవ అధ్యాయము.—మూఁడవపాదము.

మూఁడవపాదమందు బ్రహ్మస్వరూపప్రాప్తికి సాధనములగునుపాసనాప్రకారములువివరింపఁబడినవి. ఈ

85. అను

క్రమణిక.

పాదమందు, ఉపాసనము, విద్య, ధ్యానము, సమానార్థకములు.

ఉపాసనమనఁగ, గురుశాస్త్ర సంప్రదాయముననుసరించి శ్రోత్రాదీంద్రియములను శబ్దాదివిషయములనుండి

మరలించి, మననునందుఁజేర్చి, యామన
86. ఉపాసనా స్సును బుద్ధియందుఁజేర్చి, యాబుద్ధి
లక్షణము. వృత్తిని శ్రుతిస్మృతులు బోధించినప్ర

కారముగ నుపాసింపఁదగిన వస్తువునందుఁజేర్చి, మధ్యమధ్య
నితరచింతలేక, దీర్ఘకాలము, నిరంతరము, నాదరముతో,
నావస్తువును బుద్ధివృత్తియందు నిలుపుట యుపాసనము.
నేనుమనుష్యుడ ననునభిమానము మనకందఱకు సహజ
ముగ నున్నట్లుపాసింపఁబడు దేవతను నేనను దృఢాభి
మానముగలిగి యుపాస్యదేవతాసాక్షాత్కారముగలుగు
వఱకు నుపాసనముఁజేయనగు.

ఇట్టి యుపాసనములు దహరవిద్యయనియు, శాండి
ల్యవిద్యయనియు, లోనుగాగలవి శ్రుతులలో 32 విద్యలు

చెప్పఁబడినవని పెద్దలు చెప్పుదురు—
87. బ్రహ్మ వీనిలో నొకవిద్య, రెండు, మూడు,
విద్యావిశేష నాల్గు, ఉపనిషత్తులలో నున్నది. ఆ
ములు. విద్య నుపాసించు వా రావిద్యకే యే

విశేషము లేయే వేదాంతములలోఁ జెప్పఁ బడియు

న్నవో తెలిసియుపాసింపనగు— అన్నివిద్యలలో నుపాసింపఁదగిన బ్రహ్మచైతన్యమొక్కటియైనను, ఉపాసించు గుణములు మాత్రము భిన్నముగ నుండును. బ్రహ్మస్వరూప మొక్కటియే కాన దానిని నిరూపించునట్టి సత్యజ్ఞానానందములు, అఘోర, అనణు, అహ్రస్వ, అదీర్ఘ, అలోహిత, అచ్ఛాయ, అన్నేహదులను, నన్నిటిని నిర్గుణవిద్యలయందుఁజేర్చి యుపాసింపవలయు. సత్యకామత్వ, సత్యసంకల్పత్వ, భామినీత్వ, వామనీత్వాదిగుణములు, ఏవిద్యయందుఁ జెప్పఁబడునో యావిద్యయందే యుపాసింపవలయును. ఈ విద్యలు సగుణవిద్యలనియు, నిర్గుణవిద్యలనియు, రెండుభేదములు గలవి. సగుణవిద్యలయందు గుణములను బ్రహ్మముతోఁబాటు ప్రధానముగ నుపాసింపవలయు. నిర్గుణవిద్యలయందు బ్రహ్మమును మాత్రముపాసింపవలయు, గుణములు, ఉపలక్షణములు, అనఁగ నవివక్షితములు.

విద్యానిష్ఠులు దేహసాత సమకాలమందు (మరణానంతరమందు) తమపుణ్యపాపములను, గుఱ్ఱము జీర్ణరోమములను విదల్చివేయునట్లు, విడుతురనియు, విడువఁబడిన

పుణ్యపాపఫలములు. ఉపాసకులయొక్క స్నేహితులు,

విరోధులు, క్రమముగ గ్రహింతురని
 ౪౪. బ్రహ్మవేత్తల పుణ్యము, శ్రుతిచెప్పుచున్నది. ఉపాసనా
 పాపదాయవిభాగము. కాలమందును పాసకు లీవిషయము

నుఁ జింతింపవలయునని కొందఱు, విద్యాప్రభావమునుఁ
 దెలియఁజేయు వాక్యములేకాని, చింతింపనవసరములేదని
 మఱికొందఱుం, జెప్పుచున్నారు. ఏలాగైనను, ఉపాసకుని
 పుణ్యపాపఫలములు వాని మిత్రశత్రువులయందు సంక్ర
 మించును.—ఉపాసకునియందుఁ బ్రీతికలిగి పూజానమ
 స్కారాదులు చేయువారు వానిమిత్రులు. ఆసేవచే ను
 పాసకుని పుణ్యమువంటి పుణ్యఫలము మిత్రులకుఁ గలు
 గును. అట్లే యుపాసకుని బాపమువంటి పాపము వాని
 విరోధులకుఁ గలుగును. ఇదియే వాని పుణ్యపాపములు
 వాని మిత్రశత్రువులయందు సంక్రమించుననుట కర్థము.
 కాన, బ్రహ్మవేత్తలయందుఁ బ్రేమకలవారై యుండ
 వలెను, గాని యనాదరణ మున్నచో ననర్థము ప్రాప్తి
 చును. నారదుని దృష్టాంతము భాగవతమం దరియనగు
 ను. ఉపాసకుని బ్రహ్మవిద్యా సమాప్తికాఁగా, సతనికిఁ
 బుణ్యపాపములు నశించును. ఇది నాలుగవ యధ్యాయ
 ప్రథమపాదములో వివరింపఁబడును.

కొన్ని బ్రహ్మవిద్యలలో నుపాసకునకుఁ బుణ్యపాప
హాస్యనంతరమున దేవయానప్రాప్తి చెప్పఁబడినది. దేవ
యాన్తమన, నుపాసకుని దేహవియో
89. దేవయానధ్యానము, గానంతరము, అర్చి(అగ్ని)రాది దేవతల
సగుణోపాసకుల
కావశ్యకము. య్యుపాసకుని (నూత్ములింగ శరీరయు
క్తజీవుని) నగుణబ్రహ్మలోకము వఱ
కుఁ దీసికొనిపోవుత్రోవ. దీని వివరము నాల్గవయధ్యాయ
తృతీయపాదమందుఁ జెప్పఁబడును. సగుణబ్రహ్మ విద్యా
నిష్ఠులు బ్రహ్మలోకములోనుండి బ్రహ్మభోగానుభవము
ను బొందఁదగినవారుగాన, వారికీమార్గ మావశ్యకము.
కొన్నివిద్యలలో నీమార్గము చెప్పఁబడకున్నను, నన్నిన
గుణవిద్యలలో నాదేవయానధ్యానములేనిదే, యామా
ర్గమునఁ బోఁజాలరు గాన నట్టిధ్యాన మావశ్యకము.

సగుణనిర్గుణ బ్రహ్మ సాక్షాత్కారు లగుబ్రహ్మవే
త్తలు, ప్రారబ్ధశరీరములు విడిచినవెం
90. అధికారికులు, బనే ముక్తిని బొందుదురు. కాని కొం
వాస్వాపారము. దఱుదేవతలు, ఋషులు, బ్రహ్మ సా
క్షాత్కారము గలిగిన పిదప, వారిశరీరములు పోయినత
ర్వాత, మఱికొన్ని శరీరములనుఁ బొంది, ప్రపంచమందు

వ్యవహరించుచున్నట్లు శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణముల
లోఁజెప్పఁబడుచున్నది. అదియెట్లనః—బ్రహ్మాండమందు
నపాంతరతముఁడను బురాణార్షి వేద ప్రవర్తకుఁడుగనుండి,
విష్ణునాజ్ఞవలన ద్వాపరకలియుగ సంధియందుఁ గృష్ణ
ద్వైపాయనుఁడుగఁ బుట్టి వేదములనుఁ దిరిగి ప్రవర్తింపఁ
జేసెను. వసిష్ఠమహర్షి బ్రహ్మమానసపుత్రుఁ డయ్యును,
నిమిచక్రవర్తిశాపమువలనఁ బూర్వదేహమును గోలుపో
యి, బ్రహ్మజ్ఞచే మిత్రావరుణుల వలన నూర్వశియందుఁ
దిరిగివుట్టె. భృగ్వాది ఋషులు బ్రహ్మమానసపుత్రు
లయ్యును, వరుణదేవయజ్ఞమందుఁ దిరిగి వుట్టిరి. సనత్కు
మారులుకూడఁబ్రహ్మమానసపుత్రులై యును, సాంబమూ
ర్తికి వరమిచ్చి వారికిఁగుమారస్వామిగఁబుట్టిరి. ఇట్లే దక్ష
నారదాదులుగూడఁ గొన్నికొన్నికారణములచేఁ బూర్వ
దేహములనువదలి దేహాంతరములనుఁ బొందినట్లుకన్నట్లు
చున్నది. వీరిలోఁగొందఱు పూర్వదేహముపోయినతర్వా
తనింకొకశరీరమునుధరించుచున్నారు. మఱికొందఱు పూ
ర్వదేహముండఁగనే, యోగ ప్రభావముచే ననేకవిధశరీర
ములను ధరించుచున్నారు. వీరందఱకు సకలవేదార్థ
ములు బాగుగఁ దెలియును. ఈయాశ్వరులు ప్రపంచరక్ష
ణార్థమై పరమేశ్వరునిచే నియమింపఁబడిన వేదప్రవర్త

నాద్యధికారములు కలవారై యున్నందున, నాయధికారము సమాప్తినొందువఱకు నాశరీరములతోఁ గాని యితరశరీరములతోఁ గాని, తమయధికారములను నడుపుచుందురు. శరీరేంద్రియములకు హేతునగు ప్రకృతిని స్వాధీనపఱచుకొనుటచే నొక దేహమునుండి మఱియొక దేహమునకు, నొకగదినుండి మఱియొకగదికిఁ బోయి నట్లు, స్వేచ్ఛతోఁబోవుదురు. అనేకశరీరములను గ్రమముగ నైనను, లేక, నేకకాలమున నైనను, సృజించి, వానియందుఁ దమజీవచైతన్యమును బ్రవేశపెట్టుదురు. వీరు, నులభవలె జాతి స్మరులు గారు. ఏలయన వీరికి మొదట నుపక్రమింపఁ బడిన కర్మఫలము, విదేహకైవల్యమువఱకు నుండును. ఈయధికారముల ననుభవించునపుడు, వీరు జీవన్ముక్తులయినను, నాయధికారానంతరము విదేహముక్తులగుదురు. వీరి కిట్టిమహాపదవి, యీకల్పమునఁ గలుగుటకుఁ బూర్వకల్పమందు వీరు చేసినయత్కృష్ట పుణ్యకర్మాది విశేషములు మొదటి యధ్యాయములోఁ జెప్పియుంటిమిగద. వీరికిని సామాన్యజీవన్ముక్తులకును సహస్రాంశమువార యున్నది. వీరు కేవల లోకోపకారార్థము సృష్టిస్థితిసంహారకార్యములందుఁ బరమేశ్వరునకు సహాయము చేయుచున్నారు.

ఇట్టివారిలో ౩7 గురు దేవతలను సక్షత్రేష్టిలోఁదైత్తిరీయ శ్రుతివర్ణించినది. వారెవరనః—అగ్ని, ప్రజాపతి, సోమఁడు, రుద్రుఁడు, ఋక్ష, బృహస్పతి, దేవాసురులు, పితరులు, అర్యమఁడు, భగుఁడు, సవిత, త్వష్ట, వాయువు, ఇంద్రాగ్ని, పౌర్ణమాసీ, మిత్రుఁడు, ఇంద్రుఁడు, ప్రజాపతి, ఆపః (వరుణుఁడు), బ్రహ్మ, (పుణ్యకీర్తిని గోరువాఁడు) విష్ణువు, వసువు, ఇంద్రుఁడు, ఆజుఁడు, అహిర్బుధ్నుఁడు, పూషుఁడు, అశ్వినులిద్దరు, యముఁడు, అమావాస్య, చంద్రుఁడు, అహోరాత్రులు, ఉపానక్షత్రము, సూర్యుఁడు, అదితి, విష్ణువు. వీరిలోఁ గొందఱు జీవుల కర్మానుసారముగ నుఖదుఃఖముల నిత్తురు. కొందఱనేకవిధముల సృష్టిస్థితిలయకర్మములను జేయుదురు. రాజోద్యోగస్థులవలె నీశ్వర నియంత్రములగు వ్యాపారముల నతిజాగ్రత్తతోఁ జేయుదురు. ఇట్లే బద్ధజీవులకు జ్ఞానోపదేశము నిమిత్తము సిద్ధేశులగు ఋషులు గుప్తవేషములతో సంచరింతురని శ్రీ భాగవతమందలి చిత్రకేతూపాఖ్యానములో (6-స్కం.15 అ.) నున్నది. వారెవరనః—

“సనత్కుమారులు, నారదుఁడు, ఋభు, అంగిరసుఁడు, దేవలుఁడు, అసితుఁడు, అపాంతరతముఁడు, వ్యా

నులు, మార్కండేయుడు, గౌతముడు, వసిష్ఠుడు, భగవంతులగు పరశురాములు, కపిలుడు, బాదరాయణి(ఋషి), రోమశుడు, చ్యవనుడు, దత్తుడు, ఆసురి, పతంజలి పరాశరుడు, మైత్రేయుడు, భరద్వాజుడు, వారుణి, దేవశిరాబోధ్యుడు, పంచశిఖుడు, హిరణ్యనాభుడు, కాసల్యుడు, శ్రుతదేవుడు, ఋతధ్వజుడు. ఈమహర్షుల వ్యాసారము లోకులకు సుఖమును గలుగఁజేయుటయే! ఇట్టి జ్ఞానోపదేష్టలగు దేవతలు, ఋషులును, గలరని, బ్రహ్మదారణ్యకములోనుగాఁగల వేదములందును, విష్ణుపురాణసూత్రసంహితాద్వార్యగ్రంథములందు నున్నది. పితృయాన దేవయానములలో నుండు నాధికారికులగు రిరివేల పితృదేవతలు రిరి వేల మునులు, భూలోకములోఁ గర్మజ్ఞానాభివృద్ధికొఱకుఁ బుట్టుచున్నారని విష్ణుపురాణములోను యాజ్ఞవల్క్యస్మృతిలోను నున్నది. నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానులును సగుణబ్రహ్మోపాసకులును, ముక్తిబొందిన పిదప, లోకోపకారార్థము సర్వలోకములందు సంచరించుచుఁ దమయసుభవమును జనులకు వెల్లడిఁజేయుచు వారిని భవసాగరమునుండి తరింపఁజేయుదురని తైత్తిరీయభృగువల్లిలోఁగూడనున్నది. భగవంతులగు మహావిష్ణువుగూడ శ్రీరామకృష్ణాద్యవతారముల నెత్తి

ధర్మనంస్థాపనము చేయుదురని శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధము. శ్రీమహావిష్ణువు సనాతనర్షి యగునారాయణానతార మైతి హిమవత్పర్వతదక్షిణపార్శ్వమందున్న బదరికా శ్రమమందు లోకహితార్థమై యీ కల్పాంతమువఱకుఁ దపస్సుచేయుచున్నట్లు భారతభాగవతప్రసిద్ధము. ఆయా శ్రమమునకుఁ జేసిన నుత్తరమున శంఖగ్రామమనియు, కలాపగ్రామమనియు, రెండు ఋషివాటికలు గలవు. వానిలోనున్న ఋషులుకూడ లోకరక్షణార్థము తపస్సు చేయుచున్నారు. వారిలో నిద్దఱు సూర్యసోమవంశస్థు లగుమరు, దేవాపి, యను మహాసీయులు రాజ్యర్థులయి కలాపగ్రామములో నుండిరి. వారి తపోమహిమచే నిప్పుడు బ్రహ్మర్థులయి యున్నారు. వారివలన రాజోవు కృత యుగసృష్టిధర్మములు ప్రవర్తింపఁబడును. దానికిఁ గావలయు యత్న మిప్పటినుండి చేయుచున్నారు. ఈవిషయములో భాగవత విష్ణు కల్కిపురాణములు ప్రమాణములు. శ్రీకృష్ణపరాశరుల సాక్షాచ్ఛిష్యులయినట్టియు, భాగవద్వ్యాససనమానులునగు మైత్రేయర్షి సనాతనధర్మము నరసి కలియుగంబున జగద్గురుపదంబు నధిష్ఠించి యున్నట్లు విష్ణుపురాణ భాగవతములు చెప్పుచున్నవి. వారియూ శ్రమము హిమవత్పర్వతమున కుత్తరమని వారి శిష్యులు.

సలవిచ్చిరి. మరుదేవాపిఋషులు దివ్యజ్ఞానసమాజము నీలోకమున స్థాపించి బ్రహ్మజ్ఞానమును వెల్లడిచేయుచు ధర్మసంస్థాపనముం జేయుచున్నారు. ఋషులలోఁ గొందఱు బ్రహ్మలోకాద్వైతశ్రవ్యముల నపేక్షించినచో నా ద్వైతశ్రవ్యములనొంది యాలోకములందు సత్సంగమాదులచే వానియందువిరక్తియుక్తులయి జ్ఞానమునొంది కైవల్యమును బొందుదురు.

ఋషులలోఁ గొందఱు బ్రహ్మయొక్క మానసపుత్రులైయున్నారు. శ్లో. 'మరీచి రత్రి ర్భగవాన్ అంగిరాః పులహః క్రతుః | పులస్త్యశ్చ వసిష్ఠశ్చ సప్తైశ్చే బ్రహ్మణస్సుతాః.' అని హరివంశములోని 90. (అ). ఋషులు, వారిచర్యలు. సప్తమాధ్యాయగతాష్టమశ్లోకమును, శ్లో. 'మరీచిమత్స్యింగిరసాపులస్త్యం పులహంక్రతుం | ప్రచేతసంవసిష్ఠంచ భృగుం నారదమేవ చ | పతీ ప్రజానాం అస్మజత్ మహర్షీ నాదితోదళ' అను మనుస్మృతి ప్రథమాధ్యాయగతశ్లోకమును, నీయర్థమును జెప్పుచున్నవి. సనకసనందనాదులు కూడ బ్రహ్మవలనఁ బుట్టినారని పురాణములందుఁ జెప్పఁబడి యుండుటయేగాక బృహదారణ్య ప్రథమాధ్యాయ చతు

ర్థ బ్రాహ్మణమునందు 'సైషా బ్రహ్మణోతి సృష్టి' అను నాఱవవాక్యమునందు సనకాదుల సృష్టి బ్రహ్మవలన నయినదని రంగరామానుజభాష్యములో వ్రాయఁబడి యున్నది. శంకరభాష్యమును విమర్శించినను సీయ ర్థము గంభీరముగాఁగనవచ్చినట్లు తోచుచున్నది. ఈ ఋషులలో మొదటి మరీచ్యాది ఋషులు ప్రాయశః ప్రవృత్తి ధర్మమును, అనఁగా వర్ణాశ్రమాది సామాన్య ధర్మముఁ, బ్రవర్తింపఁ జేసిరనియు, రెండవ సనకసనంద నాది ఋషులు నివృత్తి ధర్మమును, అనఁగా నాత్మజ్ఞాన రూపమైన విశేషధర్మమును, (బ్రవర్తింపఁజేసిరనియు, గీతాభాష్యారంభ గ్రంథమున శంకరులు వ్రాసినది. మఱి కొందఱు ఋషులు పూర్వోక్తమరీచ్యాది ఋషుల యొక్క సంతతి వారై యున్నారు. వారు పరాశర వేదవ్యాసదత్తాత్రేయప్రభృతులు. వీరిలందఱుకూడఁ దమ తమ తపఃప్రభావముచే హిరణ్యగర్భునిచేఁ బ్రకటితములుకాకయున్న వేదములయొక్క మంత్ర బ్రాహ్మణ భాగముల సధ్యయనములేకయే గ్రహించి లోకములోఁ బ్రకటించిరి. ఇదియే ఋషిత్వము. 'యు గాంతేంతర్హితా వేదా నేతిహాసా మహర్షయః, తపసాలేభిరేపూర్వం అనుజ్ఞాతాస్సవ్యయంభువా' అను

స్మృతి వచనమిందుకుఁ బ్రమాణము. వేదములందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన నామధేయములు గల మను, వసిష్ఠ, యాజ్ఞవల్క్య, పారాశర్య, జనక, అజాతశత్రుప్రభృతులు, ఆధికారికపురుషులు. వీరు ప్రవాహనిత్యులుగాఁ బ్రతికల్పమునందు జన్మించి పరమేశ్వరాజ్ఞానుసారముగా ధర్మజ్ఞానములను లోకములందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుచున్నారు. వీనిలోఁ గొందఱు వసిష్ఠ సనకాదులు శాపాదులచేఁ బూర్వదేహములను విడిచి, ఊర్వశ్యాదులందు నమాన నామరూపములతో జన్మించి పూర్వమువలె ధర్మజ్ఞానములనుఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచున్నారని, 3-3-3౨ యావదధికార సూత్రభాష్యమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. రెండవతరగతి ఋషులలో శక్తి, పరాశరాదులు, బ్రాహ్మణపురుషులకు (బ్రాహ్మణస్త్రీ)లయందవతరించినను, వ్యాసాదులు జాత్యంతరస్త్రీలయందవతరించినను, ఉత్పత్తి ప్రభృతిబ్రాహ్మణత్వము కలవారుగానే స్మృతీతిహాసపురాణములందు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నారు. మరుదేవాపి విశ్వమిత్రాది ఋషులు, ఉత్పత్తి మొదలుకొని శ్రుతియజాతిలో నుండినను దపోవిశేషముచేత సంతర్గతమైన బ్రాహ్మణత్వమును బహిర్గతముగాఁ జేసి బ్రహ్మర్షియైయున్నారు. కావున బ్రాహ్మణత్వమనునది, యదృష్ట

విశేషసంయోగమేకాని కేవలజాతిగాదు. ఈయర్థము దేవతాధి కరణములోని 'తదుపర్యపి బాదరాయణ స్సంభవాత్,' అనుసూత్రముయొక్క రామానుజభాష్యవ్యాఖ్యాన శ్రుతప్రకాశికలో సముక్తికముగా వ్రాయఁబడియున్నది. వీరందఱు ఆధికారికపురుషులని యావదధికార సూత్రభాష్యములోఁ జెప్పియున్నారు. ఆధికారికులనఁగా లోకమునందు సామాన్యవిశేషరూపధర్మద్వయ ప్రవర్తనార్థమై పరమేశ్వరునిచే నియమింపఁబడినవారు. వీర లాయాకాలములందు లోకులకు ధర్మజ్ఞానములనుపదేశించుచు నిజరూపములతోఁగాని రూపాంతరములతోఁగాని పరమేశ్వరునివలె సంచరించు చున్నారు. పరమేశ్వరుఁడు శ్వేతదీప్తిపనుండు నిజరూపముతో నారదాదులకుఁ దత్వోపదేశమును జేసిరని శాంతిపర్వనారాయణీయములోను, మత్స్యపరాహ రామకృష్ణాది రూపములతో వైవస్వతాదులకు నుపదేశించిరని భారతభాగవత మత్స్యపురాణాదులయందును, జెప్పఁబడియున్నది. అటులే నారదాదులుఁగూడ లోకులకు ధర్మజ్ఞానములను నిజరూపముతోను, రూపాంతరములతోను, నుపదేశించుచు సంచరించుచుండురు. ఈయర్థము శ్రీభాగవత వృష్టస్కంధ 15-వ అధ్యాయములో, శ్లో. "కాయువాంజ్ఞాన

సంపన్నా మహిష్టాచ మహీయసాం । అవధూతేన వేషే
 ణగూఢా వివసమాగతౌ । చరంతిహ్యవనౌకామం బ్రాహ్మ
 ణాభగవత్ప్రియాః । మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధా
 యోన్మత్తలింగినః । కుమారో నారద ఋభురంగిరాదేవ
 లోసితః” ఇత్యాది శ్లోకములును, దశమస్కంధము ౪.
 అధ్యాయమునందు,—శ్లో. “మహాద్వీచలనం శ్రాణాం
 మాదృశాం దీనచేతసాం । నిశ్రేయసాయ భగవత్ నాన్య
 ధాకల్పతే క్వచిత్” అనిగర్గమహర్షినిగూర్చి నందునిచే
 జెప్పఁబడిన శ్లోకమును, బ్రతిపాదించుచున్నవి. నారద సన
 త్కుమారాది దేవర్షులును యాజ్ఞవల్క్య భృగుశ్వేత
 కేతుప్రభృతి బ్రహ్మర్షులును, జనకాబాతశతృప్రవాహ
 ణాది రాజర్షులును, నధికారస్థానములయందుండి ధర్మజ్ఞాన
 ప్రవచనపరులై యున్నారు. బృహదారణ్య ఛాన్దోగ్యాది
 వేదాంతములు భృగుయాజ్ఞవల్క్యదులు బ్రహ్మజ్ఞాన
 ప్రవర్తికులై నట్లును, పరాశర స్మృతి ప్రథమాధ్యాయ
 15 శ్లోకము, దాని వ్యాఖ్యయు వసిష్ఠగర్గినారదాదులు
 ధర్మశాస్త్రప్రవర్తికులై నట్లును, జెప్పుచున్నవి. ధర్మ
 జ్ఞానప్రవర్తనాధికారమందు నియుక్తులైన పూర్వోక్త
 మహర్షులు ప్రతికల్పమునందు నావిర్భవించి సమాన
 నామరూప వ్యాపారములు గలవారై యుండుటవలననే

యనాది సిద్ధములైన పదములయందు వీరి నామధేయములు కూర్పఁబడి వారిచే జరిగింపఁబడిన వ్యాపారములు ప్రతిపాదింపఁ బడియున్నవి. దేవతాధికరణములోని 'శబ్దఇతిచేన్నాతః ప్రభావాత్ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం' అనుసూత్రభాష్యమునందు, ఇంద్రాదిదేవతావాచక శబ్దములు జాతివాచకములుగాని, వ్యక్తివాచకములుగావు, వ్యక్తివాచకములైనచోఁ దత్తద్వ్యక్తి వినాశానంతరము, తత్తద్వాచకములగు నింద్రాదిశబ్దములర్థశూన్యములై, యప్రమాణములగునని, నిరూపింపఁ బడియున్నది. ఇది యుక్తమే; లోకమునందు దేవదత్తుఁడను వానికిఁ గుమారుఁడు కలిగినపుడు వానికి యజ్ఞదత్తుఁడని నామమునుంచుదురు. యజ్ఞదత్తుఁడుండువఱకు నామమర్థయుక్తమైయున్నను వానిమరణాంతర మానామమర్థశూన్యమగును గదా! ఈన్యాయముచేతనే వేదములయందుఁ గల ఋషివాచకశబ్దములు గూడ జాతివాచకములే యని నిశ్చయింపవచ్చును. ఛాన్దోగ్యములోని 'సద్విద్య' 'భూమవిద్య' కఠవల్లిలోని 'నాచికేతవిద్య' తైత్తిరీయములోని 'భార్గవీవిద్య' బృహదారణ్యములోని 'అక్షరవిద్యా' ప్రభృతివిద్యలు నిర్గుణవిద్యలనఁబడును. వీనినిఁ బ్రకటింపఁజేసిన యుద్దాలక శ్వేతకేతు సనత్కుమారనారదులు మృత్యు

సచికేతులు, భృగువరుణులు, జనకయాజ్ఞవల్క్యుదులు నిర్గుణవిద్యానిష్ఠులు. అక్షివిద్య, దహరవిద్య, శాం డీల్యవిద్య, పంచాగ్నివిద్య, మొదలగునవి సగుణవిద్యలు. వీరిని బ్రహ్మర్తింపఁజేసిన సత్యకామోపనిషదులు సగుణ విద్యానిష్ఠులని నిర్ణయింపఁదగియున్నది. దహరవిద్యా రంభమందుఁ బ్రజాపతి యావిద్యనుఁ బ్రహ్మర్తింపఁజేసినట్లగపడకపోయినను, దహరవిద్యాశేషమైన ప్రజాపతివిద్య యందుఁ బ్రజాపతిప్రవర్తకుఁడని తెలియఁబడుచున్నందున దహరవిద్య ప్రజాపతిచేతనే ప్రహ్మర్తింపఁజేయఁబడినదని నిశ్చయింపఁ దగియున్నది. వీరిలో శ్వేతకేతువు నిర్గుణనద్వి ద్యయందును, సగుణపంచాగ్ని విద్యయందును, బ్రహ్మర్తుఁ డైనట్లు కనపడుచున్నను, సగుణవిద్యనిర్గుణవిద్యాప్రాప్తికి సాధనమైనందున ముందుగా సగుణవిద్య ననుష్ఠించి తర్వాతనిర్గుణవిద్యానిష్ఠుఁడైనట్లు చెప్పినవిరోధములేదు. శ్లో 'నిర్విశేషం పరంబ్రహ్మ సాక్షాత్కర్తుమనిశ్వరాః । ము ముందాః తేనుకంప్యం తేనవిశేషనిరూపణైః । వశీకృతమన న్యేవం సగుణబ్రహ్మసేవనాత్ । తదేవావిర్భవేత్ సాక్షా దపేతోపాధికల్పసం' అని కల్పతరువులో సగుణవిద్య నిర్గుణవిద్యాప్రాప్తికి సాధనమని వ్రాయఁబడియున్నది. సత్య జ్ఞానానందములు, అస్థూలత్వాదృశ్యత్వాదులును, స్వరూప

నిరూపకధర్మములు. వీనినుపసంహరించుకొని చేయఁబడు నుపాసనము నిర్గుణవిద్యయనఁబడును. వీనిని, సత్య కామత్వ, సత్యసంకల్పత్వాదినిరూపిత స్వరూపవిశేషణములను, నుపసంహరించుకొనిచేయఁబడు నుపాసనము సగుణవిద్యయనఁబడును. నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠులైన శ్రీశుక, వైశంపాయన, యాజ్ఞవల్క్య ప్రభృతులు తత్వజ్ఞానమును, పరీక్షీత్, జనమేజయ, జనకాదులకు నిర్వేదముగ నుపదేశించినందున, వీరికి పరహితాచరణమే యవశ్యమని యభిప్రాయముకల్గియున్నట్లు కనుపడుచున్నది. కావుననే గీ. 12-అ. 3, 4, “యే త్వక్షరమనిర్వేద్య, మనుశ్లోకములందు అక్షరబ్రహ్మోపాసకులకు ‘సర్వభూతహితైరతాః’ అనివిశేషణమియ్యఁబడియున్నది. హితమనఁగాఁ దత్కాలమందుఁ గలుపుగానుండి యుత్తరకాలమందు నుఖకరమైనది. నిర్గుణనిష్ఠులు సర్వభూతహితపరులై యుండుట స్వభావము. ‘అమానిత్యా’ది గుణములు, ఆరురుక్షువుకుఁ బ్రయత్నసంపాద్యములైనందున సాధనములనియు, ఆరూఢులకు సప్రయత్నసిద్ధములైనందున స్వభావములనియు, మధుసూధనస్వామివారు గీతోపొద్ధాతములోఁ జెప్పియున్నారు. కావున సాధనమైన సగుణవిద్య ననుష్ఠించువారును సాధ్యమయిన నిర్గుణవిద్య ననుష్ఠించువారును బరహితాచరణముగలవారై యుండుట యావశ్యకము. గీ. 18.

అ 68-69. శ్లో “య ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేష్వ
భిధాన్యతి, భక్తిమయిపరాం కృత్వా మామేవైష్యత్య
సంశయః. నచతస్మాన్మనుష్యేషుకశ్చిన్నేప్రియకృత్తమః, భవి
తానచమేతస్మాదన్యః ప్రియతరోభువి”, -నుపచనములయం
దుభగవత్తత్త్వజ్ఞానమునుపదేశించుటయే భగవదనుగ్ర
హసంపాదక కృత్యములలో నుత్తమోత్తమమనియు, నట్లు
పదేశించువారలే యత్యంతభగవదనుగ్రహపాత్రులగుదు
రనియు, నతివిశేషముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావున సజ్జను
లైనవారలు యథాశక్తిపరహితాచరణపరులై యుందురు
గాక (ఇది బల్లారిలో 1915సం॥ ఆగస్టు నెలలో జరిగిన
దివ్యజ్ఞానసభ యందు నేనిచ్చిన యుపన్యాససంగ్రహము).

సగుణ బ్రహ్మోపాసనమందు బ్రహ్మమేనేను, నేనే
బ్రహ్మము, అని రెండువిధములుగ (అనులోమవిలోమ
ముగ) బ్రహ్మమునుపాసింపవలయు-
91. బ్రహ్మోపాసన నిర్గుణ బ్రహ్మజ్ఞానులుగూడ నిట్లుచేయ
నావిధానము. వలయు ననుట సహజమే. సగుణో

పాసనా కర్మాంగోపాసనావిధానవిశేషములు గూడఁ
జెప్పఁబడినవి. కర్మాంగోపాసనములలోఁ గొన్ని యాగ
మగు కర్తమునకుఁ, గొన్ని యాగకర్తకు, సంగములు.

యాగకర్తయగు పురుషుడు చైతన్యముతోఁగూడిన దేహమా? లేక దేహముకంటె నత్యంత భిన్నుడగు చేతనుడా? అను సంశయము కలుగఁగ న్వర్గాదిలోకాంతరమును గోరువాడు యాగమును జేయవలయునని శాస్త్రములోఁ జెప్పియున్నందునను నీ శరీర మిచ్చటనే నశించును గనుకను, శరీరముకంటె నత్యంతము వేఱగువాడు పురుషుడని నిశ్చయింపఁ నగియున్నది. శరీరముండఁగనే చైతన్యము దానిని వదిలిపోవుచున్నది. శరీరధర్మములని నిశ్చయింపఁబడిన తెలుపు, నలుపు, మొదలగు రంగులు శరీర ముండువఱకు నుండునుగాన, చైతన్యము దేహముకంటె వేఱు - ఈ లోనుగాఁగల యనేక యుక్తులతోఁ జార్యాకమగు నాస్తికమతము ఖండింపఁబడినది. ఆచైతన్యము గలనాఁడె పురుషుడు. ఈనిర్ణయము పూర్వోత్తరమీమాంసలమొదటఁ జేయఁదగినది. అయినను సూత్రకారులు ప్రసంగవశమున నిచటఁ జేసిరి.

ఉపకోసల, దహర, శాండిల్యాది సగుణవిద్యల యందు నుపాస్యమగు బ్రహ్మమొకటియైనను గుణములు భిన్నములుగ నున్నందున నావిద్యలొకదానికంటె

నొకటి భిన్నములుగాని యేకముగావు. ఈవిద్యలన్ని

టికి మోక్షమే ఫలముగాన ముముక్షు

92. విద్యానుష్ఠాన
విభాగములు.

వులు వీనిలో నొకవిద్యనేయుపాసిం

పవలయునుగాని, రెండుమూడుజేర్చి

యుపాసింపనగత్యములేదు. ఇళు వుత్ర స్వర్గాదులను

గోరువారు కోరికపూర్తిచేయు కామ్యవిద్యలలో నొకటి

కాని యెక్కువగాని యిష్టానుసార మనుష్ఠింపవచ్చును.

ఈపాదములో నిర్గుణమోక్షమునకు నిర్గుణ బ్రహ్మో

పాసనము సాధనమనియు, నీవిద్యయొక్కటియే యనియు,

సగుణమోక్షమునకు సగుణ బ్రహ్మోపాసనములు సాధ

నములనియు, నవిపెక్కులనియు, వానిలో నేదియైన నొ

కటియే యాచరింపఁదగుననియు, నిశ్చయింపఁబడినవి.

శ్రౌతవిద్యావిధానములు వాసిష్ఠ బ్రహ్మకల్పములలో

సప్రకారముగ నిరూపింపఁబడినట్లు విద్యారణ్యులు, అప్ప

యదీక్షితులు, వ్రాసినను, నావిద్యల కంతవ్యాప్తిలేదు.

ఒకటిరెండు విద్యలప్రచారముమాత్ర మగపడును. “నిత్యం

స్మరన్ జలదనీలతనుం హరింవా శార్దూలచర్మశశిఖండధ

రంహరంవా, గ్రీష్మే సుశీతలమివహృదమస్తకోకం బ్రహ్మ

ప్రవిశ్యథజనిర్వృతి మాత్మనీనాం” అని కృష్ణమిత్రులు

చెప్పినట్లు హరిహరాదులను సగుణనిర్గుణరూపములతో

ధ్యానించి శాంతిని బొందుమహాత్ము లిప్పటికి విరళముగ నున్నారు.

మూడవ అధ్యాయము - నాల్గవపాదము.

నాల్గవపాదములో నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞాన సగుణబ్రహ్మోపాసనములే మోక్షసాధనములనియు, వానికి యజ్ఞదానాదులగు వర్ణాశ్రమ ధర్మములు, శమద
93. అనుక్రమణిక. మాదులగు సాధనసంపత్తియు, శ్రవణత్రయము, అంగము లనియు, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములందుండువారును, విధురన్నాతకులగు నిరాశ్రమములును, నీరెండువిద్యలయం దధికారులనియు, గాని సన్యాసులు ముఖ్యాధికారులు గాన వారి కణిశీఘ్రముగ ఫలించు ననియు, మోక్షమేక స్వరూప మనియు నిరూపింపఁబడినవి.

ఆత్మజ్ఞాన మొక్కటియే మోక్షమునకు ముఖ్యసాధన మని బాదరాయణమతము. ఆత్మజ్ఞానముగలజనకాదులు వైదికకర్మముల నాచరిండుట వలన, జ్ఞానము

94. అత్మజ్ఞానము
మోక్షసాధనము.

తోఁగూడి చేయఁబడుచున్న కర్మమే
ఫలవంత మని శ్రుతులు చెప్పుచు
న్నందునను, వేదవేదార్థములను దె

లిసికొని కుటుంబము లందుండి యావజ్జీవము కర్మముఁ
జేయవలయునని శ్రుతులు చెప్పుట వలనను, అత్మజ్ఞాన
ము కర్మాంగముగాని స్వతంత్రసాధనముకాదని జైమిని
తలంపు. దేహాతిరిక్తము, కర్తృత్వభోక్తృత్వాది సహి
తము, నగునాత్మజ్ఞానము, కర్మాంగమయినను, గర్తృ
త్వభోక్తృత్వరహితము, అసంగము, అగునాత్మజ్ఞానము
ముక్తికి స్వతంత్రసాధన మని కావషేయాది ఋషులు
మోక్షార్థమై కర్మత్యాగముఁ జేసినట్లుగూడ శ్రుతిలోనుం
డుటచే నట్టియాత్మజ్ఞానము కర్మాంగముగాదు? అట్లయినచో
నాత్మజ్ఞానముగల వారందఱుఁ గర్మముఁజేయవలసినదే.
అట్లుచేయుటలేదు. జీవితకాలమంతయుఁ, గర్మముఁజేయ
వలయుననుశ్రుతి యజ్ఞుల విషయము, లేదాజ్ఞానస్తుతికొఱ
కైన నుండనోవు. మఱియుఁ, గర్మమం దధికారము, భేద
జ్ఞానముఁగలవారికిఁ గలదు. భేదజ్ఞానమునభేదాత్మజ్ఞాన
ముచే నశించుచున్నది. కాన నాత్మతత్వజ్ఞానము గలవా
రు వేదోక్తకర్మములఁ జేయ నక్కఱలేదు, అసంగ నా
శ్రమధర్మములతో వారికిఁ బనిలేదు. మఱియు సర్వకర్మ

త్యాగముఁజేసిన సన్యాసులకు నాత్మజ్ఞానము గలదు గావున నాత్మజ్ఞానము మోక్షమునకు స్వతంత్రసాధనమని బాదరాయణులు తీర్మానించిరి.

సన్యాసాశ్రమము శ్రుతిస్మృతులలో సుప్రసిద్ధము. సన్యాసులకు నితరాశ్రములకునలె కర్మబాహుళ్యము లేదు గావునను, నితర ప్రతిబంధములు 95. సన్యాసము. లేవు గావునను, నాత్మవిచారము, నాత్మజ్ఞానముఁ దృఢముగఁ గలుగ నవకాశము హెచ్చుగానున్నది, కాన సన్యాసులు బ్రహ్మవిద్యయందు ముఖ్యాధికారులు. కాని సన్యాసాశ్రమముఁ బొందినవారు తిరిగి పూర్వాశ్రమమునకు రాఁగూడదు. వచ్చినచో వేదాంతోపదేశముఁ బొందుటకుఁగాని, చేయుటకుఁగాని, వారికి యోగ్యతలేదు. వారు ప్రాయశ్చిత్తులయినను, బరలోకపాపము పోవును గాని, వారితో నీలోకమున సవ్యవహారము చేయఁగూడదు.

శ్రౌతస్మార్తలౌకికకర్మములు స్వప్రయోజనము కొఱకుఁ జేసినచో బంధకరములని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. దానికియు క్త్యనుభవములుసహకారులు. ఆకర్మ

ములే (మానసిక, వాచిక, కాయకములు) యభిమా-

96. కర్మము జ్ఞానో
త్పత్తికి బహిరంగ
సాధనము.

నములేకయు, ఫలాపేక్షలేకయు, భగ-

వదర్పణ పురస్కరముగను, జేయఁబడి

నచో, రజస్తమోగుణముల వలనఁగలి

గిన చిత్తమలమును బోఁగొట్టి, సత్వ

రూపముగు చిత్తమును శుద్ధిచేసి, యాత్మజ్ఞాన మాచిత్త

మునందంకురించుటకు మాత్రము దానికి యోగ్యతను

గలుగఁజేయునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. కర్మము

ఫలదాయకముగాన, నిరిభిమానముతో ఫలము కోరక

చేయఁబడు కర్మములును బరుల కుపచరింపక మానవు.

ఆత్మజ్ఞానమవిద్యను నాశనముఁజేయుటలోఁ గర్మసహ

యము నపేక్షింపదు. దీపము వెలిగించుటకు (పుట్టు

టకు), వత్తి చమురు లగత్యమయినను, జీఁకటిని బోఁగొ

ట్టుటలో వత్తి చమురులసాయము దీపమున కవశ్యకము

లేనట్లు, ఆత్మజ్ఞానము కర్మసహాయములేకయే యవిద్యను

నశింపఁజేయును. కాని భగవంతులు కుచేలున కిట్లుసెల

విచ్చిరి:—“కేచిత్కుర్వంతి కర్మాణి కామైరహతచేతనః।

త్యజంతః ప్రకృతీరైవీ ర్యథాహం లోక సంగ్రహం”.

గీతల

లో “నామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాంతరం

తీతే, జ్ఞానేనతుతదజ్ఞానమేషాం నాశితమాత్మనః”, అని

యర్జునునకు సెలవిచ్చిరి. వీని వలనను, భగవద్గీతా తృతీయాధ్యాయాద్యుపదేశము వలనను, మన మరయవలసిన విషయమేమన:- భగవద్రూపమగు జగత్తునకు పచరించు కర్మములఁ జేయుటయు, భగవచ్ఛరణాగతియు, బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము, మాయాతత్కార్యనాశమును జేయును. కనుకనే కర్మభక్తి జ్ఞానములు మూఁడు నొండొరులకు సహకారులు - కర్మభక్తులవలన నవిద్యాకార్యనాశమనియు, జ్ఞానమువలన నవిద్యానాశమనియు, నద్వైతాచార్యులగూఢాశయము. పరోపకారము కొఱకు, భగవదవతారములు, ఆధికారికులు, జీవన్ముక్తులు, నగు జనకాదులు చేయుకర్మము పరమార్థయోగముగాని, యజ్ఞులుచేయు కర్మము వంటిదిగాదని శంకరులు గీతాభాష్యములో వ్రాసిరి. కర్మాచరణప్రకారములు, వాని ఫలములు, 109, 110-పేరాలలోఁ జూడనగు.

బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానముపుట్టుటకు, శమ, దమ, ఉపరతి, తితియో, శ్రద్ధా, సమాధానాదులు, ముఖ్యాపేక్షితములు. శమాదిషట్కమునకు షట్సంపత్తియనిపేరు. ఈసాధనము బ్రహ్మవిచారము(శ్రవణమననములు)చేయు కాలమందు గురువుచే నుపదేశింపఁబడు విషయములకు

శిష్యుండు పరాకులేక గ్రహించుటకుపయుక్తములేకాక,

97. శమదమాదులు

జ్ఞానోత్పత్తికిని,

జ్ఞానపరిపాకము

నకును, నావశ్యక

ములు, అంతరంగ

సాధనములు.

నిదిధ్యాననమునకుఁ గూడ నివి ముఖ్య

సాధనములు. ఆదిపదముచేఁ బూ

ర్వోక్త నిత్యానిత్యవివేకము, వైరా

గ్యము, ముముక్షుయు, గ్రహింపనగు.

శమమన లౌకిక వ్యాపారములనుండి

మనస్సు నుపరమింపఁజేయుట. ఇది

వైరాగ్యమువలనఁ గలుగుననియు, దీనిపేళ్లు వశీకార

సంజ్ఞ, మనోజయము, లనియు, వైరాగ్యము నిత్యా

నిత్యవివేకజ్ఞానమువలనఁ గలుగుననియు, వాచస్పతియభి

ప్రాయము. దమమనఁ దనజీవనమున కనవసరమగు శా

హేంద్రియవ్యాపారోపరమణము. ఉపరతియన, సత్వ

శుద్ధికొఱకు విధిసనుసరించి నిత్యాదికర్మపరిత్యాగము,

లేక సర్వైషణా త్యాగరూపమగు సన్యాసము, అనిశంక

ర నురేశ్వరానందగిరి రామానందాదుల తలంపు. దాని

హేతువులు వార్తికములోఁ జూడనగు. ఉపరతియనవిష

యోపరమణమని వాచస్పతియాశయము. తితిక్షయనఁ

దనజీవనమునకు భంగములేని శీతోష్ణాది ద్వంద్వసహ

నము. గురుశాస్త్రపరలోకములందు విశ్వాసము శ్రద్ధ.

నిద్రాలస్యాదులులేని చిత్తైకాగ్రత సమాధానము. ఏని

లో శ్రద్ధాసమాధానములు వికల్పములుగఁ గూడ శ్రుతి
లోఁ జెప్పఁబడినవి. సమాధానమిశ్వరభక్తి. అదియిశ్వ
రానుగ్రహము వలనఁ గలుగు నని వృద్ధాభిప్రాయము. పర
మానందస్వరూప మగు మోక్షలక్ష్మీదర్శనత్వమే,
ముముక్షు. ఈనాలుగుసాధనములు బ్రహ్మజ్ఞానకే కాక
బ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ గూడ సాధనములగుటంచేసి, జ్ఞాన
పరిసమాప్తివఱకును ననుష్ఠింపఁదగినవి. జీవన్ముక్తిపర్యం
తము నీసాధనసంపత్తి నావృత్తిచేయనగునని విద్యా
రణ్యాదుల యభిప్రాయము. వీనిని యోగశాస్త్రీకారులు
యనూదిపంచకముగ వివరించిరి. వానిస్వరూపములు,
ఫలములు, వతంజలియోగశాస్త్రమున నరయనగు. సన్యా
సము బ్రహ్మవిచారమునకు నంగమయినచో నది వివిది
పాసన్యాసమనఁబడును. మొదటిసన్యాసి యగు కుటీచ
కుఁడు తనధర్మాచరణములచే జిజ్ఞాసాప్రతిబంధకపాప
ములను బోఁగొట్టుకొనును. రెండవసన్యాసియగు బహూ
దకుఁడు, జ్ఞానాంగములగుశాంతి దాంత్యాదులను దన
యాశ్రమధర్మానుష్ఠానముచే సంపాదించును. హంస
యగు మూడవసన్యాసి తన ధర్మాచరణముచే వేదాంత
శ్రవణేచ్ఛను గలిగించుకొనును. నాల్గవసన్యాసియగు పర
మహంస వేదాంతశ్రవణముచే బ్రహ్మజ్ఞానమును బొందు

ను. ఈవిషయము సూత్రసంహితలోనున్నది. నిత్యానిత్య వివేకములోనగు సాధన చతుష్టయము శుభేచ్ఛయను ప్రథమజ్ఞానభూమిక. గురువునొద్దఁ జేయు శ్రవణమననములు విచారమను రెండవభూమిక. ఆరెంటివలనఁగలుగు నిశ్చయజ్ఞానము నిదిధ్యానసము. అదియే తనుమానసియను మూడవభూమిక. నాల్గవభూమిక తత్త్వసాక్షాత్కారమను సత్వాపత్తి. అయిదాతేడు భూమికలు జీవన్ముక్తియవాంతరభేదములు. అయిదవభూమిక నెక్కువఁకకు యమాదులు, నిత్యానిత్యవివేకాది సాధనచతుష్టయము, వాసనాక్షయమనోనాశనములు, శ్రవణాదులు, యత్నసాధ్యములు; తర్వాత నవి జీవన్ముక్తునిలక్షణములు. మహోపనిషద్వ్యోగవాసిషాదులలోను వీనివిశేషము లరయనగు. బ్రహ్మజ్ఞానాంతరంగసాధనసంగ్రహశ్లోకము:— “నిత్యానిత్య విచారణాప్రణయినీ, వైరాగ్యమేకంసుహృత్, సన్నిత్రాణి యమాదయః, శమదమప్రాయాః సహాయామతాః, మైత్ర్యాద్యాః పరిచారికాః, సహచరీనిత్యంముముతౌ, బలాదుచ్ఛేద్యారిపవశ్చమోహమమతా సంకల్పసంగాదయః”-ఈయంగములతోఁగూడిన సద్గురుశాస్త్రోపదేశ పూర్వకమగు శ్రవణత్రయముచే బ్రహ్మతైత్తిక్యజ్ఞానమలనడును.

ప్రసంగసంగతి నావత్కాలములో, భక్త్యాభక్త్య
విచారము చేయఁబడినది. ప్రాణముపోవు నావదవచ్చిన

98. ఆపధర్మము. యెడల సభక్త్యపదార్థములఁ బుచ్చు

కొనిప్రాణరక్షణముఁ జేసికొనవచ్చును
గాని, మద్యమునెప్పుడుగ్రహింపఁగూడదు. బ్రహ్మజ్ఞానియు
సీనియుమమునకుఁ గూడలోఁబడియే నడువవలయు. ఇప్పు
టికాలపు నవనాగరికులలోఁ గొందఱు దేశకాల జా
త్యాదివ్యవస్థల సతిక్రమించి, భక్త్యములను దినుటయు,
స్వదేశీయ విదేశీయ సురాపానముఁ జేయుటయుఁ గడు
శోచనీయము.

పర్ణాశ్రమ ధర్మము లాయావర్ణాశ్రమములందుండు
వారాచరింపవలయు. వారిలోఁ గొందఱకు మోక్షేచ్ఛ

99. సర్వాశ్రమ ధర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమున
కంగిములు. కలిగినచో మోక్షసాధనమగు చిత్త
శుద్ధి నుద్దేశించి యాకర్షము లాచ
రింపనగు. ఈ యాచరణ మొకటే

కాని రెండుపర్యాయము లావశ్య
కములేదు. అగ్నిహోత్రాదికములు లేని స్నాతకులు,
(బ్రహ్మచర్యసమాప్తినిబొంది వివాహము చేసికొనని
వారు), విధురులు (భార్యలు పోయినవారు), స్త్రీలు, కూడ

బ్రహ్మవిద్యయందు యత్నముఁ జేయ నగు. ఔర్వేకగార్థి సంవర్తాదుల చర్యలు నిదర్శనము లని శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. మానవసాధారణధర్మములగు జపోపవాస దేవతాపూజ లోనగు వర్ణధర్మముల నాచరించుటచే బ్రహ్మవిద్యకలుగును. మనువుకూడ (2 అ. 87 శ్లో.) బ్రాహ్మణునకు సర్వభూతములందు మైత్రిఁగలిగియుండుట సహజముగాన, నితరకర్మములు చేసినను, జేయకున్నను, జపయజ్ఞముచేతనే యాత్మజ్ఞానము గలవాఁడగునని సెలవిచ్చెను. కావున జపమత్యావశ్యక మనియు, నితర హింసాప్రయుక్త కర్మము లనావశ్యకము లనియు, దీని తాత్పర్యము. భగవంతులుగూడ గీతలలో 5,6,12 అధ్యాయములలో సర్వభూత హితమం దానక్తిఁగలవాఁడు కర్మయోగులలో నుత్తముఁడనియు, నిర్గుణబ్రహ్మోపాసకుఁడనియు, మోక్షము నొందుననియు, సెలవిచ్చిరి. కానఁ బరోపకారబుద్ధి శ్రేయోదాయకము. ఆశ్రమ ధర్మము లీజన్మమందు విధురాదులు చేయలేకున్నను, బూర్వజన్మములలోఁ జేసియుండురుగాన, నవి యీజన్మమందు వారి బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సహకారు లగును. జన్మాంతరమందుఁ జేయఁబడిన సన్యాసాదులగు సాధనసంపత్తి, శ్రవణాది త్రయము, నిట్టిసాయముచేయునని సర్వజ్ఞముని విద్యా

రణ్యాదుల యాశయము. సాధన చతుష్టయము, మైత్ర్యాదులు, యోగాంగములు, శ్రవణాత్రయము, దృష్టాదృష్ట ప్రయోజనములు గలవని యద్వైతాచార్యుల గూఢాశయము. బ్రహ్మవిద్య యనుభవాదూర్థమగు ఫలము నిచ్చునుగాన, నిషేధింపఁబడని వారికెల్లరకు బ్రహ్మవిద్యా సాధనములగు వేదాంతముల శ్రవణాదులయందు సధికారము గలదు. పురాణాది శ్రవణాదులందన్యులకుఁ గూడ సధికారముగలదు. అనాశ్రములకంటె నాశ్రములు తుత్తములు. గృహస్థాశ్రములు, యజ్ఞాదులు, శిమాదులు, శ్రవణాదులు చేయుటకు యోగ్యతగలవారని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఛాందోగ్య బ్రహ్మదారణ్యాదులలో విద్యలు ప్రాయశముగా గృహస్థులు గఱచినట్లున్నది. నాలుగాశ్రమములు బ్రహ్మవిద్యాధికారులని శంకరులు ప్రస్థానత్రయభాష్యములో సెలవిచ్చిరి. దాని నాచారమనుసరించుచున్నది. సన్యాసులు ముఖ్యాధికారులీతరుల ముఖ్యాధికారులని వారియభిప్రాయము. యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి ప్రాయశ్చిత్తకాండలోని 192-194 శ్లోకములు ద్విజాతులలోని సర్వాశ్రమములలో శ్రవణాదులచే నాత్మజ్ఞానము సంపాదించినవారును, శ్రద్ధతో సత్యబ్రహ్మము నుపాసించు వానప్రస్థయతులును, అర్చిరాదిమార్గ

మునఁబోయి క్రమము క్తిని బొందుదురని యున్నది:—
 “సహ్యశ్ర మై ర్విజ్ఞానః సమస్తైరేవ మేవతు, ద్రష్ట
 వ్యస్త్యధమంతవ్యః శ్రోతవ్యశ్చ ద్విజాతిభిః । యఏన మే
 వం విందంతి యేచారణ్యకమాశ్రితాః, ఉపాసతే ద్విజా
 స్సత్యం శ్రద్ధయా పరయాయుతాః । క్రమాత్తే సంభవం
 త్యర్చిరహశ్శుక్లం తథోత్తరం, అయనందేవలోకంచ
 సవితారం స వైద్యుతం । తతస్తాః పురుషోభ్యేత్య మా
 నసో బ్రహ్మలాకికాః కరోతి పునరావృత్తి స్తేషా
 మిహ న విద్యతే ॥” మఱియు నీ విషయమై యిట్లు
 శ్రీ విద్యారణ్యచరిత్రలో వ్రాసితిని:— సన్యాసులు
 వేదాంతశ్రవణము చేయుటకు నుత్తమాధికారు లయి
 నను నితరాశ్రములుకూడ శ్రవణము చేయనగు. విధు
 రాధికరణములోను [“అంతరాచాపితు తద్దృష్టే;
 అపిచ స్మర్యతే; విశేషానుగ్రహశ్చ” (3 - 4 - 36,
 37, 38, సూ.) సూత్రకారులు స్నాతకవిధురులగు
 సనాశ్రములకుఁగూడ బ్రహ్మవిద్యయందు సధికారము
 కలదని సెలవిచ్చిరి. ప్రథమసూత్ర భాష్యములో
 “విధురాదీనాం ద్రవ్యాది సంపద్రహితానాంచాన్యత
 మాశ్రమ ప్రతిపత్తి హీనానా మంతరాశ వర్తినాం
 కిం విద్యా యామధికారోఽస్తి కిం వా నాస్తీతి సంశయే

నాస్తీతి తావత్ప్రాప్తం” అని పూర్వపక్షముఁ జేసికొని
 “అంతరాచాపిత్వ నాశ్రమిత్వేన వర్తమానోపి విద్యా
 యా మధిక్రియతే | కుతః తద్బ్రహ్మేః | రైక్వవాచక్నవీ
 ప్రభృతీనామేవం భూతానా మపి బ్రహ్మ విత్వశ్చిత్తుప
 లభ్యే” అని సిద్ధాంతముఁ జేసిరి. దీని తాత్పర్య మేమనః- (బ్ర
 హ్మచర్య గార్హస్థ్యాద్యాశ్చ) మకర్మములు బ్రహ్మవిద్యకు
 సహకారులయినను అనాశ్రమములకట్టి యధికారము లేదని
 యాక్షేపణరాఁగా వివాహములేనిరైక్వవాచక్నవి(గార్హి)
 లోనగు సర్వజ్ఞకల్పులు బ్రహ్మవేత్తలని ఛాందోగ్య బృ
 హదారణ్యములలోనున్నది గాన, విధురాదులకు బ్రహ్మ
 విద్యయం దధికారముగలదని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. అట్లే
 మరుత్ సంసర్తోపాఖ్యానమాశ్చ మేధికపర్వమందున్నది.
 ౩౩ వ సూత్రభాష్యములో “దృష్టార్థాచవిద్యా, ప్రతిషేధా
 భావమా త్రేణాప్యర్థినమధికరోతిశ్చ” ఇతి యేష, తస్మాద్వి
 ధురాదీనామప్యధికారోనవిరుధ్యతే.” అనువాక్యములో
 స్పష్టముగ నవశూద్రాధికరణమువలనఁ బ్రతిషేధింపఁబడ
 ని ద్వితీయ లండఱకు బ్రహ్మవిద్యాధికారమున్నట్లు గమ్య
 మగు. ఈవాక్యమునకు రామానందు లిట్లు టీక వ్రాసిరి:-
 షన్వనాశ్చమిణాంకర్మ భవతువిద్యా హేతుః తథాపి తేషాం
 సశ్రవణాదావధికారః సన్యాసాభావాదిత్యతతః, “దృష్టా

ధా”చేతి, బంధకాజ్ఞానధ్వస్తి ఫలకవిద్యాకామస్యశ్రవణో
 ౭ధికారః సన్యాసో౭పి కదాచిత్కృతో జ్ఞానేఉపకరోతి.
 శ్రవణం ప్రత్యసంగత్వాత్.” దీనివలనసన్యాసము స్వీకరిం
 చియే శ్రవణముచేయవలయు నను నియమములేదని వాచి
 తలంపు. వార్తికకారులు త్రైవిణ్యకుల కధికారమున్నదని
 స్పష్టముగ వ్రాసిరి. అప్పయ్యదీక్షితులుగూడ నంగీకరించిరి.
 “అతస్త్వితరాజ్ఞయోలింగాచ్చ” (3-4-39) “కృత్స్న
 భావాత్తుగృహిణోపసంహారః (3-4-47). అనుసూత్రభా
 వ్యములలో గృహస్థాదులగు సర్వాశ్రములకు బ్రహ్మవి
 ద్యాధికారమున్నట్లు స్పష్టపఱుపఁబడినది. మఱియు శిష్యో
 వల్లభాష్యాంతమందు “అతస్సిద్ధా న్యాశ్రమాంతరాణి,
 సర్వేషాంచాధికారోవిద్యాయాం” అని యాయర్థమునే
 భాష్యకారులు నుడివిరి. “జన్తాంతరేషు యదిసాధనజాత
 మాసీత్ సన్యాసపూర్వకమిదం శ్రవణాదికంచ|విద్యామ
 వాప్యజనకస్సకలోపి యత్రకుత్రాశ్రమాదిషువనాననివా
 రయూమః||” అనిస్పష్టముగ సన్యాసము దృష్టప్రయోజన
 ముగలదికాదనియు, నేయాశ్రమములోనున్నను, బ్రహ్మవి
 ద్యాధికారము గలదనియు, సంక్షేపశారీరకకర్తలు, వార్తిక
 కారుల సాక్షాచ్ఛిష్యులు, అగు జ్ఞానోత్తమ మునులు, అప
 శూద్రాధికరణానురోధముగ సెలవిచ్చిరి. విద్యారణ్యులు

స్వప్రముగ జీవన్ముక్తిలో వివిదిపాసన్యాసప్రకరణమందిల్లుచెప్పిరి. “శారీరకభాష్యేవాచక్ష్మీ వీత్యాదిశూయతే.

1. విధురస్యాధికారః తృతీయాధ్యాయే చతుర్థపాదే చింతితః” అతవష మైత్రేయీవాక్యమామూయతే—

“యేనాహంనామృతాస్యాంకిమహంతేనకుర్యాంయదేవభగవన్ వేష్ఠతదేవమే బూహి” ఇతి. బ్రహ్మచారిగృహ

స్థవాసప్రస్థానాం కేనచిన్నిమిత్రేన సన్యాసాశ్రమస్వీకారప్రతిషిధ్యేనతిస్వాశ్రమధర్మైర్వసుష్ఠీయమానేష్వపివేదనా

ర్థోమానసః కర్తాదిత్యాగోనవిగుర్యతే శ్రుతిస్మృతితిహాసపురాణేషు లోకేచతాదృశాంతత్వవిదాం బహూనాము

పలంభాత్.’ దీనికర్థము:—పైనుదహరించిన చొప్పునరైకవ్వాచక్ష్మీవీ ప్రభృతులు బ్రహ్మవేత్తలని బాదరాయ

ణులు స్థాపించిరి:—బృహదారణ్యముమొదలగు వేదాంతములయందును, గార్గిమొదలగు స్త్రీలు సన్యాసినులనియు,

బ్రహ్మనిఘ్నలనియు, జెప్పియున్నది. కనుక నేయాజ్ఞవల్క్యమహాముని తనభార్యయగు మైత్రేయీదేవికి బ్రహ్మవిద్యనుపదేశించిరి.

బ్రహ్మచారి, గృహస్థ, వాసప్రస్థాశ్రమములయందుండు పురుషులకు నాశ్రమరూపసన్యాసమును స్వీకరించుటకుఁ

గొన్ని కారణములవలన సనుకూలము లేనియెడలఁ దమతమయాశ్రమధర్మముల నాచరించుచుఁ గామ్య

కర్తృత్వలపరిత్యాగమనెడి మానససన్యాసమును జేయుట
యందు నేమి విరోధము లేదు. ఇటువంటి మానససన్యా
సముచేతనే వేదాంతశ్రవణమును జేయవచ్చును. శ్రుతి
స్మృతీతిహాసపురాణములయందును, లోకమునందును,
మానససన్యాసపూర్వకముగా వేదాంతశ్రవణమును జేసిన
మహానుభావులనేకులు గనఁబడుచున్నారు. మధుసూదన
సరస్వతులు భగవద్గీతాషష్ఠాధ్యాయములోని 40 వ శ్లోక
వ్యాఖ్యలో సన్యాసేతరులు శ్రవణాదులు చేయనగు
ననియు, వానివలన బ్రహ్మలోక ప్రాప్తిగలదనియు, నాసి
వక్ష్యమాణస్మృతి నుదాహరించిరి. — “స్నాతంతేన
సమస్తతీర్థసలిలే సర్వాపిదత్తావనిః యజ్ఞానాంచకృతం
సహస్రమఖిలాదేవాశ్చ సంపూజితాః, సంసారాచ్చ
సముద్భూతాః స్వపితరస్త్రైలోక్య పూజ్యోవ్యసా యస్య
బ్రహ్మవిచారణేక్షణమపి స్థైర్యం మనఃప్రీపుయాత్.”
రామానందులు రత్నప్రభలో తృతీయాధ్యాయ చతుర్థ
పాదములో “శమదమాద్యుపేతసన్న్యతృధాపితుతద్విధే
స్తదంగతయాతేషా మవశ్యేనుష్ఠేయత్వాత్” - అను
సూత్రీవ్యాఖ్యలో శ్రవణమునకు సన్యాసము, నియతి
పూర్వభావికాదని మీమాంసాన్యాయములతో నిట్లు

పరిష్కరించిరి. “యదితం లోకమిచ్ఛంతః ప్రప్రజంతిజ్ఞానం పురస్కృత్య సన్యసేదిత్యాది శ్రుతి స్మృతిషు ఫల త్వేనోత్పన్న సన్యాసస్యాంగత్వా యోగాత్ శ్రోతవ్య ఇతివిహిత శ్రవణానువాదేన అనేకశమాదివిధానే వాక్య భేదాపాతాత్ పశ్యేదితిపి కృత్యా, శ్రవణలక్షణాదోపాచ్చ, సన్న్యాసోన శ్రవణాంగం, కింతు తతః ప్రాగనుష్ఠేయ త్వేపి శ్రవణవత్ జ్ఞానార్థి ఇతి.” ప్రాయశ్చిత్తస్మృతి గూడ గృహస్థునకు ననుదిన వేదాంతవ్యాసంగము ౪౦ కృచ్ఛములతోఁ దుల్యమని చెప్పుచున్నది. అటులే శిష్టాచారమౌనము శీతాచలమువఱకు నున్నది. వాచ స్పతిమిశ్రులు సూత్రభాష్యమునకు భామతి యనుటిక వ్రాసిరి. దానికి నప్పయ్యదీక్షితులు పరిమళ మనువ్యాఖ్యఁజేసిరి, మఱియు న్యాయరత్నామణి, సిద్ధాంతలేఖనం గ్రహమును, గావించిరి. ఈయుభయ గృహస్థులు భాష్యాధ్యయనానంతర మేగద గ్రంథములను వ్రాసినది. కాశీలో గృహస్థులగు బ్రహ్మకర్ణాటక నుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలవారియొద్ద నొక యతీశ్వరులు వాచస్పత్యాచార్య జదువఁగ నేనుజూచితిని. మఱియు శ్రీజగద్గురువులు, శ్రీపరమహంస పరి వ్రాజకాచార్యవర్యులు, నగుప్రకృత శృంగగిరిస్వాముల వారు (రెండేండ్లకి)ంద సిద్ధిపొందిన మహాసీములు).

బల్లారికి దయచేసినపుడనేకగృహస్థులకు భాష్యశాం
 తిఃజేయించిరని వారిలోఁ గొందఱగు నారాయణచెరువు
 వాస్తవ్యులు నాతోఁ జెప్పినారు. ఇందలిరహస్య మేమన,
 జనకాదులవలె సంసారమునీదుచు బ్రహ్మజ్ఞానమును సాధిం
 చెదమనినచోఁ బ్రతిబంధభావాభ్యముచే నది మనకు
 దుస్సాధ్యముగాన, సన్యాసము స్వీకరించినఁగాని సాధనసం
 పత్తి పుష్కలముగ నలవడదని, 'ఉపరతికి' సన్యాసమని
 శంకరు లర్థమువ్రాసిరి. వివరణాచార్యులు, ఆనందగిరి,
 రామానందులు, సన్యాసస్వీకారములేనిదే కేవలతత్త్వజ్ఞా
 నము ఫలరూపమగు మోక్షమును సుపాదింప నేరదని
 నుడివిరి. భామతీ వేదాంతపరిభాషాకారులు 'ఉపరతి' య
 నిన విషయమై రాగ్య మనివ్రాసిరి. పరిభాషా వ్యాఖ్యాత
 లాగ్రహముతో సన్యాసులను దిట్టిరి. కాని యీగృహ
 స్థులు చేసినయర్థము బృహదారణ్యకశ్రుతిలోని 'శమ,
 దమ, పదములవలననే గతార్థముగానఁ జార్వాకవ్యమా
 లోచించినచో నది మాటియుండును. ఈవిషయములోఁ
 వార్తికముఁ జూడనగు. సూత్రసంహితలో స్పష్టముగఁ
 'ఉపరతి'యనిన కర్మత్యాగమనియున్నది. — 'తస్మాద్బ్రహ్మ
 జ్ఞానలాభాయవిద్యాకాశాంతోదాంతస్సత్యవాదీభవేచ్ఛ,
 కర్మత్యాగీసర్వవేదాంతసిద్ధం విద్యాహేతుం సతతంత్య

భ్యుపేయాత్.” (బ్రహ్మగీతా 10వ అ. 47 శ్లో.) “కర్మత్యా
గీతిశ్రుతి గతోపరతనదన్య వ్యాఖ్యానం” అనిమాధవవ్యా
ఖ్య. విద్యారణ్యులు సన్యాసము, వివిదిషా సన్యాసము, విద్వ
త్సన్యాసము, అని ద్వివిధమనియు, నట్టిసన్యాసము మాన
వుడే జన్మమున స్వీకరించినను దానిఫల మా జన్మమునఁ
గాని, లేకజన్మాంతరమందుఁగాని బొందుననియు, శ్రీలుగూ
డగార్దివలె సన్యసింపనగు ననియు, పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్య
లోను, జీవన్ముక్తివివేకములోను, సప్రమాణముగ నుడివిరి.
శ్రీసన్యాసులు గూడ నీయుగముననుండి రనుటకు మాళ
వికాగ్నిమిత్రమేదృష్టాంతము. అగ్నిమిత్ర నగరులోనుండు
విదుషియును, పరివ్రాజకయును, అగు, కాళికి పాండిత్య
ము నిరయనగు. గృహస్థాదులకువలె ప్రతిబంధములేమిం
జేసి యతులకుఁ దాముతరించి యితరులఁ దరింపఁ జేయు
వీలుహెచ్చుగనున్నది. అందులకు బుద్ధ శంకరాదులేదృ
ష్టాంతము. ‘ప్రతౌశనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శనంవరం’
అడునుఁద్రోక్కనేల కాలుఁగడుగనేల? అనున్యాయము
నూహింపనగు. మఱియు శంకరులుబ్రహ్మజ్ఞానవిచారమందు
శ్రవణివిధికిఁ బ్రాధాన్యముచెప్పి మనన నిదిధ్యాసములు
దాని కంగములని చెప్పటచే యుక్త్యనుభవములు, అ
ష్టాంగయోగములు, బ్రహ్మవిచారమున కావశ్యకములు

కావని మందబుద్ధులనుకొనెదరని తలచి భగవద్గీతా యోగవాసిష్ఠరామాయణ పతంజలియోగశాస్త్రములలోనియోగంగములు మహోపనిషదాది శ్రుతుల కనుగుణ్యముగ వాననాక్షయమనోనాశనతత్వజ్ఞానముల కవి నాభావములని విద్యారణ్యులు నొక్కే నుడివిరి. గీతా భావ్యముగూడ వానిని బలపఱచుచున్నది.

ఆత్మజ్ఞానమునకు శ్రవణమననములవలె నిదిధ్యానముగూడ నంగముగ విధింపఁబడుచున్నది. శ్రవణ

మననములచే నెవరికి నవరోక్షజ్ఞానము గలుగదో వారికిఁ దత్ప్రీతిబంధమగు భేదవాసన నివర్తించుటకు మానమను నిదిధ్యానమువిధింపఁబడుచున్నది. శ్రవణము ప్రధానము, మనననిదిధ్యానములు దానికంగములని సామాన్యవిధి. ఇవి బ్రహ్మజ్ఞానప్రతిబంధ నివృత్త్యర్థ మత్యంతాంతరంగసాధనంబులుగ విధింపఁబడినవి. బ్రహ్మజ్ఞానము వేదాంతవాక్యజన్యము కాదు కావున విధింపఁబడుటకు వీలులేదు. “వేదాంత

వాక్యమిహాకారణమాత్మభోధే । హేత్వంతరాణి పరిపంథినిబర్హణాని । యజ్ఞాదికాని దురితం క్షపయంతిబుద్ధే । స్తత్త్వంపదార్థవిషయంతమ ఉత్తరాణి॥”

బ్రహ్మజ్ఞాని దంభదిర్వాదిరహితుఁ డై యుండవలయు.

101. శ్రవణాదుల
కాలఫలవిచారము. శ్రవణాదుల నాచరించువారికిఁ బ్రతి
బంధము లేనిచో, నీజన్మమందే జ్ఞాన
ముకలుగును. ప్రతిబంధమున్నచో దా

నిని గ్రమముగ నశింపఁ జేసికొని జన్మాంతరమందైనను
శ్రవణాదులచే జ్ఞానము బొందును.

విద్యాఫలమగు ముక్తియందాలస్యనాలస్యభేదము
102. ముక్తిలోఁ గాని, స్వరూపతారతమ్యముఁ గాని,
దారతమ్యము లేదు. బ్రహ్మజ్ఞాన పరిపాకకాలమందే
ముక్తికలుగును. ఆముక్తి బ్రహ్మ
స్వరూపమే కాన దానికి నెచ్చుతగ్గులు లేవు.

తృతీయాధ్యాయము

క. జీవుని గత్యాగతులను

భావిత 'తత్త్వం' పదార్థభావముఁ బిదపఁ

భావుకగుణోపసంహృతి

నావల నిద్యాంగఫణితి వ్యవదేశించెన్.

హరిః ఓం.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

బ్రహ్మ సూత్ర సా ర ము.

యస్మాద్విశ్వము దేతి యత్ర రమతే
యస్మిన్ పునర్నీయతే
భాసా యస్య జగద్విభాతి సహజా
సందోజ్జ్వలం యన్మహాః
శాంతం శాశ్వతమక్రియం యమపున
ర్భావాయ భూతేశ్వరం
ద్వైతధ్వాంత మపాస్య యాంతి కృతినః
ప్రస్తామి తం పూరుషం.

మోహాంధకార మవధూయ వికల్పనిద్రా
మున్మథ్యోప్యజనిబోధతుషారరశ్మిః
శ్రద్ధావివేకమతి శాంతియమాదికేన
విశ్వాత్మకం స్ఫురతి విష్ణురహంసవషః.

నాల్గవ అధ్యాయము (ఫలాధ్యాయము).

మొదటి పాదము.

సోదరులారా,

నాల్గవ అధ్యాయమందు నర్వదుఃఖనివృత్తి పూర్వకమగు పరమానందరూపమయిన మోక్షమును ఫలము ప్రతిపాదింపఁబడినది. మొదటి పాదములో బ్రహ్మజ్ఞానోపాసనములకు ముఖ్యసాధనములు ఫలము పుట్టువఱకు బలుమాటులిరిగి యుపయోగింపనగు ననియు, నవియానందదాయకములు గాన ఫలనదృశ్యము లనియు, వానిఫలములగు జీవన్ముక్తి, విదేహము క్తి, సగుణము క్తియు వర్ణింపఁబడినవి.

నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానసాధనములగు శ్రవణ మనన నిది ధ్యానములు బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును ప్రత్యక్షఫలము కలవిగాన ఫలోత్పత్తిపర్యంతము వానిని బలుమాటాచరింపవలయును. ఒక శ్రవణముచేతనే బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలుగు పుణ్యపురుషుఁడగు

104. శ్రవణాదులు ఫలముగలుగువఱకుఁ బలుమాటాచేయనగు.

ముఖ్యాధికారికిఁ దప్ప నంశయవివరీత సంభావనా దోషములుగల యితరులకు శ్రవణాదులు తిరిగి తిరిగి

యాచరింపఁదగినవి. విషయభోగవాసనలను శ్రవణాదులకు సంగమగు శమాదికము నిఘోరించును. శ్రవణమనఁగ సద్గురువుచే వేదాంతవాక్యములయొక్క తాత్పర్యము నరసి యుపక్రమాదిన్యాయములతో నావిషయమును మనస్సున గ్రహించుట. ఆశ్రవణముచే వేదాంతవాక్యములగు ప్రమాణములు జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించునాయను సంశయాదులు నివారింపఁబడును. భేదాది ప్రపంచము మిథ్యయనియు, తత్త్వోపదముల కైక్యమనియు, దర్శాదియక్తులతో నిర్ణయించి, బ్రహ్మమొక్కటియే పరమార్థమని మనస్సుతో గ్రహించుట మననము. ఇది, జీవబ్రహ్మైక్యము సంభవించునాయను ప్రమేయగత సంశయాదికమును వారింపును. సమస్తజడవిషయాకారమును వదలి చిత్తము చిదాకారముగ నుంచుట యను ధ్యానమే నిదిధ్యాసము. శ్రవణ మననములచే నిరూపింపఁబడినను జీవబ్రహ్మములేకమా? కావా? యనుచిత్త (ప్రమితి) గత సంశయాదికము నిదిధ్యాసముచే నశించును. శ్రవణమననములచే నిరూపితమయిన జ్ఞానము, అనుభవమునకు రానప్పుడు దాని ననుభవమునకు మాఱునిశ్చిత జ్ఞానమే నిదిధ్యాసమని సురేశ్వరాచార్యుల తలంపు. Devotional meditation అని శంకరాచార్యమతము ;

Intellectual meditation అని వారిశిష్యుల యభిప్రాయము. రెంటికీ ఫలిత మొకటియే. వేదనము, ఉపాసనము, ధ్యానము, నిదిధ్యానము, పర్యాయపదములని యరయనగు.

సచ్చిదానందాత్మక మగు బ్రహ్మము నేనేయను నిశ్చయంబుతో మనస్సున భావింపవలయు. మనోమయత్వాది గుణములుగల సగుణబ్రహ్మము నుపాసనము. అహంగ్రహోపాసనము. 105. సింఛనపుడు కూడ నాబ్రహ్మము నేనే యని యుపాసింపవలయు. ఇట్టి యుపాసనమును, అహంగ్రహమనెదరు. ఇట్లు నిర్గుణ సగుణ బ్రహ్మోపాసనావిశేషములను శ్రుతిసూత్రభాష్యాదులు బోధించుచున్నవి. వానిని గురూపదేశముచే నరయనగు.

అహంగ్రహము ప్రతీకోపాసనములందు లేదు. ప్రసిద్ధములగు నన్నాదులను నిర్దేశించి వానియందు బ్రహ్మత్వ మను చింతప్రతీక మనంబడు. తక్కువ వస్తువులగు నన్నాదులయం దెక్కువ పదార్థమగు బ్రహ్మమును జింతింపవలయుఁగాని వ్యతిరేకముగాఁ జింతింపఁగూడదు. 106. ప్రతీకోపాసనము.

ఘటాదిజ్ఞానమువలె నిర్గుణ బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రమా
ణము ననుసరించి కలుగునుగాన. దానికి నాసనాది నియ

మములేదు. ఎట్లుచేసినను, జ్ఞానము
107. ఉపాసనా కలుగవచ్చును. సగుణ బ్రహ్మోపాస
నియమములు, వాని నము, నడచువారికి, నిద్రించువారికి,
కాలపరిమితి. విశేషవిలయ ప్రతిబంధకముచే సంభ

వింపదు గానఁ గూర్చుండియే యాచారింపనగు. కాన నితర
విషయములను దలఁపక నిశ్చలముతో సగుణ బ్రహ్మమును
ధ్యానింపవలయు. ఏకాలమందు నేచోటఁ జిత్తమునకు
నాత్మయందు నిశ్చలత్వము (ఏకాగ్రత)గలుగునో యప్పుడే
యాచోట ధ్యానము చేయనగు. నిర్గుణబ్రహ్మోపాసనము
బ్రహ్మసాక్షాత్కారపర్యంతము మాత్రము చేయనగును,
గాని సాక్షాత్కారమయినఁ బిదపఁ గూడ శరీరము నిలిచి
యున్నను, నుపాసింపవలసిన యవసరములేదు. సగుణో
పాసనము సగుణబ్రహ్మ సాక్షాత్కారమగు వఱకేకాక
యుపాసకుని మరణకాలపర్యంతము నాచరింపవలయు.
ఇట్లు చేసినచోఁ జరమకాలమం దుపాస్యస్వరూప స్మరణ
ముతోఁగూడ బ్రహ్మలోకప్రాప్తి ద్వారా ముక్తి కలుగు
నని శ్రుతిస్మృతులు నుడుపుచున్నవి. ఇంతవఱకు సాధన
ములు వివరింపఁబడినవి.

ఇక నిర్గుణసగుణబ్రహ్మజ్ఞానముల ఫలములు చెప్పఁ
బడును. బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము కలిగినతోడనే యం

108. బ్రహ్మజ్ఞాన
ముచే సంవిత్తాగామి
పుణ్యపాపకర్త
ములునశించును.

త కు ముందు జ్ఞానిచేఁ జేయఁబడిన
పాపము సర్వము నశించును. దాని
తర్వాతఁ బ్రమాదముచేఁ జేయఁబడిన
పాపమంటనే యంటదని శ్రుతి చెప్పు
చున్నది. కర్మము ఫలము నియ్యకయే

నశింప దనుమనూక్తి బ్రహ్మజ్ఞానికంటె నితర విషయము.
ప్రాయశ్చిత్తము వలనఁ బాపకర్మములు ఫలమియ్యకయే
నశించినట్లు సగుణనిర్గుణబ్రహ్మోపాసనముల వలనఁగూడ
నాకర్మములు నశించును. ఈజ్ఞానమూ పాపకర్మములకుఁ
బ్రతిబంధకమయి వానిని నశింపఁజేయును. ఈయుభయ
జ్ఞానములచేఁ బుణ్యముకూడ నశించును. పుణ్యము శా
స్త్రోక్తమయినను, జ్ఞానఫలమునకు విరోధిగనుకను, సంసార
బంధకారి కావునను, జ్ఞానిచే నవశ్యము విడువఁబడఁ దగి
యున్నది. కర్తృత్వభోక్తృత్వాద్వ్యభిమానముచేఁ బుణ్య
ములు పాపములవలెఁ జేయఁబడినవి కానఁ గర్తృత్వాది
రహితమగు నాత్మజ్ఞానము రెంటిని హరించు నను శ్రుతి
సహేతుకముగ నున్నది. ఉపాసనాఫలమునకుఁ గూడఁ
బుణ్యపాపఫలములు విరుద్ధములు గావున, నుపాసనా సా.

మర్థ్యముచే నవియుఁగూడ నశించునని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. అదియుక్తిసహమే. సంచిత పుణ్యపాపకర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానముచే నశించును. ఆగామిపుణ్యపాపకర్మములు జ్ఞానోదయము తర్వాత జ్ఞానినంటవు. ఈయుభయకర్మములు కోరికతోఁ జేయఁబడినవి. విద్యకనుగుణమగు పుణ్యకర్మములుగాక యితర పుణ్యకర్మములు జ్ఞానిదేహము వదలు వఱకు నుండునని రామానుజుల యభిప్రాయము.

ప్రారబ్ధ కర్మముచే నిర్మింపఁబడిన శరీరము నాశ్రయించి బ్రహ్మజ్ఞానము పుట్టినందున నది యాకర్మమును నశింపఁజేయఁజాలదని సూత్రకారుల యభిప్రాయము. జీవన్ముక్తులు సమాధిచేఁ బ్రారబ్ధకర్మమునుగూడ నశింపఁజేయుదురని శంకరాచార్యులు వివేకచూడామణ్యాదులలో వ్రాసిరి. యోగమహిమచే సమాధివలనఁగాని కలలోఁగాని ప్రారబ్ధకర్మమును జీవన్ముక్తులు నశింపఁజేసెదరని మాధవాచార్యులు పరాశరస్మృతివ్యాఖ్యలో వ్రాసిరి.

అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమనిత్యనైమిత్తిక కర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తిసాధనములై నందునను, వానికి ఫలభూ

తమగు జ్ఞానము పుట్టినందునను, వానికి వేఱువిధముగ నాశనములేదు. మఱియు, సగుణోపాసనమునకు నన్ని హోత్రాదులు సహకారులుగాన వానికి ఫలనాశములేదు. అవియుపాసనమును బలపఱచును, బ్రహ్మజ్ఞానికిని, బ్రహ్మోపాసకునకును, జిత్తశుద్ధిని గల్గించును. వార్తికకారులు, విద్యారణ్యులు, కామ్యకర్మములనుగూడ ఫలాభిసంధిలేక చేసినచో నవి చిత్తశుద్ధిని గలిగించుననిరి. తాకితాకి కసర్వకర్మములు ఫలమును గోరక భగవదర్పణపూర్వకముగఁ జేసినచో నవి చిత్తములోని రజస్తమములవలనఁ గలిగిన మలమును బోఁగొట్టి యంతఃకరణము యొక్క స్వభావమగు నత్వమును బ్రకాశింపఁజేయునని భగవంతులు తమగీతలలో సెలవిచ్చిరి. ఇవి క్రియమాణకర్మములు, జ్ఞానమున కిటు లుపచరించుచు నశించును.

శ్రౌతస్మార్తాది నిత్యకర్మములు, అంగోపాసనములతోఁజేయఁబడినచో, శీఘ్రముగఁ జిత్తశుద్ధిని గలుగఁజేయును. అంగోపాసనములేక చేయఁబడినచో నాకర్మములు విశంబముగఁ జిత్తశుద్ధిని గలిగించును. జ్ఞానమునకు

110. శ్రౌతాదినిత్యకర్మముల ఫలము.

ముఖ్యసాధనము శ్రవణత్రయము. దానికంతరంగ సాధన

ములు శమాదులు. వానికి విషయవాసనలను దొలగించుటయే ఫలముగాన బాహ్యకర్మములవలె భగవదర్పణము వానికావశ్యకముగాదు. నిరభినందితోను, ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోను, జేయఁబడిన లౌకికాలౌకిక బాహ్యకర్మములు జ్ఞానమునకు బహిరంగములు. ఈకర్మములను జేయ నుద్యమించునపు డవి భగవద్ధర్మములనియు, భగవత్ప్రీతికొఱకుఁ జేయఁదగినవనియు, భావించి తర్వాతి శ్రద్ధాభక్తులతోఁజేసివానిఫలము భగవదధీనము చేయుట భగవదర్పణ మనఁబడును. ఇట్లు చేసినచో నహంకారము నశించును. భగవదర్పణము ముందుఁజేసి, కర్తాచరణము వెనుకఁజేయనగు. పృథుప్రహ్లాదు లిట్లు నరించినట్లు భాగవతమందున్నది. “నాహంకర్తా, సర్వమేతద్బ్రహ్మైవామకరు తేతథా, ఏతద్బ్రహ్మార్పణంప్రోక్తం ఋషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః” అనుమాత్ర్యపురాణావచసముఁ జూడనగు, మనముచేయు ప్రతికార్యము, లౌకికముగాని యలౌకికముగాని, స్వామిభృత్యన్యాయము ననుసరించి శ్రద్ధాభక్తులతో భగవదర్పణ పురస్కరముగఁజేసినచో భగవదర్పణమగునని భగవద్గీతా భాగతములలోనున్నది.

నగుణముక్తుఁ డీజన్మమందుఁగాని, పూర్వజన్మముల
యందుగాని, చేసినసంచితపుణ్యపాపములను, వానివిద్యా

ప్రభావముచే నశింపఁ జేసికొని బ్రహ్మ
సాక్షాత్కార మయినది మొదలు దేహ
పాతమువఱకు నుండు మధ్యకాలము

111. సగుణముక్తి, జీ
వన్ముక్తి, దేహముక్తి.

నఁబ్రారబ్ధకర్మ శేషముననుభవించి స్థూల దేహమును విడిచి
ముందుపాదములలోఁ జెప్పఁబడుమార్గమున బ్రహ్మలోక
మునుబొందును. ఆబ్రహ్మలోకాధిపతియగు హిరణ్యగ
ర్భునితోఁగూడ నాలోకప్రళయమునందు నిర్గుణముక్తిని
బొందును. నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠుఁడు సంచితపుణ్యపాపము
లను దనజ్ఞానప్రభావముచే దహించి జీవన్ముక్తినిబొంది
ప్రారబ్ధకర్మశేషమనుభవించి శరీరపాతమయిన వెంటనే
బ్రహ్మముతోనైక్యముఁబొందును. ఇదియే విదేహముక్తి
లేక కైవల్యము. ఇది సూత్రకారమతము. నిర్గుణబ్రహ్మ
సాక్షాత్కారమయిన తిర్వాతఁగూడ వాసనాక్షయమనో
నాశములను సంపాదించుకొనిన మీఁదటఁగాని జీవన్ము
క్తుఁడుకానేరఁడు. ఈమధ్యకాలములో ననేకజన్మములుగా
వలయు ననుట భగవద్గీతము. See the 3rd chapter
in "The Path of Discipleship" by Mrs. Annie
Besant. ప్రారబ్ధమునకు రెండు శక్తులు గలవు:—ఒకటి
దేహస్థితికిఁ గారణము. రెండవది సుఖదుఃఖాను భవమూ

నకుఁ గారణము. ఈరెండవదానిని వాసనాక్షయమనో
నాశములుఁ గొట్టును. జీవన్ముక్తుఁడు దృష్టసుఖదుఃఖముల
ననుభవింపఁడు. ఇదియే శంకరవిద్యారణ్యాదులమతము.
జీవన్ముక్తినిబొందిన జీవుఁడు ప్రారబ్ధక్షయానంతరము తన
స్థూలదేహము పోఁగా విదేహకైవల్యము బొందునని
శంకరుల యభిప్రాయము. ప్రారబ్ధకర్మ మొక దేహము
ననే క్షయించునను నియములేదుగాన ననేక దేహముల
యంతమందు కైవల్యము పొందు నని రామానుజుల
తలంపు.

ఈ లోకమునందు మోక్షమొక్కటియే పరమ
పురుషార్థమని మోక్షవాదు లందఱిచే నిర్వివాదముగ
నంగీకరింపఁబడిన సిద్ధాంతమైయున్నది.
112. కర్తృపాపనా ఆ మోక్షమునకు నవ్యవహితముగఁ
జ్ఞానవిశేషములు. గాని, వ్యవహితముగఁగాని, సాధన
ములు మూఁడుగలవు. (1) కర్మము, (2) ఉపాసనము, (భక్తి),
(3) జ్ఞానము. ఈమూఁటిలో జ్ఞానమొక్కటియే యవ్యవ
హితసాధనము, మిగిలిన రెండు వేఱు వేఱుగాఁగాని కలిసి
గాని కావు. 'తమేవ విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి, నాన్యః
పంథా విద్యతే' అను శ్రుతియీయర్థమునుదెలి
యఁజేయుచున్నది=ఆబ్రహ్మమును దెలిసికొనినవాఁడు

సంసారమును దాటును, ఇంకొక మార్గము మోక్షము నకులేదు, అని యర్థము. 'అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేన(బ్ర)=మోక్షమునకు ధనసాధ్యమైన కర్మముచేత నాశ లేదు, కర్మముచేతమోక్షము సిద్ధింపదని భావము. 'ప్లవాప్యేతే అదృఢా యజ్జరూపాః, అష్టాదశోక్తమవరం యేషు కర్మవతచ్ఛ్రేయోయేఽభినందంతిమూఢాః జరామృత్యుతేషునరేవాపియన్తి(ముం)=పదునెనిమిది ఋత్విక్కులచే నిర్వహింపఁ దగినక్రియ దేనియందు గలదో యాయజ్ఞములు, ఓటియోడలు, ఈయజ్ఞములే శ్రేయస్సాధనములని నమ్మియుండువాగు మూర్ఖులు, వారుమాఁటి మాఁటికే జరామృత్యువులను బొందుచుందురు, అను శ్రుతివాక్యములు కర్మములు మోక్షసాధనములు గావని తెలియఁ జేయుచున్నవి. ఇటులే 'యోన్యాందేవతాముపాస్తే, అన్యోసావన్యోహ మస్తీతి న సవేద యథా పశురేవంస దేవానాం' (బ్ర)=ఎవఁడు దేవతవేటు, నేనువేటు, అనుభేదబుద్ధితోనుపాసనముచేయునోవాఁడజ్ఞఁడు, పశువు వంటివాఁడు, దేవతలకుఁ బశువువలెనుపకరించుచుండును; అనుశ్రుతి యుపాసననిష్ఠునకుఁ బశుభావము నివృత్తము కాదని చెప్పుచున్నదై, ఉపాసనము మోక్షసాధనము కాదని తెలియఁజేయు చున్నది. 'దూరేణవ్యావరం

కర్మ బుద్ధియోగా ధ్వంసంజయ, బుద్ధాశరణ మన్వి
 చ్చ కృపణాః ఫలహేతవః, (గీ. 2-49) జ్ఞానయోగము
 కంటె కర్మము చాల నికృష్టమైనది, కావున జ్ఞానమే రక్షక
 మని తెలియుము. అన్యఫలములను గోరువారు దీనులు,
 అను స్మృతియు నుక్తార్థమును నిరూపించుచున్నది. సూత్ర
 కారులుగూడ జ్ఞానము పుగుషార్థసాధనమని ప్రతిపాదించు
 నపుడు 'అతయేవ చాగ్నిం ధనాద్యనపేక్షా' (నిల-4పా-
 24-సూ)=జ్ఞానమునకుఁగాని మోక్షమునకుఁగాని యగ్ని
 సాధ్యమైన కర్మముల యపేక్షలేదని చెప్పుచు, నీయర్థ
 మునే తెలియఁజేసిరి. ఉపాసనముగూడ జ్ఞానముతో
 సమానఫలము నియ్యదని యుత్తరమందు స్పష్టముకా
 గలదు. కర్మోపాసనములు రెండును జ్ఞానమునకు సాధన
 ములు కావచ్చును, ఈయర్థమందు 'తమేతం వేదానువ
 చనేన బ్రాహ్మణావివిదిషంతి; యజ్ఞేనదానేనతపసా అనా
 శకేన'(బృ)=ఈపరమాత్మను బ్రాహ్మణులు (ద్విజాతులంద
 టకు నుపలక్షణము) వేదపారాయణముచేతను, యజ్ఞము
 చేతను, దాసముచేతను, దేహనాశకముకాని తపస్సుచే
 తనుఁ దెలియ నిచ్చయించుచున్నారు. 'యన్యదేవేపరా
 భక్తిః యథాదేవే తథాగురౌ, తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః
 'ప్రకాశ్యంతే మహాత్మనః'=ఎవనికిఁ బరమేశ్వరునియందుఁ

బరమభక్తికలదో, పరమేశ్వరునియందువలె గురువునందుఁగూడఁ బరమభక్తిగలదో, యామహాత్మున కీచెప్పఁబడిన వేదాంతార్థములు ప్రకాశించును, అనుశ్రుతులు ప్రమాణమైయున్నవి. 'ఏషా తేభిహితాసాం ఘోబుద్ధిరోగే త్వమాంశృణు, బుద్ధ్యా యుక్తో యాపార్థ కర్మబంధం ప్రహాస్యసి' (గీ. 2-35) = జ్ఞానయోగమును జెప్పితిని, కర్మయోగమును జెప్పుచున్నాను, కర్మయోగముతోఁ గూడినవాఁడవై కర్మబంధమును విడువగలవు. 'మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ మద్భావా యోపపద్యతే' (గీ. 13-18) = నాయందు భక్తిగలవాఁ డీయర్థమునుఁ దెలిసికొని బ్రహ్మభావమును బొందును. 'చతుర్విధాభజంతే మాం' అను 7 అ. 16 శ్లోకమందలి 'జిజ్ఞాసుః' = జ్ఞానేచ్ఛగలవాఁడు భక్తినిజేయును. 'సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాది శ్రుతేరశ్వవత్' (3-4-26) = బ్రహ్మజ్ఞానము సర్వకర్మముల నపేక్షించి యుండును; యజ్ఞాదికర్మములు జ్ఞానేచ్ఛా సాధనము లని శ్రుతిచెప్పుచున్నది, 'కార్యాత్మయేతదధ్యక్షేణ సహాతః పరమభిధానాత్' (4-3-10) = కార్యబ్రహ్మలోకము (సత్యలోకము) నశించునపు డా కార్యబ్రహ్మలోకాధిపతియగు హిరణ్యగర్భునితోఁగూడఁ గైవల్యమును బొందునని చెప్పుచున్నది, యనుశ్రుతి స్మృతిసూత్రములు కర్తృపాసనములు

రెండును జ్ఞానమును బుట్టించి తద్వారా ముక్తియందు పయోగపడునని నిరూపించుచున్నవి. ఇట్లుండఁగాఁగొన్ని శ్రుతిస్మృతులయందుఁ గర్మోపాసనములు సాక్షాత్తోక్షసాధనములైనట్లు కన్పట్టుచున్నను, జ్ఞానద్వారామోక్షసాధనములని చెప్పినట్లన్వయించుకొనవలెను. ఈకర్మోపాసనములలోఁ గర్మముచిత్తశుద్ధికిమాత్రము సాధనమై జ్ఞానమునకు బహిరంగసాధనమైయుండును. ఉపాసనము బ్రహ్మవిషయ వేదాంతశ్రవణాదికాలములందుఁగూడ ననువర్తించియుండి బ్రహ్మజ్ఞానమున కంతరంగ సాధనమైయున్నది. ఇదియే కర్మోపాసనములకుఁ గలవిశేషము.

ఈప్రకారము కర్మోపాసనములు పరంపరగను, జ్ఞానము సాక్షాత్తుగను, పరమాత్మప్రాప్తి రూపమోక్షమునకు సాధనములని యనాది సిద్ధములైన వేదములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. కావుననే కర్మకాండము, ఉపాసనకాండము, జ్ఞానకాండము, అని మూఁడువిధములుగ సర్వవేదములు ప్రకారభేదముచేఁ బరమాత్మయందుఁబర్యవసానము పొందుచున్నవి. 'సర్వేవేదాయత్వదమామనన్తి'=సకలవేదములే స్వరూపమును బ్రతిపాదించుచున్నవోయను కారకశ్రుతి యాయర్థమునకుఁబ్రమాణము. పరంపరగా మోక్షసాధనమైన కర్మముయొక్క

స్వరూపఫలాదులు జ్ఞేమినిమహర్షిచేఁ జేయఁబడిన పూర్వమీమాంసాశాస్త్రములోఁ జక్కఁగ నిర్ణయింపఁ బడినందున, నాకర్మనిర్ణయమునకై మఱియొకశాస్త్ర మావశ్యకములేదు. శేషించిన యుపాసనజ్ఞానములను నిరూపించుటకై భగవంతులైన బాదరాయణాచార్యులు నాలుగధ్యాయములుగల శారీరకమీమాంసాశాస్త్ర మును రచియించిరి. ఈశాస్త్రమునకుఁ బరమతాత్పర్యము జ్ఞానమైనను, ఉపాసనముగూడ జ్ఞానోపయోగియగుటచే విచారింపఁబడినదికాని స్వతంత్రముగ విచారింపఁబడలేదు. కావుననే యీశాస్త్రమునకు మూలభూతములైన యుప నిష్క్తులకుఁగూడఁ బరమతాత్పర్యము జ్ఞాననిష్ఠయందే యనియు, సవాంతరతాత్పర్యము ఉపాసనమందుఁ గల దనియు, నిశ్చయింపఁదగి యున్నది.

(పూర్వపక్షి) :—ఉపాసనమునకును జ్ఞానమునకు నేమిభేదము? రెండును బ్రహ్మవిషయములేయని శాస్త్రమే ప్రతిపాదించుచున్నది. కొందఱాచార్యవర్యులుగూడ నుపాసనజ్ఞానముల కభేదమునే యంగీకరించుచున్నారు. (సిద్ధాంతి):—నీవు చెప్పినదిసరియేకాని, జ్ఞానోపాసన ములు రెండును, హేతువువలనను, విషయమువలనను,

ఫలమువలనను, స్వరూపమువలనను, సత్యంతభిన్నములై
 యున్నవి. అదియెట్లనః—జ్ఞానము ప్రమాణమాత్రము
 చేతనే పుట్టుచున్నది, పుట్టుచున్నదై పురుషునియొక్క
 ప్రయత్నబలమువలన నివారించుటకుఁగాని మఱియొక
 విధముగాఁ జేయుటకుఁగాని శక్యమైయుండదు. దృష్టాం
 తము:—కంటిచేనొక చెట్టగపడినను, దానిని మాఱు
 టకుఁ గంటికే శక్యమెటులుకాదో, యట్లే జ్ఞానమువలన
 మోక్షస్వరూప మెట్లున్నదో యట్లే తెలియఁబడునుగాని
 మాఱుబడ వీలులేదు. భక్తిధ్యానములని చెప్పఁబడు
 నుపాసన మిందుకు విపరీతమై యుండును. కనుకనే ‘తస్మై
 మృదితకషాయాయ తమసః పారందర్శయతి సనత్కు
 మారః’ (ఛాం-1)=చిత్తదోషము నివర్తించిన యా నార
 దునికొఱకు సనత్కుమారుఁడు, అజ్ఞానాతీతమైన స్వరూప
 మును జూపిరని యుపదేశసమాసకాలమందే జ్ఞానము
 సిద్ధమై యున్నట్లు తెలియఁ జేయుచున్న ఛాన్దోగ్యశ్రుతి
 ప్రమాణమాత్రముచేతనే జ్ఞానము పుట్టినట్లు కనుపఱుచు
 చున్నది. అట్లే ‘త్వం హిసః పితాయోస్మాక మవిద్యా
 యాః పరంపారం తారయసి’ (ఛాం-6)=మమ్మునజ్ఞాన
 ముయొక్క యవతలియొడ్డును బొందింపుచున్నందున
 ‘నీవు మాకుఁ దండ్రివి, యనుశ్రుతి, యజ్ఞసతరణమున

కుపాయభూతమైన జ్ఞానము, దాని యుపదేశకాలమందే కలదనియు, జ్ఞానము ప్రమాణమాత్రజన్యమనియు, స్పష్టముగాఁ దెలియజేయుచున్నది. అట్లే 'తద్ధాన్య విజిజ్ఞా వితి, విజిజ్ఞావితి' (ఛాం-౪)=ఆబ్రహ్మమును తెలిసికొనెను, అను మొదలగు శ్రుతులనుగూడ నిచట నుదహరింపవలయును. ఉపాసన శాస్త్రముపాసనము కర్మమువలెఁ బురుష ప్రయత్నసాధ్యమనియే యుపదేశించుచున్నది. 'ఉపాసీత' 'సక్రతుం కుర్వీత' 'అన్వేష్టవ్యం' 'విజిజ్ఞాసి తవ్యం' = ఉపాసింపవలయును, సంకల్పింపవలయును, వెదకవలయును, తెలిసికొనవలయును, అని విధి ప్రత్యయముతోఁ గలసి యుపాసనమును బోధించుచున్నవి. ఇదియుఁ గాక యుపాసనను బోధించునట్టి వాక్యములచే జన్మించిన జ్ఞానము, ఉపాసనము చేయవలసినదని ప్రవర్తింపఁ జేయుచుదేగాని, ఉపాసనానూపమే కాదు. ఉపాసనము చేయవలయుననే జ్ఞానము, ఉపాసనముకాదు గదా! ఆయుపాసనము జ్ఞానోత్తరకాలమందుఁ బురుషుని యొక్క ప్రవృత్తిచేత సాధింపఁ దగినదై యుండును. ఉపాసనాది శబ్దములుగూడ నేకార్థవిషయమై యవిద్భిన్నమైన యంతఃకరణ వృత్తి ప్రవాహముచు జెప్పుచున్న

వై తమయొక్క స్వరూపము పురుషప్రయత్న సాధ్యమని స్థిరపఱచుచున్నవి. సూత్రకారులు గూడ 'శాస్త్రయోనిత్వాత్' 'తత్తునమన్వయాత్' (1-1-3-4) అను సూత్రములచేఁ బ్రథమసూత్రమందుఁ బ్రతిజ్ఞ చేయఁ బడిన బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రమాణమాత్ర జన్యమనియు, విధివాక్యజన్యము కాదనియు, స్థిరపఱచి తిరిగి తృప్తి యాధ్యాయమందు 'సర్వవేదాంతప్రత్యయంచోదనాద్య విశేషాత్' (3-3-1) అను సూత్రముచే ముపాసనమని చెప్పఁబడిన జ్ఞానము విధివాక్యజన్యమని నిరూపించుచు, ఉపాసనజ్ఞానముల కింతకుముందుఁ జెప్పినభేదము సంగీకరించిరి. కావున జ్ఞానము ప్రమాణ మాత్రజన్యమనియు, ఉపాసనము పురుషప్రయత్న సాధ్యమనియు, నిట్టి భేద ముపాసనజ్ఞానములకుఁ గారణభేదమునుబట్టి కనుపడుచున్నది. అప్రకారమే జ్ఞానము యథావస్థితమైన వస్తువును వస్తువెట్లున్నదో యట్లుదెలియఁజేయుచున్నది. ఉపాసనమటువంటిది కాదు. అది యెట్లున? 'యదైవతన్నపశ్యతి, పశ్యన్తైవతన్నపశ్యతి' 'సహితద్వితీయమస్తి, తతోఽన్యద్విభక్తం, యత్ పశ్యేత్' (బృ)=ఎప్పుడు దైవతమగుప్రపంచమును జూడఁజో, అప్పుడుచూచుచునే

దానిని జూడఁడు, అపుడాత్మకంటె భిన్నమైన రెండవ వస్తువు లేదు గదా, అను శ్రుతి నుషుప్త్యవస్థయందు విశేషవిజ్ఞానము లేక పోవుట వస్త్యంతరము లేక పోవుటచే సంభవించిన దనినిరూపించుచు, జ్ఞానము యథార్థ వస్తువు నవలంబించి యుండునని దృఢముగా స్థాపించుచున్నది. ఉపాసనమయిననో, 'అథఖిలు క్రతు మయఃపుగుమః, యథాక్రతురస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి, తథేతఃప్రీత్యభవతి' (ఛాం) = పురుషుఁడు సంకల్పప్రధా నుఁడు; ఈలోకమండెలువంటి సంకల్పముగలవాఁడగునో మృతినొందిన తరువాత సంకల్పానుసారమైన రూపము గలవాఁడగును, అనుశ్రుతి తత్క్రతున్యాయము నుద హరించి, యుత్తరకాలఫలము సంకల్పాధీనమని చెప్పచు న్నందున నుపాసనమం దాత్మభిన్నమైన వస్తువునుగలిగి యుండవలె ననునియమము కనఁబడుచున్నది. మరియు 'త దేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదంయదిదముపాసతే' (కేన) = ఉ పాసింపఁబడు వస్తువు బ్రహ్మముకాదనియు, నుపాసింపఁ దగనిదియే బ్రహ్మమనియుఁ దెలియుము, అను శ్రుతి యుపాసనమునకుఁ గోచరమైనది బ్రహ్మము కాదని నిరా కరించుచు, నుపాసనము సిద్ధవస్తువును గోచరింపఁజేయు నదికాదని దృఢపఱచుచున్నది. 'యేయథామాం ప్రవ.

‘ద్యంతే, తాంస్తథేవ భజామ్యహం’ (గీ-4-11)=ఎవడు నన్నునే ప్రకారముగా భావించి నేవించెదరో, వారి నాప్రకారమే నేను నేవించెదను, అను స్మృతి యీశ్వర స్వరూప ముపాసకుని యొక్క భావన ననుసరించియుండు నని చెప్పుచున్నది. ఉపాసనము సిద్ధవస్తువును గోచరింపఁ జేయుచున్నచో సీస్మృతి వచనము యుక్తము కాదు. పురుషులయొక్క బుద్ధులయందుఁ గలిగెడు కల్పనములు నానావిధములుగా నుండునుగాని, యేక విధముగ నుండవుగదా. కానిపరమేశ్వరుని స్వరూపము నిర్వికారమై నందున నేకవిధముగనేయుండును. (ప్రశ్న:— జ్ఞానము సిద్ధ వస్తువునే గోచరింపఁ జేయుచో, స్వప్నజ్ఞానము గూడ జ్ఞానమేయనినందున, నాజ్ఞానమునకు గోచరించు నట్టి విషయములు సత్యములే కావలసి యుండును. ఉత్తరము:— ఇది యొక దోషముకాదు. విషయమున్న మాత్రముచేతనే సత్యము కానేరదు. కాని దేనిచేత సత్యమగుననిన, బాధింపఁబడక పోవుటచే సత్యమగును. స్వప్నమందుఁ గనుపడెడు విషయములు మేలుకొన్న తోడనే బాధింపఁబడి యగపడనందున నవి సత్యములు కానేరవు. కావుననే, స్వప్న కాలమందు భాసించుచున్న

యాత్మ ప్రబోధకాలమందు బాధింపఁబడక పోవుటచే
 వస్మతము కానేరదు. కావున జ్ఞానము సిద్ధవస్తువును గో
 చరింపఁజేయునది యనుటకు విరోధములేదు. 'అర్భకా
 కస్త్యాత్ తద్వ్యపదేశాచ్చనేతిచేన్న, నిచాయత్వాదే
 వం' (1-2-8) అనుసూత్రమందు శాండిల్య విద్యలోను
 పాసింపవలసినట్లు వినఁబడుచున్న యత్యల్పస్థానస్థితి, అల్ప
 రూపత్వము, అనుగుణములు, వ్యాపకమైన పరమాత్మ
 యందు సంభవింపవనియాక్షేపమురాఁగా నుపాసనార్థమై
 జెప్పఁబడినందున నీదోషమురాదని పరిహారమును జెప్ప
 చు, నుపాసనమందు గోచరించునది సిద్ధరూపముగాదని
 సూత్రకారులు నిరూపించిరి. ఆప్రకారమే 'ఈక్షతికర్మ
 వ్యపదేశాత్' (1-3-13) అనునధికరణమునందు ధ్యాన
 విషయముగాఁ జెప్పఁబడినపురుషునకు బ్రహ్మాత్వమును
 సాధించుటకై జ్ఞానగోచరత్వమును హేతువుగాఁ జెప్పుచు
 సూత్రకారులు ధ్యానజ్ఞానములకు విషయమైయున్న భేదము
 కలదని భేదమును స్పష్టపఱచిరి. కావున నుపాసనమందు
 విశేషణముగాఁ జెప్పఁబడినధర్మము విశేష్యమైయున్నది
 తముగా నుండవలె ననియు నియమములేదుగనుక నిదన్యా
 యమేఒకానొక శాస్త్రవిశేషమునవలంబించి సాలగ్రా
 మశిలయం దుపాసకుఁడు విష్ణురూపమును భావించినవ్యా

‘సూత్రమునందు మరణకాలమువఱకు నుపాసన మవిచ్ఛి
 న్నముగాఁ జేయఁదగినదని స్థాపించుచు, మరణానంతర
 కాలమందే యుపాసనఫలము ప్రాప్తించునని యభిప్రాయ
 లయిరి. ‘అథమర్త్యోఽమృతోభవతి అత్రబ్రహ్మసమశ్నుతే’
 =జ్ఞానానంతరమందు మనుష్యుఁడు మృతినొందఁడు; ఇచ్చ
 టనే బ్రహ్మస్వరూపమును బొందును; ‘నతస్య ప్రాణాఙ్గత్తా’
 మంతి, అత్రైవసమవసీయంతే’ బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క ప్రాణ
 ములు త్రాగితిని బొందవు; ఈశరీరమందవీలినము
 లగును, అనుశ్రుతు లీలోకమందే బ్రహ్మభావమును బొం
 దుట జ్ఞానమునకు ఫలమనియు, అదిలోకాంతరగమనము
 నపేక్షింపదనియు, దెలియఁజేయుచున్నవి. ఆ ప్రకారమే
 ‘అథయంవైజనకప్రాప్తోసి’ =ఓజనకుఁడా ముక్తిని బొంది
 తివి. యనుశ్రుతియందు జ్ఞానఫలమైన బ్రహ్మభావమీ
 లోకమందే సిద్ధమై యున్నదని చెప్పుచున్నందున, నది
 దేశాంతర సంబంధముకలదని కల్పింపఁదగదని చెప్పు
 చున్నది. ఈశ్రుతులు బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఫల మవశ్యము
 కలుగుననునభిప్రాయముతోఁ బ్రవర్తించినవిగాని దేశాం
 తరగమనమును నివారించునవి కావనిచెప్పఁదగదు; నివా
 రించుననిచెప్పినచో ‘అత్రబ్రహ్మసమశ్నుతే’=ఇచ్చటనే

బ్రహ్మమును బొందును, అనునింకొకశుక్రికి విరోధము కలుగును. బాధకవచనము లేనప్పుడు ప్రమాణవచనమున కముఖ్యార్థమును గల్పించుట యుక్తముగాదు. 'ఇహైవ తైరిజ్జతస్సర్గోయేషాంసామ్యేస్థితంమనః, నిర్దోషంహిసమం బ్రహ్మతస్మాత్ బ్రహ్మణి తేస్థితాః' (గీ-5-19) = ఎవరియొక్కమనస్సు బ్రహ్మనిష్ఠమైయున్నదో వారివిద్యాతత్కార్య ప్రపంచము నీలోకమందే నివర్తింపఁ జేసికొనినవారు, అను స్మృతియు నీయర్థమునే స్థాపించుచున్నది. సూత్రకారులు గూడ 'స్వప్తౌ హ్యేకేషాం' (4-2-13) అనుసూత్రముచే బ్రహ్మజ్ఞానికి నుత్కృంతితేదని సిద్ధాంతీకరించి, జ్ఞానఫలము దేశాంతర సంబంధము కలదికాదని నివారించిరి. 'ఏచామీ అరణ్యే శ్రద్ధాం సత్యముపాసతే' (ఛా-5) అనియారంభించి, అర్చిరాదిమార్గముచే నుపాసకు లందఱు బ్రహ్మలోకమునకు ఖోదురనియు, నచట తల్లొకేశ్వర్యము ననుభవించుదురనియు, బ్రతిపాదించుచున్న శ్రుతులు కర్మమునకువలె నుపాసనమునకుఁ గూడ నాముష్మికఫలముగలదని ఘోషించుచున్నవి. మరణానంతరమందుపాసనఫలమును జూపునట్టి పూర్వోదాహృతశుక్రితు లీయర్థమునే బలపఱచుచున్నవి. 'అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లః, షణ్మాసా ఉత్తరాయణం, తత్రప్రయాతా గచ్ఛంతి, బ్రహ్మబ్రహ్మ

‘విదోజనాః’ (గీ8-24) = అగ్న్యదిదేవతలతోఁ గూడియున్న మార్గముగుండా బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మలోకమును బొందు దురను సృష్టివచనముగూడ నుపాసకులు త్తరమార్గము గుండా బ్రహ్మలోకమును బొందుచున్నారని తెలియఁజేయుచున్నది. సూత్రకారులుగూడ ‘అర్చిరాదినాతత్ప్రధితేః’ (4-3-1) మొదలగుసూత్రములచే బ్రహ్మలోకమార్గములను నిరూపించి ‘సమానాచాసృత్యపక్రమాత్’ (4-2-7) అనుసూత్రమందుఁ గర్మనిష్ఠులకును, ఉపాసకులకును, ఉత్కృంతినమానమని చెప్పినందున, నుపాసనముయొక్క ఫలానుభవము దేశాంతరగమనము నపేక్షించియున్నదని స్థాపించిరి. కావునజ్ఞానముయొక్క ఫలమిహలోకమునందే పొందఁదగియున్నది, ఉపాసనముయొక్క ఫలముపరలోకమందుఁ బొందఁదగినది, కావుననే ‘గతేర్ధవత్వము భయథా’ (గీ-3-29) అనుసూత్రమునందు దేశాంతరగమనము, ఉపాసకులకు మాత్రమేగాని, జ్ఞానులకులేదని, సూత్రకారులు సిద్ధాంతీకరించిరి. మఱియు బ్రహ్మస్వరూపము నిర్విశేషముగనుక జ్ఞానఫలమైన బ్రహ్మభావమందొకానొక తారతమ్యమును గల్పించుటకు శక్యముగాదు. ‘యోయోదేవానాం ప్రత్యబుధ్యత, సవవతదభవత్, అధర్షణాంతథా మనుష్యాణాం’ (బృ) = దేవతలలో నేయేదేవత

బ్రహ్మమును దెలిసికొనెనో యాయాదేవత యా బ్రహ్మమే
 యాయెను ; ఋషులలోపలను మనుష్యులలోను బ్రహ్మ
 మును దెలిసికొన్నవారు బ్రహ్మమే యయిరి, అను
 శ్రుతి జ్ఞానుల కందఱకును దారతమ్యహీనముగా నేక
 రూపమైన బ్రహ్మభావమే ఫలమని చెప్పుచున్నది. 'యత్ర
 త్వన్యసర్వమాత్మైవాభూత్' = ఎపుడు జ్ఞానికి సర్వచూ
 త్మగానే భాసించెనో, యనుశ్రుతిగూడ జ్ఞానఫల మేక
 రూపమైన బ్రహ్మభావమే యని ప్రతిపాదించుచున్నది.
 'సహిగతి రధికాస్తి కన్యచిత్ సతిహి గుణే ప్రవదంత్యతు
 ల్యతాం' = బ్రహ్మజ్ఞానికిఁ దారతమ్యముగల ఫలములేదు
 గుణములుండినచో, దారతమ్యముండునను స్మృతియు
 నీయర్థమునే తెలియఁజేయు చున్నది. ఉపాసనమున
 కుపాసనానుసారముగా ఫలములు భేదించియుండును.
 'తం యథాయథోపాసతే త థేతః ప్రేత్యభవతి' = ఆ
 బ్రహ్మమునే యేవిధముగా నుపాసించునో యాయా
 విధమైన బ్రహ్మము నుపాసకుఁడు మరణానంతరమందుఁ
 బొందు ననుశ్రుతి యుపాసకులకు ఫలభేదము గలదని
 నిశ్చయించుచున్నది. ఉపాసనములయందు గుణభేదము
 నుప్రసిద్ధమైయున్నదిగదా! 'తే బ్రహ్మలోకేషు పరాః
 పరావతోవసంతి' = ఆయుపాసకులు బ్రహ్మలోకముల

యం దనేక బ్రహ్మకల్పములుందురు, అను శ్రుతి బ్రహ్మ
 లోకశబ్దమును బహువచనముతో నిర్దేశించి బ్రహ్మలోక
 మునందుఁ గూడఁ దారతమ్యముగల భోగములను
 సూచించుచున్నది. భోగభూమిని దెలియఁ జేయులోక
 శబ్దమిచటఁ బ్రయోగింపఁ బడియున్నందున భోగస్థానమే
 యాశబ్దమున కర్థమని చెప్పుట సమంజసమైయుండును.
 'విశేషితత్వాచ్చ' (4-3-8) అను సూత్రము నందు
 సూత్రకారులుగూడ బ్రహ్మలోకమం దవాంతరభోగ
 భేదము గలదని ప్రతిపాదించిరి. పూర్వపక్షము:—విక
 ల్పే విశిష్టఫలత్వాత్, (2-3-5-9) అను సూత్రము
 నందు సుపాసనముల నన్నిటికి సమానఫలత్వమును
 సూత్రకారులు నిరూపించియున్నారు గదా! సిద్ధాం
 తము:—నిరూపించినది సత్యమే, అయినను, నొకబ్రహ్మ
 లోకమును బొందుదురనే యభిప్రాయ మా సూత్రము
 నకు నిశ్చయింప వలయునుగాని యచట యవాంతర
 విశేషమును నిరాకరించిరని చెప్పఁగూడదు. ఈప్రకారమే
 యవశ్యమంగీకరింపవలయును. ఆప్రకార మంగీకరింపక
 పోయినచోఁ దత్క్రతున్యాయమును గనపఱచిన స్మృతి
 విరోధించును. ఇదియుక్తియుక్తము గూడఁగాదు. ఒక
 యుపాసనమును జేసివవానికి మఱియొక యుపాసనము

యొక్క ఫలము పొందెనుననిచో నతిప్రసంగము గలుగును అనగా నొకకర్మమును జేసినవానికి మఱియొక కర్మఫలముగూడనంపొందెనుగావచ్చును. ఇదిగాక న్యూనాధిక భేదములుగలయుపాసనముల నాచరించువారి కుపాసనానుసారముగాత్రమతారతమ్యావశ్యక ముండఁదగియున్నందున సర్వోపాసనములకు, సమానఫలత్వము చెప్పబయ్యు క్తముగాదు. అధికాయాససాధ్యములైన యుపాసనముల ననుష్ఠించువారలే లేకపోవుదురు. కావున నుపాసనాభేదములయందు సవిశేషబ్రహ్మభావ మేకమయినను, భోగతారతమ్య మపర్జనీయ మనితెలియఁ దగినది. కావున జ్ఞానము, ఫలమును బట్టి చూచినను, ఉపాసనముకంటె నత్యంతవిలక్షణమై యున్నదనినిశ్చయింపఁదగినది. ఈయర్థమునంతను హృదయమందుంచుకొని భావ్యకారులుజ్ఞానముమానసమైనను, నుపాసనముకంటెఁ జాలభేదముగలదని సమన్వయాధికరణభావ్యమునందిట్లునుడివిరి. ధ్యానము, జ్ఞానము, మానసికక్రియలయినను, నొండొరులకు భేదము గలదు. భేద్యవస్తుస్వరూపమై ట్లున్నను, ధ్యాతయొక్కచిత్తాధీనవ్యాపారము ధ్యానము. అదిపురుషాధీనముగాన ధ్యానయోగ్యమగు వస్తు

పుయొక్క యాకారమును, నతని కిచ్చవచ్చినట్లు మనస్సునందుఁ గల్పింపవచ్చును, లేదా కల్పింపకపోవచ్చును, లేక నింకొకతీరున మాట్టవచ్చును. జ్ఞానమైన నో, ప్రమాణజన్యము. ప్రమాణమన, విషయమెట్లున్నదో యట్లే యరయుట. అది వస్తవ్యధీనముగాని, జ్ఞాత కీప్తము వచ్చినట్లు కల్పించుటకు వీలులేనిది. ఈప్రకార మత్యంత భిన్నములైన జ్ఞానోపాసనములకేకరూపత్వమును దలచిన వారై కొందఱాచార్యులు మోక్ష మనునది యుపాసనా ఫలమని యంగీకరించిరి. వారు శాస్త్రుతాత్పర్యము నతి క్రమించినవారలై న్యాయమార్గము ననుసరించినవారలు గారు. మోక్షమనిత్యమనికూడఁ గల్పించెదరు. ఇట్టికల్పనము మోక్షవాదుల కెవ్వరికిని సమ్మతముగాదు. కావున నుపనిషత్తులయందుపాసనకాండజ్ఞానకాండలన్యోన్య సంకీర్ణములై యున్నను, హంసము నీరక్షీరములను విభజించినట్లు పరమహంసాశ్రమప్రతిష్ఠాపకులును, శంకరాంశ సంభూతులును, నతిదయాళువులును, నగు శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారు విభజించి యతిస్పష్టముగను నిస్సంశయముగను బారమార్థికమైన మోక్షద్వారమును దెలిపి చూపించిరి. భగవంతులైనబాదరాయణాచార్యులు గూడశారీరకశాస్త్రమందు మొదటినాలుగధికరణములచే

బ్రహ్మజ్ఞానమే మోక్షసాధనమనియు, బ్రహ్మమిటువంటి
 లక్షణముగలదనియు, నాబ్రహ్మమునందు శాస్త్రమే
 ప్రమాణమనియు, నాశాస్త్రమునకు మఱియొకతాత్పర్య
 మును వర్ణించుట శక్యముగాదనియు, సీయర్థములను
 స్వాభిమతముగాస్థాపించి, తిరిగి యుద్దవయధికర
 ణముచే నితరపక్షములను నిరాకరించి నకలవేదాంత
 ములకును బ్రహ్మమందు గతిసామాన్యమునుపపాదించు
 చుఁ బిదపఁ జెప్పవలసిన మఱియొకవిషయము లేక
 పోయినను, నధ్యాయముయొక్క మిగిలినభాగమీ
 యర్థమునందే తాత్పర్యము కలదిగానే యారంభించిరి.
 ఈ ప్రకరణము సగుణబ్రహ్మపరమయి ధ్యానయోగ్య
 మనియు, నింకొకప్రకరణము నిర్గుణ బ్రహ్మపరమయి జ్ఞాన
 యోగ్యమనియు విభజించిరి. ఈయర్థమానందమయాధి
 కరణారంభమునందు భాష్యములో స్పష్టమైయున్నది.
 కావున నుపాసనముకంటె విలక్షణమైన జ్ఞానమే మోక్ష
 సాధన మనుటయందు నుపనిషత్తులకును, సూత్రకారభా
 ష్యకారులకును గలిగియున్న యైకమత్య మతిదృఢమై
 యున్నందున దీనిని భేదించుటకు శక్యముగాదు, యుక్త
 మునుగాదు. ఆజ్ఞానము జీవబ్రహ్మములయొక్క యభేదమే
 విషయముగాఁ గలదై యున్నది. ఉపాసనమయిననో బ్రహ్మ

మునందు నానాగుణభేదముల నంగీకరించి ప్రవర్తించుచున్నది. కావుననే జ్ఞానోపాసనముల కింతకుముందువ పాదించిన భేదత్రయమును హృదయమందుంచుకొని తస్కరదృష్టాంతముచే శ్రుతి బంధమోక్షాధికారులను నిరూపించియున్నది. అసత్యమందుఁ దాత్పర్యముగల వాఁడు బద్ధుఁ డగుననియు, సత్యమం దభిసంధిగలవాఁడు ముక్తుఁడనియు ఛాందోగ్యశ్రుతి నుడువుచున్నది. ఇచట సమృతమనఁగ నేమి? అది ప్రకృతమం దెటువంటిరూపము గలది? దానియందుఁ బట్టుదలగలవానికిఁ గలుగుబంధ మెటువంటిది? అను విచారము కలుగునపుడు మఱి యొకశ్రుతి స్వయముగనే యీయర్థములను వివరించుచున్నది:— ‘మనసై వేదమాప్తవ్యం నేహనానాస్తి కించన, మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి య ఇహనానేవ పశ్యతి.’ అను శ్రుతి యీపరమాత్మయందు భేదమేమి యుఁగాని, లేక కొంచమైననుగాని లేదు; ఈప్రకారము వాస్తవముగా భేదశూన్యమైన బ్రహ్మమునం దెవఁడుభేద మున్నట్లు చూచునో వాఁడు మాటిమాటికి మరణప్రవాహరూపసంసారమును బొందునని చెప్పుచున్నది. ఇచ్చట, ‘ఇవ’ శబ్దము భేద సమృతమని స్వాభిప్రాయమును వెల్లడించుచున్నది. (గీత. 13-17) శ్లోకములోని ‘అవి

భక్తం విభక్తేషు విభక్త మివచ స్థితం' అనువాక్యము దీని ననుకరించుచున్నది. ఇచ్చట నీయర్థము చెప్పబడుచున్నది. వాస్తవముగాఁ దాను లేనిచోటఁ దానుభాసించుటయే మిథ్యాత్వమునకు లక్షణము. ఆప్రకారమే బ్రహ్మమందు భేదములేకున్నను, దానుండునట్లు దోచుటయే యన్యతమని చెప్పబడియున్నది. ఇట్టి యన్యతమందు సత్యత్వబుద్ధిగలవాఁడే యన్యతాభినందిగలవాఁడు. వానికి జననమరణప్రవాహరూపమైన బంధము సంప్రాప్తమగును. దీనిచేత నన్యతబంధములకు పిరోధులగు సత్యాభినందియు మోక్షమును వివరింపఁబడినవి. భేదశూన్యమైన బ్రహ్మమే సత్యము. ఆబ్రహ్మదర్శనమే సత్యాభినంది. పునరుత్పత్తి శూన్యమైన జననమరణప్రవాహవిచ్ఛేదమే మోక్షమని తాత్పర్యము. ఇందుచేత భేదాంశమును బురస్కరించుకొని ప్రవర్తించిన యుపాసనముకంటె విలక్షణమై, పరమార్థవిషయమై, ప్రమాణపరతంత్రమైన యద్వైతజ్ఞానమే, మోక్షసాధనమని శ్రుతుల నిశ్చితాభిప్రాయము. మఱియు నద్వైతజ్ఞాన మపరోక్షసాక్షాత్కారముగాఁ బరిణమించి మోక్షసాధనమగునుగాని మఱియొకవిధముగాఁ గానేరదు. ఈయద్వైతజ్ఞానమునకు హేతుభూతములైన యుపనిషద్వాక్యములు పదార్థప్రతిపాద

కములనియు, వాక్యార్థప్రతిపాదకములనియు, రెండు విధములుగా నున్నవి. పదార్థమనునది జీవుడనియు, బ్రహ్మమనియు, రెండువిధములుగనున్నందునఁ దత్ప్రతిపాదకవాక్యములుగూడ త్వంపదార్థప్రతిపాదకములనియు, తత్పదార్థప్రతిపాదకములనియు, రెండువిధములుగ నున్నవి. 'ఈ యుభయవిధములైన వాక్యములు పారమార్థికమైన జీవబ్రహ్మైకరూపమైన వాక్యార్థము ననుభవింపఁజేయుచు నైక్యానుభవమున కుపయోగించునట్టి పదార్థజ్ఞానమును బుద్ధియందుఁ జేర్చుచు నుపకరించును. అట్లు కానిచోఁ బ్రత్యక్షప్రమాణముచే త్వం పదార్థమైన జీవుఁడు కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిధర్మములు గలవాడై, కలుషముగాఁ గనపడుచున్నందునను, నావిధముగనే యుపాసనాప్రతిపాదకములైన శ్రుతులచేత, తత్పదార్థమైన బ్రహ్మము సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు గలిగియున్నట్లును గనపడుచున్నందున నా జీవబ్రహ్మములకు, తత్త్వమస్యాదివాక్యములచేఁ బ్రతిపాదించఁబడు నైక్యమనుభవగోచరము కానేరదు. ఏక్యానుభవమునకు విరుద్ధమైన జీవగతకర్తృత్వాదిజ్ఞానమును బ్రహ్మమునందు సర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టజ్ఞానమును గలిగి యుండునుగదా. కావున నాజీవబ్రహ్మములయందుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణము

చేతను, ఉపాసనవాక్యప్రమాణముచేతను, బ్రసక్తమైన విపరీతానుభవమును నిరాకరించి, ఐక్యమున కుపయోగించునట్లు స్వరూపమాత్రజ్ఞానమును మొట్టమొదట పదార్థప్రతిపాదకములైన యుపనిషద్వాక్యములు పుట్టించుచున్నవి. వానిలో జీవాత్మయందుఁ బ్రత్యక్షమైన ప్రమాణాభాసములచే నగపడు కర్తృత్వభోక్తృత్వాది ధర్మనముదాయమనృతమని పరస్పరసంగత్యములేని జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను నిరూపించుచుఁ బిదప నిరాకరించి యాజీవాత్మస్వరూపమఖండజ్ఞానేకరసమని త్వం పదార్థప్రతిపాదకములైన 'సయత్తత్ర కించి త్పశ్యతి అనన్వాగతస్తేనభవతి, అసంహ్యాయం పురుషః' లో నగు వాక్యము లుపపాదించుచున్నవి. జాగ్రదవస్థయందే పదార్థమును జూచునో యాపదార్థముతోటి స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయందు సంబంధించువాఁడు కాఁడు; ఈజీవాత్మ యనంగుఁడు కదా యని శ్రుత్యర్థము. ఈప్రకారమే 'స ఏష నేతి నేత్యాత్మా అధాత ఆదేశో నేతినేతీతి'—ఈ యాత్మ ఇట్టివాఁడుకాఁడు, ఇట్టివాఁడుకాఁడు, అని చెప్పఁదగినవాఁడు. ఇదికాదు, ఇదికాదు, అని చెప్పఁబడునదియే బ్రహ్మోపదేశము, అను మొదలైన తత్త్వదార్థబోధకములైన యుపనిషద్వాక్యములుపాసనాపరమః

లగు నితరశ్రుతివాక్యములచే బోధింపఁబడుచున్న బ్రహ్మ
ముయొక్క సవిశేషత్వము సారమార్థికము గాదనియు,
బ్రహ్మమందుఁ బ్రసక్తమైన విశేషాంశములను నిరాకరిం
చుచు, అఖండచిదానందస్వరూపము బ్రహ్మమని యను
భవింపఁజేయుచున్నది. ఈవిధముగా, తత్పదార్థత్వంపదా
ర్థములయొక్క యధార్థస్వరూపముదాహృతవేదాంత
వాక్యములచేత మొదట నిస్సంశయముగా ననుభవము
లోనికిఁ దెచ్చికొనిన పుణ్యపురుషున కే మహావాక్యశ్రవణ
మైక్యసాక్షాత్కారమును బుట్టించునుగాని, యన్య
నకుఁ బుట్టింపనేరదు. కావుననే మహావాక్యశ్రవణముచే
వాక్యార్థసాక్షాత్కారమ పేక్షించునట్టి పురుషులు
ముందుగా వాక్యార్థజ్ఞానోపయుక్తమైన పదార్థశ్రవ
ణముఁ జేయవలసియుండును. ఈవిధముగా వేదాంత
శ్రవణముగూడఁ బదార్థశ్రవణమనియు, వాక్యార్థశ్ర
వణమనియు, రెండువిధములుగా నేర్పడుచున్నది. అందు
లో మొదటిపదార్థశ్రవణమును జేసినను, బ్రత్యక్షాదుల
చేత సిద్ధమైన విపరీతానుభవవాసనచే నెవుడు తత్త్వం
పదార్థములయొక్కవాస్తవస్థితి యనుభవమునకు రాదో
యందుఁ జెప్పఁబడిన యర్థమనుపపన్నమని తలంపు
గలిగి, విపరీతానుభవమే ప్రసరించునో యట్టివారి కి

రెండుదోషములు పోవుటకై పదార్థశ్రవణముచేసినతరువాత మనననిదిధ్యానములనురెండుసాధనములను

విధించుచున్నది. వానిలో గురుముఖముగా వినిన వేదాంతార్థమును యుక్తులచేఁజింతించుట మననమనఁబడును. అది శ్రుతిస్మరణమనుపపన్నమనెడు మొదటిదోషమును బోగొట్టును. అనంతరము శ్రుతులయందుఁ జెప్పఁబడిన జీవాత్మపరమాత్మస్వరూపయాధార్థ్యము సంతఃకరణమునందు నిరంతరము భావించుట నిదిధ్యాన మనఁబడును. అది కర్తృత్వాదివిపరీతభావనారూపమైన రెండవదోషమును నివర్తింపఁజేయును. కనుకనే మనన నిదిధ్యానములను సంతకాలము చేయవలయు ననుసంశయమున కవకాశములేదు. ఏవురుఁడు డంతకాలము మనననిదిధ్యానములను జేసినచో వెనుకటి రెండుదోషములు నివర్తించినట్లు తన యనుభవమునకు గోచరించునో యావురుఁడు డంతకాలము మనననిదిధ్యానముల ననుష్ఠింపవలయునని శాస్త్రముయొక్క తాత్పర్యము. ఏవురుఁడే యొకఁడు జన్మాంతరకృతపుణ్యవిశేషముచే నసంభావనావిపరీతభావనారూపమైన దోషద్వయము లేనివాఁడై యుండునో వాని కొకమాఱు వేదాంతవాక్యశ్రవణముచేసిన మాత్రముచేతనే, సం దేహవిపర్యయ శూన్యమైన తత్త్వం

పదార్థయాధార్థ్యానుభవము కలుగును. అట్టి పురుషుని గూర్చి మనననిదిధ్యాసములనావశ్యకము లనుట సమ్మతమే. ఈయర్థము 'ఆవృత్తిరనకృదుపదేశాత్' (4-1-1) అనుసూత్రమందు శ్రీశంకరభవగత్పాదాచార్యులవారు నిర్ణయించిరి. ఏమని నిర్ణయించిరనిన, నేపురుషులకుఁ దత్త్వంపదార్థములజ్ఞాన సంశయాదిదోషగ్రస్తములై యుండునో వారికి, తత్త్వమసియను వాక్యము జీవబ్రహ్మైక్యమును దెలియఁజేయఁజాలదు. వాక్యార్థజ్ఞానము పదార్థజ్ఞానపూర్వకమై యుండును గదా. కావున నట్టిపురుషునిగూర్చి పదార్థసాక్షాత్కారమును గలుగఁజేయు శాస్త్రయొక్కభ్యాసమవశ్య మంగీకరింపఁ దగియున్నది. ఎవ్వరు శుద్ధాంతఃకరణముగలవారైయుండి, అజ్ఞానసంశయాదిదోషములు తత్త్వంపదార్థములయందు లేక యుందురో, వారొకమాటు వినినఁ దత్త్వమసి వాక్యార్థమును సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనఁగలరో, వారికి శ్రవణమననాదులయొక్క పునఃపునరనుష్ఠానము వ్యర్థమే యని భాష్యమందు స్పష్టమైయున్నది. పూర్వపక్షము:— పదార్థమును నిశ్చయముగాఁ దెలిసిన తరువాత వాక్యార్థమును దెలియవలయునని యెందు కంగీకరింపవలయును? పదార్థదర్శనమే నిష్కృష్టమగు నాత్మ విషయమైయున్న

దిగదా. సిద్ధాంతము:—సరియేకాని, యంతమాత్రము చేతనే జీవపరమాత్మల కనాదిగాఁ గనపడుచున్న భేదభాంతి నివర్తింపదు. భేదభాంతి నివర్తించినఁగాని 'యత్రత్వస్య సర్వమైత్యే వాభూత్, తత్కేనకంపశ్యేత్'—ఏకాలమందు జిజ్ఞాసువునకు నమస్తమాత్మాకారానుభవము గలుగునో, యాకాలమం దతఁడు దేనిచేత దేనిని జూడఁగలుగును? మొదలగు శ్రుతిసిద్ధమైన మోక్షదశసిద్ధింపదు. మహావాక్యశ్రవణముచేఁ గలిగిన యపరోక్షానుభవము లేనిచో భేదభ్రమనివృత్తికి మఱియొక సాధనము కనపడదు. కావున వాక్యార్థానుభవమే పురుషార్థమునకుఁ బరమసాధనము. వాక్యార్థానుభవము గలుగుటకై పదార్థానుభవ మవశ్య మవేక్షితమై యున్నది; కావున భగవదర్పణ పురస్కరముగా నిష్కామకర్మానుష్ఠానముచే నంతఃకరణశుద్ధికలిగినగుణబ్రహ్మోపాసనముచే సర్వప్రతిబంధనివృత్తిగలిగి, భగవదనుగ్రహపాత్రుఁడగుపురుషున కనాయాసముగ నిస్సంశయమైన తత్త్వంపదార్థజ్ఞానము, తత్పూర్వకముగ జీవబ్రహ్మైక్యసాక్షాత్కారరూపమైన మహావాక్యానుభవమును గలుగును. అందువలన సర్వానర్థమునకు నిమిత్తమయిన యజ్ఞానము నివర్తించి పరమానందస్వరూపబ్రహ్మభావరూపమయిన మోక్షము సిద్ధించి.

కృతకృత్యత గలుగును. ఇట్ల స్మన్మిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీ పండిత గణపతిశాస్త్రిలవారు వ్రాసిరి.

ఈబ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతువగు మహావాక్యార్థజ్ఞానము “శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవత్” (1-1-30) అను సూత్రాను సారముగ వాక్యశ్రవణమువలననే గలుగునని వివరణాచార్యుల మతము. వారి పక్షములో మన ననిదిధ్యానములు, శ్రవణమున కంగములు, శ్రవణమునకు విషయముగాఁ జేయఁబడిన తత్త్వ మస్యాదివాక్యమే బ్రహ్మపరోక్షమునకు హేతువు. “మనస్సర్వేంద్రియాణి చ” అనుశ్రుతి ననుసరించి మనస్సింద్రియముకంటె వేఱని తలంతురు. వాచస్పతి మిశ్రుల పక్షములో శ్రవణ మననములు, నిదిధ్యానమునకు సంగములు. “తతస్తుతంపశ్యతేనిష్కలంధ్యాయనూనః”, “అపిచ సంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం” (3-2-24) అను శ్రుతి సూత్రాను సారముగఁ దీప్రనిదిధ్యానమువలన సంస్కృతమగుమనస్సుచే బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలుగును. “దృశ్యతే త్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యా”, “మనసై వానుద్రష్టవ్యః” లోనుగాఁగల శ్రుతులు ప్రమాణములు. “ఇంద్రియాణామనశ్చాస్మి” అను గీతావాక్యాదుల ననుసరించి మనస్సింద్రియమని గూడ

వాచస్పతి మిశ్రులతలంపు; ఈయుభయజ్ఞానములు వరుసగ వాక్యజన్యమనియు, భావనా జన్యమనియు, రితి పేరాలలోఁ జెప్పఁబడినవిగద. వీని విశేషములు వివరణభామత్యాదులలోఁ జూడనగు. దీనివలనఁ దేలిననంగతియేమన, జ్ఞానముశ్రవణజనితమనియొకరు, ధ్యానజనితమని మఱియొకరు తలంచిరి. బ్రహ్మసూత్ర గీతాభాష్యములను సూక్ష్మముగ సరసినచో నీయుభయమతములకుఁ బ్రమాణము లగవడును. ధ్యానమగునుపాసనము నిర్గుణము, సగుణము అని ద్వివిధము; గణపతిశాస్త్రులవారు ఐన్యసించినది సగుణబ్రహ్మ పాసనము. దానికిని, నిర్గుణబ్రహ్మ పాసనమునకును, హేతు, విషయ, స్వరూపఫలములలో భేదములుగలవు. నిర్గుణోపాసనప్రక్రియ కఠ, ప్రశ్న, మాండూక్య, బృహదారణ్య, సృసింహతాపనీ, లోనగు సుపనిషత్తులలోను, భగవద్గీతాభాగవతాదులలోను, సూచింపఁబడియున్నది. దానివిశేషములు, ధ్యానదీపవార్తికసారములలో శ్రీభారతీ తీర్థవిద్యారణ్యులు వివరించిరి. దానిని సిద్ధాంతలేఖనంగ్రహములో నప్పయ్యదీక్షితులు సంగ్రహించిరి. నిర్గుణోపాసనానుష్ఠానము, వేదాంతవిచారము చేయలేనివారు చేయసగుననిధ్యానదీపములో నున్నది. కాని నిదిధ్యానము ధ్యానమయినచో

నది విచారము కంటెనెక్కువయగు. (గీ.13-24) 'ధ్యానే నాత్మనివశ్యంతి' యను శ్లోకభాష్యవ్యాఖ్యలోనానందగిరులు ధ్యాననిష్ఠులు త్రమాధికారులనియు, విచారనిష్ఠులు మధ్యమాధికారులనియు, వ్యవస్థజేసిరి. గీ. 18. 69 శ్లోకటీక గూడ దాని ననువదించుచున్నది. గీ. 12-1.13-20 శ్లోక భాష్యములలో "అక్షరోపాసకా నాంసమ్యగ్దర్శననిష్ఠా నాం సన్యాసినాంత్యక్తస్సర్వైషణానాం", "అద్వైష్టాసంస్వ భూతానాం మైత్రః" లోనుగాఁగల 22గుణములు వర్ణింపఁబడినవి. ఈలక్షణములు నిర్గుణజ్ఞాన్యూపాసకులకుసమానములని చరమశ్లోకభాష్యము వలనఁగూడ స్పష్టమగు. "కించ లక్షణభేదోహి వస్తుభేదస్యకారణం, నభక్తజ్ఞానినోః దృష్టా శాస్త్రీలక్షణ భిన్నతా. విరాగశ్చవిచారశ్చ శౌచమింద్రియనిగ్రహః, దైవేద పరమాప్రీతిః తదేకం లక్షణం ద్వయోః" అను బోధసారోక్తి దీనినే దృఢపఱుచుచున్నది. వీనికి సమాసగీతాశ్లోకములు 7-18-12-4. మఱియు బ్రహ్మజ్ఞానిముముక్షువనియు, వాఁడ సన్యభజనముచేఁ బరిపాకజ్ఞానవంతుఁడగుననియు, 7 అ-16-19 శ్లోకములలో భగవంతులు సెలవిచ్చిరి. అట్లే గీ.18-అ-51-55 శ్లోకములలో సంగయుక్తమగు జ్ఞాననిష్ఠవివరింపఁబడియున్నది. 18-అ. 55 శ్లోకభాష్యములో 'ప్రత్యగాత్మ

విషయప్రత్యయసంతానకరణాభి నివేశశ్చ జ్ఞాననిష్ఠా
 యని జ్ఞాననిష్ఠయొక్క నిర్వచనమున్నది. అది 12 అ. 3 శ్లో
 కభాష్యములో నున్న యుపాసనాలక్షణము ననుకరించు
 చున్నది. మఱియు, 8 అ. 22 శ్లోకములోని 'అనన్య
 భక్తి' = జ్ఞానలక్షణమని భాష్యము. 10 అ. 9-10-11 ల టీక
 లనుఁగూడఁ జూడనగు. వీనివలన నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానమునకు
 ననన్యభక్తియగు నిర్గుణోపాసనము పర్యాయపదముగ
 శంకరులు గీతాభాష్యములో వాడిన ట్లగపడును.
 మఱియు, 'తదేవబ్రహ్మత్వం విద్ధినేదం యది దముపాసతే'
 అను శ్రుతివలె 'అన్యదేవ తద్విదితాత్' అను వాక్యము
 వలన బ్రహ్మము జ్ఞానమునకుఁగూడ గమ్యము గాదని
 తేలునుగాన నీయుభయ శ్రుతులు బ్రహ్మజ్ఞానప్రకర్షము
 ను బోధఁజేయునని యూహింపవలయుఁగాని ౨౬౧ పుట
 లో వ్రాసిన రీతిని నిర్గుణోపాసనమువలన బ్రహ్మము వేద్యము
 గాదని యరయఁదగదు. మఱియు, భూమికలో ౪౨-పుట
 లో వ్రాసినరీతిని వ్యాసమతప్రకారము జ్ఞానభక్తులకు భేద
 ములేదు.

మఱియు నింకొకతీరున సమాధానము చెప్పనగు.
 జ్ఞానమునకును, ఉపాసనమునకును, భేదము విషయ
 స్వరూపఫలములను బట్టి కలదుగాని, ఉపాసనము నిర్గుణ
 మనియు సగుణమనియు ద్వివిధమైయున్నది. దహర

శాండిల్యాదులు సగుణోపాసనములు; నద్వీద్యా, భూమవిద్యా, అక్షరవిద్యాదులు నిర్గుణోపాసనములు. భాష్యకారులు కనుపఱచిన జ్ఞానోపాసనాభేదము సగుణవిద్యాజ్ఞానములను గూర్చిగాని, నిర్గుణవిద్యాజ్ఞానములను గూర్చిగాదు. నిర్గుణోపాసనమునకును జ్ఞానమునకు నీషద్భేదమేగాని విశేషభేదములేదు. జ్ఞానముశ్రవణమాత్రముచే నావిర్భవించును. అదిగలవాఁడు తత్తమాధికారి. ఎవనికి శ్రవణమాత్రముచే జ్ఞానమావిర్భవించునో వాఁడు మందాధికారి, వానికి శ్రవణజనిత పరోక్షజ్ఞానమపరోక్షజ్ఞానముగాఁ బర్యవసించుటకై మనననిదిధ్యానము లావశ్యకములు. ఈయర్థము 'అవృత్తిరసకృదుపదేశాత్' (4-1-1) అనుసూత్రభాష్యమునందు స్పష్టమైయున్నది. నిదిధ్యానమే నిర్గుణోపాసనమనంబడును. "ఆనందాదయః ప్రధానస్య" (3-3-11) అను సూత్రభాష్యమునందు నిరుపాధికబ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారమునకై తత్తచ్ఛాఖ్యాగతానందాది కల్పితధర్మముల నేకవాక్యముగాఁ జేర్చియునుసంధింపవలయునని రత్నప్రభాదివ్యాఖ్యానములలో జెప్పఁబడియున్నది. ఆనందాదిధర్మములు స్వరూపాంతర్గతములై నిర్గుణబ్రహ్మప్రతిపత్తిసంపాదకములైనందున, ప్రతిపన్నబ్రహ్మముసగుణముగా నేరదు. ఈవిషయమంతయుశ్రీభారతీ

తీర్థులు ధ్యానదీపములో స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నారు. గీ-12-3 శ్లోకములోని 'యేత్వత్తుర' మను శ్లోకభాష్యమునందు 'ఉపాసనం నామ యథాశాస్త్రముపాస్య స్వార్థస్య విషయీకరణేన సామీప్యముపగమ్య తైల ధారావత్ సమాన ప్రత్యయ ప్రవాహేన దీర్ఘకాలం యదాసనం తదుపాసనమాచక్షతే' అని నిదిధ్యాసమే నిర్గుణోపాసనమని తెలియఁజేసిరి. ఆనందగిరులీవాక్యమునకు "నిరుపాధికేలక్షరే కథముపాసనేతి పృచ్ఛతి ఉపాసనమితి. శాస్త్రుతోక్షరంజ్ఞాత్వాతదుపేత్య ఆత్మత్వేనోపమ్య ఉపాసతే తథైవతిష్ఠంతి, పూర్ణచిదేకతానమక్షరమాత్మానమేవసదాభావయంతి' అని టీకవ్రాసిరి. ఇచట 'జ్ఞాత్వా' యని శ్రవణము, 'ఆత్మత్వేనోపగమ్య' యని మననము, 'భావయంతి' యని నిదిధ్యాసము చెప్పఁబడినట్లు స్పష్టము. చిత్రదీపమునందు ధౌత ఘట్టితపటములకుఁ జెప్పఁబడిన భేదమువలె జ్ఞాననిర్గుణోపాసనములకత్యల్పభేద మూహింపఁదగియున్నది. నిర్గుణోపాసనము శ్రవణావగతనిర్గుణబ్రహ్మవిషయమైనను, నీవత్పురుషప్రయత్నసాపేక్షమై యుండును. జ్ఞానము కేవలశ్రవణజనితమై పురుషప్రయత్ననిరపేక్షమై యుండును. ఇట్టి భేదము సూక్ష్మదృష్టిచేఁగనిపెట్టఁదగియున్నది.

సగుణోపాసనము సత్యకామాదిగుణవిశిష్టవస్తువిషయమైనందునను, జ్ఞానముకేవలవస్తువిషయమైనందునను, నారెంటికి విషయప్రయుక్తవైలక్షణ్యముగలదు. నిర్గుణోపాసనజ్ఞానములకు నట్టివైలక్షణ్యములేదు. రెంటికిని నిర్విశేషబ్రహ్మమే విషయము. సగుణోపాసనమునకు సర్పిరాదిమార్గద్వారా ప్రాప్తమైన బ్రహ్మలోకములు ఫలమైనందున నవిద్యానివృత్తిపూర్వకాత్మస్వరూపావిర్భావఫలకమైన జ్ఞానముకంటె భేదముగలదు. కాని నిర్గుణోపాసనమునకు నవిద్యానివృత్తిపూర్వకస్వరూపావిర్భావమే ఫలమైనందున జ్ఞాననిర్గుణోపాసనములకు ఫలమునుబట్టి వైలక్షణ్యములేదు. కావుననే నద్విద్యా భూమవిద్యాక్షరవిద్యాది నిర్గుణవిద్యలయందు స్వరూపావిర్భావాతిరిక్తఫలము చెప్పబడలేదు. 'గతే రర్థనత్వ' (3-3-29)మను సూత్రభాష్యమునందు సగుణనిర్గుణవిద్యలయందుఁ బుణ్యపాపహాని చెప్పబడినను సగుణవిద్య, గతిసాపేక్షమనియు, నిర్గుణవిద్య, గతినిరపేక్షమనియు ఫలస్వభావమునుబట్టి నిశ్చయింపవలయునని భాష్యకారులు నిశ్చయించిరి. ఇదియుఁగాక శ్రవణమనన నిదిధ్యాసములవిధిప్రధానము లని సమన్వయసూత్రభాష్యములోఁ జెప్పబడియున్నందున నిదిధ్యాసనాపరపర్యాయ

నిర్గుణోపాసనముగూడ విధిప్రధానము గానేరదు. కావుననే నిర్గుణోపాసనజ్ఞానములకుఁ గారణప్రయుక్తమైన భేదముగూడ లేదు. సగుణవిద్యల కన్నిటికిఁ బ్రహ్మలోకప్రాప్తి ఫలమైనను గొన్నిటికిఁ బ్రహ్మలోకమునందు బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలిగి పునరావృత్తిశూన్యముగా బ్రహ్మణాసహజైవల్యప్రాప్తిఫలమనియుఁ గొన్నిటికిఁ గల్పాంతరమునందుఁ బునరావృత్తికలుగుననియు, 'తేషామిహనపునరావృత్తి రిత్యాది' వాక్యభాష్యమునందుఁ జెప్పఁబడినందున బ్రహ్మలోకప్రాప్తి మాత్రమే ఫలమనిచెప్పఁదగియున్నది. అటులే సద్విద్యాదినిర్గుణవిద్యలకుఁ గూడ సవిద్యానివృత్తిపూర్వకస్వరూపావస్థానము ఫలమైనను, త్రిమాత్రప్రణవోపాసనాఖ్యనిర్గుణవిద్యకు బ్రహ్మలోకప్రాప్తికి నవ్యవహితక్షణమునందే యవిద్యానివృత్తిపూర్వకాద్విత్తీయాఖండబ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారము ఫలమని 'ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకం, పరాత్పరఃపురిశయంపురుషమీక్షతే' అనుతద్విద్యాగతవాక్యప్రామాణ్యముచే సంగీకరింపవలయు. కాన నుపాసనాజ్ఞానములకు భాష్యకారులచేఁబ్రతిపాదింపఁబడిన నత్యంతభేదముసగుణవిద్యాజ్ఞానములకేనని యంగీకరింపవలయు. అట్లంగీకరింపక నిర్గుణవిద్యలేననిచెప్పినచోఁ బూర్వోదాహృతప్రమాణ

ములకువిరోధము ప్రాప్తించును. కాన ముముక్షువు పురుషప్రయత్నసాధ్యములగు కర్మభక్తులనాచరింపనిచోవస్తుతంత్రమగుబ్రహ్మతైత్తిక్కజ్ఞానము స్ఫురింపదు.

నాల్గవలిధ్యాయము - రెండవపాదము

బ్రహ్మజ్ఞానఫలానంతరము సగుణబ్రహ్మోపాసనాఫలము చెప్పఁదగి యున్నది. అది (అగ్ని) అర్చిరాదిమార్గముచే బొందఁదగియున్నది. శరీరమునుండి

113. అను

క్రమణిక.

జీవుఁడు వెడలిన (అనఁగ నుత్కాంతినిఁ బొందినఁ బిదప) నాత్రోవను బోదగినది.

కావున నజ్ఞులకును, సగుణోపాసకులకును, గలుగు నుత్కాంతిక్రమము ముందుఁ జెప్పఁబడినది. తర్వాత నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠునకు నుత్కాంతిలేకయే బ్రహ్మస్వరూపప్రాప్తి కలుగుననియుఁ గూడ రెండవపాదములో నిరూపింపఁబడినది.

జీవుఁడు శరీరమునుండి భేదనుద్యుక్తుఁడయినచెంటనే, వాక్కులోనగునింద్రియములయొక్క వృత్తులు

మనస్సు నలయుచును. అనఁగ మనోవృత్తులుండుఁ గాని

114. జీవునియు . యింద్రియవృత్తులుమరణమునకు ముం
 త్కాంతి ప్రకార దే శమించుచుగాని యింద్రియములు
 ము (జీవుఁడుదేహ మునుండివెడలిపోవు లయమును బొందవు. మనోవృత్తి
 రీతి.) ప్రాణమందు లయించుననఁగ, శ్వాస
 (ఊపిరి) యుండఁగనే మనోవృత్తి యగుజ్జప్తి పోవును.
 మన కిది యనుభవమే కద. స్మృతియున్నదిగాని చూపు,
 మాటలేవనియు, స్మృతిపోయినదిగాని, శ్వాసయున్న
 దనియు, మనకుఁ దెలియుచుగద. ప్రాణవృత్తి కూడ
 నవిద్యాపుణ్యపాపకర్తములయొక్కయు, ఉపాసనముల
 యొక్కయు, సంస్కారము గలజీవునియందు లయిం
 చును. శ్వాస నిలిచినదిగాని, జీవుఁ డింక దేహమునుండి
 లేవలేదనువ్యవహారముకూడఁ గలదు. జీవుఁడు ఘోర
 దేహమునుండి రాఁబోవుదేహమునకుఁ గారణములగు
 పంచీకృతపంచమహాభూతసూక్ష్మశరీరములతో వెడలును.
 ఇది శంకరమతము. రామానుజాభిప్రాయమేమనః—
 తమవృత్తులతోఁగూడ వాగాదీంద్రియములు మనస్సు
 నందును, వృత్తినహిత మగుమనస్సు ప్రాణమందును,
 ప్రాణము తనవృత్తితోఁగూడ జీవునందును సంయో

గమును బొందునుగాని లయింపవు. వీనితోఁ గూడిన జీవుఁడు భూతసూక్ష్మములందుండి స్థూలదేహమునుండి లేచిపోవుటకు సిద్ధముగనుండును. ఇక్కడ వివరింపఁ బడిన యుత్కాంతి, నాడీప్రవేశమువఱకుఁ బండితులకుఁ బామరులకుఁ దుల్యమే. నాడినిఁ బ్రవేశించునపు డజ్ఞుఁడైనజీవుఁడు హృదయముననున్న సుషుమ్నానాడి గాక యితరనాడులలో దేనినుండియైనను లేచిపోయి కర్మానుగుణమైన దేహాంతరమును బొంది సంచరించును. నగుణబ్రహ్మోపాసకుఁడు తనయుపాసనా ప్రభావముచే నవిద్యాదిక్లేశములను జాలభాగము నశింపఁజేసికొని సుషుమ్నానాడీద్వారమున దేహమునుండివెడలి పరమ మోక్షము కంటఁ గొంచెము తక్కువ యగు బ్రహ్మ లోకప్రాప్తిరూప మోక్షమును బొందును. శరీరాధ్యక్షుఁ డైనజీవుఁడు ప్రాణేంద్రియములతోను భూతసూక్ష్మములతోను హృదయమందున్న యీశ్వరునితో నిద్రాదుల లోవలె సంయోగముఁ బొందును.

(బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము కలుగువఱకు జీవునిభూతసూక్ష్మములు వదలియుండవు. వదలియున్న చో నెల్లవారికి మరణా

నంతరము మోక్షము ప్రాప్తింపనగు. అట్లనుభవము

లేదు. ఇతరభూతములతోఁగూడిన తేజ

115. నిర్గుణముక్తు
నకు త్యాగింతిలేదు.

(జీవుఁడు దేహము
నుండి లేచిపోఁడు.)

స్సనాడికంబె స్వరూపమునను, పరిమా

ణమునను, దక్కువదిగాన దేహమునుండి

లేచినపుడు యోగులకు, జ్ఞానులకుఁదప్ప

దేహముకాల్చినను నది తగులఁబడదు. స్థూలదేహమును

దాకినచో మనము గనుఁగొనువేడిమి తేజఃప్రధానమైన

సూక్ష్మశరీరధర్మము గాని స్థూలశరీరధర్మముగాదు. కావున

నేఘృతకళేబరము మనదేహములవలె వేడిమిలేక చల్లగ

నుండును. కాని నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానికి నిట్టి యుత్థాగ్రింతిలేదు.

సర్వగతబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు నాజ్ఞాని యతనిదేహము

లోనుండి బయలువెడలి మఱియొకదేహమునకుఁబోఁడు.

శుకమహర్షి తనయోగప్రభావమును జనులకుఁ దెలియ

పఱచుటకు నాదిత్యమండలమునకుఁ బోయి యక్కడ శరీ

రమునువిడిచి సర్వగతబ్రహ్మస్వరూపుఁడయ్యెనని భారత

ములోనున్నది. ప్రాణేంద్రియములు బ్రహ్మయందజ్ఞానము

చే నారోపితములు గాన బ్రహ్మత్వైకవ్యజ్ఞానము కలుగగనే

యజ్ఞానము బ్రహ్మమందు లయించును. దీనికి నిదర్శనము

శుక్తియందుఁ గలిగినరజతజ్ఞానము శుక్తిజ్ఞానము కలుగఁ

గనే దానియందే రజతజ్ఞానములయించును.

ప్రాణేంద్రియములను పసంగి హించుకొని హృద
యస్థానమును బ్రవేశించిన యుపాసకుఁడు రాజోవుఫల

116. సగుణముక్తుఁ
డెప్పుడు దేహమును
విడచినను దేవయాన
మునఁ బోవును.

ము చిత్తమందు స్ఫురించినతోడనే
బ్రహ్మాపాసనాసామర్థ్యముచే నంత
కుముందుఁ జింతింపఁబడిన మార్గమ
ప్పుడు జ్ఞప్తికిరాఁగా నాహృదయమం
దున్న బ్రహ్మముచే ననుగ్రహింపఁబడి

బ్రహ్మముతోఁదాదాత్మ్యమునుబొంది బ్రహ్మనుగ్రహము
చేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన వెలితోవగలవాఁడై ను
ష్ణుమన్నాడినుండి బయలువెడలును. బయలువెడలిన
యుపాసకుఁడు రాత్రిగాని పగలుగాని దక్షిణాయనము
నఁగాని యుత్తరాయణమునఁగాని మృతిఁబొందినను నుష్ణు
మన్నాడితో సంబంధించిన కిరణము ద్వారా మనోవేగ
ముతో బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయి యక్కడ హిరణ్యగ
ర్భునితోఁ గూడ ముక్తినిబొందునని శ్రుతిచెప్పుచున్నది.
భగవద్గీతాప్రమాధ్యాయమందుఁగూడ నట్లేయున్నది.

నాల్గవఅధ్యాయము - మూఁడవపాదము.

117. అనుక్రమణిక. నగుణబ్రహ్మోపాసకులు, అర్చి (అగ్ని) రాదిమార్గ ద్వారమునఁబోవుటచేనామార్గస్వరూపము,బ్రహ్మలోకప్రాప్తియు,మూఁడవపాదమందుఁజెప్పఁబడినవి.

118. అర్చిరాది మార్గము (దేవయానము). నగుణోపాసకుఁడు నుషున్నానాడి గుండా దేవామునుండి బయలు వెడలి, యానాడితో సంబంధించిన సూర్యకిరణము నవలంబించి, దానివెంబడి నున్న యగ్నిదేవతను, శుక్లపతౌభిమాన దేవతను, ఉత్తరాయణమాసాభిమాన దేవతలను, సంవత్సరాభిమాన దేవతను, దేవలోకాభిమాని దేవతను, వాయు దేవతను, సూర్య దేవతను, చంద్రుని, వరుసగఁబొంది, చిద్యుల్లోకమందున్న అమానవ (బ్రహ్మమానవ) పురుషునిఁ బొందును. ఆయమానవపురుషుఁడు నాయుపాసకుని వరుణేంద్రప్రజాపతి లోకములమీఁదుగ బ్రహ్మలోకమును జేర్చును. ఈమార్గమున రామానుజమతము లో దేవలోకమే వాయులోకము. అగ్నిది దేవతలు ముక్తపురుషునిఁ దమతమసరిహద్దులవఱకుఁ దీసికొనిపోవునాతివాహికులనుసంఛేదోయలు. అమానవపురుషుఁడు

బ్రహ్మలోకమువఱకుఁ దీసికొనిపోవుఁగాన మధ్యను జెప్పఁబడిన పరుణేంద్రప్రజాపతులు మార్గమున కనుగ్రాహకులుగాని యాతివాహికులుగాదు.

(బ్రహ్మశబ్దమునిర్గుణ (పరం) బ్రహ్మమును ముఖ్యముగ బోధించును గావుననుఁ నర్చిరాదిమార్గమునఁ బోయిన నగుణోపాసకులు మోక్షస్వరూపమగుసర్వాత్మను బొందుదురని శ్మతులుచెప్పటచేతను (అపరం) కార్యబ్రహ్మమున కెప్పుడైనను లయముగలదు గావునను, వారు పరంబ్రహ్మమునే బొందుదురుగాని కార్యబ్రహ్మమును బొందరని జైమిని యభిప్రాయము.

119. సగుణముక్తుఁడు పొందఁడగు ఫలమును సూర్పిజైమినిమతము.

120. ఈవిషయములో అర్చిరాదిమార్గమున బ్రహ్మలోకము బాదరిమతము.

నకుఁబోవువారిసమానపవురుఁషుఁడు సగుణ (కార్య) బ్రహ్మలోకమును బొందించునుగాని, పరం (నిర్గుణ) బ్రహ్మమునుబొందింపనేరఁడని బాదరిఋషియభిప్రాయము. నిర్గుణబ్రహ్మము సర్వాత్మకము, సర్వవ్యాపకము నయినందునను, జీవుని నిజస్వరూపమయి జీవునకెల్లప్పుడు ప్రాప్తమయినందునను, నట్టి బ్రహ్మమును బొందుటకు జీవుఁడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రయాణముచేయ

నవనరములేదు. జీవుడు ఘటజలాకాశమువలె సంతః
కరణమందుఁ బ్రతిఫలించినబ్రహ్మప్రతిబింబమని యిదివ
రలోఁ జెప్పియుంటిమి. ఘటము నష్టముకాఁగా దానినీ
టిలోఁ బ్రతిఫలించిన యాకాశమచ్చటనుండుమహా
కాశముతో నైక్యముఁ బొందునుగాని దేశాంతరము
నకుఁబోవనక్కఱలేదుగద, అట్లే తత్వజ్ఞానముచే సంతః
కరణము విలయముకాఁగా, జీవుడు బ్రహ్మముతో
నైక్యముఁబొందును గాని వేఱగు లోకాంతరమునకుఁ
బోనక్కఱలేదు. జీవుడు బ్రహ్మము యొక్క యవయవ
ముగాఁగాని లేక వికారముగాఁగాని, లేక బ్రహ్మముకంటె
భిన్నుడుఁగాఁగాని యుండఁదగును. అవయవము, అవ
యవితోను, గార్యము కారణముతోను, నెల్లప్పుడునంబం
ధించి యుండునుగాన బ్రహ్మమును బొందుటకు జీవునకు
గమనమనావశ్యకము. జీవుడు బ్రహ్మముకంటె నన్యుఁ
డనుట శ్రుతికి విరుద్ధము. ఇట్టిబహుదోషములు జైమిని
మతమందుండుటంబట్టి బాదకమతమును శంకరులు స్వీక
రించిరి. మఱియు పరంబ్రహ్మమునకు శుద్ధసత్వమయమగు
మాయోపాధిచే నపరబ్రహ్మమనియుఁ గార్యబ్రహ్మమని
యు శ్రుతిలో నున్నది. దానినే వికారధర్మములగు మనో
మయత్వాదిధర్మ గుణములతోగూడ నుపాసింపవలయుఁ

ఈయనకులచే మనోమయత్వాదిధర్మములుగల యవ
రబ్రహ్మమే పొందఁదగినది. దీనిఁ బొందినవారు బ్రహ్మ
లోకమునందు శ్రవణాదులు చేసి పరంబ్రహ్మత్వైక్యా
నుభవముగలవారై కార్య బ్రహ్మలోకాధిపతియగు హిర
ణ్యగర్భునితోఁగూడమహాప్రళయమందు విదేహకైవల్య
ముఁబొందుదురుగాని తిరిగి యీమానవ (మహాకల్ప)
సృష్టికి రారని ఛాందోగ్యబృహదారణ్యశ్రుతులు చెప్పు
చున్నవి.

నిరుపాధికమగు నాత్మయే నిర్గుణబ్రహ్మము. అదియే
యత్యంతవిశుద్ధమాయోపాధికలది
121. బ్రహ్మాదిసామ్యై సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములుగలిగినచో
రూపవివరములు. సగుణ (అపర)బ్రహ్మ మనఁబడును. అది
యే సర్వజగదీభిజమగు ప్రకృతినిఁబరిణమింపఁజేయుచున్నం
దున సీశ్వరుఁడనియుఁ, గార్యవస్తువుల నన్నింటిని నియమిం
చుటచే నంతర్యామియనియుఁ జెప్పఁబడును. కనుక నేయీ
శ్వరుఁడు జగత్తునకు నభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణము. ఆ
యాత్మయే స్థూలభావమును బొందిన ప్రపంచమునకుఁగౌ
రణమైన పంచీకృతముగాని పంచమహాభూతములవలనఁ
ఘట్టిన నమప్తి లింగళరీర (బుద్ధియను పేరుగూడఁ గలదు)

మం దభిమానము కలిగి జ్ఞానశక్తికలిగినచో హిరణ్యగర్భుఁ డని చెప్పఁబడును. ఆయాత్మయే లింగ దేహములో ని ప్రాణమం దభిమానముగలిగి క్రియాశక్తి గలిగినచో సూత్రాత్మ యని చెప్పఁబడును. ఆయాత్మయే పంచీకృత మయిన పంచమహాభూతసంఘాతముచే నేర్పడిన చతుర్దశభువనాత్మకమగు సమష్టిస్థూలశరీరమం దభిమానము కలిగినచో విరాట్టు లేక ప్రజాపతి యనఁబడును. ఆయాత్మయే బ్రహ్మాండమందుఁ బుట్టిన వ్యష్టిదేవమనువ్యతిర్యగాది శరీరాభిమానములు గలిగినచో నాయానామ రూపములతో వ్యవహరింపఁబడును. దీని వివరములు, ఐతరేయభాష్యములోను, బృహదారణ్య వార్తికములోను, భగవద్గీతలలోని 18. అ.20-శ్లో. 13.అ. 15, 16, 17-శ్లోకాదులలోను, జూడ నగు.

ప్రతీకోపాసకులనుగ, సాలగ్రామమునందు విష్ణుపను బుద్ధితో ధ్యానముచేయువారివంటి యుపాసకులు. వీరు ధూమాదిమార్గమునఁబోరు గాని, అర్చిరాదిమార్గమున విద్యుల్లోకమునకుఁబోయి, యక్కడ నుపాసనాఫలమును భవించెదరు. సగుణోపాసకులనర్చిరాదిమార్గమున దేవతలు, అమానవపురుషుఁడు, బ్రహ్మలోకమును బొందించు

ను. పంచాగ్నివిదులు బ్రహ్మోపాసకులుగా కున్నను
 122 ప్రతీపాకోస క్రుతిబలముచే నశ్వమేధాదికర్తవలె
 కులయొక్కయు, పం బ్రహ్మలోకమును బొందుదురనిచెప్ప
 చాగ్నివిదులయొక్క నగు. ఇది శంకరాభిప్రాయము.
 యు, మార్గములు. కాని హిరణ్యగర్భోపాసకు లర్చిరాది
 మార్గమునబ్రహ్మలోకమును బొందుదురురని బాదరియు
 సగుణబ్రహ్మోపాసకులు బొందుదురని జైమినియు, ప్రతీ
 కోపాసకులుగానివారును, ప్రకృతివియ్యక్తశుద్ధజీవు నుపా
 సించువారగు పంచాగ్నివిదులును, బ్రహ్మోపాసకులును
 గూడ బ్రహ్మలోకమును బొందుదురని బాదరాయణు
 లభిమతమని రామానుజు లభిప్రాయపడిరి.

నాల్గవఆధ్యాయము-నాల్గవపాదము.

ఈపాదములో మొదట నిర్గుణబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠుని
 విదేహకై వల్యస్వరూపము, పిదప నగుణబ్రహ్మవిద్యాని
 ష్ఠుడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయి యచటనీశ్వరునితో

నమానమగు భోగము లనుభవించి క్రమముగ నిర్గుణ

123. అనుక్రమణిక. బ్రహ్మజ్ఞానము గలిగి, విదేహముక్తిని బొందునుగాని, తిరిగి యీశ్వరప్రీతిరూప

డని చెప్పి సర్వజ్ఞులగు భగవద్బాదరాయణాచార్యులు బ్రహ్మసూత్రశాస్త్రమును ముగించిరి.

నిర్గుణబ్రహ్మవేత్తకుఁ బ్రారబ్ధావసానమం దంతఃకరణ మను నుపాధిపోయినతోడనే తాను నిష్కల్మషమయిన యాత్మస్వరూపముతో నుండును. ఈ యవస్థను ముక్తి

124. నిర్గుణముక్తిని యనియు, కై వల్యమనియు నందురు. స్వరూపము, అను ఇంతదనుక జాగ్రత్సృష్టసుషుప్తులయందు భవము. వానిధర్మములతోఁ గలిసి వానినిఁ దన

గుణములేయని యనుకొనును. అంతఃకరణోపాధి లయించిన పిదప శుద్ధమగు నాత్మస్వరూపముతో నుండును. నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞాని మంచిస్థితిలో మంచినిఁటిబొట్టు కలిసియున్నట్లు జీవుఁడు బ్రహ్మమునం దత్యంతైక్యమును బొందునను శంకరమతము, 'అవిభాగేనద్వైత్వత్వాత్' అనుసూత్రముననుసరించుచున్నది. అవహతపాప్మత్వాదిగుణములుగలిగి చిదాత్మకమయి బ్రహ్మమునకు విశేషణమయి (శరీరప్రాయమైన, నిజమైనయాత్మస్వరూపముతో జీవుఁ డభివ్యక్తు

డగుననిరామానుజమతము. ఈయర్థము. సూత్రములను, వేదాంతములను, ననుసరింపలేదని ధీబోగూడనభిప్రాయపడెను.

విదేహము క్తునిస్వరూపమిట్లుజె మినివర్ణించుచున్నాడు. అపహతపాపృత్వాదినిషేధరూపగుణములతోను సత్యసంకల్పత్వాదివిధిగుణములతోను ముక్తస్వరూపము స్ఫుటమగును. జౌడులో మిమత మేమనఁ జైతన్యమాత్రస్వరూపముతోనే ముక్తుఁ డావిర్భవించునుగానఁ బూర్వోక్తగుణములు గలవాఁడు కాఁడు. ముక్తుఁడు చైతన్యమాత్రస్వరూపుఁడైనను, గుణములు కలిగియుండవచ్చుననియు, సుభయుల పక్షములను బాదరాయణులంగీకరించిరి. ముక్తునిదృష్టిచేఁ జైతన్యమాత్రమేయనియు, నితరులగు బద్ధులదృష్టిచే నపహతపాపృత్వాదిగుణములు ముక్తునియందు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవనియు, శంకరాభిప్రాయము. ఉభయరూపములు చైతన్యస్వరూపములు గానఁ బరస్పర విరోధములేనందున రెండురూపములు ముక్తునిస్వరూపములని రామానుజమతము. సర్వదుఃఖశూన్యమై పరమానందానుభవాత్మకమైన చైతన్యస్వరూపుఁడను, నేనను అనుభవము ముక్తునకుఁ గలధని, అధికారికా వృత్త్యధి కరణాదులందు శంకరులు

(వాసిరి. ఇట్టిస్వానుభవము ముక్తునకు లేదనియుఁ జైతన్య మాత్రముగ నుండునని యనినచోఁ దార్కికులు నుడువు నుఖదుఃఖాదినర్వధర్మవిహీనమై పాపాణజడస్వరూపమోక్షముకంటె విశేష భేదముకాన్పింపదు. ముక్తుఁడనుభవస్వ రూపుఁడు, అనుభవముగలవాఁడు, బ్రహ్మజ్ఞానులగు తల్లా ప్రిగఁడనుబ్బరావుగారు, అనుభవము ముక్తునకుండు నని యు, నది సంసారుల యనుభవమునకు విలక్షణముగాన దానిని శబ్దరూపమునవివరించుటకు సాధ్యముగాదనియు, శ్రుతి యుక్తిపుంజములతో దిథియాసఫిస్తు (The Theosophist) అనుమానవత్రికలో నొక గొప్పవ్యాసము 30 ఏండ్లక్రింద నింగ్లీషునఁ బ్రకటించిరి. ముక్తుని యనుభవమతనికే తెలియును. అది మనయనుభవముకంటె సత్యంతవ్యతిరేకముగాన దానియున్నరూపును వైఖరీవాక్కున వివరించుట సాధ్యముకాదు.

ఇకను సగుణబ్రహ్మవిదులముక్తి విచారింపఁబడును. బ్రహ్మలోకమును బొందినముక్తుఁడు సంకల్పమాత్రముచేతనే భోగ సామగ్రిని సంపాదించి

123. సగుణముక్తుని
స్వరూపము, విశ్వ
రమ్యము, భోగము.

సకలలోకములలోను స్వేచ్ఛతో సం
చరించును. వానిసంకల్పముల కీశ్వ

రుడుభంగముఁ గలుగఁజేయుఁడు. ఇతరులగు లోకపాలురగు నాధికారికులుగూడ భంగ మొనరింపఁజాలరు. ముక్తులు, ఈశ్వరునివలె, నపహతపాపృత్వనత్యసంకల్పత్వాదికము కలవారైయుందురు. శరీరేంద్రియములు కావలయు నని సంకల్పముండినచో నవియుండును, లేనిచోనుండవు. ఉన్నపుడు జాగ్రదనస్థవలె విషయానుభవము గలుగును. లేనిచోఁ గలలోవలెఁ గోరినవిషయముల యనుభవము కలుగును. ఇది బాదరాయణాభిమతము. మనస్సుమాత్రమే యుండునని బాదరితలంపు. మనస్సుతోఁ గూడ నింద్రియములు నియతముగ నుండునని జైమినితలంపు. మఱియు, సగుణముక్తుఁడు తనయైశ్వర్య ప్రభావముచే బ్రహ్మలోకమం దనేక దేహములను సృజించి, తనకిభిమతములగు సర్థముల ననుభవించుచుండు. యోగులుకూడ సనేకనిర్మాణ కాయములను సృజిరచి వానినిఁ బ్రవేశించు మార్గమిట్లే. నిద్రయందును, నిర్గుణముక్తియందును, నిట్టివిశేషజ్ఞాన ముండదని శంకరాభిప్రాయము. నిద్రామరణము లందిట్టిది కలుగదనియు, జీవుఁ డన్ని దేహములలోఁ బ్రవేశింపకున్నను, దసధర్మభూతజ్ఞానమను చైతన్యముచే నాదే

హములం దంతట వ్యాపించుననియు, రామానుజాభిప్రాయము. సగుణముక్తులకు విశేషజ్ఞానము కలదనుట యుభయచార్యులకు సమ్మతమే.

(ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయనియమనప్రవేశవ్యాపారములు గాక శేషించిన యణిమూడై శ్వర్యము వీశ్వరుని

వలె సగుణముక్తునకుఁ గూడఁ గలవు. 126. ఈశ్వరాధికారము. జగద్వ్యాపారమందనాదిసిద్ధుఁడగు నీ

శ్వరుఁడే యధికారిగ నియమింపఁబడె

ను. 'అధికృతః' అనిశంకరభాష్యము. సూర్యమండలాదు

లగు విశేషస్థలములలో నుండునట్టియు, నాధికారికుఁడుగ

నియమింపఁబడినట్టి మహనీయుఁ డీశ్వరుఁడే (The Solar

Logos). ఇట్లు శంకరులు జగద్వ్యాపారాధికరణములోని

అధికారికాదిపదముల కర్థము వ్రాసిరి. ఈయన్వయము

నక్షత్రేష్టి, గోపాలతాపినీ, పురుషసూక్త, భగవద్గీతలను,

అధికారికాధికరణమందలి యాధికారికాశ్చబ్దార్థమును, అను

కరించుచున్నది. అనేకమహాకల్పములకుఁ బూర్వమగు

సనాదికాలమునఁ జేయఁబడిన ప్రకృష్టకర్తృపాసనలచే నొ

కానొకపుణ్యజీవుఁ డీకల్పమందీశ్వరత్వముఁ బొంది యీ

శ్వరాధికారము చేయుచున్నట్లున్నది. మహానారాయణ

మను త్రిపాద్యభూత్యుపనిషత్తులో బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులగు ననేకాధికారులున్నట్లున్నది. యోగవాసిష్టరామాయణముముత్సుప్రకరణములో (అ 4-14-15-16శ్లో.) బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు కర్మముచే వారిపదవులఁ బొందిరని యున్నది. నిర్వాణప్రకరణపూర్వభాగములో (21. అ. 52 శ్లో.) బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు సృష్టిస్థితిలయముల న్యతికరముగఁ జేసినట్లున్నది. “సురత్వం చ మనుత్వం చ రాజేంద్రత్వం లభేన్నరః, కర్మణా చ శివత్వంచ గణేశత్వం తథైవచ” అని దేవీభాగవతములోనున్నది. భగవద్గీతలలోని 4-వ యధ్యాయములోని “బహూని మే వ్యతీతాని జన్తాని త వచార్జున, తా న్యహం వేద సర్వాణి నత్వం వేద్ధపరంతప” అను 5-వ శ్లోకార్థము నీతీరున అని బెసంబమ్మగారు సోపస్కరముగను సయ్యక్తికముగను సెలవిచ్చిరి. (See her ‘Avataras’ and ‘Wisdom of Upanishads’). ప్రాకృతజనుల కీయర్థము బోధకాదు గాన దీని నాచార్యులువివరింపలేదు. రామానుజ శ్రీకంఠాచార్యులు హిరణ్యగర్భాదులధికారములందు నియుక్తులుగాన నాధికారికులని వ్రాసిరి గాని యీశ్వరుఁడాధికారికుఁడని వ్రాయలేదు. శంకరభాష్యటీకాకారులగు నానందగిరి రామానందులు సూర్యమండలమందుండి యాదిత్యా

దుల నధికారములందు నియమించునట్టి యీశ్వరుఁ డాధికారికుఁడని వ్రాసిరి. ఈయగ్రమాధికారికాధికారణ సూత్రములోనున్న 'అధికారిక' శబ్దార్థమునకు విరుద్ధముగ నున్నది. కాని యాధికారికులెట్లు వారి పదవినిఁబొందిరో యట్లే యీశ్వరుఁడు ననాదికాలమున నీశ్వరాధికారమును బొందియుండనగునని యాహాజేయుటకు శ్రుతిస్మృతి తర్కము లనుకూలించును. ఎట్లయినను, సృష్టియనాదిగాన నీశ్వరుఁడీసృష్టియందు నిత్యసిద్ధుఁడని చెప్పుట గూడ యుక్తి సహమే.

బ్రహ్మాదిలోకమందుఁగల భోగములు పరమేశ్వరాయత్తములుగాన, వాని నుపాసించు వారాభోగములను

127. ఈశ్వర వ్యాపారము సగుణము క్కులకుఁ గలుగదు. వాని యాజ్ఞానుసార మనుభవించుటని చెప్పుట యుక్తమని రామానుజుల తలర్థపు. ప్రపంచాతీతమగు నిర్గుణ బ్రహ్మమెట్లు నగుణ బ్రహ్మోపాసకులకుఁ గలుగదో యట్లే జగద్వ్యాపారరూపమగు నఖండైశ్వర్యముకూడ వారికిఁ గలుగదని శంకరాభిప్రాయము. ఏలయన, నగుణబ్రహ్మము నుపాసించునపుడు నత్యకామ త్యాదిగుణముల నుపాసించునట్లు జగత్కారణత్వాదిగుణ

బ్రహ్మమెట్లు నగుణ బ్రహ్మోపాసకులకుఁ గలుగదో యట్లే జగద్వ్యాపారరూపమగు నఖండైశ్వర్యముకూడ వారికిఁ గలుగదని శంకరాభిప్రాయము. ఏలయన, నగుణబ్రహ్మము నుపాసించునపుడు నత్యకామ త్యాదిగుణముల నుపాసించునట్లు జగత్కారణత్వాదిగుణ

ముల నుపాసింపనందున జగద్వ్యాపారము వారికిఁ గలుగదనుట న్యాయమే. బ్రహ్మాదిలోకములలోని భోగములను, జన్మాదివికారరహితమగు పరమేశ్వరరూపమును, తదీయగుణములను, విభూతులను, గూడ ముక్తులనుభవించుతారని రామానుజమతము. ఈశ్వరునితో సమానమగు నానందాద్యనుభవము సగుణముక్తునకుఁ గలుగునని శ్వుతులు చెప్పచున్నందున నతనిజగద్వ్యాపారము మాత్రము ముక్తునకుఁ గలుగదని శంకరమతము. పరమేశ్వరస్వరూపానుభవములు మాత్రము ముక్తునకుఁ గలుగునని రామానుజమతము.

సగుణమోక్షములు నాలుగు విధములు:—సాలోక్యము, సామీప్యము, సారూప్యము, సాయుజ్యము.

128. సగుణముక్తి
వివరము. బ్రహ్మలోకమున నివసించుట సాలోక్యము. బ్రహ్మ సమీపముననుండుట సామీప్యము. బ్రహ్మరూపము వంటి రూపముఁ గలిగియుండుట సారూప్యము. బ్రహ్మగుణముల వంటి గుణములు గలిగియుండుట సాయుజ్యము. ఈనాలుగు ప్రకారములు కౌషీతక్యపనిషత్తులోను, బురాణములలోను వివరింపఁబడినవి.—“సారూప్యం తవ పూజనే

శివమహాదేవేతి సంక్షిప్తనే, సామీప్యం శివభక్తిధుర్యజన
తా సాంగత్య సంభాషణే, సాలోక్యంచచరాచరాత్మక
తనుభ్యానే భవానీపతే, సాయుజ్యం మమసిద్ధ మత్రభవతి
స్వామి కృతార్థోస్త్వహం” అను శివానందలహరీ
శ్లోకము సగుణముక్తివిభాగములను, సాధనములను, నను
వదించుచున్నది.

బ్రహ్మసూత్రములలో వివరింపబడిన ముఖ్యాంశము
లను శ్రీరామానుజాచార్యు లిట్లు చరమసూత్ర భాష్య
ములో సంగ్రహించిరి:—ఎట్టి దోష
ములు లేనివాఁడును, సకల కల్యాణ
గుణములకు నివాసస్థానమును, జగ
జ్జనాదులకుఁ గారణమును, ఎల్లవస్తు
వులకుండు సన్మ్యుఁడును, సర్వజ్ఞుఁడును, సత్యమగు సంక
ల్పముగలవాఁడును, ఆశ్రయించినవారియం దమితవాత్స
ల్యము కలవాఁడును, అందఱియందును మిక్కిలి దయ
గలవాఁడును, తనకంటెఁ దుల్యుఁడుకాని యధికుఁడుగాని
లేనివాఁడును, సగు పరబ్రహ్మమను పేరుగలవాఁడు పరమ
పురుషుఁడని శ్రుతులు నుడువుచున్నవి. మఱియు నాపరమ
పురుషు సనుదినము స్వధర్మానుష్ఠానముచేతను, ఉపాసనము
చేతను, నారాధించినచోఁ బ్రీతుఁడై యుపాసకులకు సనాది

129. సగుణముక్తులకు
సవాప్యత్తియని రా
మానుజాభిప్రాయము.

కాలమునుండి యున్నట్టియు, ధరింప శక్యముకాని యవిద్యాకార్యములగు కర్తృబంధములను నివారించి, తన నిజస్వరూపానుభవమువలనఁ గలిగిన నిరవధికమగు నానందము వారికిఁ గలిగించి, మరల వారినిఁ బుట్టింపకుండఁ జేయుననియు శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. భగవద్గీతలలోని 8 అ. 15 శ్లో “ఆ బ్రహ్మభవనాల్లోకాః పునరావర్తినోద్భవన, మాముపేత్యతు కాంతేయ పునర్జన్మనవిద్యతే” లో భగవంతులు స్వయముగ సెలవిచ్చిరి. మఱియుఁ, గర్మబంధములనెల్ల నశింపఁజేసికొని పూర్ణజ్ఞానముఁ గలిగి తదేకప్రియుడై నిరవధికమగు నానందమనుభవించు వానికి మఱియొకదానియందుఁ బ్రేమగాని, యత్నముగాని, కలుగదుగానఁ, దిరిగి యీలోకమునకు వచ్చు నేమి యని శంకయే కలుగదు. సత్యసంకల్పుడగు పరమ పురుషుడు తనకు మిక్కిలి ప్రియుడును, ఆత్మస్వరూపుడును, నయినజ్ఞాని, తిరిగిపుట్టఁడని భగవంతులు స్వయముగ 7 అ. 18-19 శ్లోకములలో నిట్లు సెలవిచ్చిరి:—“ఉదారా స్సర్వవై తే జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతం, ఆస్థితఃసహియశ్చాత్మామామేవానుత్తమాం గతిం. 18. బహూనాం జన్మనామంతేజ్ఞానవాక్ మాంప్రపద్యతే, వాసుదేవస్సర్వమితి న మహాత్మానుదుర్లభః. 19.”

బ్రహ్మలోకమును బొందిన సగుణముక్తులు తిరిగి
 యీసృష్టికి రారనియు, బ్రహ్మలోకమున హిరణ్యగర్భుని
 వలన నిర్గుణ బ్రహ్మోపాసనోపదేశ
 130. సగుణనిర్గుణ ముక్తులకుఁ దిరిగి జ
 ములేదని శంకరా కై వల్యముఁ బొందుదురని శ్రుతులు
 భిప్రాయము. చెప్పఁగ, నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠులకు నిక్క

డనే విదేహకై వల్యమును గలుగుననియు, వారికిఁ దిరిగి.
 జన్మములేదనియు, వేత చెప్పనక్కఱలేదని శంకరులతలంపు.
 మఱియు, అశ్వమేధయాజులు, పంచాగ్నివిదులు, బ్రహ్మ
 లోకమునకుఁబోయి యక్కడభోగముల ననుభవించి తిరిగి
 యీలోకమునకు వత్తురనుటయు క్తినహము. సగుణోపా
 సకు లీమానవసృష్టియను మహాకల్పములోఁ దిరిగి పుట్ట
 రని శ్రీశంకరాచార్యుల యభిప్రాయము.

చతుర్థాధ్యాయము:—

క. జీవన్ముక్తివిధంబును

జీవోత్కాంతిక్రమంబుఁ జెప్పినగుణవి

ద్యావంతునియు త్తరగతి

కై వల్యబ్రహ్మలోకగతులం దెల్పె.

శ్రీశంకరాచార్యులు, బ్రహ్మము నిర్గుణము, సగుణము, అని రెండువిధముల శ్రుతిశిరోమణులు బోధించుచున్న

131. బ్రహ్మమునకు
శ్రీకృష్ణః విష్ణుః ష
దం, వాసుదేవః, పు
రుషోత్తమః, నారా
యణః, అనుపేర్లుగ
లపనిశంకరుల యభి
ప్రాయము—

వనియెదరు. ప్రశ్నిముండక బృహదార
ణ్య ఛాందోగ్యదులఁ జూడ నగు.
నిర్గుణబ్రహ్మమే శుద్ధసత్వమాయోపా
ధివిశిష్టమయినచో సగుణబ్రహ్మమనఁ
బడునని చెప్పియుంటిమిగద. ఈయు
భయబ్రహ్మములను “విష్ణోః పరమం
పదం, నారాయణః, వాసుదేవః, పురుషో

త్తమః,” అని శ్రుతిస్మృతులను, వ్యాసాదిమహర్షులగ్రంథ
ములను, ననుసరించి సూత్రభాష్యాదిత్రయములో శంక
రులు వ్యవహరించిరి. (1 అ. 1 పా. 26 సూ.) “భూ
తాదివ్యవదేశోపపత్తైశ్చైవం” అనుసూత్రమునకు భాష్య
మువ్రాయుటలో “పాదోఽన్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృ
తందివి” అని ఛాందోగ్యశ్రుతి (3-12-5) ని, సర్వవేదము
లలోనున్న పురుషసూక్తవాక్యమును, దాని ననుసరించు
“విష్టభ్యాహమిదంకృత్స్న మేకాంశేనస్థితోఽగత్” (భగ
వద్గీతా-10-42) శ్లోకము నుదాహరించి, యాపురుషుఁడును,
బ్రహ్మమని నమన్వయముచేసిరి. ప్రాయశముగఁబురుషసూ
క్తములోఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన పురుషుఁడు నారాయణుఁ

డనుట నిర్వివాదముగద. మఱియు నాపురుషుడే శ్రీకృష్ణులగు భగవంతులని శంకరాభిప్రాయము. మఱియు (1 అ. 2 పా. 25 సూ.) “స్మర్యమాణ మనుమానం స్యాత్” అను సూత్రమునకు భాష్యము వ్రాయునపుడు బ్రహ్మము త్రైలోక్యాత్మయని ముండకశ్రుతి చెప్పుచున్నదనియు, దానికి గమకము శ్రీకృష్ణులగు ర్భిష్టాచార్యులు (శాంతిపర్వములో) శరత్పునం దుండి చేసిన స్తుతిలోని “యస్యాగ్నిరాస్యం, ద్యౌర్మూర్ధా, ఖంనాభి, శ్చరణౌక్షీతిః, సూర్యశ్చక్షు, ద్విశఃశ్రోత్రం, తస్మైలోకాత్మనే నమః. (దీనికి దిక్కన సోమయాజికృత తెనుగు పద్యము. ‘చరణనాభిశీర్షంబులు ధరయు సంత రిక్షమును దివమును జగచ్ఛక్షు రగ్ని దిశలు దృఙ్ముఖ శ్రోత్రముల్ దీప్తు లెమ్మహంగునకు సప్తహరిని లోకాత్ముడలతు)’”, అను శ్లోకము నుదాహరించి, యది శ్రుతిమూలముగాన యధార్థమని కూడ నుడివిరి. గీతాభాష్యములో శ్రీకృష్ణులు నారాయణులని యనిరి. కాన శ్రీకృష్ణులు పరమాత్మయని శంకరులు నమ్మిన ట్లగవడును. ఈరెండు సూత్రములలో వివరింపబడినది సగుణబ్రహ్మము. కాని (3 అ. 2 పా. 24 సూ). ‘అపిసంరాధనే ప్రత్యక్షానుష్ఠా

నాభ్యాం' అనుసూత్రముయొక్క భావ్యములో నిర్గుణ బ్రహ్మము సమాధిలో యోగించే ననుభవించబడునని శ్రుతిఁజూపి దానికి బలముగ శ్రీకృష్ణునిగూర్చి భీష్మాచార్యులుచేసిన స్తోత్రములోని “యంవినిద్రా జితశ్వాసాః సంతుప్తాః సంయతేంద్రియాః, జ్యోతిఃపశ్యంతియుంజానాస్తస్మైయోగాత్మనేనమః” అనుశ్లోకము శంకరులుదాహరించిరి. దీనినింబట్టిచూడ నిర్విశేష బ్రహ్మమునకు, శ్రీకృష్ణులకు, తత్త్వములో భేదమున్నట్లుగపడదు.

మఱియు (3 అ. 2 పా. 26 సూ.) “అతోఽనంతే సతథాహి లింగం” అనుసూత్రములోని ‘అనంత’ శబ్దము పరుండగు బ్రహ్మమును బోధించునని శంకరులుప్రాసిరి. సాధారణముగ “అనంత” శబ్దము విష్ణువునకుఁ బరమముగ వాడుదురు. కాని (3 అ. 3 పా. 44 సూ.) “లింగభూయస్తాత్తద్ధి బలీయస్తదపి” అనుసూత్రము సర్వ బ్రహ్మవిద్యలు నారాయణోపాసనమును బోధించుననిరామానుజులు శ్రుతిలింగవాక్యస్థానాదిపూర్వమీమాంసా సూత్రన్యాయమునకు విరోధముగ సర్థముప్రాసిరి గాన నది చింత్యము.

నారాయణుడు శ్రీకృష్ణాద్యవతారము లెత్తినం
దులకు శ్రుతిస్మృత్యాదులు ప్రమాణములు. 2 అ. 1 పా.
1 సూత్రముపై భాష్యములో “అతశ్చనంక్షేవ మిమంశ్రు
ణుధ్వం నారాయణస్సర్వ మిదంపురాణః, ససర్గకాలేచ
కరోతినర్వం సంహారకాలేచ తదత్తిభూయః” అను పురా
ణ శ్లోకమును, శాంతిపర్వములోని చతుర్ముఖ బ్రహ్మశివ
సంవాదములోని సర్వాంతరాత్మ రూపముగల బ్రహ్మ.
మును వర్ణించు శ్లోకములను, శంకరులు గ్రహించిరి. అవి
యీశ్వరుడు నారాయణుడని చెప్పును. (2 అ. 2 పా.
42 సూ) “ఉత్పత్య సంభవాత్” అనుసూత్రముయొక్క
వ్యాఖ్యలో నారాయణుడు, అవ్యక్తముకంటెఁ బరుడు,
పరమాత్మ, సర్వాత్మ, వాసు దేవుడు, నిరంజన జ్ఞానస్వ
రూపుడు, పరమార్థతత్వము, అనియు, అతఁ డనేకవ్యూ
హరూపములతో నున్నాడనియు, అతని పూజావిధా
నము శ్రుతిస్మృతులలోఁ జెప్పఁబడినదిగాన నిరాకరింప
మనియు, గఁతోక్తిగ శంకరులు పాంచరాత్రాధి కరణ
ములో పెరివిచ్చిరి (56 పేరా). మరియు, “నారా
యణః పరోఽవ్యక్తా దండమవ్యక్తసంభవం. అండ
స్యాం తస్త్విమేలోకాః సప్తద్వీపాచమేదిన్” అను

బ్రహ్మాండపురాణ శ్లోకమును దమ గీతాభాష్యములో మొదట గ్రహించిరి. దీనినింబట్టి నారాయణుడు అవ్యక్తార్పరుడు గానను, (8 అ. 2 శ్లో.) అవ్యక్తముకంటే సనాతనుడైన యవ్యక్తుడని యుండుటచేతను, నారాయణశబ్దము నిర్గుణబ్రహ్మపరమని తేలును. నారాయణుడు శంకరుల యిష్టదేవతయనియు, సర్వపురాణేతిహాసములలో బ్రతిపాదింపబడిన పరమార్థతత్వము నారాయణుడనియు, అతఁ డంతర్యామియనియుఁ గూడ, గీతాభాష్యవ్యాఖ్య ప్రథమమున నానందగిరులు వ్రాసిరి. గీతలలోని 15 అ. 16, 17 శ్లోకముల భాష్యములో నిత్యబుద్ధము కస్యభావుఁ డైనట్టియు, క్షరాక్షరోపాధిదోషములు లేని వానినే పురుషోత్తముఁ డనియు, ఈశ్వరుడనియు, నారాయణుఁ డనుపేరు (నారాయణాఖ్య) గలవాఁడనియు, శంకరులు నుడివిరి. మఱియు గీతలలోని 5 అ. 29 శ్లో. 18 అ. 61 శ్లోకవ్యాఖ్యలలోఁ గూడ సీత్యరుడు నారాయణుడని వ్రాసిరి. గీతాభాష్యములో వాసుదేవుఁడు పరమార్థతత్వమని వ్రాసిరి. మఱియు “విష్ణోః పరమంపదం” అనుకథవల్లీ వాక్యములలోని “విష్ణోః” పదమునకు “వ్యావసనశీలస్య, బ్రహ్మణః, పరమాత్మనః, వాసుదేవాఖ్యస్య” అని భాష్యము. దీనివలన వాసుదేవ,

విష్ణుపదములు, నారాయణపదములవలె నిర్గుణబ్రహ్మమందగునాడ శంకరులు వాడినట్లగవడుచున్నది. గీతలలో 7 అ. 19 శ్లోకవ్యాఖ్యగూడఁ జూడనగు. ఆధికారి కాధికరణభాష్యములో విష్ణువు పరమేశ్వరుడనియు, వ్యాస, రుద్ర, సనత్కుమారాదు లీశ్వరులనియు, నుడివిరి. “సాలగ్రామే విష్ణుః” అను దృష్టాంతముఁ బలుమాఱు శంకరభాష్యములందుఁ గన్పట్టును.

మఱియు బృహదారణ్యములోని యంతర్యామి బ్రాహ్మణములో నెట్టిగమకముపైనఁ గనఁబడకున్నను, దాని మొదటి యనువాకమును వివరించి “ఈదృగీశ్వరః నారాయణాఖ్యః” అని శంకరులు టీకవ్రాసిరి. వేదస్వరూపులును, అజ్ఞాననాశకులును, అగు శృష్టదైవపాయనులను వ్యాసులు, లోకహితముకొఱకు నట్టి యీశ్వరుడు నారాయణుడని చెప్పిరనియు వేదవేత్తలు, ప్రాజ్ఞులు, నగు మహర్షులును, వేదములీఁగూడ, నట్లే చెప్పుచున్నవనియు, సురేశ్వరాచార్యులు శంకరవాక్యమున కిట్లు వార్తికము వ్రాసిరి:—

అంతర్యామిపరస్సాత్ దీశ్వరోఽగుణోఽద్యయః
విలక్షణోఽతోవిజ్ఞేయః పృథివీ దేవతాత్మనః.

చతుర్థాప్రవిభజ్యైవం సాత్త్వికాః పర్యుపాసతే,
 తథాహైరణ్యగర్భియాస్తథాపాశుపతాదయః.
 శృష్ణద్వైపాయనోవ్యాసోవేదాత్మాధ్వాంశహనికృత్,
 ప్రాహేమమేవబహుశః ప్రాణినాం హితకామ్యయా.
 నారాయణః పరోఽవ్యక్తాదండమవ్యక్త సంభవం,
 అండస్యాంతస్త్విమేలోకాః సప్తద్వీపాచమేదినీ.
 తస్సైవమోస్తుదేవాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే,
 నారాయణాయ విశ్వాయ దేవానాం పరమాత్మనే.
 ఏతమేవసముద్దిశ్యమంత్రోనారాయణస్తథా,
 వేదవిద్భిః మహాప్రాజ్ఞైః పురుషైః వినియుజ్యతే.

ఈభాష్యవార్తికములు సుబాలోపనిషత్తుననుసరించు
 చున్నవి. దానిలో నారాయణుడు తనతత్త్వమును, సం
 తర్యామిరూపమును, అపాంతరతముఁడను వ్యాసులకు
 పదేశించినట్లు స్పష్టముగ నున్నది. కాన శంకరభాష్యము
 శ్రుతి స్మృతుల ననుకరించుచున్నది. కాని యింకొకచోఁ
 ట వార్తికములో నిట్లున్నది.—

“యఃపృథివ్యామితీశో సావంతార్యామిజగద్గురుః,
 హరిః బ్రహ్మసినాకీతి బహుధైశోపగీయతే!”

వార్తికసారములో విద్యారణ్యులు “పంచాక్షరేణ మంత్రేణ శివత్యేషగీయతే, హిరణ్యగర్భం హేరణ్యగర్భి యావనమూచితే, వ్యాసస్తత్త్వరాజేషు తత్తద్రూపత యోచివాన్” అనిరి. కాని యుదాహృత సుబాలశ్రుతినినీ యోజనమనునరింపదు. ఓంకారము, గాయత్రీ, పురుషసూక్తము, వేదములు, భారతము, భాగవతము, ద్వాపరశాత్రురీమంత్రోపపాదకములని పెద్దలిట్లనుదురు. “వేదాదిర్వేదమాతాచ పౌరుషంసూక్తమేవచ, తథాభాగవతంచైవ ద్వాదశాక్షరవచ”. “కాననారాయణపదము నిర్గుణసగుణ బ్రహ్మములకును, ఈశ్వరునకును, అంతర్యామికిని, బ్రహ్మయముగశ్రుతికిని, గృష్ణద్వైపాయనాదిమహర్షులవాక్యములను, సనునరించి, శంకరులు భావ్యత్రయములో వాడినట్లగపడును. నిర్గుణబ్రహ్మమునకు నామరూపములు లేకున్నను, విష్ణు, నారాయణ, వాసుదేవ, శబ్దములు యోగముచే నిర్గుణ బ్రహ్మపదమునకు సమానార్థకములు గాన నుపలక్షణములుగఁ బ్రవర్తింపనగును. నారాయణాఖ్యసగుణబ్రహ్మమే దహరారశాండిల్యాదివిద్యలయందు ముముక్షువులకు నుపాస్యమనియు, సన్యాసులకుఁగూడఁ బ్రా

వ్యమనియు, జగజ్జస్మస్థితిభంగ కర్తయనియు, జగత్తునకున
 భిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణమనియు, పుండరీకాక్షిత్వ,
 హిరణ్మయత్వాదిగుణములతోఁగూడినదివ్య(అపారీకృత),
 మంగళవిగ్రహమండనియు, నదిపాంచభౌతికముకాదనియు,
 మాయామయమనియు, నధర్మనివారణపూర్వక ధర్మసం
 స్థాపనము కొఱకు నాయాకాలములందు నావిర్భావతిరో
 భావములనొంగుననియు, శంకరభాష్యశ్రియమందును, త
 న్మతప్రవర్తకులగు సురేశ్వరసర్వజ్ఞముని మొదలునానంద
 గిరి, శ్రీధరమధుసూదన సరస్వతీ గాడబ్రహ్మనందాదుల
 గ్రంథములందును గన్పట్టును. శివభక్తాగ్రేసరులయిన అ
 ప్పయదీక్షితులుగూడ నారాయణుఁడు పరబ్రహ్మమ
 నిశ్చుతిస్మృతులునొక్క చెప్పచున్నవనియు, నందులకుభి
 న్నముఁ జెప్పినచోఁ దలశిరస్సు నూరుతునకలగుననియు,
 శివభక్తులతోనానందలహరిలో“అస్మాకంతుస్సైద్ధాంతికసర
 ణిరియంయత్పరబ్రహ్మకోటిః శ్రీఘన్నారాయణస్ససృహి
 తఞ్చతిభారతాదిప్రసిద్ధే” అనివ్రాసి, దానికి నేకప్రమాణము
 లతోఁడిక వ్రాసిరి. మఱియు, విష్ణునహస్రనామభాష్యము
 లో శ్రుతిస్మృతిహరివంశాదుల ననుసరించి శివకేశవులకా
 వంతయైన భేదములేదనియున్నది. శివ, శక్తి, దక్షిణామూ
 ర్తి, విష్ణు, హరి, లక్ష్మీనృసింహ, గోవిందాదిస్తుతులుగూడఁ

శంకరులుకావించి రని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. శ్రీదక్షిణామూర్తిస్తుతిలో నాత్మకు, గురువునకు, నీశ్వరునకు నభేదభావనముచేయుమని యున్నది. అది భాగవతజాయంత్యుపాఖ్యానములోని “ఆభజేత్తం భక్త్యైకయేశం గురు దేవతాత్మా” యను సుపదేశము ననుకరించుచున్నది. నేటివఱకు శంకరపీఠములలో శివశక్తుల యారాధనము మెండుగనున్నది. శివుఁడు విద్యాగురువని భాగవతములోఁగూడ నున్నది. పీఠములు విద్యాస్థాపనముకొఱకు నేర్పడినవి. ఆదిశంకరాచార్యులకాలమునుండి శివశక్త్యారాధనము వచ్చుచున్నదియో, లేక శివభక్తులగు విద్యారణ్యులకాలమునుండి వచ్చినదియో, చరిత్రకారులు యోచింపవలయు. దక్షిణామూర్తిస్తోత్రమునకు విపులమగు మానసోల్లాసమను టీకను సురేశ్వరాచార్యులు వ్రాసిరి. అందునద్వైతమును, శైవశాక్తాగమప్రకారముతత్వవివేచనమును, సాంఘిక జీయఁబడినవి. కాన వారికాలమునుండి యైన శివాదిపూజయుండనోవు. శంకరకృతహరిస్తుతి ప్రస్థానత్రయసారము, భావగంభీరము. దీనిని, నృసింహతాపనీభాష్యమును, భాష్యత్రయాదులను, శ్రద్ధాభక్తులతోఁ జదివినచో వైష్ణవాచార్యులకుపలె శంకరులకుఁగూడ నారాయణభక్తియమితమని చెప్పకతప్పదు. కాన శ్రీశంకరభగవ

త్పాదులు నారాయణుడు పరబ్రహ్మమనియు, చారీయనన్య భక్తియును జ్ఞానమువలన సంసారమోక్ష మవశ్యము గలుగుననియు, నమ్మినట్లగుపడును.

యక్త్యాలోద్యవ్యాసన చాన్యత్రహిలభ్యః, తే త్రక్షేత్రజ్ఞాంతరవిద్భిః పురుషాఖైః, యోహంసోసాసో స్యహమేవేతి విదుర్యం, తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మిడే. యోనిత్యః యముపాసతేఽఖలజనాః, యేనే దమావాస్యతే, యస్మైకర్మకరోతి సాత్వికకులం, యస్మాదిదంబాయతే, యస్యైశ్వర్యమవేద్య నైజవిభవం, యస్మిహి విశ్వస్థితం, తం దూరేపునరంతి కేపినిదితం ధ్యాయామి నారాయణం. అవిస్మృతిః కృష్ణపదారవిం దయోః క్షీణోత్యభద్రాణిశమంతనోతిచ, శుద్ధస్య సత్త్వం పరమాంచభక్తిం జ్ఞానంచ విజ్ఞాన విరక్తి యుక్తం. యూ యం ద్విజాగ్ర్యః బతభూరిభాగా యచ్ఛక్వదాత్మ స్యఖ లాత్మభూతం నారాయణం దేవమ కేవ మీశమనన్యభావా భజతాధివేశ్య. ఇతి శివమ్.

సర్వజ్ఞులగు భగవద్బాదరాయణశంకరాచార్యాదు

లచే సంస్కృతంబున వివరింపఁబడినను

132.

నిగమనము.

బ్రహ్మత్రైక్య మవాక్మాననగోచరము.

మఱియు, గురుప్రసాదైకసాధ్యము.

దాని సంగ్రహముగఁ దెలుగున వ్రాయుటకు నే నెంత
వాఁడను.

అహో! యాకావ్యక్షమనః శ్రుతీనాం
విహారదూరం పరమాత్మ తత్త్వం,
అహో! గురూణాం చరణారవింద
ప్రసాదభాజాం సులభం సమస్తమ్.

ప్రార్థయే సర్వవిదుషో తుంతుం మంతు శతానిచ,
యద్యత్ర కుత్ర చిద్దోషో నిర్మలంకురుతాదరాత్.

133. బ్రహ్మతువ్యతు మద్వాక్తే వ్య
మంగళం. శ్వేదీర్భాష్యైశ్చ యత్తుతమ్,
అమరైర్చిత శృంభు
ర్నకిం లుబ్ధకపూజితః.

శ్రీరాభికాయినః కించిత్ శ్రీరనై వేద్యకల్పనం,
యద్యద్భాష్యవిదామేత దల్పజ్ఞస్యవచోమను.